

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BEŞERÎ BÖLGELER COĞRAFYASI

COĞRAFYA LİSANS PROGRAMI

PROF. DR. RAMAZAN ÖZEY

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ
COĞRAFYA LİSANS PROGRAMI

BEŞERİ BÖLGELER COĞRAFYASI

Prof. Dr. Ramazan Özey

ÖNSÖZ

Bölge, herhangi bir yerin sınırları; yeryüzü, iklim, toprak ve bitki özelliklerinin benzerliğine, idari, ekonomik birliğe veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçasıdır. Eş anlamı, mınıktadır.

Coğrafya biliminin belirlediği bölgeler, öncelikle ikiye ayrılır. Küresel bölgeler ve coğrafyanın alt disiplinlerine ait bölgelerdir. Coğrafyanın alt disiplinlerine ait bölgeler; Doğal Bölgeler Coğrafyası ve Beşerî Bölgeler Coğrafyası olarak ele alınır.

Beşerî Bölgeler Coğrafyası ise, insan ve insan faaliyetlerinin ortaya çıkardığı bölgelerdir. Nüfus bölgeleri, kültür bölgeleri, din bölgeleri, dil bölgeleri, ırk ve etnik yapı bölgeleri, siyasi bölgeler, askerî bölgeler, yerleşme bölgeleri, şehir yerleşme bölgeleri, tarım bölgeleri, balıkçılık bölgeleri, ormancılık bölgeleri, enerji kaynakları bölgeleri, maden bölgeleri, sanayi bölgeleri, turizm bölgeleri, iletişim bölgeleri, ulaşım bölgeleri, ticaret bölgeleri gibi bölgelerdir.

Bölge sınırları çizilirken kesinlik yoktur. Sınırlar, genellemeler sonucunda ortaya çıkar. Bir bölge içinde, o bölgenin genel şartlarına uyum sağlamayan mikro düzeyde başka bölgelerin ögeleri de bulunabilir. Ayrıca bölge kavramı değişkendir. Özellikle insan ve insan faaliyetleri ile ilgili bölgeler, insanların arzu ve isteklerine göre sürekli değişir. Bu nedenle bölgeler zamana ve mekâna göre esas alınmalıdır. İşte bu nedenle tüm bölge haritalarında mutlaka haritanın hazırlanış tarihi yazılır. Aynı konuda, tarihlere göre farklı haritalar hazırlanabilir. Bu haritalar birbirine uyum sağlayabilir, bazen de uyum sağlamaz.

İnsan ve insan faaliyetlerine bağlı olan beşerî sistemler, daha hızlı değişebilir. Çünkü insan faaliyetleri hızlı bir şekilde değişmektedir. Dünya tarım devrimi, sanayi devrimi, bilgi ve iletişim devrimleri geçirmiştir. Bu devrimlerin etkisi büyük olmuştur. Örnek olarak, tarım bölgeleri tarihlere göre değişiklik arz etmektedir. Ancak dünya ölçeğinde büyük bölgelerde değişim çok yavaştır. Sahra uzun zamandır çöldür. Kutuplar yine buzlarla kaplı soğuk çöllerdir. Ekvator bölgeleri ise sıcak, yağışlı ve gür ormanlarla kaplıdır. Bölgesel değişim, daha ziyade insan ve insan faaliyetlerin yoğun olduğu orta enlemlerde gözlenir. Bölgesel değişim, kutuplara, çöllere ve ekvatorial bölgelere doğru gidildiğinde, pek fazla olmadığı görülür.

Bu kitabın düzenleme ve sorular aşamasında yardımlarını gördüğüm Dr. Ali Osman Kocalar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu kitap İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Coğrafya Bölümü öğrencileri için hazırlanmıştır. Öğrencilerimize yararlı olacağı umulmaktadır.

18 Temmuz 2014

Prof. Dr. Ramazan ÖZEY

Maltepe, İSTANBUL

www.ramazanozey.net

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR	VI
YAZAR NOTU	VII
1. BÖLGE NEDİR?.....	1
1.1. Coğrafyada Beş Tema	7
1.1.1. Konum.....	7
1.1.2. Yer.....	8
1.1.3. İnsan-Çevre Etkileşimi.....	8
1.1.4. Hareket	9
1.1.5. Bölge	9
1.2. Bölge Türleri	12
1.2.1. Resmî Bölgeler.....	12
1.2.2. Fonksiyonel Bölgeler	13
1.2.3. Algısal Bölgeler.....	14
1.3. Beşerî Coğrafya İle Bilimler Arasındaki İlişkiler	15
1.4. Beşerî Bölgeler Coğrafyası	17
2. NÜFUS BÖLGELERİ.....	24
2.1. Avrupa Kıtasında Nüfus Bölgeleri.....	34
2.2. Asya Kıtasında Nüfus Bölgeleri.....	34
2.3. Afrika Kıtasında Nüfus Bölgeleri	35
2.4. Amerika Kıtasında Nüfus Bölgeleri.....	37
2.5. Okyanusya Kıtasında Nüfus Bölgeleri.....	37
	II

3. KÜLTÜREL BÖLGELER.....	44
3.1. Avrupa Kıtasında Kültürel Bölgeler	51
3.2. Asya Kıtasında Kültürel Bölgeler	52
3.3. Afrika Kıtasında Kültürel Bölgeler	53
3.4. Amerika Kıtasında Kültürel Bölgeler	54
3.5. Okyanusya Kıtasında Kültürel Bölgeler	56
4. DİN BÖLGELERİ.....	63
4.1. Avrupa Kıtasında Din Bölgeleri.....	69
4.2. Asya Kıtasında Din Bölgeleri	70
4.3. Afrika Kıtasında Din Bölgeleri	71
4.4. Amerika Kıtasında Din Bölgeleri.....	73
4.5. Okyanusya Kıtasında Din Bölgeleri.....	73
5. DİL BÖLGELERİ	79
5.1. Avrupa Kıtasında Dil Bölgeleri.....	85
5.2. Asya Kıtasında Dil Bölgeleri	85
5.3. Afrika Kıtasında Dil Bölgeleri	88
5.4. Amerika Kıtasında Dil Bölgeleri.....	91
5.5. Okyanusya Kıtasında Dil Bölgeleri.....	91
6. IRK VE ETNİK YAPI BÖLGELERİ	97
6.1. Avrupa Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri.....	103
6.2. Asya Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri.....	105
6.3. Afrika Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri	107
6.4. Amerika Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri.....	109
6.5. Okyanusya Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri.....	112
7. SİYASİ BÖLGELER	119

7.1. Avrupa Kıtasının Siyasi Bölgeleri.....	128
7.2. Asya Kıtasının Siyasi Bölgeleri	129
7.3. Afrika Kıtasının Siyasi Bölgeleri	132
7.4. Amerika Kıtasının Siyasi Bölgeleri.....	135
7.5. Okyanusya Kıtasının Siyasi Bölgeleri.....	137
8. YERLEŞME BÖLGELERİ.....	144
8.1. Avrupa Kıtasında Yerleşme Bölgeleri	152
8.2. Asya Kıtasında Yerleşme Bölgeleri	152
8.3. Afrika Kıtasında Yerleşme Bölgeleri.....	154
8.4. Amerika Kıtasında Yerleşme Bölgeleri	154
8.5. Okyanusya Kıtasında Yerleşme Bölgeleri	157
9. TARIM VE HAYVANCILIK BÖLGELERİ	165
9.1. Avrupa Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri.....	172
9.2. Asya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	173
9.3. Afrika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	176
9.4. Amerika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri.....	178
9.5. Okyanusya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri.....	180
10. BALIKÇILIK BÖLGELERİ.....	187
10.1. Avrupa Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri.....	193
10.2. Asya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri.....	193
10.3. Afrika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri	194
10.4. Amerika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri.....	194
10.5. Okyanusya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri.....	195
11. ENERJİ KAYNAKLARI VE MADEN BÖLGELERİ.....	202
11.1. Avrupa Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri	210

11.2. Asya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri.....	214
11.3. Afrika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri.....	217
11.4. Amerika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri	218
11.5. Okyanusya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri	222
12. SANAYİ BÖLGELERİ.....	231
12.1. Avrupa Kıtasında Sanayi Bölgeleri.....	237
12.2. Asya Kıtasında Sanayi Bölgeleri.....	239
12.3. Afrika Kıtasında Sanayi Bölgeleri	242
12.4. Amerika Kıtasında Sanayi Bölgeleri.....	242
12.5. Okyanusya Kıtasında Sanayi Bölgeleri.....	245
13. ULAŞIM BÖLGELERİ	251
13.1. Avrupa Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	257
13.2. Asya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri.....	258
13.3. Afrika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri.....	259
13.4. Amerika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	260
13.5. Okyanusya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	262
14. TİCARET BÖLGELERİ.....	269
14.1. Avrupa Kıtasında Ticaret Bölgeleri	275
14.2. Asya Kıtasında Ticaret Bölgeleri	276
14.3. Afrika Kıtasında Ticaret Bölgeleri.....	276
14.4. Amerika Kıtasında Ticaret Bölgeleri	278
14.5. Okyanusya Kıtasında Ticaret Bölgeleri	279
KAYNAKÇA	285

KISALTMALAR

ABD = Amerika Birleşik Devletleri

US = Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Devletler

TVA = Tennessee Vadisi Otoritesi (Tennessee Valley Authority)

MÖ = Milattan Önce

MS = Milattan Sonra

SSCB = Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (USSR)

BM = Birleşmiş Milletler (UN)

NATO = Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ECSC = Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

BAB = Batı Avrupa birliği

AET = Avrupa Ekonomik Topluluğu

EFTA = Avrupa Serbest Ticaret Birliği

CSCE = Avrupa Güvenliği ve İşbirliği

NORDEK = İskandinav Birliği

ESA = Avrupa Uzay Dairesi

AB = Avrupa Birliği

FAO = Gıda ve Tarım Örgütü

BDT = Bağımsız Devletler Topluluğu

DTÖ = Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

GATT = Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

IMF = Uluslararası Para Fonu

GSMH = Gayrisafi Millî Hasıla (Gelir)

ASEAN= Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği

S. P. E. C= Güney Pasifik Ekonomik İşbirliği Dairesi

YAZAR NOTU

Daha ayrıntılı bilgi için yazarın, aşağıdaki kitabını okuyunuz.

Ramazan Özey. (2012). *Beşerî Bölgeler Coğrafyası*. Aktif Yayınları. İstanbul.

İsteme Adresi: Aktif Yayınevi

Zafer Mh. Ahmet Yesevi Cad. Baharistan Sok. No: 65, Kat:1, Bahçelievler, İstanbul.
Telefon: (0212) 511 79 74

Cumhuriyet Cad. Özel İdare İş Merkezi, Kat:1, Erzurum. Telefon: (0442) 235 50 35

Aktif Yayınlarından yayınlanan diğer kitaplarımızı da inceleyebilirsiniz.

www.kitapyurdu.com ve diğer kitap satışı yapan web sayfalarını ziyaret ediniz.

Ayrıca bu kitabın sonunda verilen kaynakça bölümündeki kitapları da okuyabilirsiniz.

1. BÖLGE NEDİR?

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

1.1. Coğrafyada Beş Tema

1.1.1. Konum

1.1.2. Yer

1.1.3. İnsan-Çevre Etkileşimi

1.1.4. Hareket

1.1.5. Bölge

1.2. Bölge Türleri

1.2.1. Resmî Bölgeler

1.2.2. Fonksiyonel Bölgeler

1.2.2. Algısal Bölgeler

1.3. Beşerî Coğrafya İle Bilimler Arasındaki İlişkiler

1.4. Beşerî Bölgeler Coğrafyası

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Bölge nedir?
2. Coğrafyada bölge türleri kaçaya ayrılır?
3. Coğrafyadaki beş tema nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Bölge Nedir?	Bölge kavramını öğrenir.	Öğrenerek
Coğrafyada Beş Tema	Coğrafyada beş temayı öğrenir.	Görerek ve inceleyerek
Bölge Türleri	Bölge türlerini öğrenir.	Tahlil ederek
Beşerî Bölgeler Coğrafyası	Beşerî Bölgeler Coğrafyası konusunu öğrenir.	Düşünerek

Anahtar Kavramlar

- Bölge
- Bölüm
- Tema
- Bölgesel coğrafya
- Beşerî coğrafya
- Fiziki coğrafya

Giriş

Bölge; sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçasıdır. Bölge; diyar, ülke, memleket, mıntıka, havali, etraf, hava veya deniz tabakası, nahiye, yöre, alan, çevre kelimeleri karşılığında da kullanılır.

Yeryüzünün, doğal özellikleri, nüfus yapısı, kaynakları, çıkarları açısından türdeşlik gösteren, bir bütün olarak tasarlanmasında yarar görülen bölümlere bölge adı verilir. Taşıdığı belirli coğrafi özellikleri ile çevresinden ayrılan, kendi içinde benzerlik gösteren en geniş coğrafi birimdir. Coğrafi bölgelerin sınırları belirlenirken doğal koşullar, sosyal ve ekonomik özellikler temel alınır. Herhangi bir yerin doğal, beşerî ve ekonomik özellikler bakımından benzer özellikler gösteren kısmına bölge denir.

Bölge içerisinde, tabii, beşerî ve ekonomik özellikler bakımından benzer olmakla birlikte bazı farklılıklar gösteren kısımlara bölüm denir. Bölüm içinde farklı özelliklere sahip olan alanlara yöre denir. Yeryüzünde bölge, bölüm ve yöre kavramları oldukça fazla kullanılır. Bunların alanları, yeryüzünde eşit dağılmazlar. Alan itibarıyla bir bölge, bir başka bölgeden daha az veya çok geniş olabilir. Bazı yöreler, bölüm veya bölgeden daha geniş yer alabilir. Bölge, bölüm veya yöre, sınırları belirgin olmayabilir. Bazen bir yöre, iki bölge içinde de görülebilir. Dolayısıyla bölge, bölüm veya yöreler, kendine özgü özellikleri ile ön plana çıkarlar.

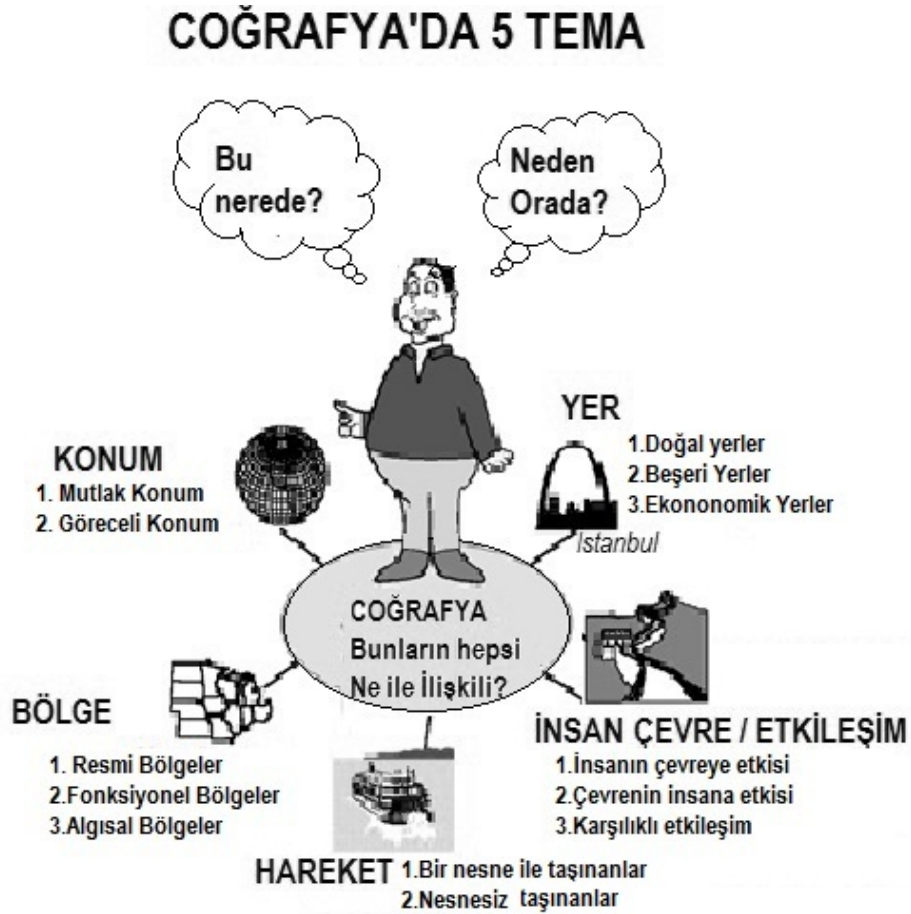
1.1. Coğrafyada Beş Tema

Coğrafyada beş tema, konum, yer, insan-çevre etkileşimi, hareket ve bölge olarak kabul edilir. Bu beş tema, coğrafi eğitim ve K-12 sınıflarında (Milli Eğitim Bakanlığınca da kabul edilen K-12 sistemi, başta ABD olmak üzere çoğu ülkede kullanılan bir sistemdir. İlk ve orta öğretimin bütünüdür.), coğrafya öğretimini kolaylaştırmak ve düzenlemek için Amerikan Coğrafyacılar Birliği Ulusal Konseyi tarafından 1984 yılında oluşturulmuştur.

1.1.1. Konum

“Biz neredeyiz?” sorusunu, konum cevaplamaktadır. Coğrafi çalışmalar, bir yerin konumunu öğrenmeyle başlar. Konum, herhangi bir şeyin bulunduğu yer ya da mevkiidir. Coğrafyada konum; köy, şehir, dağ, ova, akarsu, bölge veya ülke gibi coğrafi varlığın dünya üzerindeki bulunduğu yerine denir.

Coğrafyada konum, kendi arasında ikiye ayrılır. Birincisi daha ziyade sayılarla ifade edilen mutlak konum, diğeri ise herhangi bir coğrafi olaya göre yer belirlemesidir ki buna da göreceli konum adı verilmektedir.

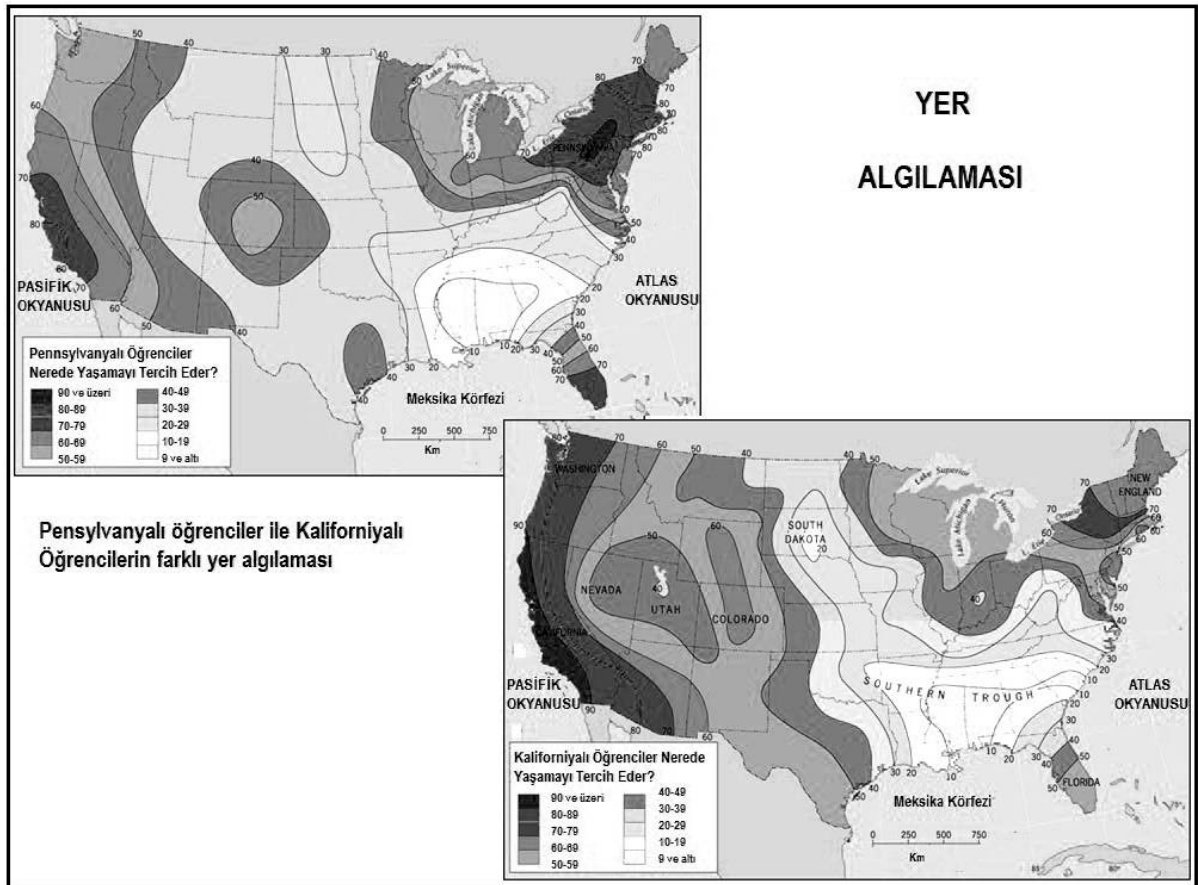
Herhangi bir yerin veya ülkenin yerini belirlemedeki coğrafi olaylar ise; dağlar, ovalar, akarsular, denizler, okyanuslar, boğazlar, geçitler, nüfus ve yerleşme özellikleri, yer altı ve yerüstü zenginlikleri, tarım ve sanayi bölgeleri, ulaşım faktörleri, turizm ve ticaret özellikleridir. Yani tüm doğal, siyasal, sosyal ve ekonomik etkinliklerdir.

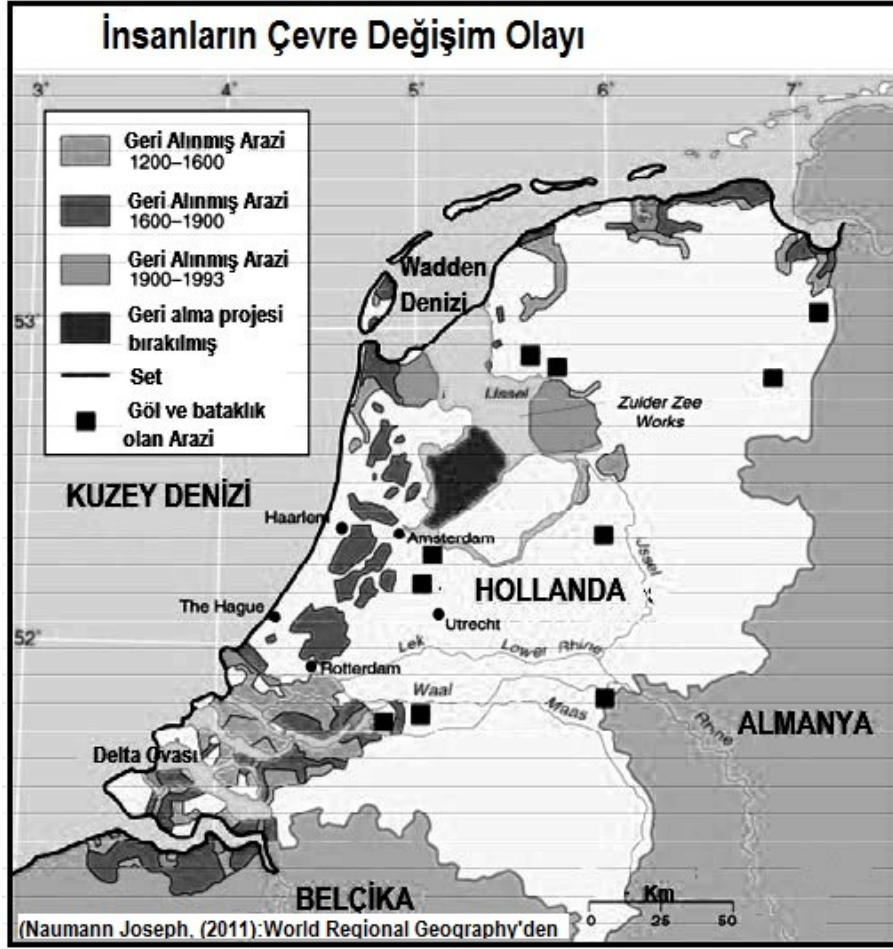
1.1.2. Yer

Bir yer, doğal, insan ve insan faaliyetlerinin özelliklerini açıklar. Fiziksel özellikler; dağlar, ovalar, vadiler, plajlar, nehirler, göller, topraklar, bitki ve hayvan yaşamı olarak ortaya çıkar. İnsan özellikleri, arazi kullanımı ve mimariden geçim ve din biçimlerine, ulaşım ve iletişim ağlarına, gıda için tarıma, insan için tasarlanmış kültürel özellikleri içerir. Bu özellikler, bina, yol, giyim ve yemek alışkanlıkları gibi çevre değişiklikleri, insanların fikirleri ve eylemleri türetilmiştir.

1.1.3. İnsan-Çevre Etkileşimi

Bu tema, insan-çevre uyumunu, insanın çevreyi ve çevrenin insanı nasıl değiştirebileceğini düşünmektedir. İnsanlar, arazi ile etkileşim yoluyla peyzajı şekillendiren, bu çevre üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkileri vardır.

İnsanın seçimi göz önüne alındığında, nereye giderdi? Neden? Çevre nedir? İnsanlar çevre ile etkileşimi nasıl kurar? Bizi fiziksel özellikleri nasıl etkiler? Nasıl adapte olur veya manzara nasıl değişir? Her şey görünüşte çorak bir yer olsa nasıl olur? Örneğin, Sudan’da, çiftçi ve göçebe çobanları yaşamlarını nasıl sürdürmektedir? Sudan’da insan ve hayvanların sıcak, kuru bir iklime uyumu söz konusudur. Kutuplara yakın bölgelerde insanlar ve hayvanlar, sert soğuklara karşı uyum sağlamış ve soğuğa karşı önlemini almıştır. Hayvanlar, kürklüdür. İnsanlarda hayvanların kürkünü kullanırlar.

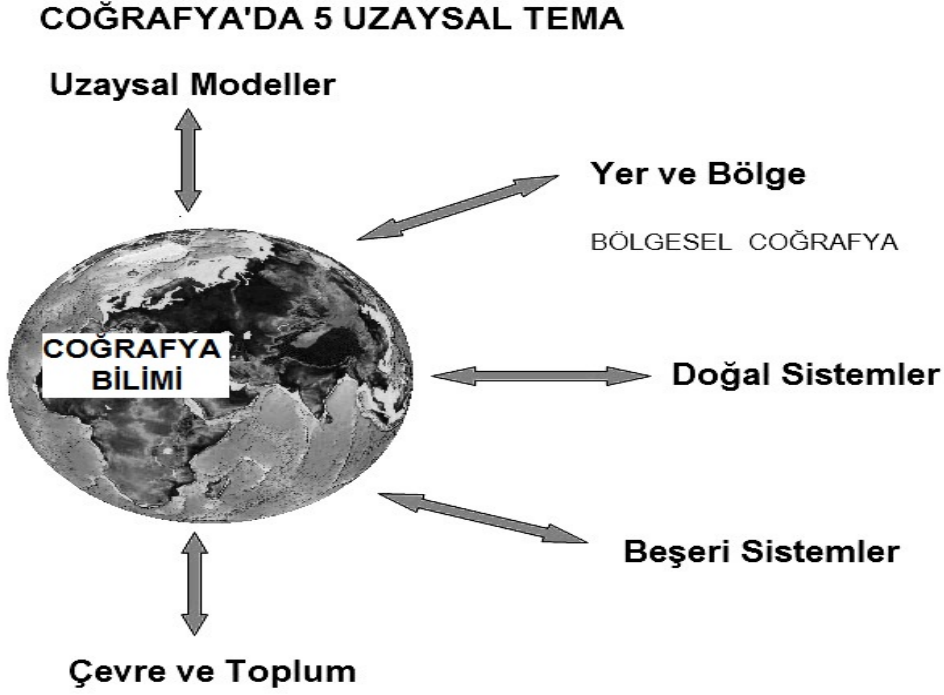
1.1.4. Hareket

İnsanlar sürekli hareket hâlinedir. Buna ek olarak fikir, heves, mal, kaynaklar ulaşım ve iletişim içindedir. Bu tema çalışmaları, hareket ve göçü anlatmaktadır.

1.1.5. Bölge

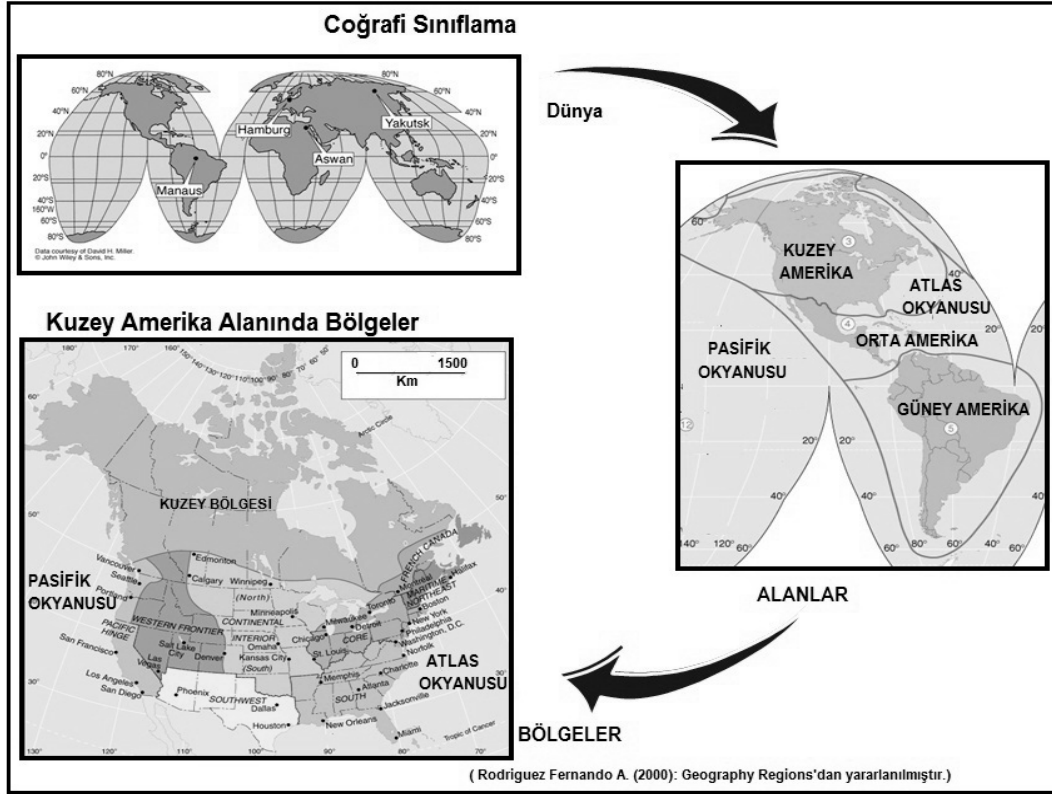
Coğrafi çalışmalar, konularına göre dünyayı yönetilebilir birimlere böler. Bu bölünmüş toprak parçalarına bölge adı verilir. Bölgeler, karakteristik çeşitleri vardır. Bölgeler; resmi, fonksiyonel ve algısal olabilir. Bu bölgeler, coğrafya bilimi açısından ele alındığında, doğal ve beşerî bölgeler olarak ayrılır.

Bölgeler, birbirlerinden kesin sınırlarla bazen ayrılmaz. Buralarda geçiş bölgeleri vardır. Bir bölge coğrafyasında bölge, çalışmanın temel birimidir. Bir bölge; yer şekli, iklim, bitki örtüsü, nüfus, idari, dil, din, tarım, sanayi açısından tutarlı bir birlik gösteren bir alandır. Bölgeler eşleştirilebilir ve analiz edilebilir insan yapılarıdır. Çoğu zaman değişkendir. Özellikle beşerî bölgeler, yıllara göre değişkenlik gösterir. Bir bölge geçmişte az gelişmiş bir bölge olabilir, ancak bugün gelişmiş bölge sınıfında görülebilir. Geçmişte tarım bölgesi olarak mısır ekimine ayrıldığı için o dönemlerde mısır bölgesi olarak adlandırılabilir.

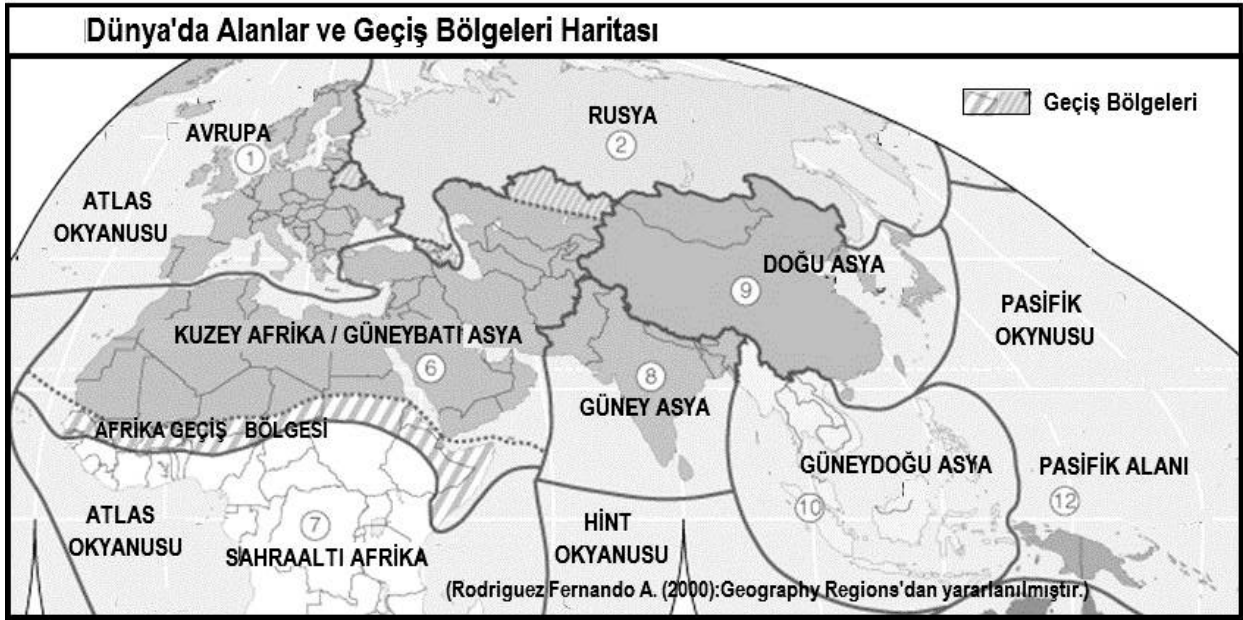

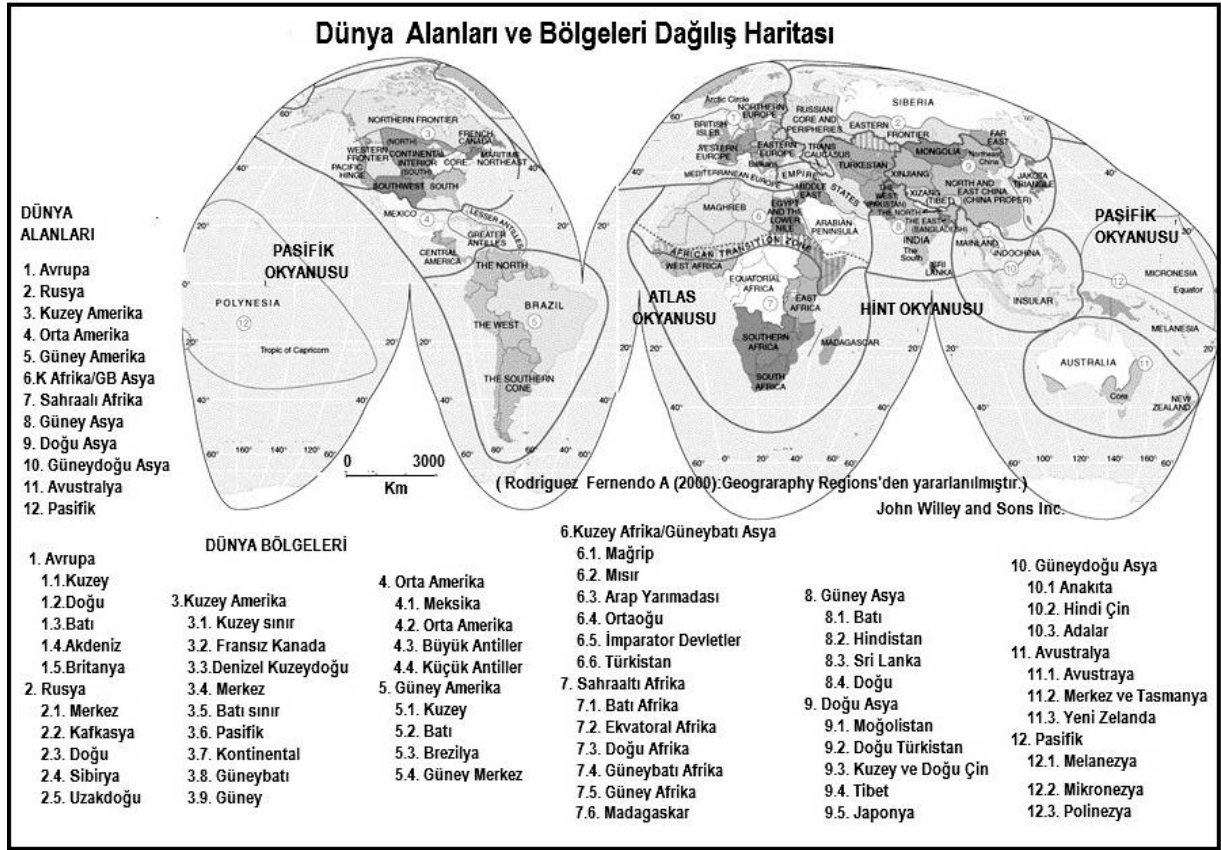
Ancak bugün bu bölge buğday bölgesi ya da sanayi bölgesi olabilir. Bu nedenle bölgeler, zamana göre değişkenlik gösterir.

Coğrafi çalışmalarda, bölgede geniş alan vardır. Dünya üzerinde 12 coğrafi alan bulunmaktadır. Dünyada bu alanlar içinde 57 bölge seçilmektedir. Ayrıca bazı yerlerde ise, iki bölge arasında geçiş bölgeleri de bulunur.

Türkiye, Kuzey Afrika-Güneybatı Asya alanı içinde, İran ile birlikte imparator devletler bölgesinde yer alan bir ülkedir. Diğer bir anlatımla, Orta Doğu bölgesinin kuzeyinde, İran ile birlikte yüksek sahayı oluştururlar.

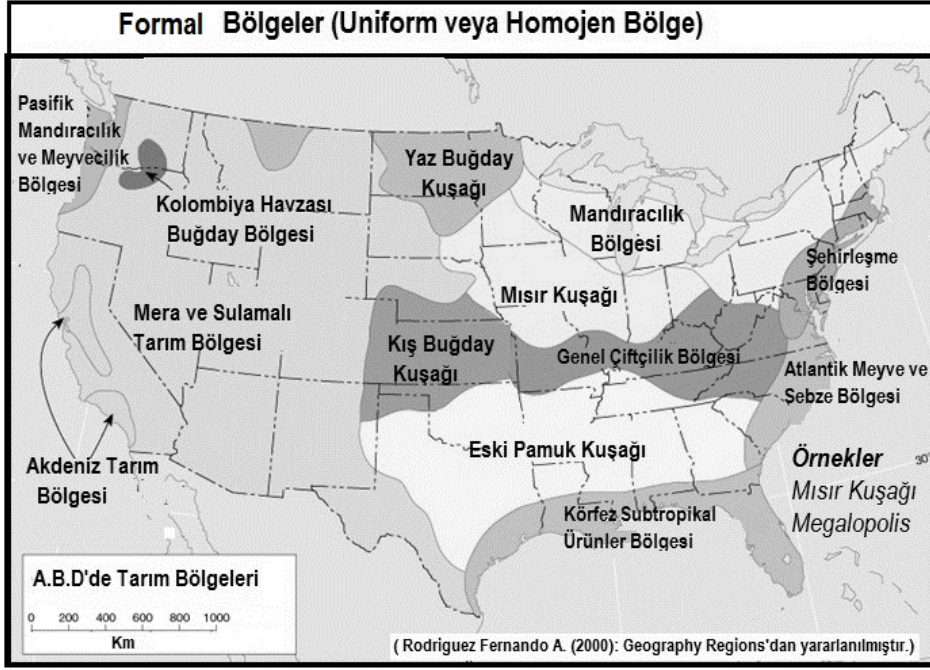
1.2. Bölge Türleri

Bölge türleri, bilimlere göre değişkenlik gösterir. Coğrafyacılar, tarihçiler, sosyologlar, matematikçiler, ekonomistler, planlamacılar, idareciler, eğitimciler ve bunun gibi çok fazla sayıda bilim ve hizmet adamı tarafından bölge kavramı kullanılır ve her birinin bölge anlayışı farklıdır. Bölge planlaması açısından, bölgeler üçe ayrılır. Homojen (türdeş) bölgeler, nodal (Polarize-Kutuplaşmış) bölgeler ve planlama (Programlama) bölgeleridir.

Bölgeler bir başka açıdan ele alındığında üçe ayrılır. Bunlar; 1. Resmî bölgeler (Uniform bölgeler ya da formal, örgün bölgeler de denir.), 2. Fonksiyonel bölgeler (Nodal bölgeler de denir.), 3. Algısal bölgelerdir (Vernacular bölgeler, sezgisel bölgeler, yöresel bölgeler de denir.).

1.2.1. Resmî Bölgeler

Resmî bölgeler, devlet veya idari sınırları tarafından tanımlanmış olanlardır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Birmingham, Brezilya gibi. Bu bölgesel sınırları anlaşmazlığı açık değildir, dolayısıyla fiziksel bölgeler (yani ABD'deki Kayalık Dağları Bölgesi, Büyük Göller Bölgesi) bu kategori altındadır. Kültürel özellikleri mekânsal dağılımını da temsil eder. Örneğin dil, din, gıda, giyim, müzik gibi değerlerin bölgeleri de resmî bölgeler içindedir. Mississippi Nehri Bölgesi, Yağmur Alanları Bölgesi, Türkçe Konuşanlar Bölgesi, Buzul İklim Bölgesi, tayların yaşadığı Tayland Bölgesi, Everest Dağı Bölgesi vb. resmî bölgelere örnektir.

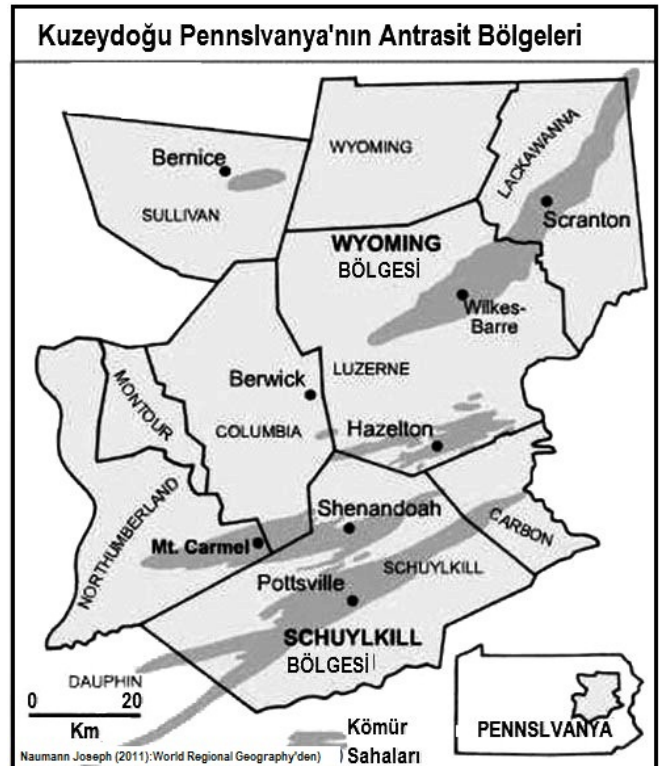
Resmî (formal) bölgeler; dil bölgeleri, “Golden’de dil kimliğimiz nedir?” sorusuna cevap arar. Siyasal kimlik bölgeleri, “Biz siyasi kimlik miyiz?” “Nasıl bir ilde yaşıyoruz?” “Kırsal alanda mı yoksa şehirsal alanda mı ya da ülkenin neresinde yaşıyoruz?” “Doğusunda mı yoksa batısında mı?”

İklim bölgeleri; “Biz iklimi kendimize göre tanımlayabilir miyiz?” “Soğuk mu kurak mı yağışlı mı?” Bitki örtüsü bölgeleri; “Nasıl bir bitki örtüsü içinde yaşıyoruz?” “Orman mı step mi çöl mü?” “Diğer bölgelerden farkı nedir?”

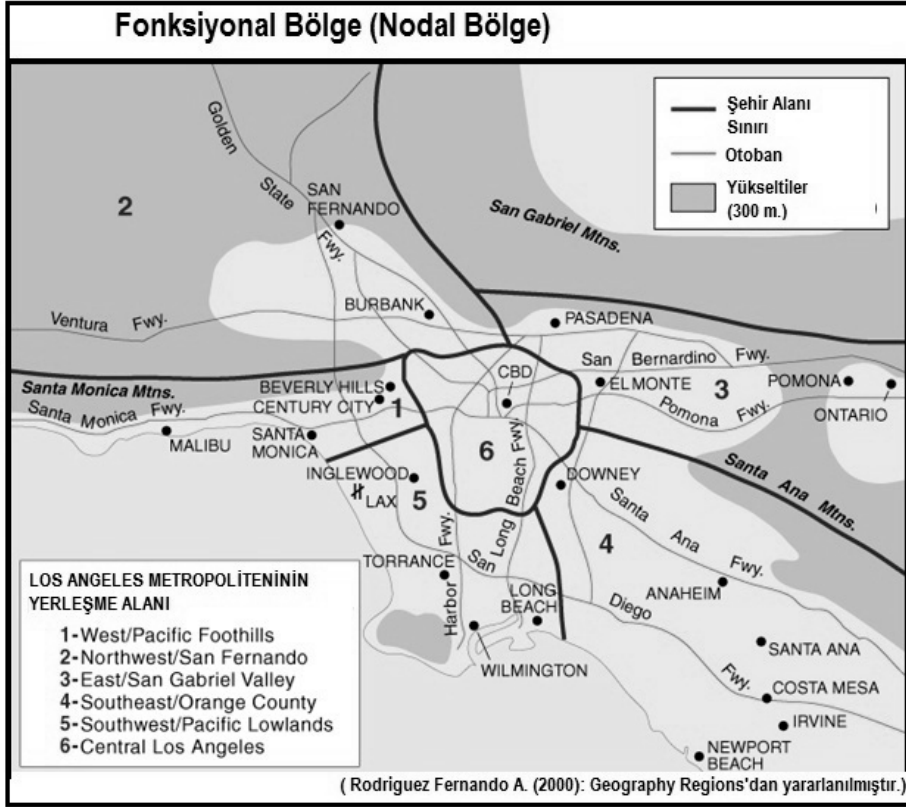
1.2.2. Fonksiyonel Bölgeler

Fonksiyonel bölgeler, bir işlev tarafından tanımlanmış olanlardır. Her bölgenin bir fonksiyonu bulunmaktadır. Bir odak noktası etrafında organize edilmiş bölgelerdir.

TVA, United Airlines Hizmet alanı veya bir gazetenin servis alanı gibi. McDonald's, bir kâr etmek için ayaküstü satış fonksiyonu gerçekleştirmek için satış bölgesi çizer. Bir itfaiye kuruluşunun koruduğu bina ve araziler, o itfaiye kuruluşunun bölgesidir. Bir sanayi kuruluşunun dünya üzerindeki satış bölgesi, o kuruluşun bölgesi olarak adlandırılır. Samsung veya Amazon.com’un sattığı

ürünler alanı, onların bölgesini oluşturur. Bangkok ticaret bölgesi, kara ormanlarda yapılan kâğıdı kullananlar bölgesi, bir öğretmen ve öğrencilerin yaşadığı bölge, apartmanda yaşayanların yaşam alanı gibi bölgeler fonksiyonel bölgelerdir. Kuzeydoğu Pennsylvania'da kömür (antrasit) madeni ekonominin kalbidir. Sanayinin en önemli ham maddesidir. Kömür sahaları, çevredeki yerleşmelere ve yaşantıya büyük etkisi olduğundan dolayı fonksiyonel bölgedir. Aynı durum, Zonguldak için de geçerlidir.

Taşıma bölgeleri; “Nasıl araba alabilirim?” “Nasıl bir ziyaretçiyim?” “Bu bizim kimliğimizin bir parçası mı?” İletişim bölgeleri; “Biz başkaları ile nasıl iletişim kuruyoruz?” “Altyapı nedir?” “Telefon mu internet mi diğer topluluk faaliyetleri mi?” Ticaret bölgeleri; “Ticaret alanı nedir?” “Bu ticaret alanı ne kadar büyüktür?” “Benzer başka bir yerde ticaret alanı var mıdır?”

1.2.3. Algısal Bölgeler

Algısal bölgeler (Vernacular, Perceptual, sezgisel, yöresel), insanların algıları tarafından tanımlanmış olanlardır. Bu algılanan mekânsal dağılımları temsil eder. Örneğin İncil kuşağı denildiğinde Hristiyanların çok olduğu bölge anlaşılır. Tüm iyi restoranların bulunduğu Pekin bölgesi, Kore’de az eğitilmiş insanların yaşadığı bölge, Seul’un veya Tokyo’nun insanlar için tehlikeli bölgesi, Singapur’un turistik bölgesi, Çin’in isyancılar bölgesi algısal bölgelerdir.

İnsan davranışları oldukça önemlidir. “İlgi alanınız nedir?” “Yaşınız, yeteneğiniz nedir?” “Yaşadığınız yer güvenli mi?” “Yaşadığınız alan emekli için uygun mu?” “Heyecan verici bir yer mi?” “Eğitim fırsatları nelerdir?” “Bu yer işiniz için ideal midir?”

Vernacular bölge (yerel bölge ya da sezgisel veya algısal bölge), genel bir alanı ifade etmek için kamu tarafından kullanılan belirsiz, zihinsel sınırları olan bir bölgedir. Yerel bölgeye örnek olarak "Midwest" verilebilir. Genellikle vernacular bölgelerde gerçek veya hayali birçok gelenek bir arada bulunmaktadır. Buna karşılık, resmî bölgeler (formal) belirli bir özelliği kullanılarak yapılmaktadır ve farklı sınırları vardır. Santa Clara Vadisi bu durumdadır ve bu özelliği vadinin topoğrafik sınırır. Fonksiyonel bölge ise, şehir sınırları ile sınırlanmıştır. San Jose’de bir sivil hükümet olarak belli bir etkinlik ya da kuruluş vardır. Dolayısıyla üç farklı bölge, aynı yerde bulunabilir.

Coğrafya biliminin belirlediği bölgeler, öncelikle ikiye ayrılır. Küresel bölgeler ve coğrafyanın alt disiplinlerine ait bölgelerdir. Coğrafyanın alt disiplinlerine ait bölgeler, doğal bölgeler ve beşerî bölgeler olarak ikiye ayrılır.

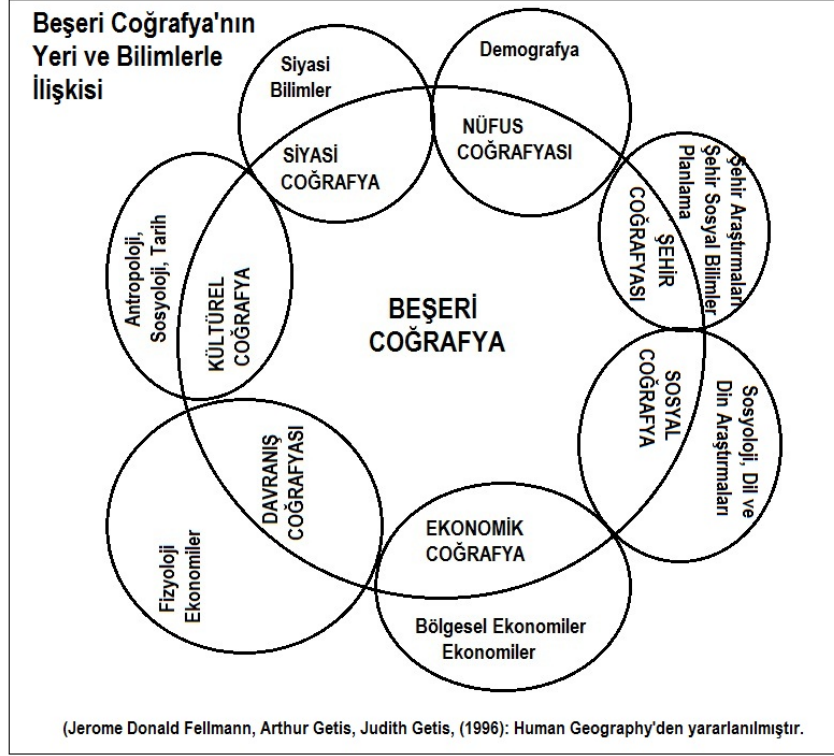

1.3. Beşerî Coğrafya İle Bilimler Arasındaki İlişkiler

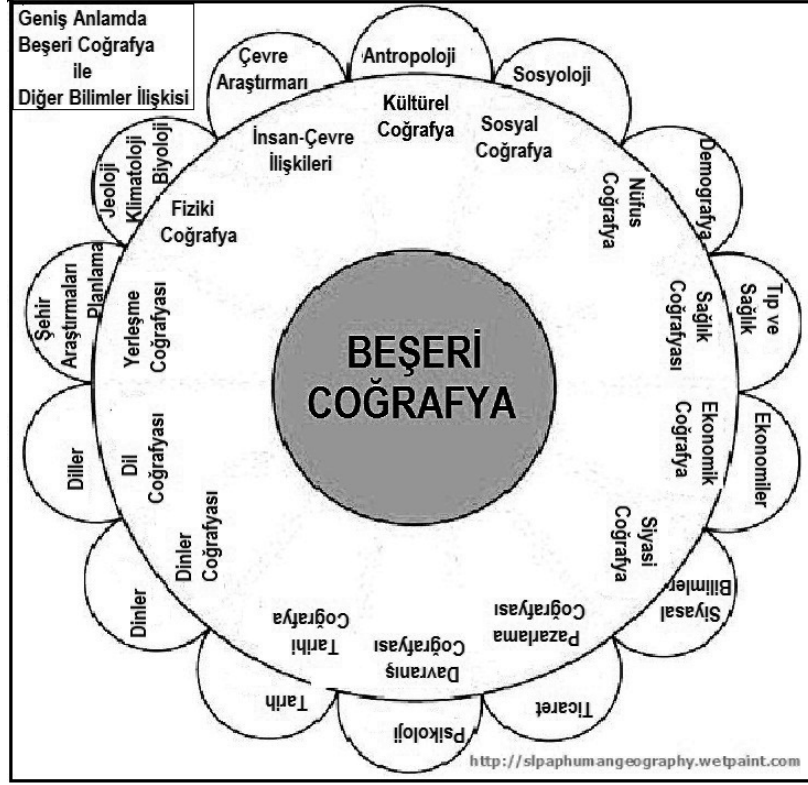
Beşerî coğrafya, insan ve insan faaliyetlerini inceleyen bilim dalıdır. Bu nedenle, insanı ve onun faaliyetlerini ilgilendiren tüm bilimlerden yararlanır. Beşerî coğrafya, aynı

zamanda fiziki coğrafyayı da kapsar. Çünkü insansız bir doğa düşünülemez. İnsanın var olduğu sürece doğa anlam kazanır.

Beşerî coğrafya, dar anlamda nüfus ve yerleşme konularını incelese de geniş anlamda insan ve insan faaliyetlerini de içine alır. Bu nedenle beşerî coğrafya, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetleri de içine alır. Tüm bu faaliyetlerin meydana geldiği yer olan dünyanın diğer özelliklerinden de yararlanır.

Dar anlamda beşerî coğrafya; nüfus coğrafyası, kırsal ve şehir coğrafyası, sosyal coğrafya, siyasi coğrafya, kültürel coğrafya, davranış coğrafyası ve ekonomik coğrafyayı içine alır. Söz konusu bu bilimler, başka bilimlerden de yararlanırlar. Nüfus coğrafyası, demografyadan; kırsal ve şehir coğrafyası, şehir araştırmaları, şehir sosyal bilim ve planlamadan; siyasi coğrafya, siyasi bilimlerden; kültürel coğrafya, antropoloji, sosyoloji, tarih gibi bilimlerden yararlanmaktadır. Davranış bilimleri, fizyoloji ve ekonomilerden; sosyal coğrafya, sosyoloji, din ve din araştırmalarından; ekonomik coğrafya ise ekonomi ve bölgesel ekonomilerden yararlanır.

Geniş anlamda düşünüldüğünde beşerî coğrafya, 14 bilimi içine alır. Bunlar; fiziki coğrafya, insan-çevre ilişkileri coğrafyası, nüfus coğrafyası, sağlık coğrafyası, sosyal coğrafya, kültürel coğrafya, dil coğrafyası, din coğrafyası, tarihi coğrafya, davranış bilimleri coğrafyası, siyasi coğrafya, yerleşme coğrafyası, ekonomik coğrafya, pazarlama coğrafyasıdır. Bu bilimler de başka bilimlerden yararlanır. Fiziki coğrafya; jeoloji, klimatoloji, biyoloji, toprak bilimleri gibi bilimlerden yararlanmaktadır. İnsan-çevre ilişkileri coğrafyası; çevre araştırmalarından yararlanırken, sağlık coğrafyası ise tıp bilimlerinden, davranış coğrafyası da psikolojiden yararlanmaktadır. Dolayısıyla beşerî coğrafyanın çok geniş bir bilim çevresi bulunmaktadır. Tüm bu bilimlerden yararlanırken konularını beşerî coğrafyanın süzgecinden geçirir.

1.4. Beşerî Bölgeler Coğrafyası

Beşerî bölgeler coğrafyası, insan ve insan faaliyetlerinin ortaya çıkardığı bölgelerdir. Öncelikle iki grupta toplanır. Sosyal ve kültürel bölgeler ve ekonomik bölgelerdir.

Sosyal ve kültürel bölgeler; nüfus bölgeleri, sağlık bölgeleri, siyasi bölgeler, din bölgeleri, dil bölgeleri, askerî bölgeler, tarihsel yerleşme bölgeleri, şehir yerleşme bölgeleri ve kırsal yerleşme bölgeleridir.

Ekonomik bölgeler ise; tarım bölgeleri, enerji kaynakları bölgeleri, maden bölgeleri, sanayi bölgeleri, turizm bölgeleri, ulaşım bölgeleri, ticaret bölgeleridir. Ayrıca sosyal ve kültürel afet bölgeleri ve teknolojik afet bölgeleri gibi bölgeler de vardır.

Yeryüzünde nüfus, bazı yerlerde seyrek bazı yerlerde yoğundur. Tarım veya sanayi faaliyetlerinin ön planda olduğu farklı yerler de görülebilir. Buna bağlı olarak az veya yoğun nüfuslu bölge, tarım bölgesi, sanayi bölgesi, turizm bölgesi, maden bölgesi, ulaşım bölgesi, ticaret bölgesi gibi bölgeler de görülür. Bu bölgelere, doğal şartlarda etkiler. Doğal özellikler, toplumları farklı yönden etkilemektedir. Sözelimi sıcak bölgelerde ten rengi siyah ve siyaha yakın iken, kutup bölgelerine yakın bölgelerde aşırı beyaz tenli insanlar yaşar. Orta enlemlerde ise genellikle ten rengi esmerdir.

Dünya’da bazı bölgeler, gelişmiş, bazı bölgeler az gelişmiş veya gelişmemiş bölgeleri oluşturabilir. Dünya’da madenler, bazı bölgelerde yoğun bir şekilde toplanmıştır. Sanayi olarak bazı bölgeler sanayileşmiş ve bazı bölgeler sanayileşmemiştir. Tüm bu bölgeler, yeryüzünde eşit olarak dağılmazlar. Öte yandan geçmiş ile bugün, bugün ile gelecekteki, beşerî bölgeler de çok farklılıklar görülür. Sözelimi bugün için nüfus bakımından çok yoğun olan bölgeler gelecekte az nüfuslu bölgeler olabilir. Bu nedenle bölge kavramı hem değişken hem de sınırları hareketlidir. Bölge haritalarında tarih kavramı oldukça önemlidir. Çünkü yıllara göre bölge sınırları farklılık gösterebilmektedir. Sözelimi 1950 yıllarındaki ABD’deki tarım bölgelerinin sınırları bugün için oldukça değişmiştir.

Uygulamalar

- Beşerî ve fiziki coğrafyanın kapsam alanlarını birbirleriyle karşılaştırarak ele alıp, kullandıkları metotları, yararlandıkları bilim dalları ve uygulama alanlarını açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz.

- Özey Ramazan, (2012). Doğal Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi. İstanbul
- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi. İstanbul

Uygulama Soruları

1. Beşerî coğrafyada herhangi bir konuyu ele alırken kesin ve net hükümler vermek, fiziki coğrafyaya göre daha zordur. Bu durumu yaratan sebepleri örneklerle açıklayınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Coğrafyadaki bölge kavramını ele alarak giriş yaptığımız bu bölümde, bölge türlerini ve coğrafyanın kapsam alanlarını inceleyerek, dünya üzerindeki bölgelerin nasıl ve neye göre ayrıldığını açıkladık.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdakilerden hangisi coğrafyadaki beş temadan biri değildir?

- a) Konum
- b) Yer
- c) Bölüm
- d) Hareket
- e) Bölge

2) Konularına göre bölünmüş toprak parçalarına bölge adı verilir. Coğrafyada bölgeler; resmi, fonksiyonel ve algısal bölgeler olarak ele alınabilir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi resmî bölgeler sınıflandırmasına girer?

- a) Mcdonalds satış bölgesi
- b) İncil kuşağı bölgesi
- c) Bangog ticaret bölgesi
- d) Singapur turist bölgesi
- e) Buzul iklim bölgesi

3) Aşağıdakilerden hangisi beşerî coğrafyanın alt disiplinlerinden biri değildir?

- a) Ekonomik coğrafya
- b) Nüfus coğrafyası
- c) Kır ve şehir coğrafyası
- d) Sosyal coğrafya
- e) Toprak coğrafyası

4) Aşağıdakilerden hangisi fiziki coğrafyanın yararlandığı yardımcı bilimlerden değildir?

- a) Klimatoloji
- b) Biyoloji
- c) Kültürel coğrafya
- d) Toprak coğrafyası
- e) Jeoloji

5) Aşağıdakilerden hangisi nüfus coğrafyasının yararlandığı yardımcı bilimlerden biri değildir?

- a) Sosyal bilimler
- b) Demografi
- c) Antropoloji
- d) Jeomorfoloji
- e) Sosyoloji

6) Beşerî bölgeler coğrafyası; sosyal ve kültürel bölgeler ile ekonomik bölgeler olmak üzere iki ana grupta incelenir.

7) Tarım bölgeleri, maden bölgeleri, kültürel afet bölgeleri ve sanayi bölgeleri; sosyal ve kültürel bölgelerin kapsam alanına girer.

8) Yeryüzünün doğal özellikleri, nüfus yapısı, kaynakları ve çıkarları açısından benzer özellik gösteren alanlarına.....denir.

9) Coğrafyada konum; ve konum olmak üzere ikiye ayrılır.

10) Coğrafyadaki beş temadan biri olan konum, “Biz neredeyiz?” sorusuna cevap verir.

Cevaplar

1)c, 2)e, 3)e, 4)c, 5)d, 6)D, 7)Y, 8)bölge, 9)Matematik/özel, 10)D

2. NÜFUS BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 2.1. Avrupa Kıtasında Nüfus Bölgeleri
- 2.2. Asya Kıtasında Nüfus Bölgeleri
- 2.3. Afrika Kıtasında Nüfus Bölgeleri
- 2.4. Amerika Kıtasında Nüfus Bölgeleri
- 2.5. Okyanusya Kıtasında Nüfus Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Nüfus sayımı yapılmasının nedenleri hakkında bilgi veriniz.
2. Kıtalarla göre ortalama nüfusun ikiye katlanma süresi ne kadardır?
3. Nüfusun dağılımını etkileyen fiziki faktörler nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Nüfus Bölgeleri	Nüfus bölgelerini öğrenir.	Çalışarak
Avrupa Kıtasında Nüfus Bölgeleri	Avrupa kıtasındaki nüfus bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek
Asya Kıtasında Nüfus Bölgeleri	Asya kıtasındaki nüfus bölgelerini öğrenir.	Saptayarak
Afrika Kıtasında Nüfus Bölgeleri	Afrika kıtasındaki nüfus bölgelerini öğrenir.	İnceleyerek
Amerika Kıtası Nüfus Bölgeleri	Amerika kıtasındaki nüfus bölgelerini öğrenir.	Tespit ederek ve düşünerek
Okyanusya Kıtası Nüfus Bölgeleri	Okyanusya kıtasındaki nüfus bölgelerini öğrenir.	Analiz ve sentez ederek

Anahtar Kavramlar

- Nüfus
- Nüfusun dağılışı
- Doğum/ölüm oranları
- Nüfus artışı

Giriş

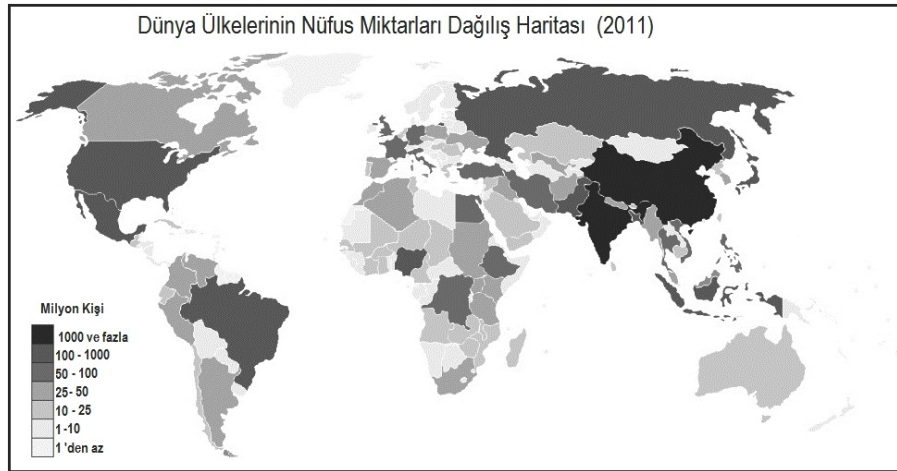
Nüfus bölgeleri, nüfus miktarları, nüfus artışı, nüfusun doğum ve ölüm oranları, nüfusun yaş durumu, nüfusun cinsiyet durumu, göçler ve nüfus dağılışı ve yoğunluğu gibi kendi içinde farklı özellikler taşır.

Nüfus bölgelerinde sürekli bir değişim görülmektedir. Yıllara göre dünya nüfus bölgeleri, büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bunun nedeni, sadece doğum ve ölüm oranlarındaki değişimin yanında, ülkelerin refah durumu, sağlık durumu ve ekonomik yapıları da etkili olabilmektedir.

Dünya nüfusunun 1804 yılında 1 milyar kişiye ulaştığı tespit edilmiştir. Dünya nüfusu, ancak 123 yıl sonra 1927 yılında 2 milyara ulaşmıştır. Nüfusun ikiye katlama süresinin oldukça uzun olması, hiç şüphesiz ki dünya genelinde cereyan eden savaşlar, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve salgın hastalıkların yaygın oluşudur. Öte yandan nüfus istatistiklerinin gelişmemiş olması, nüfus konusunda verilen verilerin tahmini rakamlar olduğunu unutmamak gerekir.

1927 yılından sonra, dünya nüfusuna 33 yıl sonra 1 milyar nüfus eklenmiş ve 1960 yılında dünya nüfusu 3 milyara ulaşmıştır. Gerçi bu dönem içinde dünya savaşları devam etmiş ve İkinci Dünya Savaşı cereyan etmişse de, sağlık konusundaki gelişmeler ve özellikle bulaşıcı hastalıklara karşı aşıların geliştirilmesi, dünya genelinde ölüm oranlarının hızını kesmiş ve doğum oranlarının aynı hızda devam etmesi sonucu, nüfus 3 milyara ulaşmıştır. Dünya nüfusunun ikiye katlanması ise, 47 yıl sonra gerçekleşmiştir. 1927 yılındaki 2 milyar nüfus, 1960 yılında 4 milyar olmuştur.

Dünya nüfustaki gelişme, sağlık şartlarının iyileşmesine rağmen ikiye katlanma süresi aynı kalmamıştır. 1960 yılındaki 3 milyar olan dünya nüfusu, 39 yıllık bir dönem içinde, 1999 yılında ikiye katlanmış ve 6 milyara ulaşmıştır. 2012 yılına gelindiğinde dünya nüfusu 7 milyarı (tahmini 29 Ocak 2012 tarihinde, 7.018.880.000 kişi) aşmıştır.

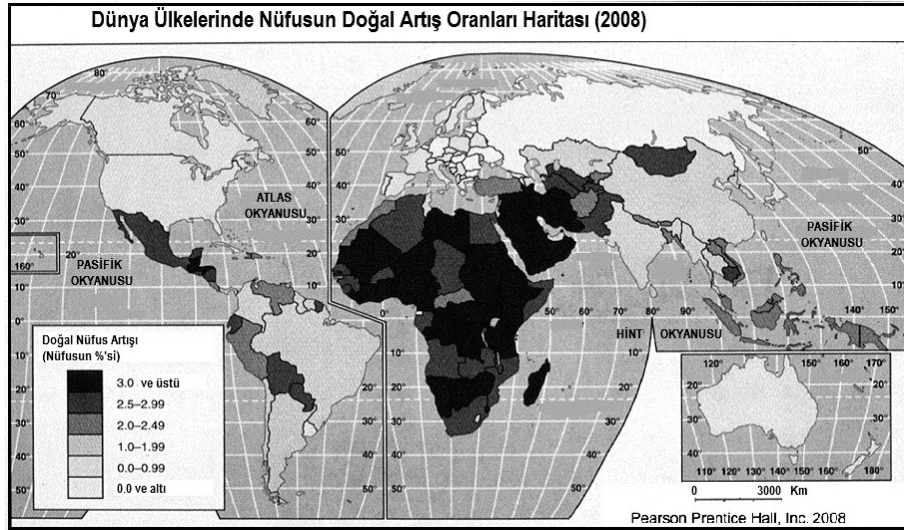

Dünya nüfusunun yıllara göre miktarları incelendiğinde, hızlı bir artış olduğu görülmektedir. 1750 yılında 791 milyon olan dünya nüfusu, 1800'de 978 milyona, 1850'de

1,2 milyara yükselmiştir. Bundan sonra da nüfus artışı daha hızlı devam etmiş 1900’de 1,6 milyara, 1950’de 2,5 milyara ve 1998 yılında 5,9 milyara, 2005 yılında ise 6,4 milyar olmuştur. 2012 yılında 7,02 milyara ulaşmıştır. Aynı hızda devam ederse, 2050 yılında dünya nüfusu 8,9 milyara ulaşacaktır. Dünya nüfusunun en kalabalık olduğu bölgeler Çin ve Hindistan’dır. Çöller ve dağlar en tenha bölgelerdir.

Nüfus artışı, BM’nin ortalama tahminleri doğrultusunda gerçekleşirse, gelecek yüzyıl içinde 4,6 milyarlık bir artış yaşanacaktır. Şu sıralarda artış hızı yılda %1,7 kadar olduğuna göre, bu hız sürdürülürse dünya nüfusunun 2027 yılında 10 milyara, 2060 yılında ise 20 milyara ulaşması beklenmektedir.

Dünya nüfusu artış miktarları kıtalara göre ele alındığında en fazla artışın Afrika, Asya ve Güney Amerika ülkelerinde olacağı beklenmektedir. 1998 yılında 749 milyon olan Afrika nüfusu 2050 yılında 1,7 milyara, 3,5 milyar olan Asya nüfusu 5,2 milyara ve 504 milyon olan Güney Amerika nüfusu 809 milyona ulaşacaktır.

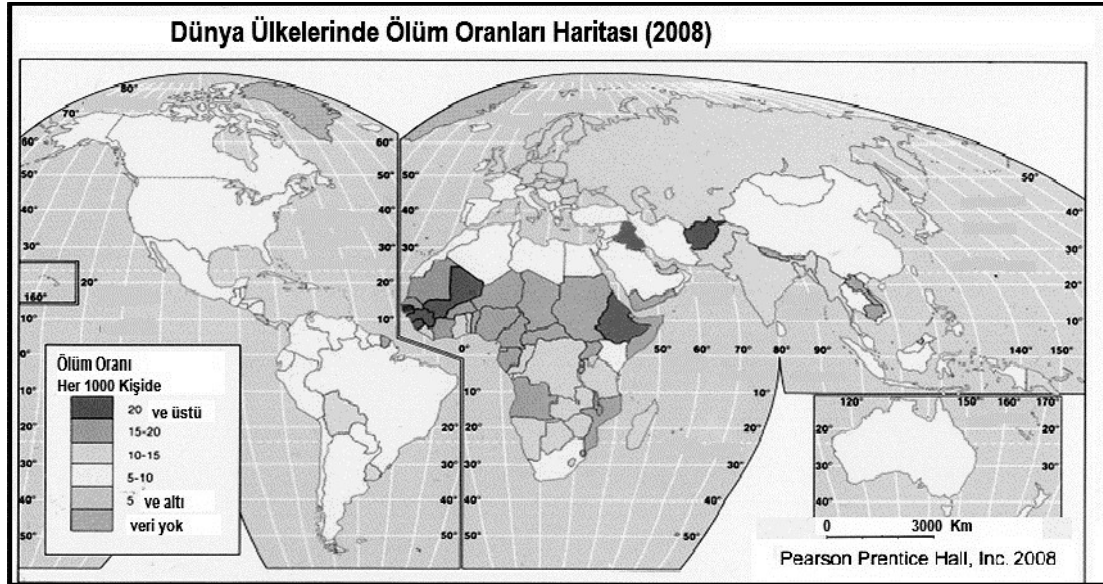
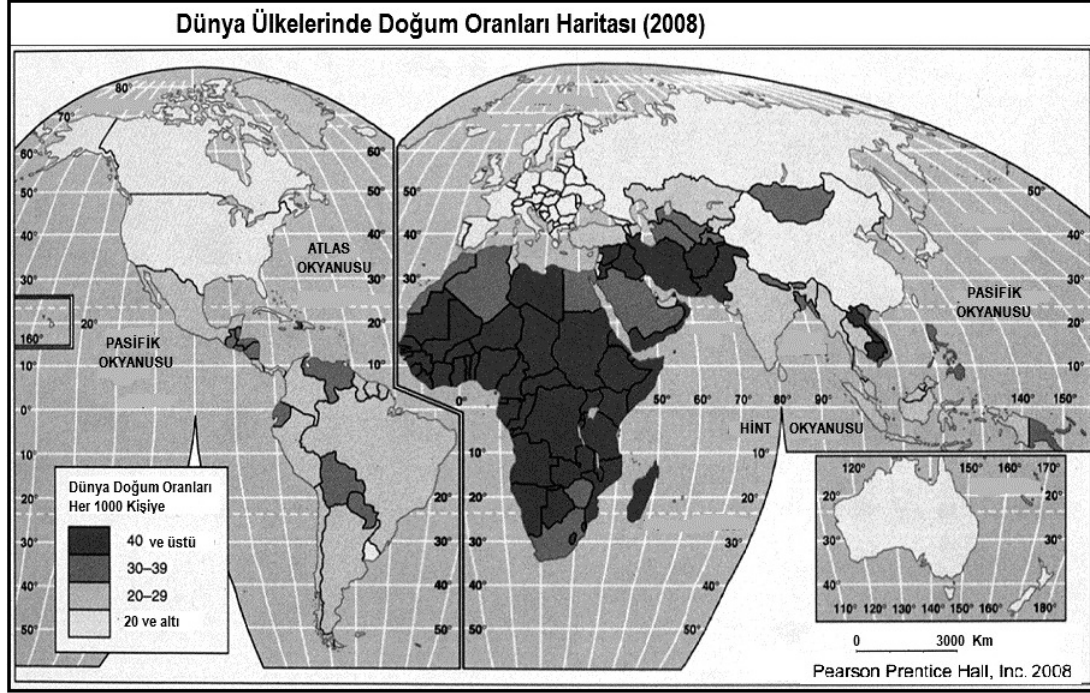
Dünya’da nüfus, her yerde eşit dağılmamıştır. Nüfusu etkileyen faktörler; iklim, yeryüzü şekilleri, denizler, dünya tarihindeki gelişmeler, insanın menşei ve göçlerdir. İklim, dünya nüfus dağılımını doğrudan etkilemektedir. Kutuplar, dağlık alanlar, çöller ve ekvatorial bölgeler çok seyrek nüfuslu, ılıman bölgeler ise yoğun nüfuslu bölgelerdir.

Dünya nüfusunun doğum ve ölüm oranları, geçmişten günümüze sürekli hareketlilik gösterir. Bu hareketlilik gelecekte de devam edecektir. Doğumlar ölümlerden fazla ise, nüfus artar. Buna doğal artış denilir. Ölümler fazla ise, nüfusta azalma görülür. Bunun nedenleri, insan ile ilgilidir. İnsan kendi nüfusunu kontrol edebilir. Bu değişik durumlarda olabilir. Nüfus artışını etkileyen nedenlerin başında, doğurganlık ve ölüm oranlarının değişimi gelir. Öte yandan sağlık alanındaki gelişmeler, beslenme, eğitim seviyesinin durumu, gelir düzeyinin artması, sanayileşme, göçler ve savaşlar nüfus artışını etkiler.

Dünya genelinde doğurganlık oranları (kadın başına canlı doğum oranı) gün geçtikçe azalmaktadır. Bu oran 1990 yılında dünya genelinde ortalama 3 iken, 1995 – 2000 yılları

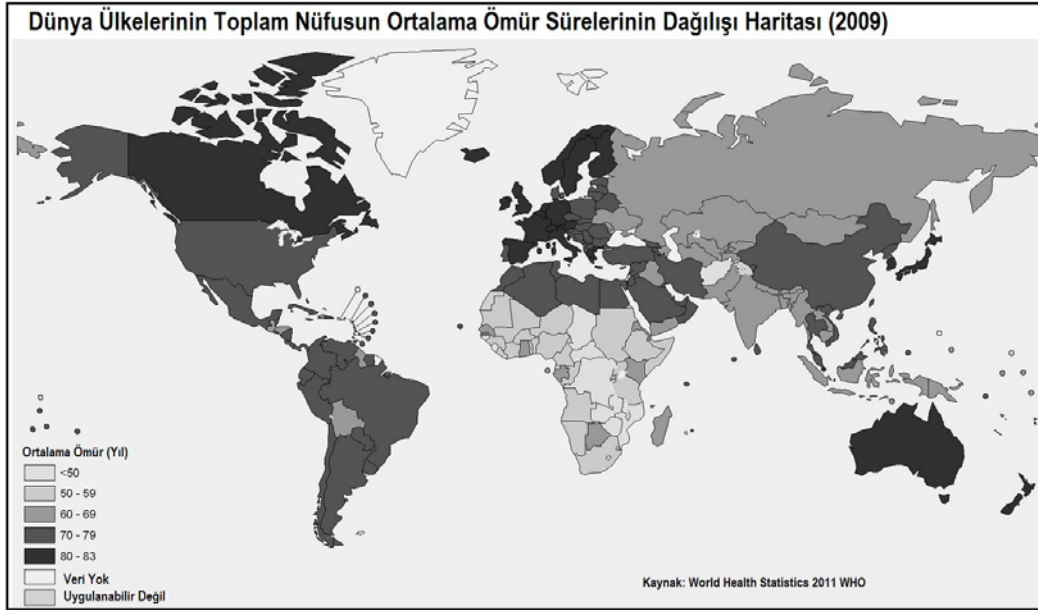
arasında 2,8 olmuştur. Gelişmiş ülkelerde 1970'lerde 2,6 iken, 1995- 2000 döneminde 1,59 kadar düşmüştür.

Doğum oranının en yüksek olduğu kıta %4,2 ile Afrika'dır. Avrupa ise %1,2 ile doğum oranının en düşük olduğu kıtadır. Doğum oranları ile kıta veya bölgenin gelişmişliği arasında yakın bir ilişki vardır. Ekonominin tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu, eğitim ve kültür düzeyinin düşük olduğu yerlerde doğum oranlarında artış görülmektedir.

Dünya'nın hemen hemen her yerinde ortalama ömür uzamaktadır. Ortalama ömür uzadıkça nüfus artışı daha fazla olacaktır. Ancak ortalama ömür uzadığında, doğum oranlarında azalma görülmekte ve nüfus artış hızı yüksek olmamaktadır. Bu durum insanların hayat şartları iyileştikçe ve refah seviyeleri arttıkça, doğum oranlarının düşmesi, nüfus

planlamasına yönelmeleri ile açıklanabilir.

Dış göçler, bir ülkeden başka ülkelere olan göçlerdir. Göç veren ülkenin nüfusu azalır. Dış göçler, oluşum nedenlerine göre 5 gruba ayrılır. Zorunlu, mübadele, gönüllü, iş gücü ve beyin göçleri şeklinde olmaktadır.

Dünya karaları üzerinde nüfus eşit dağılmaz. Kimi bölgeler az nüfuslu, kimi bölgeler sık nüfusludur. Bazı bölgelerde hiç nüfuslanmamıştır. Dünyada çok az ya da hiç nüfuslanmamış bölgeler; kutup bölgeleri, bataklıklar, çöllerdur. İklim ve zemin koşulları nedeniyle insanların yerleşmesine elverişli olmayan, nüfuslanmamış yerlerdir.

Seyrek (az) nüfuslu bölgeler; iklim koşullarının olumsuzluğuna bağlı olarak nüfusun çok az olduğu, تنها yerlerdir. Buna göre kuzey kutup dairesi içinde bulunan Grönland, Alaska, Kanada'nın kuzeyi, İskandinav Yarımadası ve Sibirya'nın kuzey bölgeleri düşük sıcaklık nedeniyle az nüfuslanmıştır. Çöller, insan yaşamını imkân vermeyen bölgelerdir. Mutlak çöller; Sahra, Libya ve Arabistan Çölleri'dir. Dünyanın sık nüfuslu bölgeleri; Muson Asya'sı, akarsu havzaları ve Avrupa kıtası, Japonya ve Kuzey Amerika'nın doğu kıyıları çok yoğun nüfuslu bölgelerdir.

Dünyanın sık nüfuslu bölgeleri, orta enlemlerde yer alan ılıman kuşaktır. Bu bölgelerde nüfusu toplayan sebepler, nehirler ve denizlerdir. Hindistan'daki Ganj Ovası ve Deltası, Çin'deki Hoang-Ho ve Yang-Çe Ova ve Deltaları dünyanın en sık nüfuslu bölgeleridir. Denizler, balıkçılık imkânı verirler.

Dünya üzerinde, üç yoğun nüfus bölgesi vardır. Bunlar; Doğu Asya, Güney Asya ve Avrupa'dır. Kutup bölgeleri, çöller, ekvatorial bölgeler ve dağlar ise, seyrek (az) nüfuslu bölgelerdir. Diğer bölgeler ise, orta düzeyde yoğunluğa sahiptir.

Dünya nüfusunda tarih boyunca sürekli artış yaşanırken, bu artışlar kıtalara göre aynı olmamıştır. 2011 yılı verilerine göre aritmetik yoğunluklar, Asya kıtası km²'ye 86 kişi düşerken, Okyanusya'da 4 kişi düşmektedir. Ayrıca Avrupa'da 70 kişi, Afrika'da 33 kişi, Kuzey Amerika'da 23 kişi, Güney Amerika'da 21 kişi düşmektedir.

Sadece şehir merkezlerindeki nüfusa göre 2010 yılı itibarıyla Şanghay birinci, Karaçi ikinci, Bombay üçüncü kalabalık şehirdir. İstanbul şehri ise dünyada yedinci sıradadır. Dünya nüfusu, hızla şehirleşmektedir. Dünya şehirlerinin nüfusları hızla artış kaydetmektedir.

Doğanın insanlar üzerinde etkisi büyüktür. Özellikle yeryüzü şekillerinin, iklimin, toprak ve bitki örtüsünün, nüfus üzerinde ağır bir baskısı vardır. Yükselti, insanların yeryüzünde yerleşmelerine büyük etki eder. Dağlarda yükselmek, kutuplara doğru gitmek gibidir. Ekvatorial bölgelerde dağ yamaçları, yerleşmeye müsaittir. Peru'da ve Etiyopya'da yerleşmeler oldukça yükseğe çıkar. Ancak orta enlemlerde dağların yüksek kesimleri yerleşmeye pek elverişli değildir. Alplerde yerleşmeler 2000 m'yi aşmaz. Bu nedenle nüfus kıyılarda toplanmıştır.

İklimin nüfus üzerine büyük etkisi vardır. Çünkü insan, ideal yaşam alanlarını tercih eder. Çöller, dağlar, kutup ve kutba yakın bölgeler, nüfus bakımından oldukça tenha bölgelerdir. Öte yanda ekvatorial bölgeler sürekli yağışlı ve çok gür ormanlarla kaplıdır. Bu bölgelerde, insan yaşamını olumsuz etkiler. Dünya nüfusunun büyük bölümü Çin'de, Hindistan'da, Avrupa'da ve ABD'nin denize yakın bölgelerinde toplanmıştır.

2.1. Avrupa Kıtasında Nüfus Bölgeleri

Avrupa kıtası, kıtaların en sık nüfuslu olanıdır. Tahmini olarak, 1650'de 103 milyon, 1750'de 163 milyon, 1850'de 276 milyon, 1950'de 547 milyon olmuştur.

Avrupa kıtası, kıtaların en sık nüfuslu olanıdır. 1998 yılında Avrupa'da dünya nüfusunun (5.901 milyon) %12,3'ünü oluşturan yaklaşık 729 milyon insan yaşamaktaydı. 2006 yılında ise dünya nüfusunun (6.525 milyon) %11,1'ini oluşturmaktadır. 2050 yılında ise, dünya nüfusunun (8.909 milyon) %7'sini oluşturacaktır. Kıtanın nüfusu, geçmişten bugüne hep fazla olduğu, ancak yıl geçtikçe nüfusunun diğer kıtalara göre azaldığı dikkati çeker.

Kıtanın nüfus yoğunluğu 2008 yılı itibarıyla km²'ye 70 kişi düşmektedir. Bu değer dünya ortalamasının (Km²'ye 45 kişi) çok üzerindedir. Nüfus yoğunlukları, ülkelere ve bölgelere göre oldukça fazla değişiklik göstermektedir. 2008 yılında Malta'da km²'ye 1277 kişi, Hollanda'da 400 kişi, Belçika'da 341 kişi düşerken, İzlanda'da 3 kişi, Norveç'te 14 kişi, Finlandiya'da 16 kişi, İsveç'te 20 kişi düşmektedir.

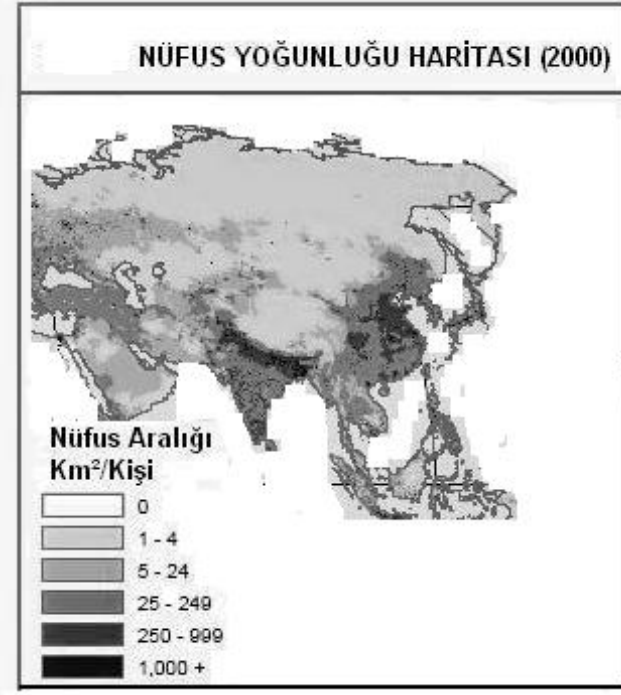
Kültür emperyalizmi, belli bir hayat tarzını ve emperyalizmi yayma amacını güder. Kültür emperyalizminin hedefi, bir kültürün yerini başka bir kültüre bırakmasını sağlamaktır. Kültür emperyalizmin yolu, dil, din ve eğitimden geçer. Bugün dünyanın her ülkesinde, mutlaka bir Avrupa dili ya birinci dildir ya da ikinci dil konumundadır. Özellikle İngilizce âdeta dünya dili olmuştur.

2.2. Asya Kıtasında Nüfus Bölgeleri

Asya kıtasının 1750 yılında 502 milyon olduğu ve dünya nüfusunun %63,4'ünün Asya'da yaşadığı tahmin edilmekteydi. Asya kıtasının 1960 yıllarında nüfusu 1,64 milyar

kadar olup, dünya nüfusunun (3,27 milyar) yarısını barındırmaktaydı. Kıtanın nüfusu 2006'da 3,9 milyar kadardır. Dünya nüfusunun %60,6'sini barındırmıştır.

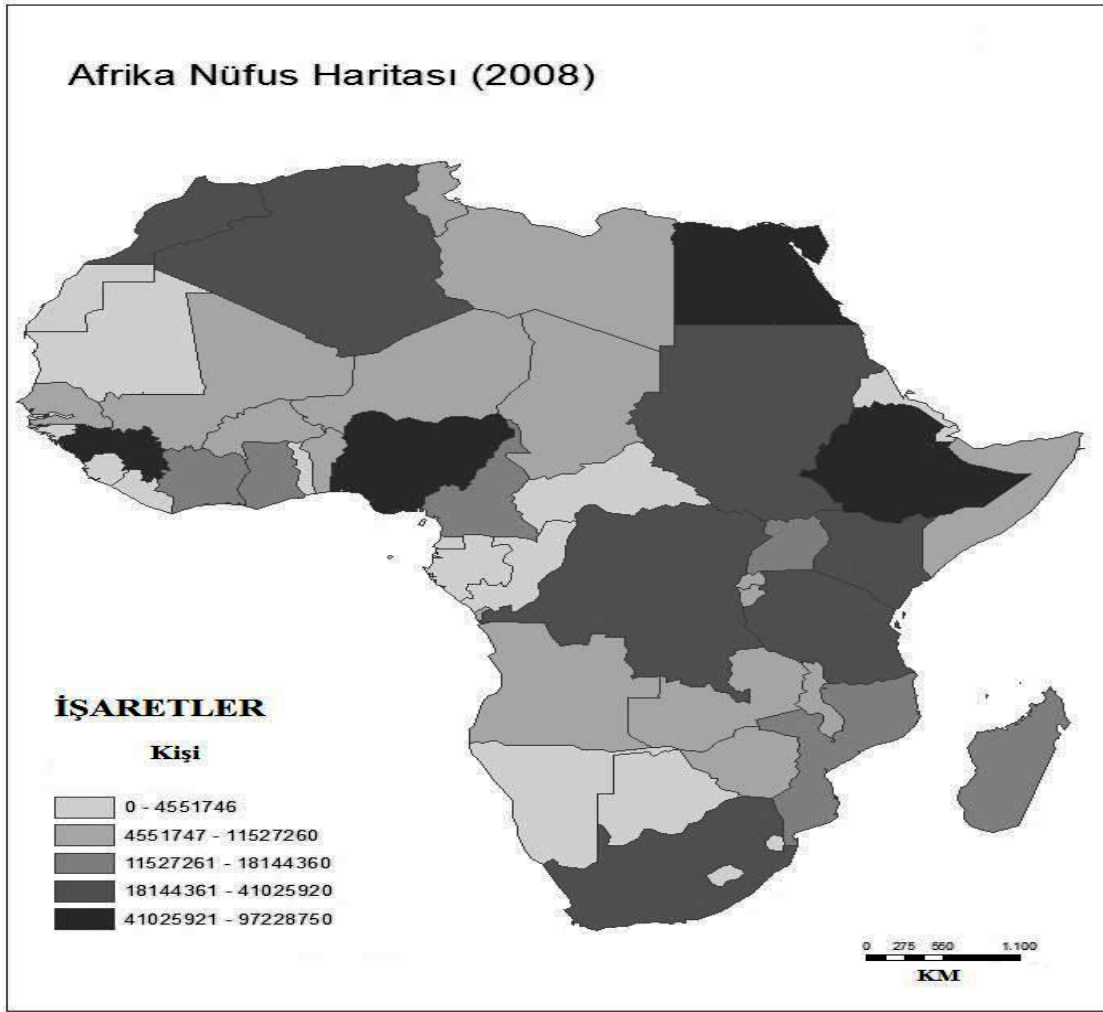
Doğu ve Güney Asya'da nüfus hayli fazladır. 1950'de dünya nüfusu 2,5 milyardı. 1,2 milyarı Doğu ve Güney Asya'da yaşamaktaydı. 2000 yılına gelindiğinde, 6 milyar insanın 3 milyarı bu bölgede yaşıyordu.

Kıtanın gelecekteki nüfusu, 2010'da 3,9 milyara, 2020'de 4,3 milyara ulaşacaktır. Kıtanın nüfus yoğunluğu incelendiğinde, Himalaya dağ sisteminin güneyi kalabalık, kuzeyi ise tenha bölgeleri teşkil eder. Kıta yüzölçümünün ¼'ünü teşkil eden Muson Asyası'nda, kıta nüfusunun %90'ı yaşamaktadır.

2.3. Afrika Kıtasında Nüfus Bölgeleri

Afrika kıtası, eski kara kütlelerinden biridir. Bu nedenle çok eskilerden beri nüfusu fazladır. 1750 yıllarında, dünya nüfusunun %13'ünü Afrika kıtasındadır. Ancak 1800'de %10'unu, 1850-1900 arasında %8'ini barındırmıştır. Bu dönemde kıtadan Amerika kıtasına 40 milyondan fazla Afrikalı götürülmüştür. Ayrıca 1970 yıllarına kadar %8-9 arasında değişmesi ise, Avrupa'ya olan göçlerle açıklanabilir.

2000 yılında dünya nüfusunun %13'ünü Afrika kıtası barındırmaktadır. Ancak gelecekte Afrika kıtasını nüfusu hızla artacak ve 2050 yılında dünya nüfusunun %21'i Afrika'da yaşayacaktır.

Kuzey, Doğu, Orta ve Batı Afrika'da nüfus hayli fazladır. Güney Afrika'da ise nüfus biraz gerileyecektir.

Afrika önümüzdeki dönemde de nüfusu en hızlı büyüyen kıta olacaktır. 2006 yılında dünya nüfusunun %14'ünün Afrika'da yaşadığı tahmin edilirken, 2025 yılında bu oranının %17'ye yaklaşacağı tahminleri yapılmaktadır. 2025 yılına kadar nüfus artışının yılda ortalama Madagaskar ve Kongo'da %2,9, Angola'da %2 ve Somali'de %2,8 olacağı tahmin edilmektedir.

Kara Afrika'da yaşayan 600 milyon insan da aynı gelişmenin içinde yer almış, doğurganlık 1970'den beri, 2006'da Kenya'da %35, Botswana'da %26, Zimbabwe'de %18 oranın da azalmıştır.

Afrika'da doğum oranları oldukça yüksektir. 1995-2000 yılları arasında kıta genelinde %38'dir ve dünya ortalaması da %22'ye düşmüştür. Yıllık ölüm oranı, 1995-2000 yıllarında,

dünya %9, Afrika'nın ki ise %14 dolayındadır. Yıllık bebek ölüm oranı, dünya %57, Afrika'nın ki ise %87 kadardır. Dolayısıyla Afrika'da doğum ve ölüm oranları, dünya ortalamalarının hayli üzerindedir.

2.4. Amerika Kıtasında Nüfus Bölgeleri

Amerika'nın nüfus artışında dikkati çeken bir husus da dünya toplam nüfusunda yüksek bir paya sahip olmasıdır. Nitekim 1650 yılında dünya toplam nüfusunun, ancak %2,4'ünü barındıran Amerika, 1750'de %1,6, 1800'de %2,8 ve nihayet 1980'de %13,4'ünü barındırıyordu. 1750'deki düşüş; o yıllarda kıtaya gelen Avrupalı sömürgecilerle yerli topluluklar arasında çıkan savaşlar sonucu, fazla sayıdaki ölümlerden ileri gelmiştir. Nitekim İnka ülkesinin, İspanyollar tarafından işgalinden sonra, Peru'nun nüfusunun %75 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

1700'lü yıllarda kıtanın nüfusu, 13 milyon dolayında olduğu ve bunun 6 milyonu Güney Amerika'da, 6 milyonu Orta Amerika'da ve 1 milyonu ise Kuzey Amerika'da yaşadığı var sayılmaktadır. Kıtanın nüfusu 1800'lü yıllardan itibaren artmaya başladığı (1800'de 25 milyon, 1850'de 59 milyon, 1900'de 144 milyon) ve 1950'de 328 milyona (Kuzey Amerika 166, Orta Amerika 51, Güney Amerika 111) ulaştığı bilinmektedir.

1995 yılında kıtanın nüfusu; 292 milyonu Anglo Amerika'da (Kanada ve A.B.D), 481 milyonu Latin Amerika'da (Meksika dâhil Orta ve Güney Amerika) olmak üzere, toplam 773 milyonu bulmaktadır. Kıtanın 2020 yılında ise; 360 milyonu Anglo Amerika'da, 651 milyonu Latin Amerika'da olmak üzere, toplam 1 milyarı aşacağı tahmin edilmektedir.

Amerika ülkelerinin günümüz nüfus miktarları incelendiğinde kıta olarak 1998'de 808 milyon, 2005 yılında 885 milyon, 2006 yılında 893 milyon ve 2007 yılında 902 milyona ulaşmıştır. On yıllık süreçte, kıta nüfusu artış göstermişse de bu artış dünya genelinin altında seyretmiştir. Çünkü kıtanın dünya nüfusu toplamındaki payı 1998'de %13,69, 2005'de %13,74 iken 2007'de %13,67 olmuştur.

Amerika kıtasının tüm nüfus yoğunluk değerleri, dünya ortalamalarının altındadır. Dünya genelinde düşünüldüğünde, matematiksel yoğunluk 43, tarımsal yoğunluk 186, fizyolojik yoğunluk 461'dir. Amerika kıtasında ise matematiksel yoğunluk 21, tarımsal yoğunluk 30, fizyolojik yoğunluk 244'tür.

Amerika kıtasının nüfus yoğunluk değerleri ülkeler bazında incelendiğinde, sanayileşmiş ve makineleşmiş ülkelerde tarımsal yoğunluğun çok düşük değerler gösterdiği anlaşılmaktadır. Sanayileşmenin ve makineleşmenin olmadığı ya da az olduğu ülkelerde tarımsal nüfus yoğunlukları oldukça yükselmektedir.

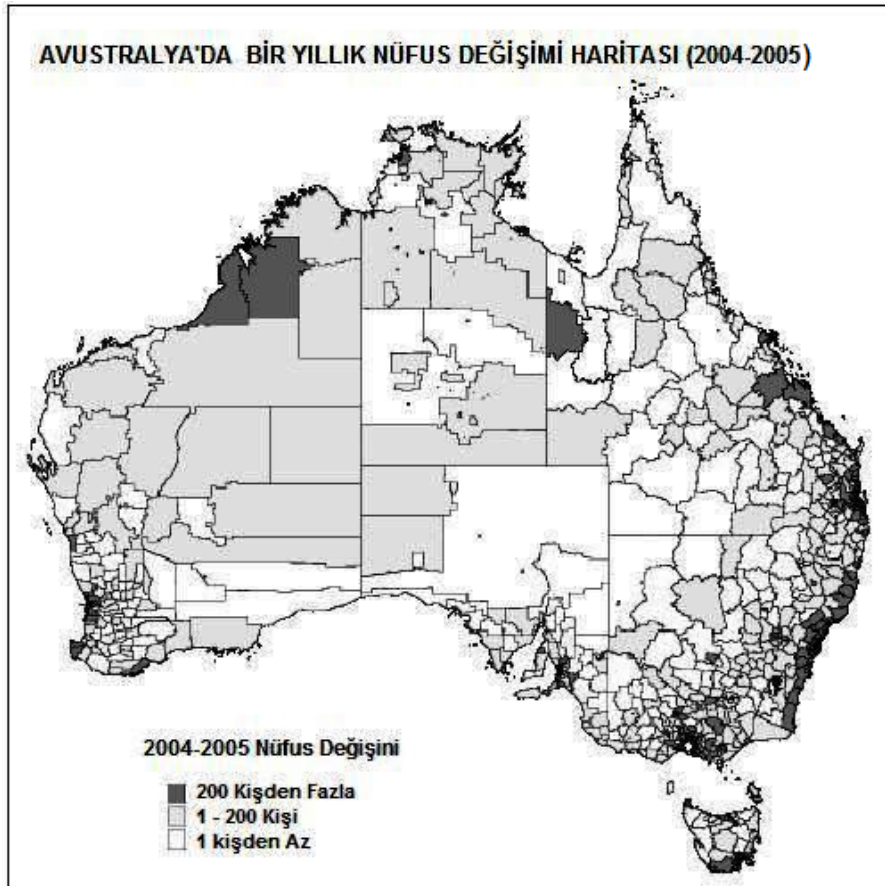
2.5. Okyanusya Kıtasında Nüfus Bölgeleri

Okyanusya'nın nüfus miktarları, 1650 yılından günümüze kadar incelenirse başlıca iki devre ayırdedilebilir. Birinci devre; nüfusun nisbeten önemli artış göstermediği devreyi

kapsar. Bu devre, 1650–1850 yıllarını içine alır. Bu devrede kıtanın nüfusu 2 milyon dolayında seyrettiği ve önemli bir artış göstermediği belirtilir.

İkinci devre; nüfusun az da olsa artış gösterdiği dönemi kapsar. Bu devre, 1850 yılından günümüze kadar olan yılları içine alır. 1850 yıllarından sonra, kıtaya önemli ölçüde Avrupalı göçmenlerin gelmesiyle nüfusun arttığını görüyoruz. Nitekim 1850 yıllarında 2 milyon kadar kabul edilen kıta nüfusu, 1900 yıllarında 6 milyona ulaşmıştı. Diğer bir ifadeyle dünya toplam nüfusunun 1850’de ancak %2’si Okyanusya’da yaşamaktayken, bu değer 1900’de %4’e yükselmiştir.

20. yüzyılda, dünya genelinde olduğu gibi, Okyanusya’da hızlı bir nüfus artışı gözlenir. 1950 yıllarında 13 milyon olan kıta nüfusu, 1980’de 22,8 milyona, 2006 yılında 33,1 milyona ulaştığı bilinmektedir. Yine 2006 yılında dünya nüfusunun ancak %5 kadarı, Okyanusya’da yaşadığı tahmin edilmektedir.

Uygulamalar

- Kıtalar arasındaki nüfus artış hızının birbirinden farklı olmasının nedenlerini sosyoekonomik yönden ele alarak belirtiniz.

Bu konuda aşağıdaki yayınlardan yararlanabilirsiniz.

- Özey Ramazan, (2009). Afrika Coğrafyası. Aktif İstanbul
- Özey Ramazan, (2009). Avrupa Coğrafyası. Aktif İstanbul
- Özey Ramazan, (2008). Asya Coğrafyası. Aktif İstanbul
- Özey Ramazan, (2007). Amerika Coğrafyası. Aktif İstanbul
- Özey Ramazan, (2007). Okyanusya Coğrafyası. Aktif İstanbul

Uygulama Soruları

1. Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki nüfus artış hızlarının nedenleri oldukça farklıdır. Avrupa kıtasında sanayileşmenin beraberinde getirdiği göç, nüfus artışındaki en büyük etken iken Afrika kıtasındaki artışın sebebi doğum oranlarının yüksek olmasıdır.

2. İki kıtanın ham madde kaynaklarını ve potansiyellerini kıyaslayarak, aradaki ters orantıyı tarihi perspektif içerisinde ele alarak açıklayınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Dünya üzerindeki toplam nüfusu, nüfusun dağılışı ve bu dağılımı etkileyen faktörleri kıtalara göre ele alarak değerlendirdik.

Bölüm Soruları

1) Dünya nüfus artış miktarları ele alındığında en fazla artış hangi kıtada yaşanmaktadır?

- a) Güney Amerika
- b) Asya
- c) Afrika
- d) Avrupa
- e) Kuzey Amerika

2) Aşağıdakilerden hangisi nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden biri değildir?

- a) İklim
- b) Yeryüzü şekilleri
- c) Göçler
- d) Denizler
- e) Yerleşim şekilleri

3) Dünya üzerinde nüfusun dağılımı dengeli değildir. Nüfus her yere eşit dağılmamıştır.

Aşağıdakilerden hangisi seyrek nüfuslu yerlerden biri değildir.

- a) Dağlık alanlar
- b) Çöller
- c) Kutuplar
- d) Dönenceler
- e) Muson bölgeleri

4) Nüfus artışını etkileyen doğal faktörler nelerdir?

a) Doğum/ölüm oranları

b) Göçler

c) Siyasi mübadeleler

d) Sınır değişiklikleri

e) Savaşlar

5) Aşağıdakilerden hangisi nüfus artış hızını etkileyen faktörlerden biri değildir?

a) Doğumlar

b) Ölüm oranları

c) Eğitim durumu

d) Sanayileşme

e) Ekonomik faktörler

6) Doğum oranları ile kıta veya bölge gelişmişliği arasında yakın ilişki vardır.

7) Doğurganlık oranının en düşük olduğu kıta.....kıtasıdır.

8) Km²'ye en fazla insanın düştüğü kıta.....kıtasıdır.

9) Temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu bölgelerde doğurganlık oranı yüksektir.

10) Afrika kıtası en sık nüfuslu kıtadır.

Cevaplar

1)c, 2)e, 3)e, 4)a, 5)b, 6)D, 7)Avrupa, 8)Asya, 9)D,10)Y

3. KÜLTÜREL BÖLGELER

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 3.1. Avrupa Kıtasında Kültürel Bölgeler
- 3.2. Asya Kıtasında Kültürel Bölgeler
- 3.3. Afrika Kıtasında Kültürel Bölgeler
- 3.4. Amerika Kıtasında Kültürel Bölgeler
- 3.5. Okyanusya Kıtasında Kültürel Bölgeler

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Kültür, medeniyet ve uygarlık kavramlarını açıklayınız.
2. Tarih öncesi medeniyetlerin şekillenmesinde coğrafyanın rolü ne olmuştur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kültürel Bölgeler	Kültürel bölgeleri öğrenir.	Çalışarak
Avrupa Kıtasında Kültürel Bölgeler	Avrupa kıtasının kültürel bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek
Asya Kıtasında Kültürel Bölgeler	Asya kıtasının kültürel bölgelerini öğrenir.	Saptayarak
Afrika Kıtasında Kültürel Bölgeler	Afrika kıtasının kültürel bölgelerini öğrenir.	İnceleyerek
Amerika Kıtası Kültürel Bölgeler	Amerika kıtasının kültürel bölgelerini öğrenir.	Tespit ederek ve düşünerek
Okyanusya Kıtası Kültürel Bölgeler	Okyanusya kıtasının kültürel bölgelerini öğrenir.	Analiz ve sentez ederek

Anahtar Kavramlar

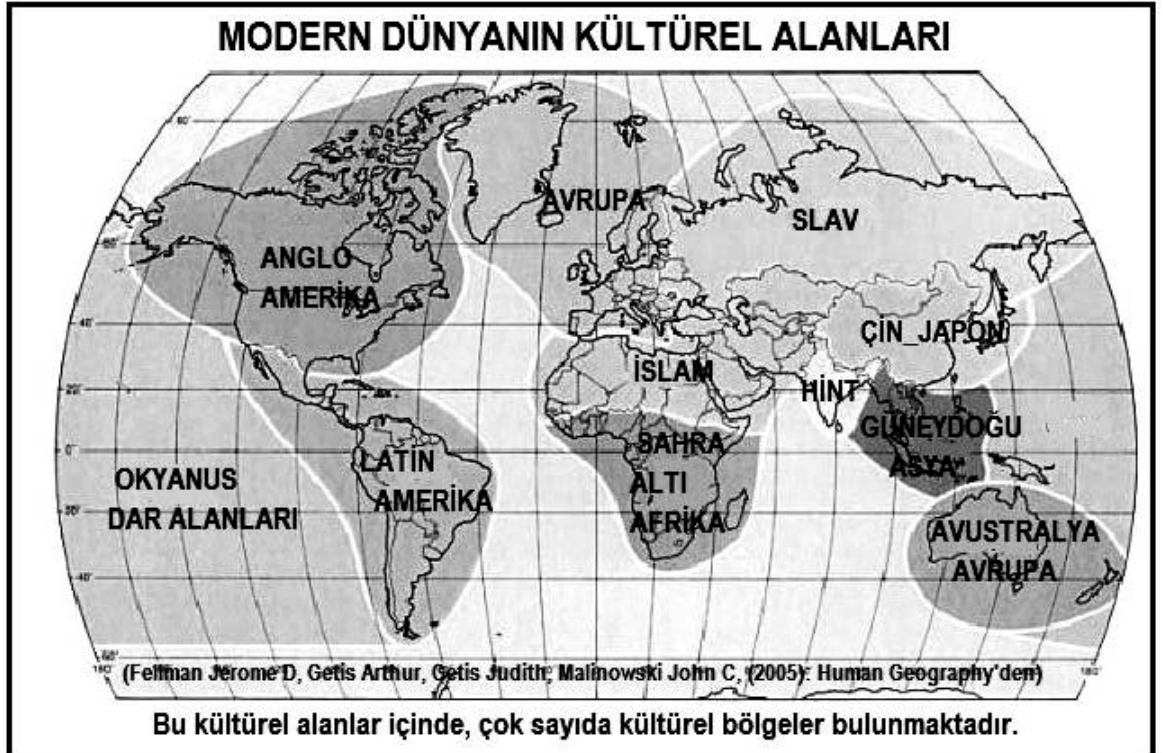
- Kültür
- Medeniyet
- Uygarlık
- Kültürel geler
- Yerel kültürler

Giriş

Kültür sözcüğü Latince, “cultura”dan gelir. Cultura, inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak anlamlarına gelen colereden türetilmiştir. Örneğin Romalılar “mera işlenmesine” “agri cultura” demişlerdir. Türkçenin Batı dilleri etkisine girmesinden önce kullanılan hars sözcüğü ise Arapça’dır ve “tarla sürmek” anlamına gelir. Memleketleri imar ederek, insanları sosyal, ekonomik, kültürel ve ahlaki yönden refah ve huzura kavuşturmak.

Medeniyet kelimesi Arapça olup, “Medine” kökünden gelmektedir ve “şehir” demektir. Uygarlık veya medeniyet, bir ülke veya toplumun veya diğer zeki canlı türlerinin, maddi ve manevi varlıklarının düşünce, sanat, bilim, teknoloji ürünlerinin tamamını ifade eder. Uygar kelimesi, yerleşik hayata ilk geçen Türk kavimi olan Uygurlardan gelmektedir. Medeniyet ve uygarlık kavramları çoğunlukla aynı anlamda kullanılmakla birlikte, uygarlığın daha geniş bir anlam taşıdığını ifade etmek mümkündür.

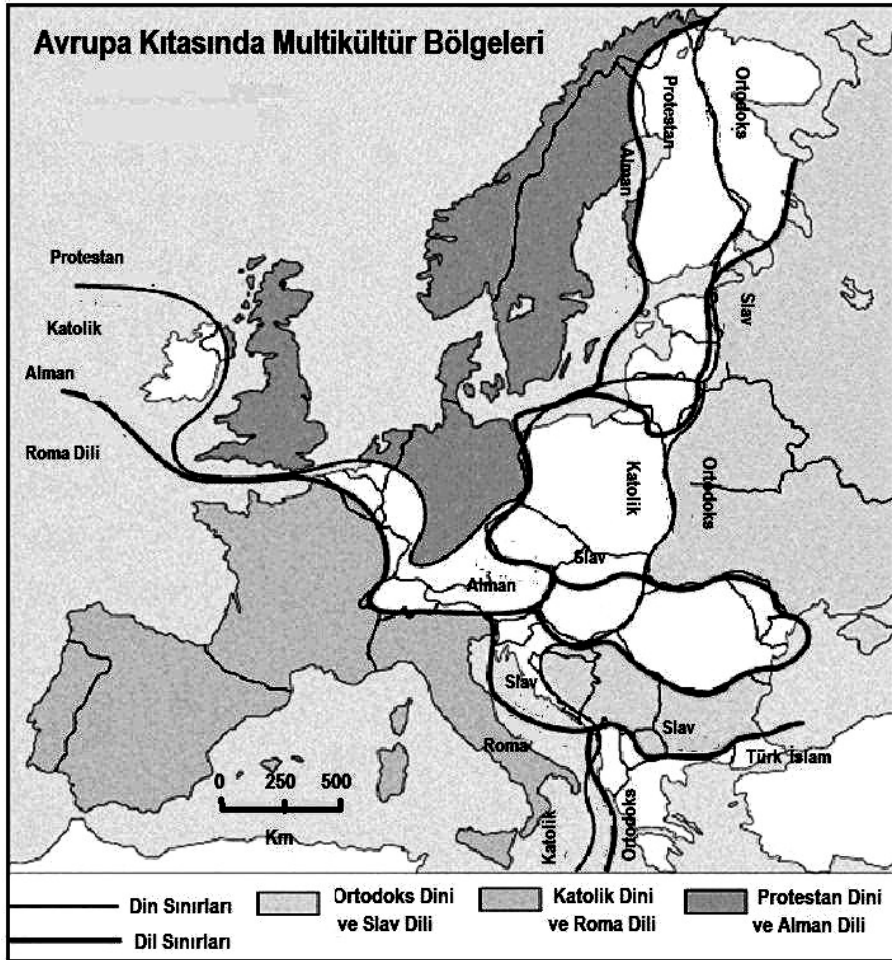
Medeniyetin belirli bir insan topluluğu veya topluluklarının belirli bir coğrafya üzerinde ve belirli bir zaman içinde ortaya koydukları değerlerle sınırlı olmasına karşı; uygarlık kavramının binlerce yıl devam eden gelişmeler sonunda, insan aklının, bilim ve teknolojisinin katkısı ile ortaya çıkan ve tüm insanlığın eseri ve malı olan evrenselliği söz konusudur. Uygarlığın doğuşuna ve yükselişine Çin'den Uygur ve Orta Asya Türklerine; Hindistan'dan ve Mezopotamya medeniyetinden eski Mısır medeniyetine kadar şahit oluyoruz. Batı Anadolu'daki Antik Çağ sitelerinden Roma'ya; Batı Avrupa'da aydınlatma çağını yaratan sanayi inkılabını gerçekleştiren milletlere ve nihayet Amerika ve Uzak Doğu'daki Japonlara kadar, tarih boyunca sayılamayacak kadar çok ülkenin ve ulusun katkısı olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Bugüne kadar dünya üzerinde çok sayıda medeniyet gelişmiştir. Medeniyetler genelde orta kuşak coğrafyalarında ya da insan yaşamının en elverişli olduğu bölgelerde kurulmuş ve gelişmişlerdir. Bu coğrafi üniteler gözden geçirildiğinde Çin, Orta Asya, Hindistan, Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Orta ve Güney Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri gibi coğrafyalardır. Söz konusu bu coğrafyalar, insanların yaşaması ve gelişimi için en ideal alanları oluşturmaktadır.

3.1. Avrupa Kıtasında Kültürel Bölgeler

Avrupa kıtası, Asya kıtası ile birlikte, insanlar tarafından yoğun yerleşmeye sahne olmuş bir kıtadır. Özellikle Kolomb sonrasında, dışarıya en fazla göçmen gönderen kıta olmuştur. Geçmişten günümüze, çok fazla sayıda kültürler kurulmuş, gelişmiş ve yok olmuştur.

Avrupa kıtası, geçmişte Hun Devleti'nin akınına uğramış ve Avrupa Hunları uzun bir zaman dilimi içinde hüküm sürmüştür. Bu hâkimiyetin, Avrupa kültürleri üzerinde önemli etkisi olmuştur. Bugün Macaristan'ın resmi adı Hungary'dir. Macaristan, Bulgaristan, Polonya ve Finlandiya dillerinde, çok sayıda Türkçe kelimenin bulunması ilginçtir. Ancak bu halklar, zamanla Hristiyanlaşmış ve Avrupa kültürü ile yoğrulmuştur.

Bugün Avrupa kıtasında, İngiliz, Alman, Fransız, İspanyol, İtalyan, Yunan, Bulgar, Leh, Fin, Nordik, Çek, Slav ve çok sayıda kültürlerinin hâkim olduğu multikültür bölgeleri vardır.

Dinleri Protestan olan ve Anglo Sakson olan Kuzey Avrupa ülkeleridir. Ancak dil bakımından İngilizler İngilizce, Almanlar Almanca ve diğer Kuzey Avrupa ülkeleri kendi dillerini konuşurlar. Güney Avrupa ülkeleri Katolik'tirler ve Latin kökenlidir. Portekizliler,

İspanyollar, Fransızlar ve İtalyanlar kendi dillerini konuşurlar. Doğu Avrupa ise Slav kökenli olup, Ortodoks'turlar. Ancak kendi dillerini konuşurlar.

Tüm bu farklılıklar varken, Avrupa Birliği kurulmuş ve 27 ülkenin bir araya gelmesini sağlamıştır. Dilleri ayrı olan bu ülkeler, her ne kadar yamalı bohça gibi görünse de Almanların, İngilizlerin ve Fransızların öncülük yaptığı ve aralarında çekişmelerin olduğu gözlenir.

3.2. Asya Kıtasında Kültürel Bölgeler

Asya kıtası, âdeta kültürlerin beşiğidir. Asya kıtasının tarihi, tarih öncesi devirlere uzanmaktadır. Çeşitli kazılar ve arkeolojik araştırmalar neticesinde ele geçen iskelet, çömlek ve diğer eşyalar üzerinde yapılan incelemelerden insan neslinin bu kıtada, diğer kıtalardan çok daha önceleri var olduğu, türlü medeniyetler kurdukları ve ilk insanın bu kıtada ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

Orta Asya'nın bilinen ilk devleti Hun Devleti'dir ki 500 yıl hüküm sürmüştür. Ruslar, 16. yüzyılın ortalarından itibaren Orta Asya'yı; Çin ise Moğolistan, Doğu Türkistan, Tibet ve Çungarya'yı istila etmişlerdir. Sovyet Cumhuriyetler Birliği yirminci asırda parçalandı ve Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Hindistan'da bilinen ilk büyük krallık MÖ 582 senelerinde Saisunagalar tarafından kurulmuştur. Büyük İskender'in MÖ 327'de istila ettiği Hindistan'da, bu zamanların en büyük devletini Budistler kurmuşlardır.

Doğu Asya'da, tarihi en iyi bilinen ülke; Çin'dir. Tarihi hakkında bilinen en eski bilgiler MÖ 1050 yıllarına kadar uzanmaktadır. Çeşitli medeniyetlerin kurulduğu Çin, Ön Asya'daki Mezopotamya'ya benzemektedir.

Ön Asya tam manasıyla medeniyetlerin beşiğidir. MÖ Mezopotamya'da Akkanlar, Sümerler, Habil, Hititler, Asurlar, Persler zamanımıza kadar eserleri kalabilen medeniyetler kurmuşlardır.

Asya, medeniyetler beşiğidir. Doğuda Çin medeniyeti, güneyde Hint medeniyeti, Orta Asya'da ise Türk medeniyetidir. Öte yandan Güneybatı Asya ise, âdeta medeniyetler yumağı oluşturmıştır. Asurlardan Sümerlere, Hititlerden Romalılara, Selçuklulardan Osmanlılara ve İslam medeniyetlerine kadar çok sayıda medeniyet yer almıştır. Asya kıtası aynı zamanda dinlerin kaynağı da olmuştur. Bugün Kudüs, hem Hristiyanların hem Musevilerin hem de Müslümanların kutsal şehridir. Budizm kaynağı Çin, Hinduizm kaynağı Hindistan bu kıtadadır. Türk, Çin, Hint, Anadolu ve İslam medeniyetleri bu kıtada binlerce yıldır varlıklarını devam ettirmektedirler. Kıtanın doğusunda sarı, güney kısmındaki adalarda siyah geri kalan kısımlarında ise beyaz ırktan insanlar yaşamaktadırlar. Asya, dinlerin de doğduğu kıtadır. Semavi dinler arasında İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik dinlerinin her üçü de Orta Doğu'da ortaya çıkmıştır. Yine geniş kitlelere hitap eden Budizm ve Hinduizm de Asya menşeli dinlerdir.

Tarihi devirlerde Asya insanı, çok daha geniş alanlara yayılmış ve medeniyetler kurmuştur. Ailelerin çoğalması, otlakların azalması ve savaşların çıkması gibi nedenlerden dolayı, çok fazla insan göçleri olmuştur. Sibirya'da kürk ticaretine duyulan aşırı hırs, Asya'nın Ruslar tarafından sömürgeleştirilmesine yol açmıştır. 19. asırda, Rusya Asya topraklarının büyük bir bölümünü istila etmiştir. Bu istilalar sonucunda, Asya'da yer alan Türk medeniyetleri parçalanmıştır.

Asya'da ırk olarak üç ırk görülmektedir. Doğu Asya'da sarı ırk, Kuzey, Batı ve Orta Asya'da beyaz ırk, Güney Asya'da dar alanlı olarak siyah ırka mensup insanlar yaşamaktadır. Kıtada Yontma Taş devrinden bugüne çok sayıda medeniyetler kurulmuştur. Bunlardan Mezopotamya medeniyeti, Batı Türkistan medeniyeti, İndus medeniyeti, Sarı Irmak medeniyeti önemlidir. Bu medeniyetlerin çoğunluğu platolar bölgesinde kurulmuş ve gelişmiştir. Öte yandan coğrafi konum (Mezopotamya'nın üç kıtanın ortasında yer alması), ulaşım (Sarı Irmak medeniyeti step yolunun nihayetinde yer alması), okyanusa yakınlık (İndus medeniyeti tabii kapı özelliğinde olması) gibi faktörler de Asya'da yüce medeniyetlerin doğmasına sebep olmuştur.

3.3. Afrika Kıtasında Kültürel Bölgeler

Afrika kıtasında, üç farklı insan grubu vardır. Bunlar; Kuzeyde Arapça konuşan Hami ve Sami ırkları (Araplar), orta bölümde ilkel zenci grupları, güneyde ise çoğunluk zencileri yöneten bir avuç beyaz azınlıktır. Bu itibarla kuzeye Arap Afrika'sı, orta bölüme Zenci Afrika'sı ve güneye de Beyaz Afrika denilebilir. Din olarak da üçe ayrılır. Kuzeyde Müslüman, güneyde Hristiyan ve orta bölümde ise animist (ilkel dinler) egemenliği vardır.

Afrika'da yaşayan ilkel insanlar, Kalahari Çöllerinde yaşayan Boşimanlar (çalı adamlar), Güneybatı Afrika'da yaşayan Hotantolar ve tropikal ormanlarında yaşayan Pigmelerden oluşur.

Orta ve Güney Afrika'nın büyük bir bölümünde yaşarlar. Bunlardan Zulular köyde bir şefin otoritesinde yaşarlar ve savaş yapmayı severler. Avcılık ve hayvancılıkla geçinirler. Diğer grup ise tarımla uğraşır ve sosyal yapıları bakımından demokratiktirler. Natal dışında komşu devletler Lesotho ve Swaziland'da da bulunan Zuluların dili Nijer-Kongo dil ailesinin Bantu grubunda yer alan Zulu dilidir. Zulularla Zosalar ve Swaziland'ın yerli halkı olan Swaziler arasında soy, dil ve kültür açısından çok sıkı bağlar vardır. Nil Vadisi'nde yerleşmiş Nilotlar, sütle beslenen Dinkalar, savaşı seven Masailer bu gruptandır.

Kuzey Afrika'da yaşayan Hami ve Sami ırkına mensup insanlar, zenci değildir. Eski Mısırlılar Hami, Habeşler ise Sami ırkındandır.

Afrika kıtasında, ayrıca kıtaya dışarıdan gelmiş Avrupalılar da yaşarlar. Bunlar bütün ülkelerde azınlık olmasına rağmen, ülke yönetimlerinde etkilidirler.

Afrika bir etnik topluluklar mozaiğidir. Afrika'da 2000 etnik topluluk yaşar. Yalnız Kongo'daki topluluk sayısı 300, Nijerya'daki sayı 200, Fildişi kıyısındaki sayı da 60'dır.

Uzun yıllar boyunca tanınamamış olmasından dolayı, kıtaya “Karanlık Kıta” denmiştir. Öte yandan halkının büyük bir bölümü (özellikle orta ve güney bölümleri) zenciler oluşturduğundan, “Kara Afrika” da denilmektedir. Afrika üzerindeki bu karanlık, ancak 19. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş kalkmaya başlamıştır. Ancak ne var ki Avrupalıların kıtaya gelişi, “aydınlık bir kıta” müjdesi yerine, “sömürülen bir kıta” görünümü kazandırmıştır.

Sömürgecilik faaliyetlerinin yoğun bir şekilde uygulandığı kıtaların başında hiç şüphe yok ki Afrika kıtası gelir. Gerçekten bugün bile Afrika ülkeleri, diğer ülkeler tarafından sömürülmektedir. Bu itibarla, kıtaya “Sömürge Kıta” adı da verilebilir.

Kara Kıta Afrika’da, toplam 58 ülke yer almaktadır. Bunların 53’ü bağımsız ve 5’i hâlâ bağımsızlığını kazanamamış olanlardır. Afrika; din, dil, ırk ve kültür bakımından üç bölgeye ayrılır. 1. Dini İslam, dili Arapça, ırkı Hami, Sami ırklarından ve İslam kültürü ile yoğrulmuş Kuzey Afrika; 2. Dini Animist (yerel ve ilkel dinler), dili Afrika yerli dilleri, ırkı siyah ve Afrika yerli kültürünü yansıtan Tropikal Afrika ya da Kara Afrika; 3. Dini Hristiyan, dili Avrupa dilleri, ırkları Avrupalı ve melez ve Avrupa kültürünü yansıtan Azınlık Afrika ya da Beyaz Afrika’dır.

3.4. Amerika Kıtasında Kültürel Bölgeler

İnsanların Amerika’ya yerleşmeleri ve kültür oluşturmaları, iki devrede incelemek mümkündür.

I. Kolomb’dan önceki devre

II. Kolomb’dan sonraki devre

Amerika kıtasında Kolomb öncesi, çok sayıda kültür var olduğu bilinmektedir. Kolomb-öncesi Amerika uygarlıklarından birini Toltekler oluşturmaktadır. Toltekler, Meksika’daki Aztek-öncesi üç kültürden (Mayalar, Toltekler, Olmekler) biri olarak kabul edilirler. Tolteklerin yaşadığı topraklar olarak, bugünkü Meksika’nın Tlaxcala, Hidalgo, México, Morelos ve Puebla eyaletleri gösterilmektedir. Mayapán ve Matlazinca seramiklerinde hâlen Toltek sembollerine rastlandığı belirtilmektedir.

Meksika Körfezi kıyılarında yaşayan ve Azteklerin ataları olarak kabul edilen Olmekler zamanının en ileri teknolojilerine sahip olmuşlardır. Mayalara güneş takvimi, hesaplama sistemi ve yazı sembollerini Olmekler miras bırakmışlardır.

Orta Amerika Yerlileri olan Mayaların kurduğu büyük uygarlık 16. yüzyılda yıkılmıştır. Bugünkü Meksika’nın güneyi, Guatemala ve Belize’nin kuzeyinde kalan yerlerde gelişen bu uygarlıktan kalma büyük taş yapılardan oluşan kent kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır. MÖ 300 ile MS 1500 yılları arasında hüküm süren Maya uygarlığı, MÖ 600 dolaylarında yükselişe geçmiştir ve kent devletlerinin çoğunun siyasi kargaşalar sonucunda çöktüğü MS 900’e dek, günümüzde Orta Amerika ve Meksika sınırları içinde kalan geniş bir

alana hükmetmişlerdir. Maya uygarlığının en parlak dönemi MS 250–900 arasına rastlamaktadır.

Aztekler bugünkü Orta Meksika bölgesinde 14 ve 16. yüzyıllar arasında yaşamış bir Orta Amerika halkıdır. Zengin bir mitoloji ve kültürel mirasa sahip Azteklerin başkenti, günümüzde Ciudad de Mexico'nun bulunduğu Texcoco Gölü'nün ortasında yer alan Tenochtitlan kenti idi. Çok büyük bir uygarlık kurmuşlardır.

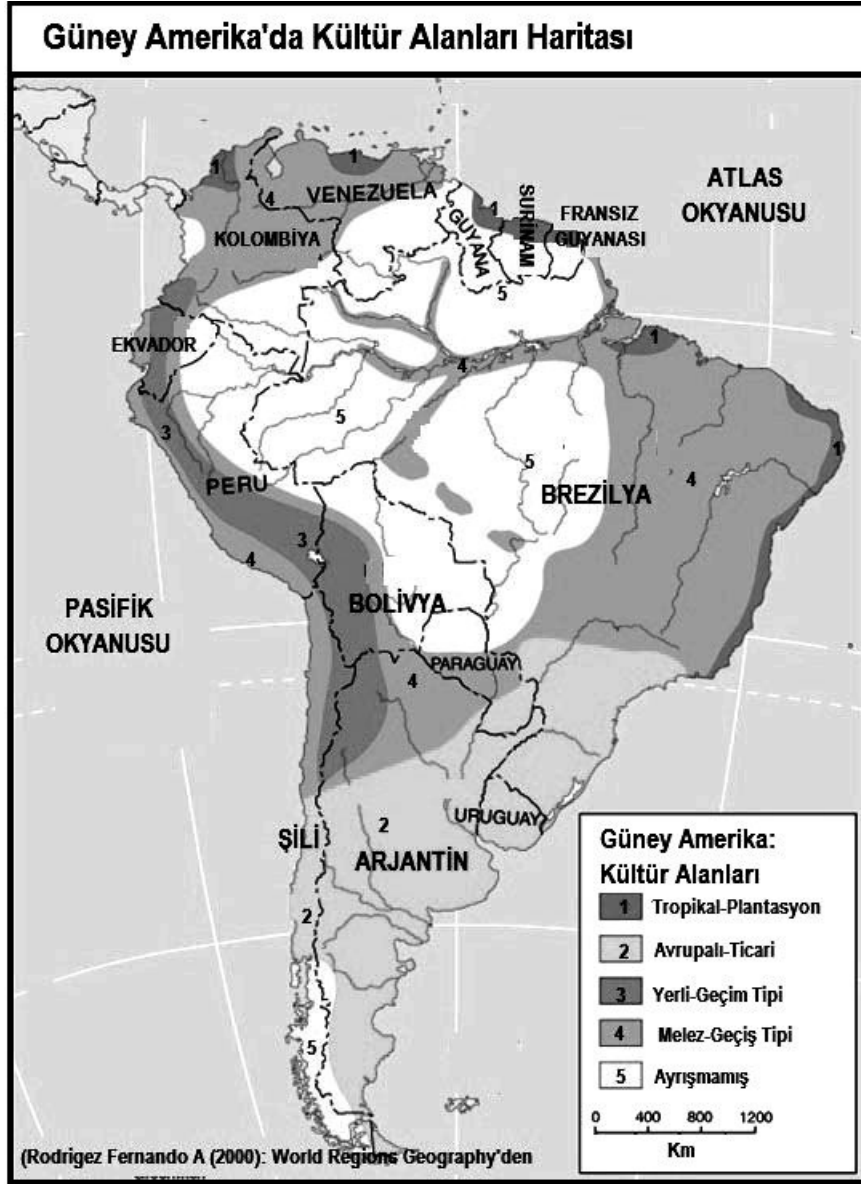
Nazca, Güney Peru'da, MÖ 100- MS 700 yılları arasında hüküm sürmüş olan bir uygarlıktır. Peru'nun güney kıyılarındaki Nazca halkı, bir nevi küçük krallıklar federasyonu kurmuşlardır. Federasyonun temelini çiftçiler, balıkçılar ve uzman dokumacılar oluşturmuştur.

İnkalardan önce Güney Amerika'da başka uygarlıklarda vardı. Bunlar Bolivya'nın yüksek dağlık bölgelerinde, Titicaca Gölü yakınında yaşayan Tiahuanacolar, And Dağlarının Ekvador'dan Bolivya'ya kadar uzanan yüksek yaylarında yaşayan Keçuvalar, Peru'nun kuzeyindeki dağlarda yaşayan Çavinler, Peru'nun güney kıyısındaki Nazkalar ve kuzeyde kıyıda yaşayan Çimulardır.

İnkalar, And Dağlarının yüksek kesimlerindeki vadilerde yaşamış ve 12-16. yüzyıllarda büyük bir imparatorluk kurmuş olan Güney Amerika yerli halkıdır. 16. yüzyıldaki İspanyol istilasından önce, ortalama 5–10 milyon nüfuslu çok iyi örgütlü bu imparatorluk, 14 ve 15. yüzyıllarda güçlenerek topraklarını, bu günkü Bolivya, Peru, Ekvador ile Arjantin ve Şili'nin bazı bölümlerini içine alacak kadar genişletmiştir. Cuzco Vadisi'nde yer alan ve İnka İmparatorluğu'nun başkenti olan Cuzco “Güneşin Kutsal Kenti” olarak bilinmektedir. İmparatora Tanrı gözüyle bakılır ve Güneş'in soyundan geldiğine inanılmış. İmparatorun, yaşam ve ölüm konusunda tartışılmaz bir otoritesi olmuştur. Günümüzde yaşayan İnka nüfusu 3 milyondan daha azdır. Bugün And Dağlarının Keçuva dili konuşan köylüleri İnkaların soyundan gelir. Bunlar Peru'nun yüzde 45'ini oluştururlar.

İspanyollar Güney Amerika'da işgale başladıkları 16. yüzyılda Kolombiya'da, And Sıradağları üzerinde, Şipka (Chibcha) Kabileleri yaşamaktaydı. Bölgede bu kabilelerin oluşturduğu 9 krallık bulunmaktaydı. Şipka (Chibcha) uygarlığı, sert kurallara dayanan bir toplum tarafından kurulmuştur. MS 100 yıllarından itibaren gelişmeye başlamış ve İspanyolların kıtaya gelmelerine kadar (MS 1500'lü yıllar) yaklaşık 400 yıl hüküm sürmüşlerdir.

Kolomb sonrası Amerika, Avrupalıların akınına uğramış ve geniş arazilerde çalıştırmak üzere, Afrika'dan milyonlarca zenci esir getirmişlerdir. İngilizler ve Fransızlar Kuzey Amerika'ya, İspanyollar ve Portekizliler ise Güney ve Orta Amerika'ya gelmişlerdir. Afrikalıların ise tümü kıtaya getirilmiştir. Kuzey Amerika'da, Anglo Sakson ülkelerinden gelenler çoğunlukta olduğu için, Anglo-Amerika denilmiştir. Güney ve Orta Amerika'ya ise Latin Avrupa'dan göçmenler geldiği için Latin Amerika denilmiştir. Tüm kıtanın iş gücünü zenci köleler oluşturmuştur. Anglo Amerika, Kanada ve ABD'den oluşmaktadır. ABD'de İngilizler ön planda olmuşlardır. Bu nedenle ABD'nin dili İngilizcedir.

3.5. Okyanusya Kıtasında Kültürel Bölgeler

İnsanların Okyanusya'ya yerleşmelerini ve kültür oluşturmalarını iki devrede incelemek mümkündür.

1. Avrupalıların İşgalinden Önceki Devre ve
2. Avrupalıların İşgalinden Sonraki Devredir.

Bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda, insanların Okyanusya'ya tanınmalarının günümüzden 20–30 bin yıl öncelerine dayandığı ortaya çıkmıştır.

Okyanusya'ya gelen ilk insanların, kıtaya nereden ve nasıl geldiklerine ilişkin kesin bilgiler elde etmek mümkün olmamıştır. Ancak insanların Okyanusya'ya, batı ve

kuzeybatıdan (Asya) geldikleri varsayılır. Kıtaya ilk gelenlerin, önce Avustralya'ya geldikleri kabul edilir. Bu insanlar, bugünkü Avustralya yerlilerinin atası olarak bilinir.

Avrupalıların Okyanusya'ya gelmelerine kadar olan devrede, kıtada birçok uygarlıklar gelmiştir. Ancak bu uygarlıklar, kıtanın adalar kıtası olması nedeniyle fazla yayılış gösterememişlerdir. Bu uygarlıkların diğer bir özelliği, yine ada uygarlıkları olması sebebiyle birbirlerinden bağlantısız ve çok farklı yaşayışlarıyla uygarlıklarını sürdürdükleri dikkati çeker.

Avrupalıların işgallerinden önceki devrede, Avustralya ana karası üzerinde birçok uygarlıklar kurulmuştur. Ancak bu uygarlıklar, ana karanın belli kesimlerinde ve ayrı ayrı devrelerde yaşamışlardır. Dolayısıyla bu uygarlıkların her biri farklı inanış, yaşayış, düşünce ve kültüre sahip olmuşlardır.

Okyanusya'nın diğer adalarında, işgal öncesi devrede kurulan uygarlıkların özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir. Hawaii adaları üzerinde, ilkel teknolojilerine rağmen sosyal açıdan gelişmiş ve yoğun nüfusa sahip Hawaii uygarlığı kurulmuştur. Tahiti Adaları üzerinde, birbirlerine düşman, nüfus yoğunluğu fazla olan Tahitililer uygarlığı hüküm sürmüştür. Samoa Adaları üzerinde kurulan Samoa uygarlığının özelliği, çeşitli el sanatlarıyla uğraşan bir toplum oluşturmalarıdır. Markiz Adalarındaki Markiz uygarlıkları ise, birbirlerine düşman olmalarına rağmen, bütünü tarımla uğraşmışlardır. Tonga uygarlığı, kişiliğe önem veren ve etkili bir toplum düzenine sahip bir uygarlık olmuştur. Ayrıca, insanları kurban eden Fijililer uygarlığı yanında, alfabeyi geliştiren, heykel ve anıtlar diken Paskalya uygarlığı da işgal öncesi Okyanusya'da yaşamış olan başlıca uygarlıklar arasında yer alırlar.

Okyanusya, Avrupalılar tarafından 16. yüzyılda keşfedilmiş ve işgal edilmeye başlanmıştır. İlk defa, 1527'de İspanyollar, Meksika üzerinden, Marshall adalarına ulaşmışlardır. Daha sonra, Okyanusya'ya Avrupalılar tarafından düzenlenen seferlere hız verilmiştir. Bu seferler sırasında, bazen yerli halk ile barışçıl tutum izlenmiş bazen de kanlı çarpışmalara girişilmiştir. Örnek olarak diyebiliriz ki 1568'de Solomon adalarına gelen İspanyollar ile yerli halk arasında çarpışmalar olmuş ve yerli halkın çoğu öldürülmüştür.

Amsterdamlı Wilem Jans, 1605'de Avustralya'nın York Yarımadası'nın batı kıyılarına ayak basmıştır. 1642-43 yıllarında düzenlediği seferler sırasında, Hollandalı Abel Janszoon Tasman, Avustralya, kendi soyadını verdiği Tasmanya ve Yeni Zelanda Adaları kıyılarını dolaşmıştır.

Okyanusya'nın Avrupalılarca tanınması, Kaptan Cook'un seferleriyle daha da anlam ve önem kazanmıştır. 1767 yılında Tahiti'nin keşfi ve işgalinden sonra, İngilizler; Kaptan James Cook başkanlığında çok sayıda seferler düzenlediler. Bu seferler sonucunda, Avustralya'nın büyük kısmı, Yeni Zelanda, Tahiti, Tonga ve Cook Adaları, İngilizler tarafından işgal edilmiş oldu. Bu tarihlerden sonra Okyanusya, diğer Avrupalıların akınına uğramıştır. Kıtaya akın eden ülkelerin başında ise; İspanya, İngiltere, Hollanda, Portekiz ve Fransa gelir. Günümüze kadar devam eden göçlerin karakteri, devamlı değişmiştir.

Uygulamalar

- Kültürel etkileşime kapalı, kendi içinde Ŗekillenen yerel kültürleri kıtalara ayırarak araştırınız.

- Kültürel unsurların Ŗekillenmesindeki din faktörünü göz önünde bulundurarak, Hindistan'daki kültürel zenginlikleri değerlendiriniz.

Bu konuda aşağıdaki eserden yararlanabilirsiniz:

- zey Ramazan, (2014). Kültürel Coğrafya. Aktif Yayınevi İstanbul

Uygulama Soruları

Dünya üzerinde geçmişten günümüze çok sayıda medeniyet varlık göstermiştir. Bu medeniyetlerin daha çok orta kuşakta kurulmasını coğrafik açıdan ele alıp değerlendirerek, modern dünyaya ait kültürel yayılış alanlarıyla aralarında ne gibi benzerlik ve farklılıklar olduğunu araştırınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Dünya üzerinde kültür ve medeniyetlerin kuruldukları bölge seçiminde ve bu medeniyetlerin şekillenmesinde etkili olan unsurları coğrafi açıdan kıtalara ayırarak inceleyip değerlendirdik.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdakilerden hangisi Avrupa'daki multikültür bölgelerinden biri değildir?

- a) Fin
- b) Leh
- c) Nordik
- d) Slav
- e) İndus

2) Yapılan araştırmalara göre, ilk insanın ortaya çıktığı, kültürel tarihi tarih öncesine dayanan kıta hangisidir?

- a) Afrika
- b) Avrupa
- c) Asya
- d) Kuzey Amerika
- e) Antartika

3) Aşağıdakilerden hangisi Ön Asya'da MÖ kurulmuş medeniyetlerden biri değildir?

- a) Hitit
- b) Habil
- c) Sümer
- d) Aztek
- e) Asur

4) Afrika kıtasında, Hami ve Sami ırkına mensup insanların yoğun olarak yaşadığı bölge neresidir?

- a) Dağlık iç kesimler
- b) Orta bölümdeki plato sahaları
- c) Kuzey bölgesi
- d) Güney bölgesi
- e) Güneybatı Afrika bölümü

5) Orta Asya'daki Türk medeniyetlerinin parçalanmasında aşağıdaki faktörlerden hangisi en az etkili olmuştur?

- a) Savaşlar
- b) Nüfusun artması
- c) Otlakların azalması
- d) Kültürel çatışma
- e) Rus saldırıları

6) Hindistan'da bilinen ilk büyük krallık MÖ 582'de tarafından kurulmuştur.

7) Doğu Asya'da tarihi en iyi bilinen ülke'dır/dir.

8) Afrika'da, tropikal ormanlarda yaşayan insan gruplarına denir.

9) Güney Avrupa ülkeleri Katolik; Kuzey Avrupa ülkeleri Protestan'dır.

10) Doğu Asya'da beyaz, Orta Asya'da sarı ırka mensup insanlar yoğun olarak yaşarlar.

Cevaplar

1) e, 2)c, 3)d, 4)c, 5)d, 6)Saisunagalar,7)Çin, 8)Pigme 9)D, 10)Y

4. DİN BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 4.1. Avrupa Kıtasında Din Bölgeleri
- 4.2. Asya Kıtasında Din Bölgeleri
- 4.3. Afrika Kıtasında Din Bölgeleri
- 4.4. Amerika Kıtasında Din Bölgeleri
- 4.5. Okyanusya Kıtasında Din Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Tarih boyunca dinlerin yayılış şekilleri hangi yollarla olmuştur?
2. Kıtalar arasında hâkim olan, çoğunluk tarafından kabul gören dinler hangileridir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Dinlerin yayılış şekilleri	Dinlerin yayılış şekillerini öğrenir.	Çalışarak
Avrupa Kıtasında Din Bölgeleri	Avrupa kıtasındaki din bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek
Asya Kıtasında Din Bölgeleri	Asya kıtasındaki din bölgelerini saptayabilir.	Saptayarak
Afrika Kıtasında Din Bölgeleri	Afrika kıtasındaki din bölgelerini öğrenir.	İnceleyerek
Amerika Kıtası Din Bölgeleri	Amerika kıtasındaki din bölgelerini tespit edebilir.	Tespit ederek ve düşünerek
Okyanusya Kıtası Din Bölgeleri	Okyanusya kıtasındaki din bölgeleri hakkında sonuçlar çıkartabilir.	Analiz ve sentez ederek

Anahtar Kavramlar

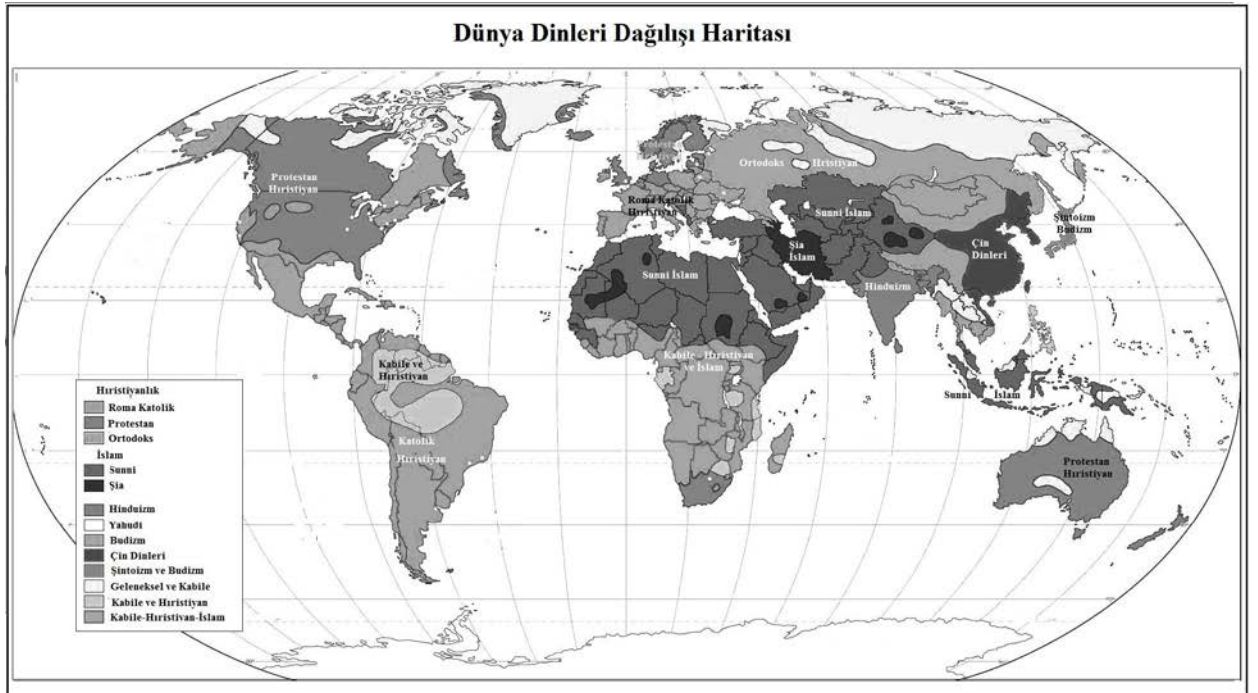
- Din
- İnanç biçimleri
- Semavi dinler
- Yerel inanışlar
- Ateizm
- Animizim

Giriş

Nüfusun dinî yapısı incelendiğinde, tarihi devirlerde çoğu savaşların din adına yapıldığı görülür. Avrupalılar tarafından Müslüman Türklere karşı düzenlenen Haçlı Seferleri din ayrılığından kaynaklanmıştır. Dünya üzerinde Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta, Güney ve Güneydoğu Asya İslam dünyasını; Avrupa, Amerika ve Kuzey Asya Hristiyan dünyasını; Doğu Asya ve Hindistan Budist Dünyasını temsil etmektedir. Orta ve Güney Afrika ise; Animist (yerel ve ilkel dinler) dinlerin görüldüğü farklı bir dünyayı yansıtmaktadır.

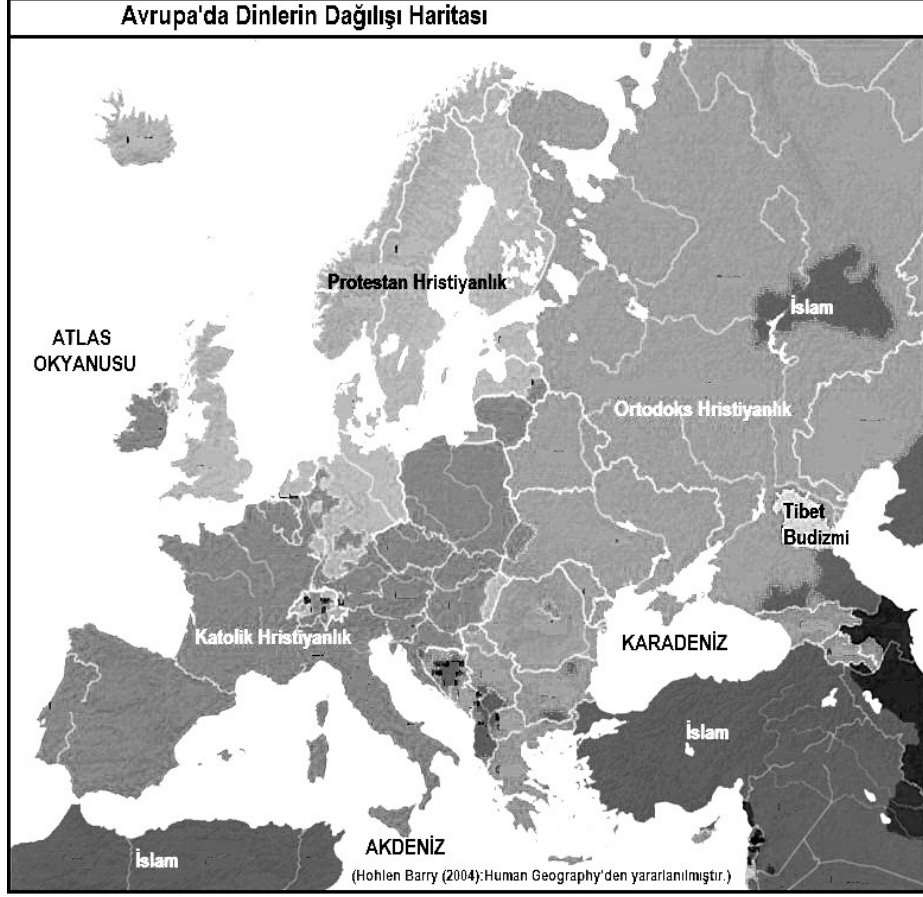
World Christian Encyclopedia'nın (Dünya Hristiyanlık Ansiklopedisi) rakamlarına göre 1990'da 962 milyon olan Müslüman nüfus, 2000 yılında 6,2 milyar kişinin yaşadığı dünyada 1,2 milyara ulaşmıştır. 2010 yılında ise 6,8 milyar olan dünya nüfusunun 1,5 milyarı Müslüman'dır. Bu rakamın 2025'te 1,8 milyara, 2060'ta 2,3 milyara ulaşması beklenmektedir. The Canadian Society of Muslims'ın (Kanada Müslümanlar Topluluğu) tahminlerine göre 2025'te dünya nüfusunun yüzde 30'unu Müslümanlar oluşturacaktır. U.S. Center for World Mission'a göre; 1997'de İslamiyet'in Hristiyanlıktan daha hızlı büyüdüğü görülmüştür. Her yıl %2,9 olarak gerçekleşen bu rakam, giderek payını da artırıyor. Bu hızla devam ederse İslamiyet, 2023'e kadar Hristiyanlığı geçerek dünyanın en büyük dini olacaktır. Her dört kişiden birinin Müslüman olduğu günümüzde, Müslümanların sayısının tarihte ilk defa Hristiyanların sayısını geçtiği belirtilmektedir. Müslüman nüfusun sayısının yakın gelecekte daha da artacağı ve İslam'ın dünyanın en yaygın dini hâline geleceği tahmin edilmektedir.

Din savaşları, sadece farklı din grupları arasında olmamıştır. Tarih boyunca aynı dine mensup olan insanlar da mezhep farklılıklarından dolayı birbirleri ile savaşmışlardır. Çünkü dinler dünyada ortaya çıktıktan sonra farklı mezheplere ayrılmışlardır. Bu ayrılmalar çoğu kez, geçmişte olduğu gibi bugün için de çatışmalara yol açabilmektedir.

4.1. Avrupa Kıtasında Din Bölgeleri

Avrupa’da dinler, diller kadar karmaşık değildir. Genelde halkın çoğunluğu Hristiyan’dır. Hristiyanların çoğunluğu da Katolik kilisesine bağlıdır.

Avrupa'da yaşayan insanlar, çeşitli dinlere sahiptir. Avrupa'da Hristiyanlık hâkimdir. Bu dinin mezhepleri vardır: Ortodoks, Katolik ve Protestanlık'tır. Katolik mezhebi; İtalya, İspanya, Portekiz, Fransa ve Macaristan'da etkilidir. Ortodokslar; Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan'da yaygındır. Protestanlar ise Birleşik Krallık, Kuzey Almanya, Hollanda ve Kuzey Avrupa ülkelerinde çoğunluktadır.

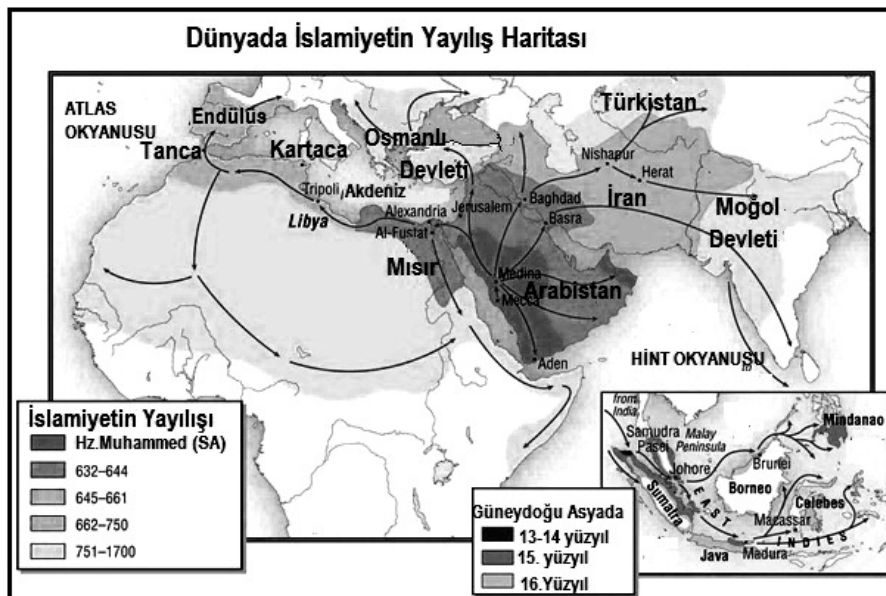
İslamiyet Avrupa'da hızla yayılmaktadır. Çoğu ülkede ikinci büyük din olmuştur. Fransa'da 5 milyon, Almanya'da 4 milyon Müslüman yaşamaktadır. Kıtadaki Müslümanların çoğunluğunu ise, sömürgecilik sırasında kıtaya getirilen köle işçilerin çocukları, Afrikalı ve Türk işçiler ve balkanlardaki Osmanlı döneminden kalma Müslümanlar ve Trakya'daki Türk nüfus oluşturmaktadır.

Yahudiler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sayıları hayli azalmıştır. Ancak Avrupa'da kalan Yahudilerin ekonomik seviyeleri çok yüksektir. Kutup dairesinin ötesinde yaşayan Laponlar ve Samoyedler gibi ilkel gruplar ise doğaya ve doğal olayların üstünlüğüne ve gücüne inanırlar.

4.2. Asya Kıtasında Din Bölgeleri

Asya kıtası nüfus bakımından en kalabalık kıtadır. Asya kıtası, din bakımından âdetâ dört bölgeye ayrılmıştır. Kuzey Asya’da Ortodoks Hristiyanlar; Orta, Güneybatı ve Güneydoğu Asya’da Müslümanlar; Güney Asya’da Hindular; Doğu Asya’da Budistler hâkimdir.

Asya kıtası, dünyada en çok sayıda Müslüman nüfusu barındırır. Ülkeler bazında Endonezya (194,6 milyon), Pakistan (155,4 milyon), Hindistan (131,3 milyon), Bangladeş (122,7 milyon), Türkiye (72,1 milyon), Nijerya (71,9 milyon) ve İran (67,1 milyon) gelmektedir. Kıta toplam nüfusunun yaklaşık %23'ü Müslüman dinine mensuptur. Orta Asya ve Orta Doğu ülkeleri çoğunlukla Müslüman'dır. Özbekistan (%87), Türkmenistan (%87), Kırgızistan (%77), Endonezya (%85), Bangladeş (%86) gibi ülkelerde Müslüman nüfus oranı vardır.

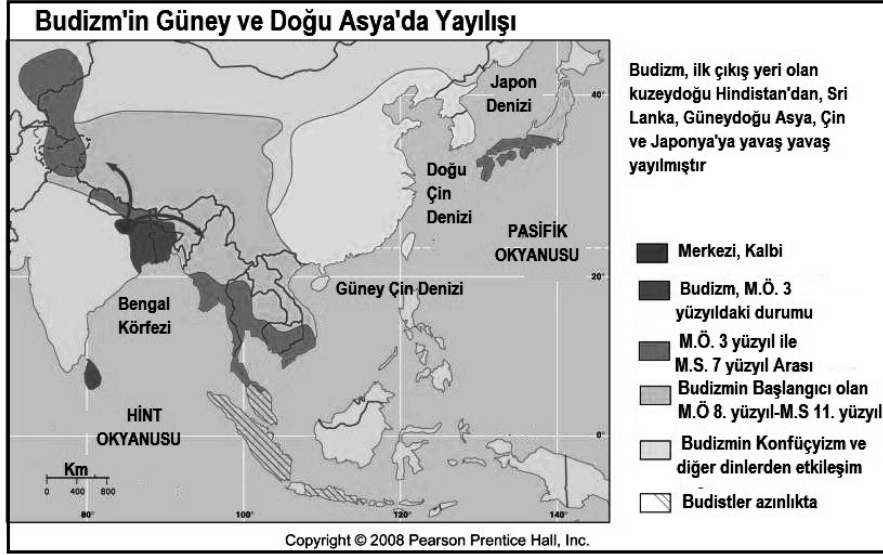
Kıta nüfusunun yaklaşık %9'unu oluşturan Hristiyanlar Rusya'da ve bazı Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yüksek yoğunluk göstermektedirler. Orta Doğu ve Kafkas ülkeleri içinde, Ermenistan (%97), Gürcistan (%84), Lübnan (%53), Ortodoks Hristiyanlar çoğunluktadır.

Dünyanın üçüncü en kalabalık dini olan Hinduizm 920 milyondan fazla nüfusu oluşturmuş ve bu dine mensup olanların %95'ten fazlası beş Asya ülkesinde yaşamaktadır. Hindistan'da 875,2 milyon, Nepal'de 22,2 milyon, Bangladeş'te 18,5 milyon, Endonezya'da 6,8 milyon ve Malezya'da 5,1 milyon kişi Hindu'dur. Bu beş ülke dışında Sri Lanka, Singapur, Pakistan, Brunei, Maldivler, Bhutan, Tayland, Vietnam ve Myanmar gibi Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde de Hindu dinine mensup insanlar vardır.

Budizm, Muson Asyası'nda yaygınlık göstermektedir. Japonya'da 96,1 milyon, Çin'de 65,4 milyon, Vietnam'da 60,5 milyon, Tayland'da 59,9 milyon, Myanmar'da 43,7 milyon,

Güney Kore’de 23,4 milyon, Sri Lanka’da 13,6 milyon, Kamboçya’da 13,5 milyon, Hindistan’da 10,9 milyon, Tayvan’da 6,4 milyon ve Malezya’da 5,0 milyon kişi Budist’tir. Çin’in büyük bir kısmında geleneksel Çin dinleri, Japonya’da Şintoizm yaygındır.

Orta Doğu ülkelerinden olan Lübnan, din bakımından çok kozmopolittir. Lübnan âdetâ dinler mozağıdır. Yüzölçümü ve nüfus bakımından küçük olan bu ülkede, 8 büyük din ve mezhep barınmaktadır.

4.3. Afrika Kıtasında Din Bölgeleri

Afrika’da en fazla Hristiyan ve Müslümanlar vardır. Her iki din, Afrika çapında yaygın bulunmaktadır. Bu dinler, genellikle Afrika kültürel ve yerli inanç sistemlerine adapte olmuşlardır. İslamiyet, en yaygın dindir. Ekvatorun kuzeyinde Müslümanların yoğunluğu fazladır. Ancak kıtanın genelinde Müslümanlık görülür ve 350 milyondan fazladır. Kuzey bölgelerde de hâkimdir. Arapların etkisiyle 13. yüzyıllarda gelişmeye başlamıştır. 639’da İslam ordularının Mısır’a girişinden 711’de Tarık bin Ziyad’ın Atlas Okyanusu’na ulaşmasıyla Afrika kıtasının Kuzeyi İslam’la tanışmıştır. 15. yüzyıla kadar sahil devletlerinin hepsi Müslüman olmuştur. İslam, Afrika kıtasında en yaygın uygulanan dinlerdir. İslam Kuzey Afrika’da, Fildişi Kıyısı, Gana, Güneybatı ve Kuzey Nijerya ve Doğu Afrika kıyı boyunca egemen dindir. İslam, yirminci ve yirmi birinci yüzyılda hızlı yayılma göstermiştir. Bugün, körfezin petrolünden nakit destek, Müslümanların karşılıksız yardımları büyüme oranında etkili olmuştur. Afrika’da İslamiyet, Hristiyanlık’tan iki kat daha hızla yayılmaktadır.

Hristiyanlık, Afrika’da, MS 330 yılında ilk devlet dini olmuştur. Ancak esas yayılma alanını, Afrika’nın Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmesiyle olmuştur. Hristiyanlık, Orta Ve Güney Afrika’da daha yoğunluk kazanır. Hristiyanlık Roma’nın resmî dini olduktan sonra Roma’nın girdiği her yere girme imkânı bulmuştur. Fakat bu Afrika’da, Kuzey Afrika ve Kızıldeniz çevresi ile sınırlı kalmıştır. Sahra altına Hristiyanlığın girişi ise 15. yüzyılda Avrupa’dan İncili getiren ilk misyonerlerle başlar. Papalık 1920’lerde strateji değiştirmeye

başlamıştır. Önce kilisenin tarihinde ilk defa 22 Ugandalı Azizlik mertebesine yükseltilmiştir. Afrika'da yeni stratejiler geliştiren Papalık bunun neticesini almıştır. II. Vatikan Konsiline kadar 75 milyon olan Hristiyan nüfus 2000'de 351 milyon olmuştur. Çoğunlukla tek tanrıya inanan yerli Afrika insanı, Hristiyanlıkla karşılaştıktan sonra üçleşen tanrı karşısında kimileri kabul etmiş fakat Kenya'daki Masai Kabilesi gibi kimileri ise direnmişlerdir.

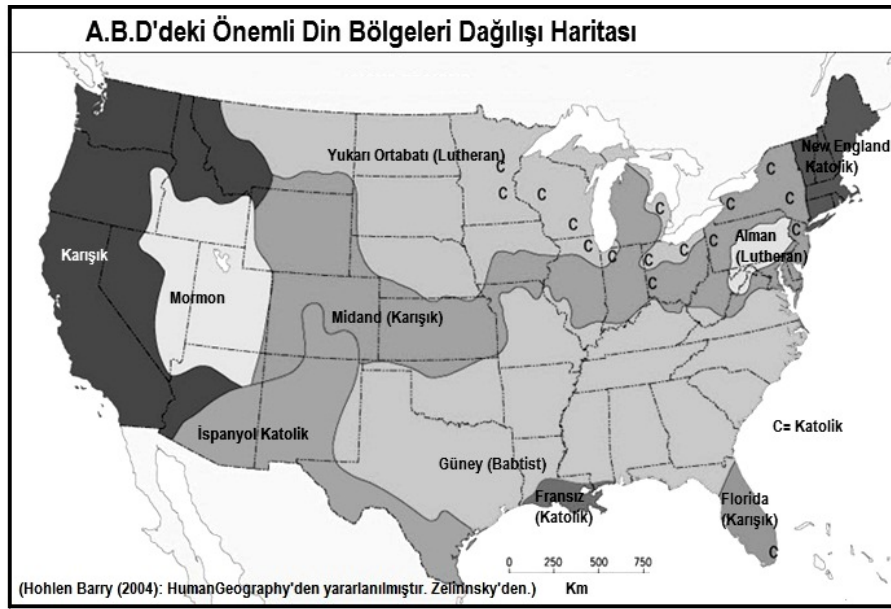

Animizm, 100-200 milyon kişi animist inançların etkisi altındadır ve animizmin geleneklerini uygularlar. Özellikle Botswana, Gabon, Uganda, Benin, Togo, Mozambik, Malavi, Zimbabwe ve Fildişi Kıyısı'nda animizmin egemenliği görülür. Animizm sözcüğü animus (ruh)tan kaynaklanır. Bunu Edward Bennett Taylor (1832 - 1917) adında bir İngiliz uydurmuştur. Animizm terimini, ilk kez 1871 yılında Antropolog Taylor, ruhsal varlıklara inanma anlamında kullanmıştır. Taylor'a göre animizm, ruhların ölümden ya da bedenin tahribinden sonra da yaşamaya devam ettikleri inancına dayanır. Buna göre ruhlar, önemlerine göre değişik düzeylerde bulunan ve ruhlardan tanrılara kadar uzanan bir hiyerarşi meydana getirir. Taylor, ruh kavramının kökenini, insanların rüyalarında ve hayallerinde temellendirmiştir. Ona göre ilkel insanlar, özellikle uyku sırasında ruhun bedenden ayrılıp dolaştığını, değişik biçimler aldığını düşünmüşler, bu yüzden insanın ölümünde de ruhun, ama bu kez sürekli olarak, bedenden ayrıldığını sanmışlardır.

4.4. Amerika Kıtasında Din Bölgeleri

Amerika kıtasında en fazla Protestan ve Katolik mezhepleri yaygındır. Kuzey Protestan, güney Katolik'tir. ABD'de 185,0 milyonluk Protestan nüfusu ile Protestanların yaşadığı en kalabalık ülkedir. Kanada'da 11,6 milyon, Brezilya'da 10,9 milyon ve Meksika'da 5,9 milyon Protestan vardır. Brezilya 167 milyonluk Katolik nüfusu ile dünyanın en büyük Katolik ülkesidir. Bunun sebebini tarihinde aramak gerekir çünkü Kuzey Amerika'ya Protestan olan Anglo Sakson ülkelerinden, Orta ve Güney Amerika'ya Katolik olan Latin Avrupa'dan büyük göçler olmuştur.

Amerika kıtası, Hristiyan Protestan ve Katolik mezhebinin yaygın olduğu bir kıtadır. Bu nedenle diğer dinler zayıftır. Kıtada yaşayan 7,5 milyon Müslüman nüfusun 6 milyondan fazlası ABD'de bulunmaktadır.

4.5. Okyanusya Kıtasında Din Bölgeleri

Okyanusya'da en baskın din Hristiyanlık'tır. Geleneksel dinlerin çoğu animist ve geleneksel kabile inanışlarıdır. Son zamanlarda Avustralya ve Yeni Zelanda'da hümanizm, ateizm, agnostisizm ve akılcılık gibi inanışlarda yayılmaya başlamıştır.

Avustralya'da dini çeşitlilik açısından zengin bir ülkedir. Anayasa'da laiklik prensibi olduğundan bütün dinler eşit şekilde korunmaktadır. Tarih boyunca olan göçler, dini dağılımda büyük rol oynamıştır. Avrupa ülkelerinden olan göçler ve sömürgeleştirme hareketleri, ülkenin dininde etkili bir unsurdur. Avrupa'dan gelen göçmenlerin dinleri Hristiyan olduğundan, en büyük din Hristiyanlık'tır. Avustralya'da 2007 yılı itibarıyla nüfusun %64'ü Hristiyan'dır. Nüfusun %18'i herhangi bir dine mensup değildir.

Uygulamalar

- Tarihten günümüze değin, dinlerin yayılışının kıtalara göre farklılık göstermesinin altında yatan sebepleri açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi İstanbul
- Özey Ramazan, (1996). İslam Dünyası. Erkam İstanbul
- Özey Ramazan, (2009). Ortadoğu Coğrafyası. Aktif İstanbul

Uygulama Soruları

1. Avrupa ülkelerinde, İslamiyet'in hızla yayılması ve ikinci büyük din haline gelmesinin altında yatan sebepleri ve bunun Avrupa'daki toplumsal hayattaki etkisini değerlendiriniz.

2. Afrika'daki animizm inancının yaygın oluşunu ve günümüze kadar etkisini yitirmemiş olmasını sosyoekonomik yönden değerlendiriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde dünya üzerindeki yerel, ilkel ve semavi dinlerin yayılış alanları ve kıtalarda hâkim olan inanış şekilleri bölgelere ayrılarak değerlendirildi.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdaki bölgelerden hangisi İslam inancının genel yayılış alanlarından biri değildir?

- a)** Kuzey Afrika
- b)** Orta Doğu
- c)** Güneydoğu Asya
- d)** Kuzey Asya
- e)** Orta Asya

2) 167 milyonluk Katolik nüfusu ile dünyanın en kalabalık Katolik ülkesi hangisidir?

- a)** ABD
- b)** Kanada
- c)** Brezilya
- d)** İsveç
- e)** İsviçre

3) Afrika’da ilk kez devletin resmi dini olarak kabul edilen inanç hangisidir?

- a)** Animizm
- b)** Hristiyanlık
- c)** İslamiyet
- d)** Budizm
- e)** Şintoizm

4) Aşağıdakilerden hangisi günümüz dünyasında, Avustralya ve Yeni Zelanda'da yayılmaya başlayan inanışlardan biri değildir

- a) Hümanizm
- b) Ateizm
- c) Akılcılık
- d) Agnostisizm
- e) Animizm

5) Protestanların 185 milyonluk sayılarıyla, en kalabalık oldukları ülke hangisidir?

- a) ABD
- b) İngiltere
- c) Fransa
- d) Finlandiya
- e) Norveç

6) Amerika Kıtasında yaşayan 7,5 milyonluk Müslüman nüfusun 6 milyondan fazlası.....'de yaşar.

7) Okyanusya kıtasındaki en baskın din.....'tır/tir.

8) Hristiyanlık dininin ana mezhepleri, ortodoksluk, Protestanlık ve 'tır/tır.

9) Amerika kıtasındaki Hristiyan mezheplerin yayılışlarına bakıldığında, kuzey katolik, güney protestandır.

10) Hristiyanlık inancı ilk kez Ortadoğu coğrafyasında yaşam alanı bulmuştur.

Cevaplar

1)d, 2)c, 3)b, 4)e, 5)a, 6-)ABD, 7)Hristiyanlık, 8) Katoliklik, 9) Y, 10)D

5. DİL BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 5.1. Avrupa Kıtasında Dil Bölgeleri
- 5.2. Asya Kıtasında Dil Bölgeleri
- 5.3. Afrika Kıtasında Dil Bölgeleri
- 5.4. Amerika Kıtasında Dil Bölgeleri
- 5.5. Okyanusya Kıtasında Dil Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Toplumsal ilişkilerde dilin önemi nedir?
2. Dil birliğinin bir ülkeye sağlayacağı avantajlar nelerdir?
3. Dünya üzerinde konuşulan yaklaşık kaç dil vardır?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Dünya Üzerinde Konuşulan Diller	Dünya üzerinde konuşulan dilleri kavrayabilir.	Kavrayarak
Avrupa Kıtası Dil Bölgeler	Avrupa kıtasındaki dil bölgelerini öğrenir.	Saptayarak
Asya Kıtası Dil Bölgeleri	Asya kıtasındaki dil bölgelerini öğrenir.	İnceleyerek
Afrika Kıtası Dil Bölgeleri	Afrika kıtasındaki dil bölgelerini öğrenir.	Anlayarak
Amerika Kıtası Dil Bölgeleri	Amerika kıtasındaki dil bölgelerini öğrenir.	Kavrayarak
Okyanusya Kıtası Dil Bölgeleri	Okyanusya kıtasındaki dil bölgelerini öğrenir.	Bilerek ve düşünerek

Anahtar Kavramlar

- Dil
- Lehçe
- Yerel dil
- Resmî dil
- Dil birliği

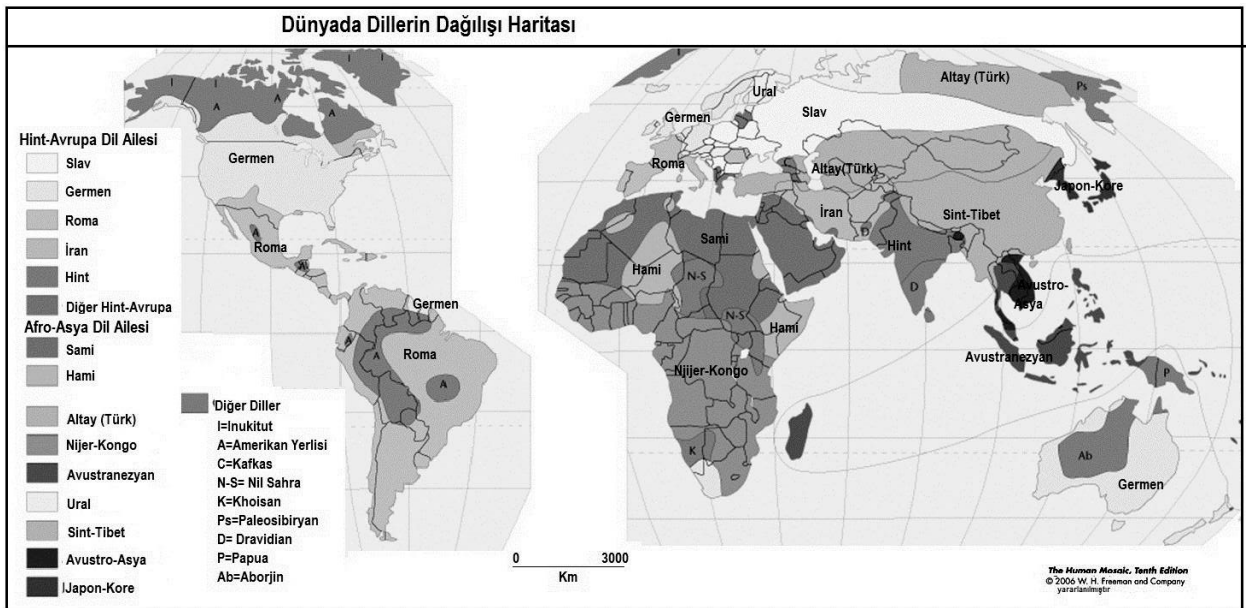
Giriş

Bugün dünyada 6000'e yakın dil ve lehçe konuşulmaktadır. Ancak bunlardan sadece beşi en çok konuşulan diller olup, dünya nüfusunun yarısına tekabül etmektedir. Dünya üzerinde, tek bir dilin konuşulduğu bir ülke çok azdır. Genelde bir ülke içinde farklı lehçeler konuşulur. Örneğin Yeni Gine'de 849, Nijerya'da 413, Zaire'de 212 farklı lehçe konuşulmaktadır.

Bazı diller ise, tek başına çok ülkede konuşulması da söz konusudur. Örneğin İngilizce 80 ülkede konuşulmakta ve bunun 45'inde resmi dil olarak kabul edilmektedir. 50 ayrı ülkede konuşulan 32 ülkede resmi dil olarak kabul gören Fransızca, 10 ülkede konuşulan Svahili'ce bu tip dillerdir. Dünyada en çok konuşulan diller şunlardır; Çince (1 milyar) İngilizce (400 milyon), Hintçe-Urduda, İspanyolca, Rusça (300 milyon), Türkçe (250 milyon), Arapça, Portekizce, Fransızca, Bengalce (200'er milyon), Malayca-Endonezya dili, Japonca, Almanca (150'şer milyon)'dır.

Dünyada dil sorunu, siyasi coğrafyanın bir gerçeğidir. Ülkelerde aynı dili konuşan ülkeler, daha iyi anlaşabilmekte ve birlik oluşumunda kolaylaştırıcı bir etken olarak görülmektedir.

Dünyada tek dil konuşan ülkelerin kalkınma hızları çok fazla olabilmekte ve ortaya dil problemi çıkmamaktadır. Bu nedenle büyük devletlerin resmi dilleri tek bir dil üzerinde yoğunlaşmıştır. Bir ülkeyi parçalamak veya zayıflatmak isteniyorsa, azınlık dillerinin resmi dil olması zorlanır. Bu nedenle, ülkeler daima resmi dil olarak tek bir dili seçmek isterler. Bugün çok dilli ülkelere büyük kargaşalar yaşanmaktadır. ABD'nin resmi dil olarak İngilizce olması için ısrarla üzerinde durması bunun içindir. Oysa bu ülkede İspanyolca, Almanca, Fransızca ve diğer diller de konuşulmaktadır. Ama ABD'de yaşamak için, İngilizce bilmek ve yazmak gerekir.

5.1. Avrupa Kıtasında Dil Bölgeleri

Avrupa'da etnik gruplardaki farklılıklar gibi dilde de farklılıklar bulunur. Kıtada yaklaşık 53 dil konuşulur ve bunun 40'ı resmi dildir. Buna ilaveten 100 ayrı lehçe konuşulmaktadır. Bu diller genelde Hint-Avrupa ve Ural-Altay dillerinin alt gruplarını oluşturmaktadırlar.

Avrupa'da üç ana dil konuşulur. Bunlar; Romence, Almanca ve Slavca'dır. Latin dil grubundan olan Romence Akdeniz bölgesinde konuşulan ana dil grubudur. Bu dil grubunu Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Portekizce oluşturur. Kuzey Avrupa'da konuşulan diller Almanca kökenlidir (Hollandaca, Fince). İngilizce ise Germen grubuna ait olup, Fransızca, Latince ve diğer dillerden alınan kelimelerin değişik telaffuzu ile ortaya çıkmıştır. Slav dilleri ise Orta Avrupa'da hâkimdir. Rusça, Polonyaca ve Sırpça bu dil grubu içindedir.

Avrupa'da, bir ülkenin resmi dili birden fazla olabilmektedir. İsviçre'de 3, Belçika ve Finlandiya'da 2, Eski Yugoslavya'da 3 ayrı resmi dil bulunmaktadır.

Avrupa'da dil sınırları ile politik sınırlar her zaman aynı değildir. Onun için bir ülke içindeki farklı gruplar günlük hayatlarında gerekli olmadıkça resmi dili konuşmazlar.

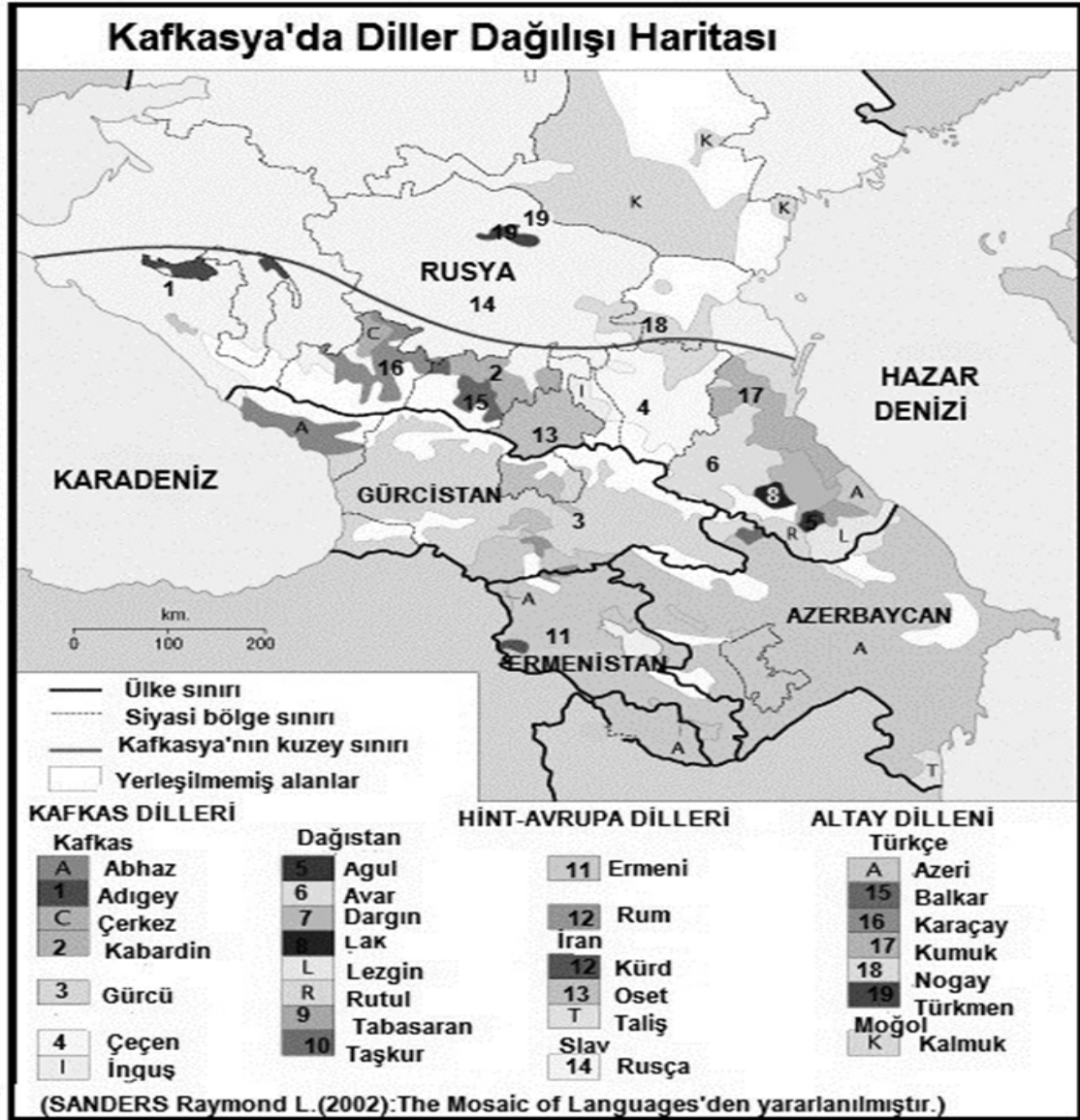

5.2. Asya Kıtasında Dil Bölgeleri

Asya'da konuşulan diller çok fazladır. Bir bölgede ve hatta ülkede konuşulan dillerin sayısı oldukça çoktur. Nitekim Kafkasya'nın diğer adı, Diller Ülkesi'dir. Öte yandan çoğu ülkeler, kendine özgü dilleri konuşurlar. Bazen bir devlet içinde çok sayıda dil konuşulur.

Kuzey Asya dilleri, kuzeyde Kuzey Buz Denizinden güneyde Güney Asya ve Çin'e, batıda Hazar Denizi ve Ural Dağlarından doğuda Büyük Okyanusa kadar uzanan bölgede konuşulan diller anlaşılır. Bu diller, kökenleri açısından ya Hint-Avrupa dil ailesi, Altay öbeği

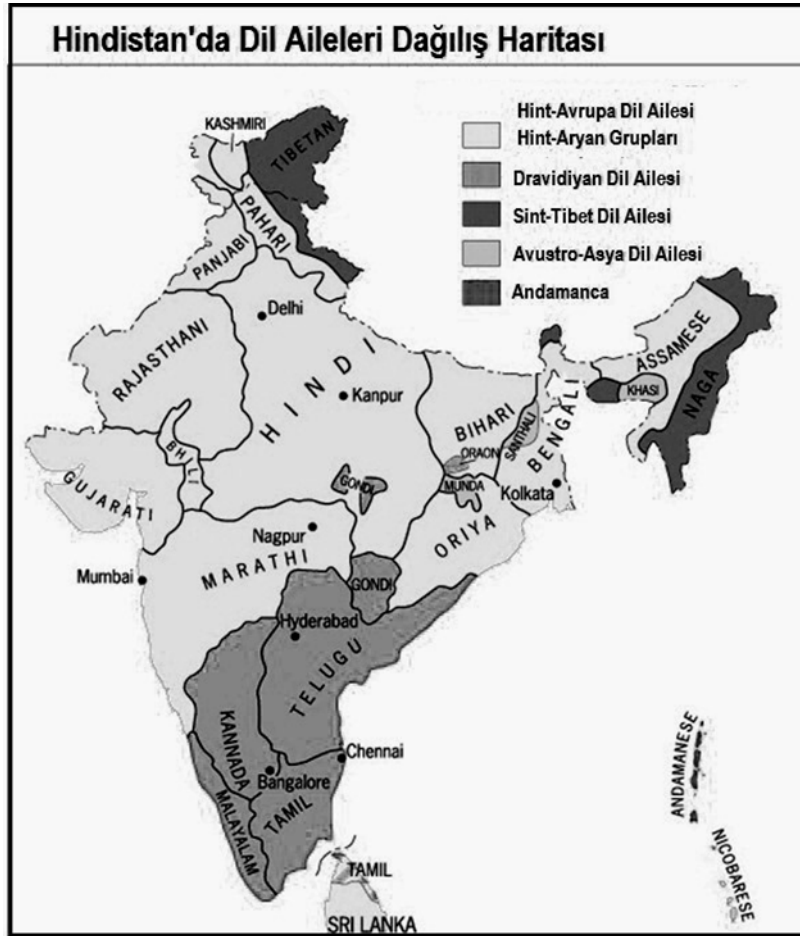
ve Ural dil ailesinden birine ya da Paleo-Sibirya öbeğine girer. Ural dillerini konuşanların sayısının az olmasına karşılık, Altay dillerini konuşanlara İran ile Afganistan'da ve Çin' in Gansu yönetim bölgesinde rastlanmaktadır. İran dilleri gibi Hint-Avrupa dillerinin çoğu, Kuzey Asya'ya ancak yakın zamanda girmiştir. Öteki Kuzey Asya dilleriyle köken bağı bulunmayan Paleo-Sibirya dilleri, Sibirya'nın en kuzeydoğu yörelerinde konuşulur.

Türk dillerinin büyük çoğunluğu, Moğolca da dâhil olmak üzere, Altay dil ailesine mensuptur. Orta Asya halklarının çoğu Türkçe dil gruplarından birini konuşurlar. Türkmence, Türkmenistan, Pakistan, Afganistan, İran ve Türkiye'de konuşulur. Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Doğu Türkistan ve Qinghai'de Türk dillerden olan Kıpçakça konuşulur. Özbekçe ve Uyğurca da Özbekistan, Tacikistan ve Doğu Türkistan'da konuşulur. Orta Asya'da yaşayan Rus ve Ukraynalılar Rusça konuşur. Çince, Moğolistan'da, Qinghai'de ve Doğu Türkistan'da yaygın olan dil olarak konuşulur. Moğolca, Moğolistan Qinghai ve Doğu Türkistan'da konuşulur. İrani diller ise, Tacikistan'da yaygındır. Tibet dili Tibet Platosu'nda, Qinghai ve Çin'in bir kısmında konuşulur.

Güney Asya'da, Hindistan, Bangladeş ve Pakistan'da konuşulan diller ile bunlarla sınırı olan aradaki devletlerin dilleri, kökenleri açısından, Hint-Avrupa dil ailesinin Hint-Âri kolunun Hint-Âri ve İran alt öbekleri olarak sınıflandırılır. Hint-Âri alt öbeğinde 20'den fazla dil yer alır ve çok daha fazla sayıda da lehçe vardır. Ama en yaygın konuşulan diller Bengal-Assam dili, Batı Hintçe, Bihari dilleri ve Doğu Hintçedir. İran alt öbeğindeki diller, Güney Asya' da Hint-Âri dillerinden daha az konuşulur. Güney Asya'da en yaygın İran dillerinden olan Keşmir ve Sina dilleri, yalnızca Jemmu ve Keşmir'de konuşulur. Bazı Çin-Tibet dillerinin yanı sıra Telugu ve Tamil dilleri gibi yerel bazı Dravid dilleri de Güney Asya'da konuşulmaktadır.

Güneybatı Asya'da, yani Türkiye, İran, Irak, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, Lübnan ve İsrail'de konuşulan diller Hint Avrupa, Türk, Kafkas ya da Sami dillerinden birine girer. Ural-Altay dil ailelerinin Altay öbeğine bağlı Türkçe Türkiye'de, öteki Türk dilleriyse Kafkas dil ailesinden 30'u aşkın dilin de yaygın olduğu Kafkasya'da konuşulur. Hint-Avrupa dil ailesine giren hemen hemen bütün İran dilleri İran'da, Ermenice ise Ermenistan'da, Gürcüce Gürcistan'da konuşulur. Güneybatı Asya'da konuşulan Sami dillerinden İbranice İsrail'de, Batı Aramca lehçeleri Lübnan ve Suriye'de, Çağdaş Güney Arapçası ise Suudi Arabistan'ın güneyinde konuşulur.

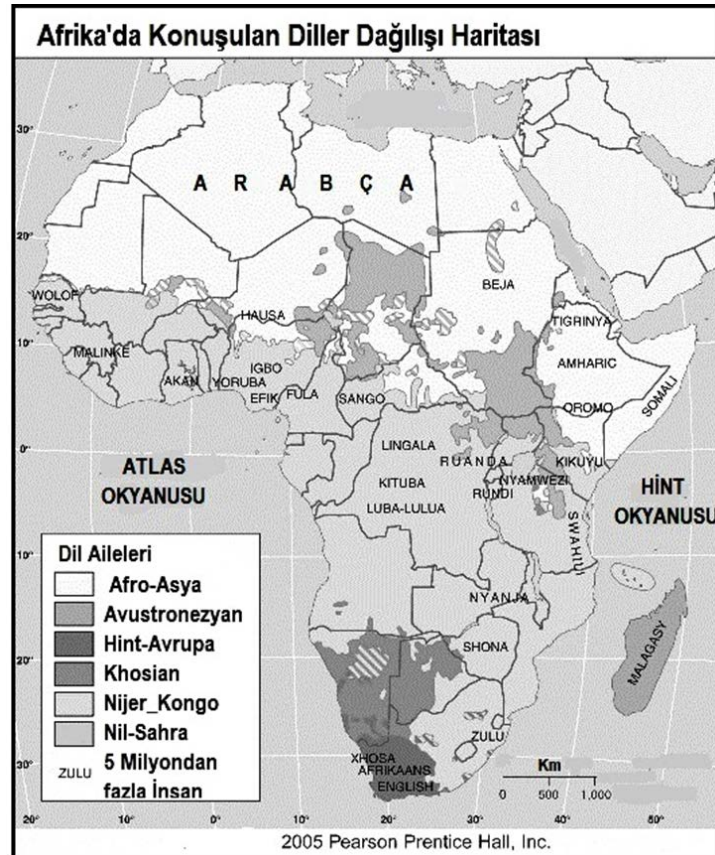
Doğu Asya'da yaygın olan başlıca dillerden Çince ve lehçeleri Çin'de, Japonca Japonya da, Kore dili de Kore' de konuşulur. Buna karşılık Altay dil öbeği Çin'de, bir Türk

dili olan Uygurca ve bir Mançu-Tunguz dili olan Mançu dili hâkimdir. Çin dillerinin en yaygın konuşulanları; Mandarin, Vu ye Guangzhou (Kanton) dilleridir. Çinlilerin yüzde 70'inin anadili olan ve 525 milyon insanın konuştuğu Mandarin dili, dünyada en çok insanın konuştuğu anadildir. Day ve Meo-Yeo dilleri, Orta Çin'in güneyinde, Vietnam'da, Laos ve Tayland'da konuşulur.

Güneydoğu Asya denilince, buna Çin'in güneyindeki anakara alt bölgesi ve Hindistan'ın doğusu, Malezya'nın adalar bölümü, Endonezya ve Filipinler girer. Bu bölgede dilin adıyla ülkenin adı genellikle örtüşür. Güneydoğu Asya'nın Anakaradaki diller, Day ve Çin-Tibet dil ailelerindendir. Buna karşılık ada ülkelerindeki dillerin tümü Malezya-Polinezya dil ailesindendir. Kampuçya'da Khmer dili, Tayland'da Mon dili ve Vietnam'da Vietnam dili gibi 50'den fazla Güneydoğu Asya dili, Güneydoğu Asya anakarasında konuşulur. Day ve Çin-Tibet dil aileleri, Tayland'da Tay ya da Tai (Siyam) dili, Laos'ta ve Kamboçya'da Lao dili ve Myanmar'da (Birmanya) Birman dili hâkimdir. Güneydoğu Asya adalarında 500'den fazla Malezya-Polinezya dili konuşulur. Bunlar arasındaki en geniş öbek, Pilipino dilinin temelini oluşturan Tagalog dili ile Filipinler'de konuşulan 100 kadar lehçe Batı Endonezya alt öbeğine aittir.

5.3. Afrika Kıtasında Dil Bölgeleri

Kuzey Afrika, Arapça konuşur. Orta ve güney Afrika'da ise çok farklı dilleri konuşurlar. Ancak kıtada, genel olarak sömürgesi olduğu Avrupa ülkesinin dili resmi dil olarak kabul edilmiştir.

Afrika ülkelerinde bugün iki bin dil konuşulur. Dünyada konuşulan dillerin üçte ikisi Afrika'dadır. En çok konuşulan diller şunlardır: Svahili (60 milyon), Wolof, Dioula, Haoussa (Hevsa), Peul, Lingala, Kikongo, Malgaş, Amharik, Tigre, Berberi dilleridir.

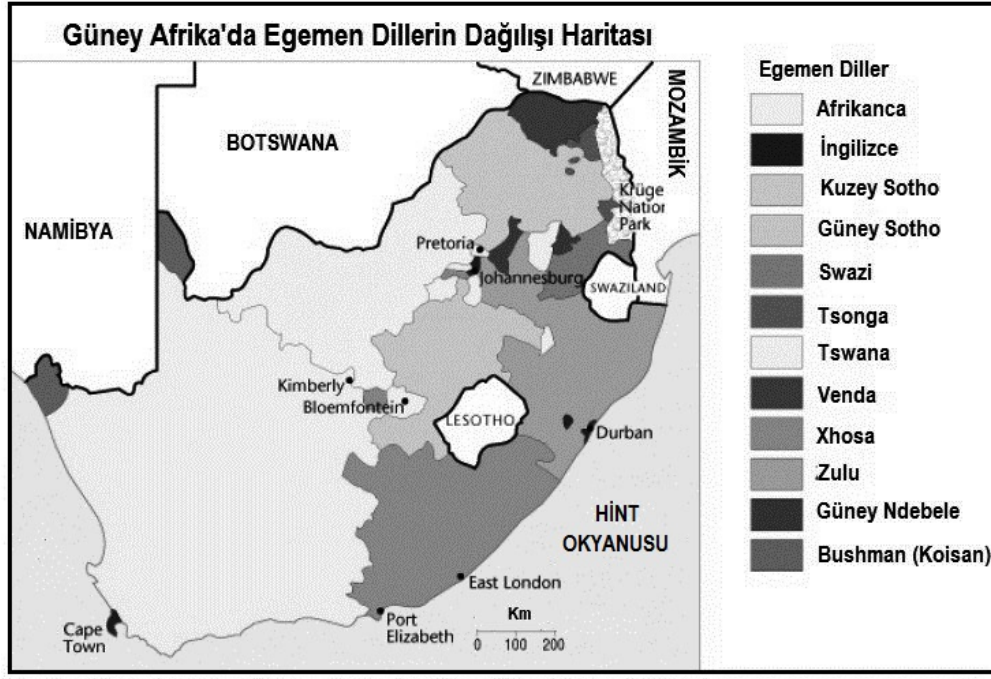
Afrika'nın pek çok bölgesinde, 19. yüzyılda sömürgecilik yoluyla girmiş Avrupa dillerinin hâlâ işlevsel ulusal diller olarak konuşulmasına karşın, yerel Afrika dilleri; Hami-Sami, Nil-Sahra, Nijer-Kongo ve Koi-san dil ailelerine girer. Hami-Sami dilleri Moritanya'dan Somali'ye kadar uzanan Kuzey Afrika'da ve Güneydoğu Asya'ya doğru uzanan bölgelerde yaygındır. Nil-Şâhra dillerine Orta Afrika'nın iç bölümlerinde rastlanır. Sayıları yaklaşık 900'ü bulan Nijer-Kongo dilleri; Moritanya'dan Kenya'ya kadar olan bölgede ve Güney Afrika'ya doğru uzanan bölgelerde konuşulur.

Sömürgecilerin getirdiği ithal diller; İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Afrikaanca (Güney Afrika'da Hollanda kökenli bir dil) dilleridir. Genelde Afrikalılar kendi anadillerinin yanı sıra komşu grupların dillerini ve ithal dillerden birini de konuşurlar.

Beja dili Kuzey Doğu Sudan, Komor dili Komor Adalarında, Hausa dili Acemi alfabesiyle, Mandinka dili Acemi alfabesiyle, Fula dili özellikle Gine'deki Pular halkı Acemi alfabesini kullanmaktadır. Volof dili Senegal'deki zaviyelerde Volofal diye isimlendirilen alfabe kullanılmaktadır. Berberi dilleri Magrip ülkelerinde Arap harfleriyle yazılmaktadır.

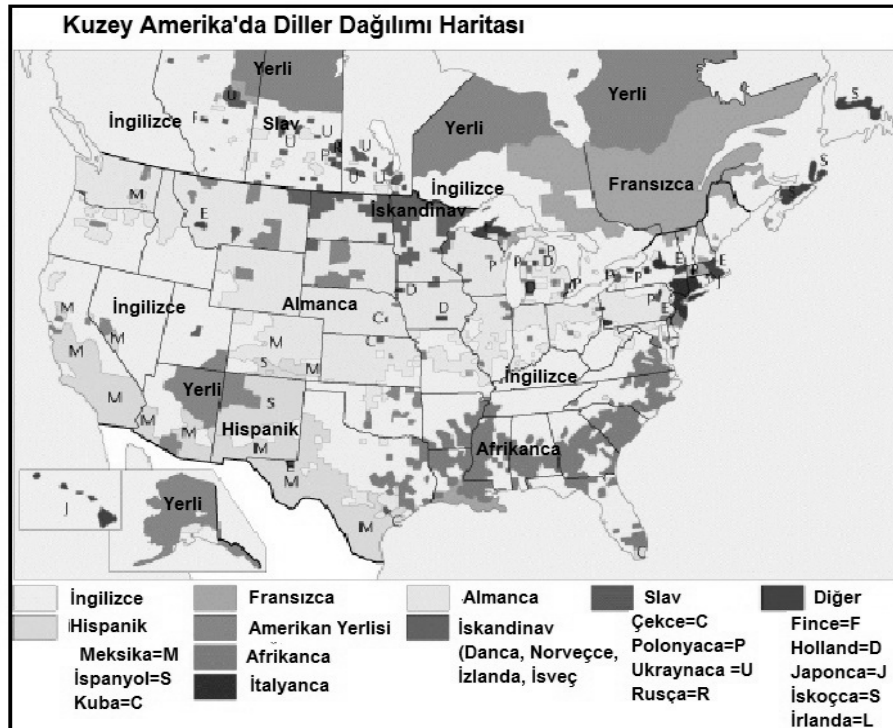
Afrikanca, Güney Afrika'ya Güney Doğu Asya'dan köle olarak getirilen Müslüman Maleyler tarafından kullanılmış ve örnek olarak Sultan Abdülâziz'in Güney Afrika'ya kadı olarak tayin ettiği Ebu Bekir Efendi, Uiteensetting van die Godsdiens adlı eserini Arap harfleriyle yazmıştır. Fas'taki Berberi dillerinden Taşelhit ve Tamazghit, Etiyopya'da konuşulan Harari dili geçmişte Arap alfabesiyle, günümüzde Ge'ez alfabesiyle yazılmaktadır.

Batı Afrika dilleri (Hausa, Fula, Mandinka, ve Volof resmi olarak Latin alfabesiyle yazılmaktadır. Madagaskar'daki Malagasy dili eskinde Sorabe harfleriyle yazılmaktadır. Nubi dilleri; Swahili, 19. yüzyıldan beri Latin alfabesini kullanmaktadır. Somali dili, 1972'den beri Latin alfabesini kullanmaktadır. Batı Afrika'da konuşulan Songay dilleri, özellikle Timbuktu'da, Batı Afrika'da konuşulan Yoruba dili geçmişte Arap alfabesini, bugün ise Latin alfabesini kullanmaktadır.

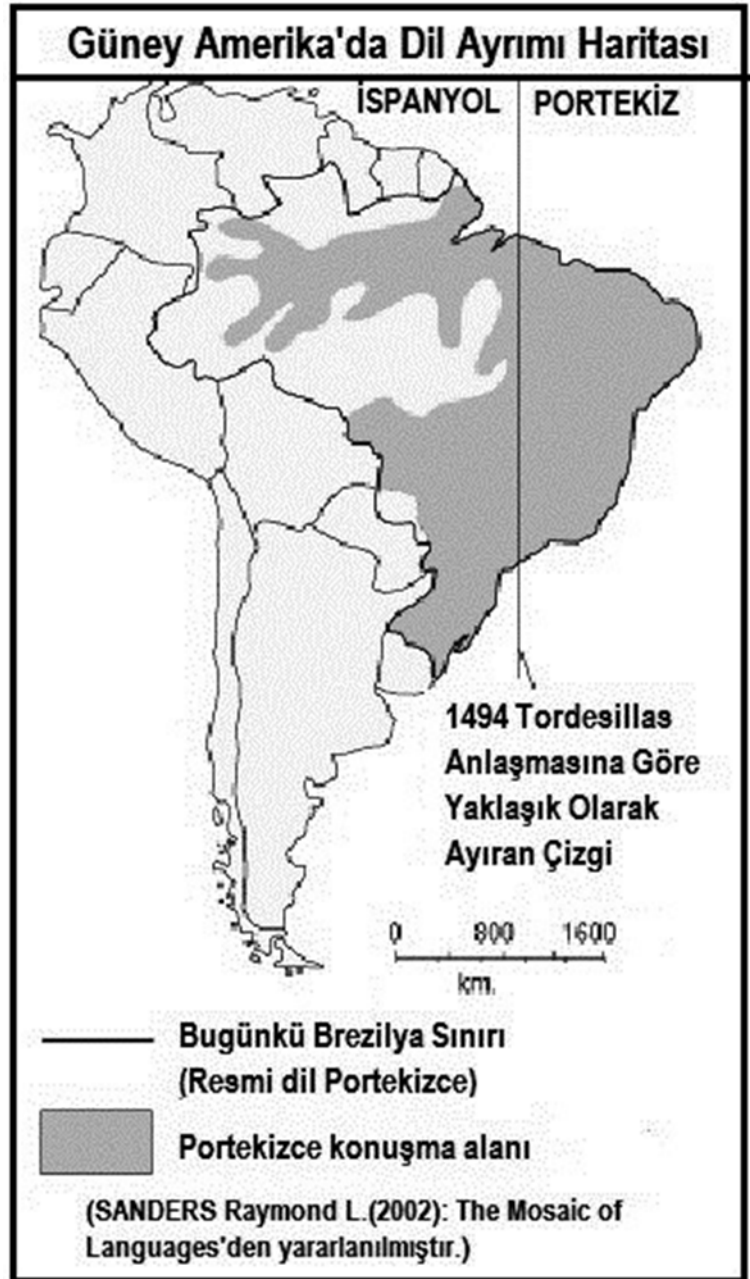
Afrika ülkelerinin çoğunda kabileler çok farklı dilleri konuşurlar. Ancak bu dillerin yazı dilli yoktur. Örneğin Nijerya'da 200'den fazla dil konuşulmaktadır.

5.4. Amerika Kıtasında Dil Bölgeleri

Amerika kıtasında, İspanyolca, İngilizce ve Fransızca gibi Avrupa dilleri, eğitim ve devletlerin resmi dilleridir. A.B.D’de çoğunlukla İngilizce konuşulur ve resmi dildir. Breziya’da Portekizce konuşulur. Diğer Güney Amerika ve Orta Amerika ülkeleri İspanyolca konuşulmaktadır.

Amerika yerlilerinin atalarıyla birlikte Asya'dan gelen yerel diller ise, Kuzey ve Orta Amerika yerli dil ailelerine ve Güney Amerika yerli dil ailelerine ayrılır. Kuzey ve Orta Amerika, yerli dil ailesi, 20 Ata-bask dili, 13 Algonkin dili, Siu dilleri üst öbeği ve bir de Güney Amerika'da konuşulan Kuzey Amerika dil öbeği olan Penut dillerinden oluşur. Güney Amerika yerli dillerinin sayısı ise çok daha fazladır. Örneğin And-Ekvator dil öbeği içinde 14 dil ailesi ve yaklaşık 200 dil vardır ve bu diller Fransız Guyanası'ndan Kolombiya'ya, güneyde Paraguay'a kadar uzanan yörede, ayrıca Amazon Irmağı boyunca konuşulur.

5.5. Okyanusya Kıtasında Dil Bölgeleri

Okyanusya’da en fazla konuşulan dil, İngilizcedir. Bunun dışında İspanyolca ve Fransızca’da yaygın olarak konuşulur. Ayrıca çok sayıda farklı dil ailelerine mensup yerli diller de konuşulur.

Papua Yeni Gine ve Avustralya'nın, Güneydoğu Asya adalar grubuna girdiği söylenebilir de, buralarda yalnızca Malezya-Polinezya dışındaki diller yaygındır. Bunların başında, Papua Yeni Gine'de konuşulan Papua dilleriyle Avustralya'daki 200'ü aşkın yerli dil konuşulan diller arasındadır.

Uygulamalar

- Büyük devletlerin genel olarak tek bir resmî dil kullanmalarının altında yatan politik sebepleri değerlendiriniz.

Bu konuda aşağıdaki eserden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi İstanbul

- Özey Ramazan, (2014). Kültürel Coğrafya. Aktif Yayınevi İstanbul

- Özey Ramazan, (2012). “Balkan Coğrafyasının Temel Özellikleri.” Balkanlarda Siyaset. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri (sf 26-45). Eskişehir

Uygulama Soruları

Bugün dünyada 6 bine yakın dil ve lehçe olduğu halde, dünya nüfusunun yarısı sadece 5 dil konuşur. Bu durumu 80 ÷lkede yaygın olarak konuşulan İngilizceden yola çıkarak tarihi süreç içerisinde değerlendiriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde konuşulan dilin, ülkelerin sosyal ve siyasi politikalarında neden önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Kıtalarda konuşulan diller, dil grupları ve diller arası etkileşim ele alınmıştır.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdakilerden hangisi, dünyada en çok konuşulan diller sıralamasında diğerlerine göre daha geride kalır?

- a) Çince
- b) İngilizce
- c) Fransızca
- d) Hintçe-Urduca
- e) Rusça

2) Aşağıdakilerden hangisi, yeryüzünde bir milyar insanla en çok konuşulan dil olarak kabul edilir?

- a) Almanca
- b) Rusça
- c) Çince
- d) Japonca
- e) İspanyolca

3) Avrupa kıtasının dil özellikleriyle ilgili verilen aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a) Etnik gruplardaki farklılık, dil'e de yansımıştır.
- b) Yaklaşık 53 dil konuşulur.
- c) Üç ana dil grubu vardır.
- d) Yüz ayrı lehçe konuşulur.
- e) Kuzey Avrupa'da konuşulan diller Slavca dil grubuna girer.

4) Aşağıdakilerden hangisi Afrika'daki yerel dillerden biri değildir?

- a) Tigre dili
- b) Berberice
- c) Afrikaanca
- d) Wolof dili
- e) Peul dili

5) - 80 ülkede konuşulur.

- 45 ülkede resmî dil olarak kabul edilmiştir.

- Dünyada en çok kullanılan ortak iletişim dillerindendir.

Yukarıda özellikleri verilen dil hangisidir?

- a) Fransızca
- b) Almanca
- c) Çince
- d) İngilizce
- e) Rusça

6) Güney ve Orta Amerika'da yaygın olarak konuşulan dil.....dır/dir.

7) Kuzey Afrika'da yoğun olarak konuşulan dil.....dır/dir.

8) Vietnam, Tayland ve Orta Çin'in güneyinde dilleri konuşulur.

9) Avrupa'da üç ana dil grubu vardır. Bunlar, Almanca, Slavca ve.....dil grubudur.

10) Afrikaanca, Afrika kıtasına sömürgecilikle gelmiş, ithal bir dildir.

11) Dünya üzerinde 400 milyondan fazla insan Türkçe konuşur.

12) 32ülkede resmi dil olarak kabul edilen Fransızca,50 ayrı ülkede konuşulur.

Cevaplar

1)c, 2)c, 3)e, 4)c, 5)d, 6) İspanyolca, 7)Arapça, 8) Meo-Yeo, 9) Romence, 10) D, 11)Y, 12) D

6. İRK VE ETNİK YAPI BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 6.1. Avrupa Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri
- 6.2. Asya Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri
- 6.3. Afrika Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri
- 6.4. Amerika Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri
- 6.5. Okyanusya Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Irk kavramını açıklayınız.
2. Irklar neye göre ayrılmıştır, belirtiniz.
3. Kıtaların ırk ve etnik yapı özellikleri nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Irk ve Etnik Gruplar	Irk ve etnik grupları kavrayabilir.	Kavrayarak
Dünya Üzerindeki Irklar	Dünya üzerindeki ırkları öğrenir.	Saptayarak
Yerli Irk ve Gruplar	Yerli ırk ve grupları öğrenir.	İnceleyerek
Irkların Temel Özellikleri	Irkların temel özelliklerini öğrenir.	Anlayarak ve düşünerek

Anahtar Kavramlar

- Irk
- Etnik yapı
- Yerel ırklar
- Kabileler

Giriş

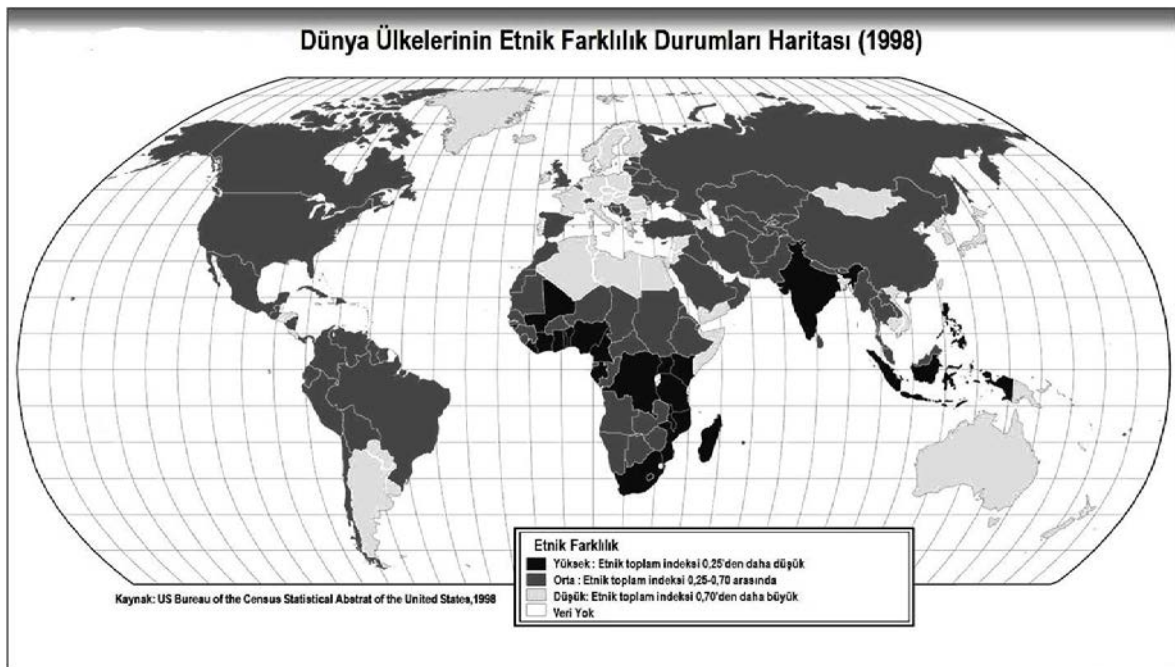
İrk; ayrı soyda olan, ayrı dilde konuşan değişik kültüre sahip, şekli özellikleri bulunan insan topluluğu, millettir. Dünya nüfusu; ırk, etnik grup, dil, din ve mezhep bakımından hayli karmaşıktır. Özellikle dil ve din bakımından dünya nüfusu çok daha karmaşıktır.

İrk, insan türünün belli başlı ve devamlı çeşitlerini tanımlamak için kullanılan deyimdir. Hâlen dünyada yaşayan yaklaşık olarak 7 milyarı aşkın insanı belirli ırk gruplarına ayırmak güçtür. Ancak genel bir bakışla insanların %43'ünün sarı, %33'ünün beyaz, %24'ünün de siyah ırka mensup olduğu anlaşılır.

İrkların ayrımında iki yöntem uygulanmaktadır. Bunlardan biri, insanların deri ve saç yapısına göre, öteki de kafatası yapısına bakılarak ırk gruplarına ayrılmasıdır. İrklara göre ayrılıklar, kafa yapısı, yüz, dudaklar ve gözler, boy, saç ve deri rengi karakteristikleriyle kendini belli eder.

Nüfusun ırk ve etnik grupları, dünya üzerinde düzenli bir şekilde dağılışı göstermez. Özellikle insan yaşamı için en elverişli olan orta kuşak bölgeleri, ırk ve etnik grup bakımından oldukça fazla karışıktır. Bu bölgelerde hemen hemen her ırk ve etnik gruptan insan görmek mümkündür. Bu sebeple bu kuşakta yer alan bütün ülkelerin ırk ve etnik grup sorunları bulunmaktadır. Dünyanın süper güçlerinden biri olan ABD, bugün bile zenci-beyaz ve kızılderili-beyaz ayrımı sorununu çözümülemiş değildir. Rusya Federasyonu; âdeti ırk ve etnik grupların yumaklaştığı bir ülke durumundadır ve SSCB'nin 1989 yılında dağılmasında bu faktör büyük rol oynamıştır.

Kesin sınırlarla ırk bölgelerini tayin etmek imkânsız gibidir. Ancak sarı, beyaz ve zenci ırkları, kıtasal olarak ayrılmış gibidir. Orta ve Güney Afrika siyah ırk, Doğu Asya sarı ırk ve dünyanın diğer bölgeleri beyaz ırk bölgeleri olarak ayrılabilir.

6.1. Avrupa Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri

Vücut yapısına ait karakterlere göre insan grupları arasından seçilen topluluklara ırklar denir. Katkısız bir ırkın temsilcisini Avrupa'da olduğu gibi, yeryüzünde de aramak bir hayal olmaktan öteye gidemez. Irk bakımından başlangıçta saf denebilecek olan topluluklar birbirlerine karışmışlar ve yeni yeni topluluklar meydana getirmişlerdir. Avrupa'da ortalama karakterli birtakım gruplar görülür ki bu durumda başlıca üç ırk seçilir. Bunlar; 1. Kuzey ırkı (Nordikler), 2. Alp ırkı (Alpinler), 3. Akdeniz ırklarıdır.

Kuzey ırkı (Nordikler), 50. kuzey paralelinin kuzeyinde ve 30. doğu meridyenin batısında kalan Kuzey Avrupa topraklarında yer alırlar. Genelde uzun boylu, sarışın, çok beyaz tenli, uzun kafalı olan Nordiklerin katkısı az olan şekillerine İskandinavya'da rastlanır. Britanya, İrlanda ve İskoçya'da daha değişik tiplerine rastlanır.

Alp ırkı (Kelkitler); genelde orta boylu, sarımtırak ya da donuk beyaz tenli, kara gözlü, koyu saçlı, yuvarlak kafataslı (brakisefal) olan bu insanlar, Fransa'dan- Doğu Avrupa'ya uzanan orta şeritte yaşarlar.

Akdeniz ırkları, Güney Avrupa'da yaşayan insanlar, genelde orta boylu, esmer, uzun kafataslı (dolikosefal)dırlar. Belli başlı üç alt gruba ayrılırlar. Güney Avrupa'nın batısında atlantik tipi, ortasında ve adalarda adalılar tipi, doğuda ise dinar ırkı tipi hâkimdir.

Avrupa'da, büyük göçlerin yolu üzerinde bulunmayan Finler ve İskandinavlılar ile bazı sosyal sebepler yüzünden de Yahudiler ve Çingeneler, bir dereceye kadar saf kalabilmişlerdir.

Avrupa'daki belli başlı soylar şunlardır: Orta ve Kuzey Avrupa'da yaşayan Germen-Normanlar [Almanlar, İngilizler, Hollandalılar ile İskandinavlılar (İsveç, Norveç ve Danimarkalılar)]. Bunlar Avrupa nüfusunun yaklaşık 1/3'ünü oluşturur. Kıtanın güneyinde yaşayan Latinler (Fransızlar, İtalyanlar, Portekizliler ve İspanyollar), Doğu Avrupa, Orta Avrupa ve Balkan Yarımadası'nın bir bölümünde yaşayan Slavlar (Çekler, Slovaklar, Sırplar, Hırvatlar, Ruslar, Bulgarlar ve Polonyalıları) ve Orta Asya'dan Avrupa'ya gelen Türkler, Balkan Yarımadası ve onun kuzeyine yerleşmişlerdir. Bu kökenden gelen insanlar, günümüzde Avrupa'daki Ural-Altay grubunu oluşturmaktadır. Ural-Altay grubundakiler (Türkler, Macarlar, Finliler, Estonyalıları) bulunur. Laponlar ise İskandinavya Yarımadası'nın kuzeyinde yaşayan yerlilerdir.

Avrupa'da milliyet gruplarına gelince, dil, din, kültür ve ülkü birliği bulunan topluluklara millet denir. Avrupa'da milliyet bilinci, son yüzyıllarda canlanmıştır. Avrupa milletlerini, dil akrabalığına dayanan gruplar hâlinde, başlıca iki ana grupta toplamak mümkündür.

Bunlar; a) Hint-Avrupa grupları (1. Slavlar, 2. Cermenler, 3. Greko-Latinler). b) Ural-Altay grupları (4. Fin-Macar grupları, 5. Türk grupları)

Dil akrabalığına rağmen, din ve ırk birliği göstermezler. Doğdakilerin Ortodoks olmalarına karşılık, batıdakiler Katolik'tir. Üç alt gruba ayrılırlar. Bunlar; 1. Doğu Slavları, 2. Kuzey Slavları, 3. Güney Slavlarıdır.

Greko-Latinler, Güney ve Batı Avrupa'da yaşarlar. Fransızlar, İspanyollar, Portekizliler, İtalyanlar, Arnavutlar, Romenler, Rumlar (Yunanlılar) bu gruptandılar. Latince'nin farklı lehçelerini konuşurlar. Din bakımından genelde Katolik'tirler. Rumlar ve Romenler Ortodoks, Arnavutlar Müslüman'dırlar.

Fin-Macar grupları, aralarında kuvvetli dil akrabalığı vardır. Genelde bunlar geçmişte doğudan Avrupa'ya göç etmiş gruplardır. Yani Avrupa Hunları (Büyük Hun Hakanı Atilla)'nın torunlarıdır. Macarlar Katolik'tirler. Finler ise Ortodoks'turlar.

Estonyalılar, Asıl Finler, Kareler, Laponlar, Samoyedler, Batı Fin grubunu oluştururlar. Mordovlar, Votyaklar, Çeremisler, Çuvaşlar, Ziryenler ise Doğu Fin grubunu oluştururlar.

Türk grupları, Avrupa'nın doğusunda ve güneydoğusunda yaşarlar. Güneydoğu Avrupa Türkleri, Kuzey Türkleri, Volga-Ural Türkleri diye üç alt gruba ayrılırlar. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalan topraklar üzerinde yaşayan Türkler, Güneydoğu Avrupa Türlerini oluşturur. Kırım Türkleri ise Kuzey Türkleridir. Volga-Ural Türkleri ise, Başkurtlar, Volga Türkleri, Tatarlar ve Kırgızlardır. Türkiye sınırları dışında yaşayan Türkler, bugün kültür birliği ve siyasi özerkliğini kaybetmişlerdir. Bu durum, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan ve Yunanistan hâkimiyeti altında kalan bölgelerde daha şiddetlidir ve çok acı manzaralar arz etmektedir.

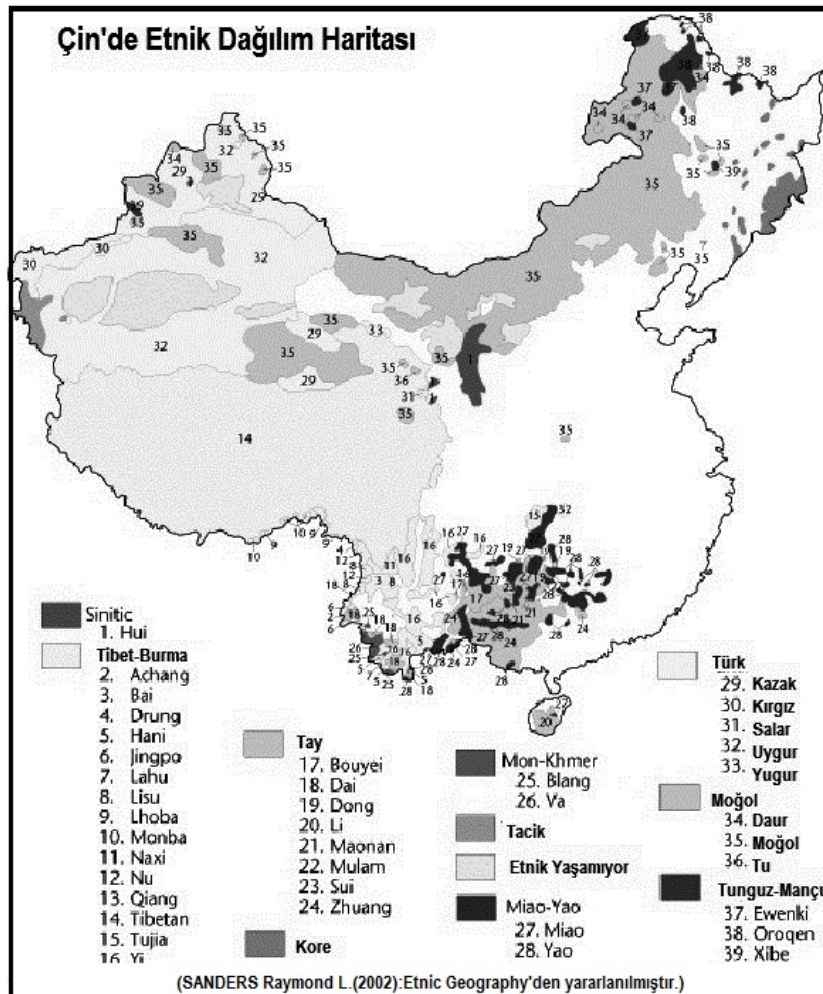

Bu gruplardan başka, Avrupa'nın hemen hemen her yerinde görülen ve sayıları 10 milyona ulaşan Yahudiler ile 1 milyonu aşan Çingeneler, ayrı milliyet gruplarını oluşturmaktadırlar. Ancak bu gruplar, hiçbir ülkede çoğunluk meydana getirmezler. Çingeneler, yaşadıkları ülkelerde çoğunlukla göçebe hayatı yaşarlar ve ülke yönetimlerinde hiçbir etkileri yoktur. Ancak Yahudiler, ülkelerin büyük şehirlerinde yaşarlar ev ülke yönetimleri ve ekonomilerinde büyük söz sahibidirler.

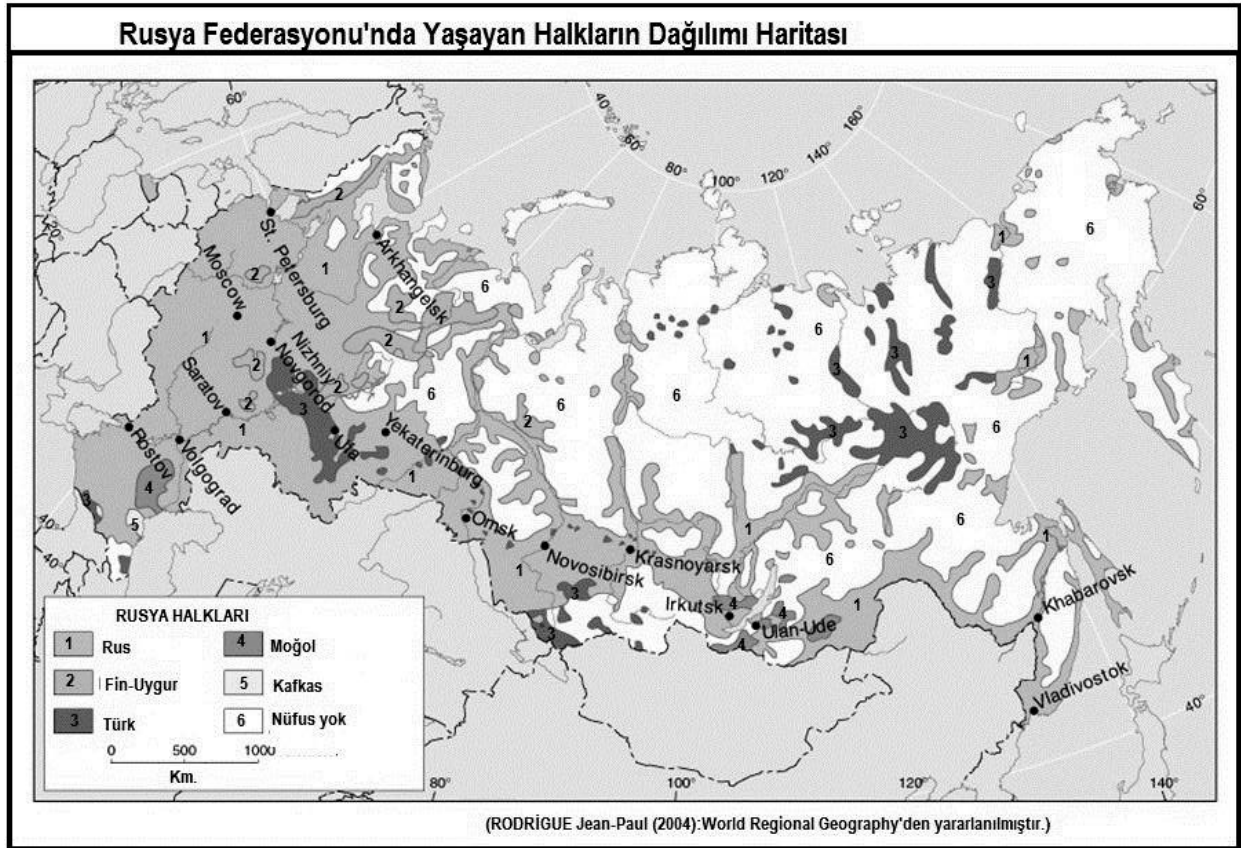
6.2. Asya Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri

Asya, medeniyetler beşiğidir. Türk, Çin, Hint, Anadolu ve İslam medeniyetleri bu kıtada binlerce yıldır varlıklarını devam ettirmektedirler. Kıtanın doğusunda sarı, güney kısmındaki adalarda siyah, geri kalan kısımlarında ise beyaz ırktan insanlar yaşamaktadırlar.

Tarihi devirlerde Asya insanı, çok daha geniş alanlara yayılmış ve medeniyetler kurmuştur. Ailelerin çoğalması, otlakların azalması ve savaşların çıkması gibi nedenlerden dolayı, çok fazla insan göçleri olmuştur. Sibiry'a'da kürk ticaretine duyulan aşırı hırs, Asya'nın Ruslar tarafından sömürgeleştirilmesine yol açmıştır. 19. asırda, Rusya Asya topraklarının büyük bir bölümünü istila etmiştir. Bu istilalar sonucunda, Asya'da yer alan Türk medeniyetleri parçalanmışlardır.

Asya'da ırk olarak üç ırk görülmektedir. Doğu Asya'da sarı ırk, kuzey, batı ve orta Asya'da beyaz ırk, Güney Asya'da dar alanlı olarak siyah ırka mensup insanlar yaşamaktadır. Kıtada Yontma Taş devrinden bugüne çok sayıda medeniyetler kurulmuştur. Bunlardan Mezopotamya medeniyeti, Batı Türkistan medeniyeti, İndus medeniyeti, Sarı Irmak medeniyeti önemlidir. Bu medeniyetlerin çoğunluğu platolar bölgesinde kurulmuş ve gelişmiştir. Öte yandan coğrafi konum (Mezopotamya üç kıtanın ortasında yer almış olması), ulaşım (Sarı Irmak Medeniyeti Step yolunun nihayetinde yer almış olması), okyanusa yakınlık (İndus medeniyeti tabii kapı özelliğinde olması) gibi faktörler de Asya'da yüce medeniyetlerin doğmasına sebep olmuştur.

Asya'da insanların yerleşme tarihleri yaklaşık olarak bir milyon yıl öncesine kadar gitmektedir. Bu durum, bugüne kadar yapılan kazılardaki insan fosilleri, taş tabletler gibi maddi kültür verilerinden anlaşılmaktadır. Asya kıtasında, ilk defa insan izlerine Pleistosen'de, Java Adası'nda ve Çin'de rastlanılmaktadır. Paleolitik devirde insanların Güneybatı ve Güneydoğu Asya'ya yayılmışlar ve Mezolitik'te çoğalma göstermiş oldukları bilinir. Neolitik'te ise, güçlü kavimlerin zayıf kavimlere saldırımları sonucunda, göçler meydana gelmiştir. Aynı dönemde Bering Boğazı yolu ile Asya insanı Kuzey Amerika kıtasına göç etmiştir.

6.3. Afrika Kıtasında İrk ve Etnik Yapı Bölgeleri

Afrika'da yaşayan ilkel insanlar, Kalahari çöllerinde yaşayan Boşimanlar (Çalı adamlar), Güneybatı Afrika'da yaşayan Hotantolar ve tropikal ormanlarında yaşayan Pigmelerden oluşur.

Eskiden Güney Afrika'nın en güzel, en elverişli bölgelerine yayılmış ve yerleşmiş olan Boşimanlar, öncelikle Hotantoların, sonraları da güneyden gelen beyazların saldırıları karşısında dayanamayıp, Kalahari Çölü'ne sığınmak zorunda kalmışlardır. Bugün ise, bu büyük çölün kenarlarındaki bölgelerde, son derece ilkel ve yoksul bir hayat sürmektedirler. Bugün soyları günden güne tükenmekte olan Boşimanların nüfusunun, 7 ile 8 bin dolayında olduğu zannedilmektedir.

Hotantolar, Güneybatı Afrika'da Orange Irmağı'nın kuzeyinde yaşayan bir zenci kabiledir. Bu isim, Avrupalı olarak Güney Afrika'ya ilk çıkan Hollandalılar tarafından verilmiştir. Kabileler hâlinde yaşayan Hotantolar; Kap ve Doğu Hotantolar ile Korana ve Namalar olmak üzere dört boya ayrılırlar. İrkî yönden özellikleri, diğer Afrika Kabilelerine göre renk bakımından açık olmalarıdır.

Pigmeler, Tropikal Afrika'da yaşayan halktır. Kimi zaman, siyah ırktan olan ve Afrika (Negriller yâda Batı Pigmeleri ve Boşimanlar), Asya, Okyanusya'ya (Negritolar) dağılmış bulunan bütün kısa boylu insanlar Pigmeler olarak adlandırılır. Pigmeler, Afrika'nın ve dünyanın en kısa boylu insanlarıdır. Boy ortalaması, erkeklerde 1,43 m, kadınlarda 1,36 m'dir.

Gine zencileri, Gine Körfezi boyunca uzanan alanda yaşayan kabileler, bu alt ırk içerisine girer. Batı kıyılarında yaşayan zencilerin derileri koyu kahverengi ile siyah arasında değişir. Liberya'daki Kru, Nijerya'daki İbo ve Lvaj'lar bu soyun tipik örnekleridir.

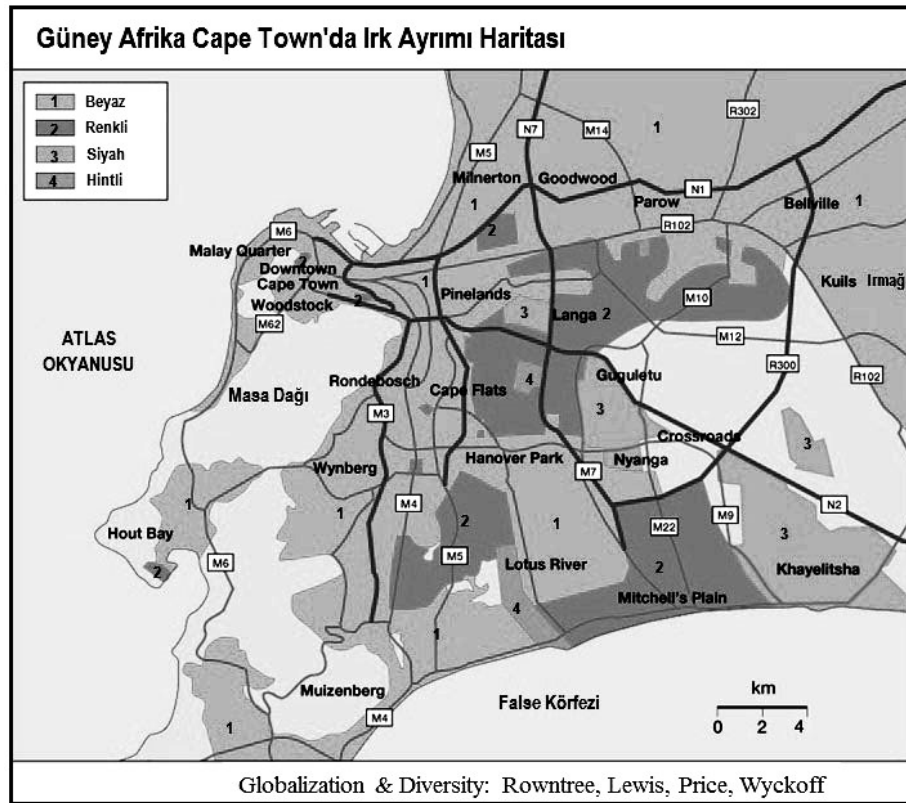
Sudan zencileri, Aşağı Nil bölgesindeki zenciler, Batı Afrikalı zencilere benzer. Bir bölümü, beyaz ırktan olan hamî soyuyla karışıktır. Nil çevresinde yaşayan zencilere Nilotik adı verilir. Sahradan ekvatora, Senegal kıyısından Çad'a kadar uzanan bölgede yaşayan Ulof, Malenke, Bambara, Haussa, Sara, Buduma, Kanembu, Bulala Ve Mandeng Kabilelerinden oluşur.

Nil boylarında beyaz ırkla karışan zencilerin bir kolu da Mısır halkının bir bölümünü oluşturan Fellahlardır. Kuzeydoğu Afrika'da, özellikle Kenya'da yaşayan zenciler de Nilotikler'e benzer. Bunlardan Masai, Nandi ve Suk boyları Hamî soyuna ait özellikler gösterir. Bu arada Kuzeydoğu Afrika ile Kuzeybatı Afrika'da Sudan ve Senegal boyları, zenci ırkının tipik örnekleridir. Bunların boyları daha uzun, vücutları biçimli, derileri koyu kahverengidir.

Bantular, anayurtları ekvator bölgesi olan ve Afrika'da bir dil ailesi oluştururlar. Uzun göçlerden sonra Duala'dan (Kamerun) Victoria Gölü'ne kadar uzanan bir çizginin güneyinde bütün Afrika'ya yayılmışlardır.

Zulular, Güney Afrika ve çevresinde yaşayan bir Afrika kabilesidir. Halk, Güney Afrika, Lesotho, Swaziland gibi ülkelerin batılı kâşiflerin keşfinden önce asıl yerli halktır. Uzun süren ırkçılık akımları sonrası, diğer birçok ülkede olduğu gibi Zulular da kabile hayatı ya da şehir hayatına uyum sağlamış ve eşit haklara sahip olmuştur. Zulular, Durban şehrinin de içinde bulunduğu Kwa-Zulu Natal eyaletinde yoğun olarak yaşamaktadır. 10 milyon nüfusa sahip Zulular Güney Afrika'daki en geniş etnik gruptur.

Nil Vadisi'nde yerleşmiş Nilotlar, sütle beslenen Dinkalar, savaşı seven Masailer bu gruptandır. Nilotlar, Güney Sudan, Yukarı Nil bölgesinde ve Viktorya Gölü çevresinde yaşarlar. 20. yüzyılın başlarında, sayıları 7 milyon civarındadır. Fiziksel olarak çok uzun boyludurlar. Nandiler, Batı Kenya da yaşayan ve Nilot dili konuşan 300.000 nüfuslu halktır.

Dinkalar, Dinka dilinde Cange (Halk), Sudan'ın güneyinde, Nil Havzası'nın orta kesimindeki bataklıklarla çevrili savan bölgesinde yaşayan halktır. Nuerlerle yakından ilişkilidirler. Dinkalar gururlu, bağımsız ve savaşçı bir halktır.

Masailer, Tanzanya ve Kenya sınırları içinde bulunan Masai Mara bölgesinde yarı göçebe bir hayat süren yerli halka verilen addır. Nilo-Saharan dil ailesine dâhil olan Maa dilini konuşurlar. Tanzanya ve Kenya'da yaşayan Masaileri toplam nüfusunun yaklaşık 900.000 olduğu tahmin edilmektedir.

Kuzey Afrika'da yaşayan Hami ve Sami ırkına mensup insanlar, zenci değildir. Eski Mısırlılar Hami, Habeşler ise Sami ırkındandır. Mısır halkının büyük çoğunluğu Hami ve

Sami halkların karışımına dayanan çok homojen bir etnik grup oluşturur. Habeşler, derisinin rengi çok koyu esmer olan kimselerdir. Habeş ırkına mensup insanlardır.

Berberiler, Kuzey Afrika'ya yayılmış olan eski bir kavimdir. Çok eski zamanlardan beri, Berberiler Kuzey Afrika'da yerleşmiştir. Araplar bunların oturduğu bölgeye Mağrib adını vermişlerdir. Berberilerin oturdukları saha, Libya'dan Atlas Okyanusu'na ve Akdeniz'den Orta Nijer ve Senegal'e, hatta Kızıldeniz'e kadar uzanan bir durumdadır.

Afrika kıtasında, ayrıca kıtaya dışarıdan gelmiş Avrupalılar da yaşarlar. Bunlar bütün ülkelerde azınlık olmasına rağmen, ülke yönetimlerinde etkilidirler.

Afrika bir etnik topluluklar mozağıdır. Afrika'da 2000 etnik topluluk yaşar. Yalnız Kongo'daki topluluk sayısı 300, Nijerya'daki sayı 200, Fildişi kıyısındaki sayı da 60'dır.

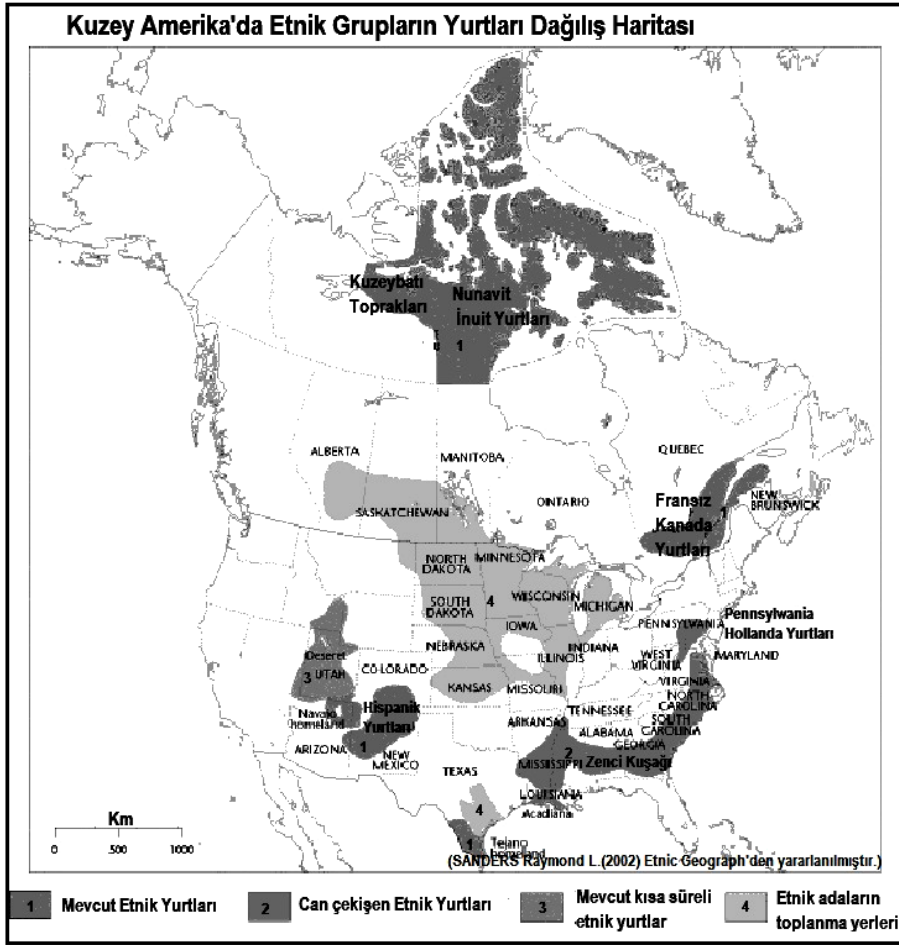
6.4. Amerika Kıtasında İrk ve Etnik Yapı Bölgeleri

Amerika kıtasına yapılan ilk göçlerin tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, ilk göçün buzul devrinin sonunda, 15 veya 20 bin yıl önce Bering Boğazı'nın geçmeye elverişli olduğu bir devirde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Buzul devrinde suların büyük bir kısmı buz hâlinde kutuplara ve karalara yığıldığından denizlerin su seviyeleri düşmüştür. Bu seviye düşüklüğü, fosil bilimi incelemelerine göre, 185 metre kadar olmuştur. Dolayısıyla son buzul döneminde Sibiry ve Alaska en az birtakım ada dizisiyle birbirine bağlanmıştır. Yine jeolojik kanıtlar buzul devrinde Alaska ve Sibiry'nın buzullarla kaplı olmadığını göstermektedir. Çok büyük ihtimalle, Asya'dan Amerika kıtasına ilk geçiş son buzul devrinde olmuştur. Amerika'ya ulaşan Asyalılar ilkel gruplardır. Bu ilk ulaşan gruplar sonraki gruplara göre daha az değişime uğramışlardır.

Amerika kıtasının ilk yerlileri, kıızılderililerdir. Asya'dan Bering Boğazını geçerek çeşitli zamanlarda Amerika'ya ulaştılar. Göçler 10.000 yıl önce, belki 25.000 yıl önce başlamış ve birbirini takip eden zamanlarda gerçekleşmiştir. 1020 yılında Amerika'ya ulaşan Vikingler, buradaki yerli halkların kırmızı rengi çok sevdiklerini ve topraktan elde ettikleri boyalarla yüzlerini kırmızıya boyadıklarını görmüşlerdir. Bu nedenle bu esmer derili insanlara “kıızıl adamlar”, “kıızıl derililer” ismini takmışlardır. Amerika'nın yerli halkına, ortak olarak verilmiş olan Kırmızı Hintliler (Red Indians) adı yanlışdır. Bu ad onlara İspanyollar tarafından verilmiştir. “Indiana” eyaletinin adı “kıızılderili” demektir. Aynı şekilde “Oklahoma” eyaletinin adı da bir kıızılderili dili olan Chocktaw dilindeki “oklahumma” kelimesinden gelmedir ve “kıızıl derili” demektir. “Oklahoma”, Chocktaw dilindeki “okla” (kırmızı, kıızıl) ve “humma” (insan) sözcüklerinden doğmuştur.

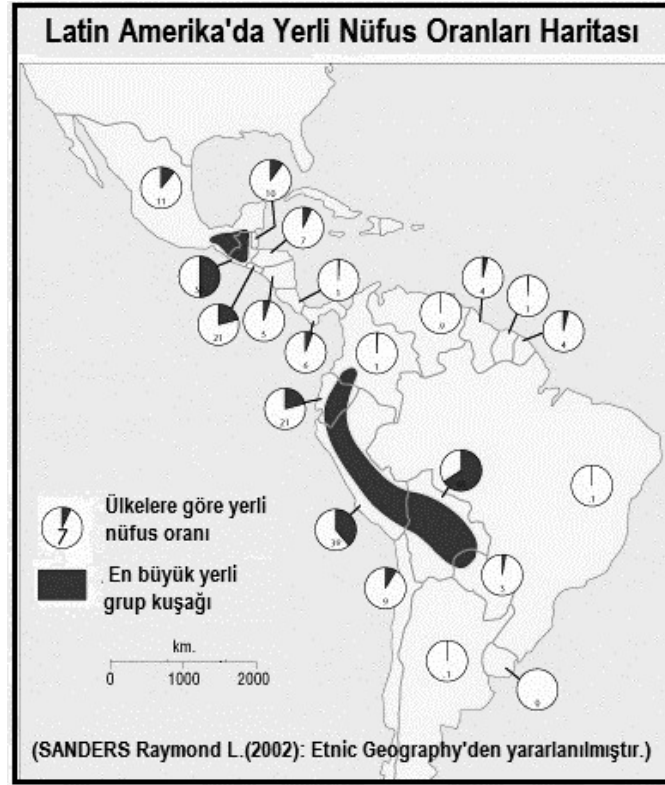
Amerika Birleşik Devletlerinde, 1990 nüfus sayım sonuçlarına göre toplam 116 yerli kabilenin yaşadığı bilinmektedir. Bunlardan 30 büyük kabilenin toplam nüfusları 1.878.285 kişidir. Geriye kalan 86 kabilenin toplam nüfusu 1000'i geçmemektedir.

ABD'de yaşayan en fazla nüfusa sahip olan Cherokeeeler 1876'daki Kızılderili Bürosu'nun raporlarına göre, en uygar beş kabileden biridir. Navajolar, 1300'lü yıllarda kuzeybatı Kanada'dan güneybatıya inen bir Athapascan kabilesidir. Kendilerine Dineh, yani İnsan derler. Sioux'lar (**Siyu'lar**), 19. yüzyılda toplu tüfekli Amerikan askerlerini çok zorlamış, fakat dağılmaktan kurtulamamış olan kıızılderili kabilesidir. Liderleri Oturan Boğadır. Apaçiler, Amerikan yerlileri arasında en savaşçı bir kabile olarak bilinmektedir. Apaçi adı bir Zuni kelimesi olan **apach**udan gelmektedir ve anlamı “düşman”dır. Günümüzde nüfusları ancak 2000 civarında olan Jicarillalar, New Mexico'nun kuzeyindeki yüksek dağlarda yaşamaktadırlar.

Eskimo deyimi, “çiğ et yiyen” anlamına gelmektedir. Kanada'nın kuzeyinde, Alaska'da ve Grönland'da yaşayan Eskimolar, ayrıca kısmen Sibiry'a da ve Antarktika'da da yaşamaktadırlar. Eskimo ismi Abnaki yerlilerinden çıkmıştır. Eskimolar ise kendilerine “İniuit” veya “Yuit” (iniuit, insan demektir) demektedir. Eskimoların bugün yaşadıkları alan çok geniştir. Kuzey Amerika'nın bütün kuzey kıyısı, Arktik Adalar Grubu ve Grönland, buraya dâhil olup batıda Sibiry'a da sonlanmaktadır. Bu alanın uzunluğu 9.000 km'dir. Ancak hayat şartlarının sertliği nedeniyle nüfus yoğunluğu çok azdır.

Amazon yerlileri, 40 ayrı lehçe ile konuştukları bilinmektedir. Amazon Havzası'nda Matto Grasso (Sık Orman) bölgesinde, avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını sürdüren ve varlıkları 1987'de belirlenmiş olan bir kabile yaşamaktadır.

Miskitolar, Orta Amerika'da yaşayan yerli Amerikalılardandır. Toprakları Miskito Sahili dâhil Honduras Cameron Burnu'ndan, Nikaragua Rio Grande'e kadar yayılmaktadır. Zambolar, Güney Amerika'nın kuzey bölümlerinde yaşayan yerli bir kabilelerdir.

Atacameño yerlileri, Şili'nin kuzeyinde Atacama Çölü bölgesinde yaşamışlardır. Aymaralar, And Dağları çevresinde yaşamışlardır. Aymara dilini konuşurlar. And Dağları çevresinde günümüzde Aymara yerlileri bulunmaktadır.

Guaraniler, Güney Amerika'da yaşayan yerli topluluktur. Mapuçeler veya Mapudungun olarak anılırlar. Mapuçe, toprağın insanı (Mapu, toprak, Çe; İnsan) demektir. Orta ve Güney Şili'nin ve Güney Arjantin'in gerçek kızıl derili kabileleridir.

Patagonlar veya Patagonya devleri, olarak adlandırılır. İlk defa zamanın az bilinen bölgesi ve sahili olan Patagonya'da rastlanan efsanevi insan ırkı olarak kabul edilir.

Picunçe, kuzey insanı anlamına gelen Mapudungun dilinde bir kelimedir. Mapuçelerin veya Araukanyalıların kuzeyinde ve Diaguitaların güneyinde yaşayan Şilili insanlara Piçunceler denmiştir.

Macellan dünya çevresindeki turunda Amerika kıtasının güneyinden geçerek Hindistan'a varmaya çalışırken geçtikleri boğaza ateş ülkesi anlamına gelen "tierra del fuego"

isini vermiştir. Çünkü bu soğuk bölgenin insanları bazen ısınmak bazen de balıkları çekmek için kıyı boyunca sürekli olarak ateş yakıyorlardı. Ateş ülkesi yerlileri, günümüzde de az miktarda bulunmaktadır.

6.5. Okyanusya Kıtasında Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri

Okyanusya kıtasında yalnız Avustralya ırkları yaşar. Bunlar ilkel insan topluluklarıdır. Melanezya'daki ırkların çeşitli tipleri varsa da genellikle bir Melanezya ırkı bulunur. Bunlar Afrika, Avustralya yerlilerinin karışımı bir nitelik gösterirler. Polinezya ırkı ise hızla çoğalmaktadır. Okyanusya kıtası çok dağınık kara parçalarından meydana geldiği için, kavimler hiç bir zaman bir egemenlik altında toplanamamışlardır. Bu adalardan birçok ırkların gelip geçtiği sanılmaktadır. İlk gelenlerin de Papular'la Pigmeler olduğu tahmin ediliyor.

Okyanusya'da beş ayrı büyük insan grubu ayırt edilir. Bunlar; Melanezyalılar, Polinezyalılar, Mikronezyalılar, Asyalılar ve Avrupalılardır. Asyalı ve Avrupalılar, kıtaya 18. yüzyıl sonralarından itibaren gelmişlerdir. Diğer üç büyük grup ise, Okyanusya'nın yerlilerini oluştururlar. Biz burada Asyalılar ve Avrupalılardan ziyade, Melanezyalılar, Polinezyalılar ve Mikronezyalılar üzerinde durmak istiyoruz.

Melanezyalılar grubu; Yeni Gine, Bismark, Solomon, Fiji, Yeni Hebrid (Vanuatu) ve Yeni Kaledonya Adalarında yaşayan yerli nüfusu oluştururlar. Bunlara ayrıca Papular da denmektedir. Yeni Kaledonya adaları yerlilerine Fanak denir. Fiji adaları yerlileri ise, kısmen Polinezyalılar grubu ile karışmışlardır. Melanezyalılar, siyah ırktan olup, siyah derili, kıvrıkcık saçlı, geniş ve uzun burunlu ve genelde orta boyludurlar.

Polinezyalılar grubu; Midway Adalarından Yeni Zelanda'ya ve Pitcairn Adası'na kadar yayılan bütün küçük adalara dağılmıştır. Polinezyalılar; ırk olarak Melanezyalılara benzemezler.

Mikronezyalılar grubu; aslında önemli bir grubu teşkil etmezler. Tip olarak Melanezyalılar ile Polinezyalıların karışımıdır. Toplam yüzölçümü, Lüksemburg'dan daha az olan Mikronezya adalarında yaşamaktadırlar.

Bu üç büyük gruptan başka; Avustralya yerlileri ile Yeni Zelanda Maorileri dikkati çeker. Zenci olan Avustralya yerlileri, ilkel bir hayat sürerler. Sadece yanlarında evcilleştirdikleri dingo köpekleri vardır. Göçebe hayat süren yerliler, avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlarlar.

Aborjin, Avustralya kıtası yerlilerine verilen addır. Aborjinlere, Avustralya Yerlileri de denilmektedir. Kelime Latince, “başlangıçtan gelen” anlamında “ab origine” ifadesinden gelmektedir. Aborjin, 17. yüzyıldan itibaren Avrupalılar tarafından, özelde Avustralya yerlilerini, genelde de yerli hakları tanımlamakta kullanılmıştır

Avustralya’da yaşayan yerli kabilelerden bazıları şunlardır; Yeni Güney Galler ve Viktorya’da “Koori”, Kraliçe Arazisi’nde “Murri”, Güney Avustralya’da “Noongar”, Merkezi Batı Avustralya’da “Yamatji”, Güneybatı Avustralya’da “Nunga”, Kuzey Avusturya’da ve kuzey bölgelerine komşu bölgelerde “Anangu”, orta kuzey bölgede “Yapa”, Doğu Arnhem topraklarında “Yolngu” ve Tasmanya’da “Palawah” adıyla bilinen kabilelerdir. En büyük gruplardan Anangu, “çölden gelen kişi” anlamına gelmektedir.

Uygulamalar

- Dünya genelindeki ırk dağılımını kıta kıta açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi İstanbul

- Özey Ramazan, (2009). Afrika Coğrafyası. Aktif İstanbul

- Özey Ramazan, (2009). Avrupa Coğrafyası. Aktif İstanbul

- Özey Ramazan, (2008). Asya Coğrafyası. Aktif İstanbul

- Özey Ramazan, (2007). Amerika Coğrafyası. Aktif İstanbul

- Özey Ramazan, (2007). Okyanusya Coğrafyası. Aktif İstanbul

Uygulama Soruları

1. Bir dünya haritası çizerek, kıtalardaki yerli etnik unsurları ve özelliklerini açıklayınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde dünya üzerinde yaşayan tüm insanların ırk ve etnik yapı özellikleri ele alınarak ırkların kıtasal dağılımı, insanların kıtalara göre etnik kimlik özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdakilerden hangisi ırk ayrımı yapılırken dikkate alınan özelliklerden biri değildir?

- a) Deri rengi
- b) Saç yapısı
- c) Göz ve dudak yapısı
- d) Parmak izi
- e) Kafatası yapısı

2) Aşağıdakilerden hangisi Avrupa kıtasındaki belli başlı ırklardan biri değildir?

- a) Nordikler
- b) Alpinler
- c) Akdeniz ırkı
- d) Sarı ırk

3) Fransız, İtalyan, Portekiz ve İspanyolların dâhil olduğu soy grubu hangisidir?

- a) Laponlar
- b) Slavlar
- c) Germenler
- d) Latinler
- e) Normanlar

4) Aşağıdakilerden hangisi Afrika kıtasında yaşayan zenci kabile ya da topluluklardan biri değildir?

- a) Hotantolar
- b) Pigmeler
- c) Hami'ler
- d) Masailer
- e) Bantular

5) – 5 büyük insan grubu ayırt edilir.

- Kıta yerlileri, ilkel hayat sürerler.

- Mikronezyalılar, Melanezyalılar, Polinezyalılar en önemli gruplardır.

Yukarıda sözü edilen kıta hangisidir?

a) Avrupa

b) Okyanusya

c) Afrika

d) Amerika

e) Asya

6) Ayrı soydan olan, ayrı dilde konuşup, değişik kültürlere sahip olan insan topluluklarına denir.

7) Avustralya kıtası yerlilerine denir.

8) Dil, din, kültür ve ülkü birliği olan topluluklara denir.

9) Amerika kıtasının ilk yerlileri 'dir/dır.

10) Dünya genelinde, insanların %33'ü siyah ırka mensuptur.

11) Kuzey Afrika'da yaşayan Hami ve Sami ırkına mensup insanlar zenci değildir.

12) Orta ve Güney Afrika, siyah ırk bölgelerindendir.

13) Berberiler, Güney Afrika'ya yayılmış eski bir kavimdir.

Cevaplar

1)d, 2)e, 3)d, 4)c, 5)d, 6) Irk, 7) Aborjin, 8) Millet, 9) Kızılderililer, 10)Y, 11)D, 12)D, 13)Y

7. SİYASİ BÖLGELER

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 7.1. Avrupa Kıtasının Siyasi Bölgeleri
- 7.2. Asya Kıtasının Siyasi Bölgeleri
- 7.3. Afrika Kıtasının Siyasi Bölgeleri
- 7.4. Amerika Kıtasının Siyasi Bölgeleri
- 7.5. Okyanusya Kıtasının Siyasi Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Siyasi istikrarın en az olduğu kıta hangisidir?
2. Avrupa kıtasında geçmişten günümüze değin siyasi istikrarı sağlamak için oluşturulmuş birlikler nelerdir?
3. Afrika'daki savaşların ve çatışmaların altında yatan siyasi sorunlar nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Siyasi Bölgeler	Siyasi bölgeleri kavrayabilir.	Kavrayarak
Avrupa Kıtasının Siyasi Bölgeleri	Avrupa kıtasının siyasi bölgelerini öğrenir.	Saptayarak ve anlayarak
Asya Kıtasının Siyasi Bölgeleri	Asya kıtasının siyasi bölgelerini öğrenir.	Bilinerek
Afrika Kıtasının Siyasi Bölgeleri	Afrika kıtasının siyasi bölgelerini öğrenir.	Kavrayarak
Amerika Kıtasının Siyasi Bölgeleri	Amerika kıtasının siyasi bölgelerini öğrenir.	İncelenerek
Okyanusya Kıtasının Siyasi Bölgeleri	Okyanusya kıtasının siyasi bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve bilerek

Anahtar Kavramlar

- Siyasi yapı
- Bağımsızlık
- Sömürgecilik
- İç çatışma
- Savaş
- Mücadele

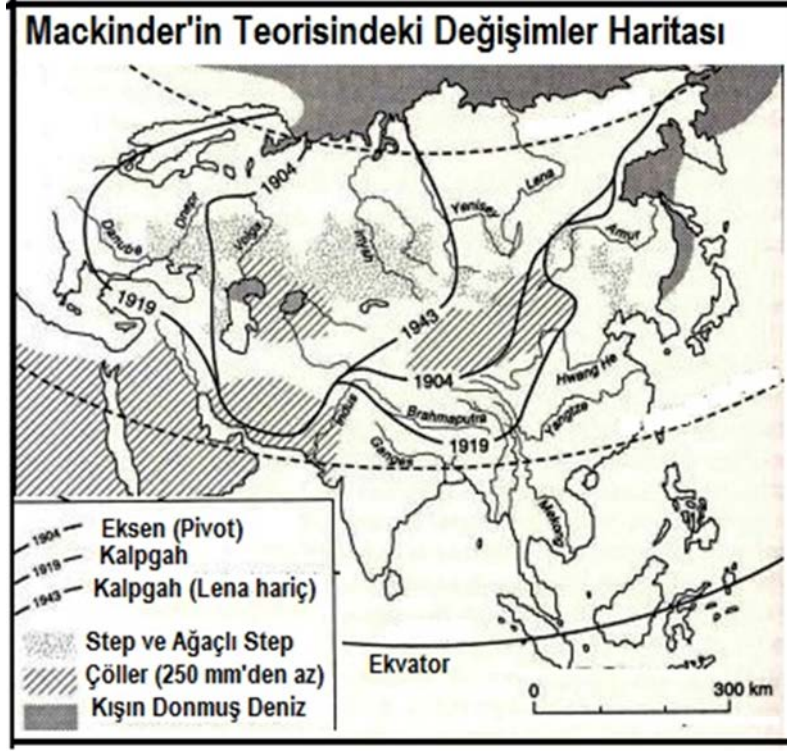
Giriş

Dünyanın siyasi tarihi incelendiğinde, çok büyük değişiklikler geçirdiği gözlenir. İlk Çağlarda insanlar, kabileler hâlinde yaşarken, daha sonra kabilelerden devletler ortaya çıkmıştır. Kabile şeflikleri, krallıklar, imparatorluklar, hanlıklar, sultanlıklar, başkanlıklar gibi yöneticiler gelmiş ve bundan sonra da farklı yöneticiler gelmeye devam edecektir.

Avrupa’da imparatorluklar, krallıklar ve başkanlıklar hâkimdir. Asya kıtasında ise, hanlıklar, sultanlıklar ve başkanlıklar hüküm sürmüştür. Afrika kıtasında kabile şeflikleri varken, günümüzde çoğu ülkede başkanlık sistemine geçilmiştir. Amerika ve Okyanusya kıtaları, sömürgeleşmeden önce kabile şefleri tarafından idare edilirken, Avrupalılar tarafından sömürgeleştirildikten sonra genel valilikler, başkanlıklar hâkim olmuştur. Avrupa’da ve Orta Doğu’da krallıklar, Doğu Asya’da imparatorluklar görülmektedir.

Dünya siyasi coğrafyasında, Osmanlı Devleti, 1300 yıllarında kurulmuş ve 1453 yılında İstanbul’un fethi ile birlikte dünya devleti olmuş ve 18. yüzyıla kadar dünya hâkimiyetini korumuştur.

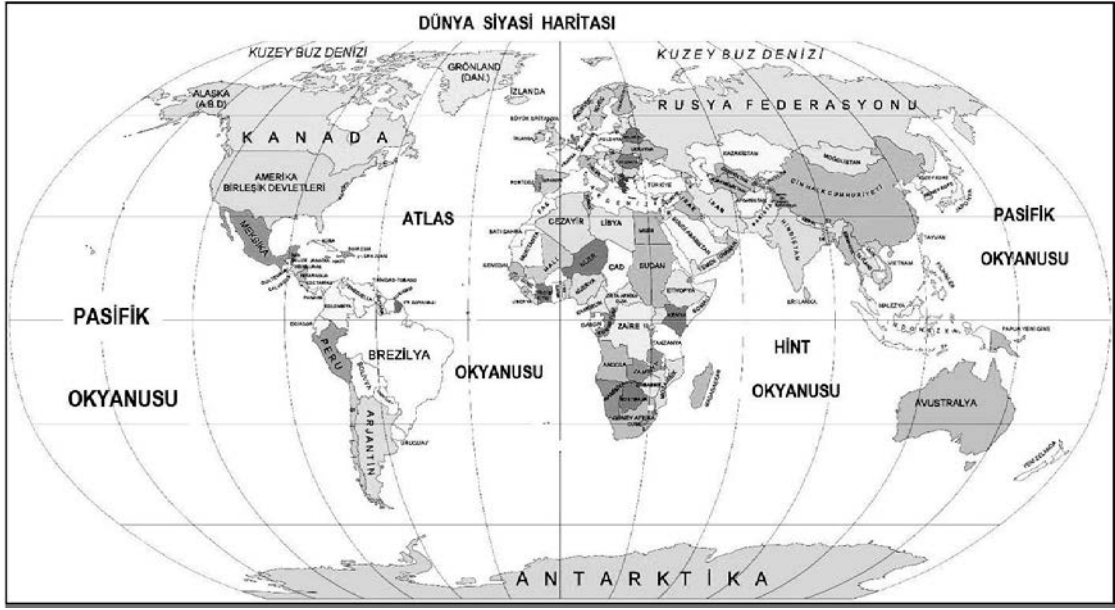
Dünya üzerinde siyasi haritalar hazırlamak, 20. yüzyılın başlarında daha da artmıştır. İngiliz Coğrafyacı Mackinder, dünyanın kalbini ve çevresini gösteren haritalar çizmiştir. Dünyanın kalbinin sınırlarını sık sık değiştirmiştir. 1904 yılında kalpgah olarak Lena Nehri'nin doğusundan başlatmış sınırlarını Volga Nehri'ne kadar getirmiştir. 1919'da SSCB sınırları kadar genişletmişse de 1943'de Yenisey'den başlatmış ve Volga'ya kadar getirmiştir.

Dünya siyasi haritaları üzerinde, aynı dönemlerde Spykman ve Mahan'da kafa yormuşlardır. 1990 sonrası Dünya'nın yeniden şekillenmesi hareketiyle birlikte haritalar değişmiştir. Huntington'un medeniyetler çatışmasında, dünya farklı medeniyetlere bölünmüştür. Daha ziyade dinî ve kültürel özelliklerin ön planda tutulduğu bu haritada dünya 9 büyük bölgeye bölünmüştür.

Dünya 1914 yılında, 13 büyük sömürgeci ülkeler tarafından parsellenmiştir. Bugünün de güçlü ülkelerini oluşturan kuzey ülkeleri, orta ve güney ülkelerinde hâkimiyet kurmuşlardır.

1941 yılında hazırlanan bir diğer siyasi haritada dünyanın başlıca dört büyük sanayi merkezleri ve onun küreleri çizilmiştir. ABD, tüm Amerika'yı, Batı Avrupa, Afrika ve Orta Doğu'yu, Moskova bölgesinin tümü SSCB'yi ve Japonya'nın Uzak Doğu'yu ve Okyanusya'yı etkisi altında aldığı vurgulanır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1990'lı yıllara kadar iki kutuplu bir dünya hâlini almıştır. Birincisi ABD ikincisi ise SSCB merkezli dünya, bu iki ülke tarafından parsellenmiştir. Ancak 1990'dan sonra SSCB kısmen dünya siyasi arenadan çekilmişse de sonradan toparlamıştır. Bugün Çin bir üçüncü ülke olarak bu kutuplaşmaya katılmak istemektedir.

“Bugün dünyada kaç bağımsız ülke vardır?” sorusu tartışma konusudur. Çünkü güçlü ülkeler sömürgelerini bağımsız bırakmak istememektedirler. Bu nedenle ülke sayısı, ülkeden ülkeye değişmektedir.

Bugün dünya üzerinde bağımsız 206 ülke bulunmaktadır. 107 ülke ise bağımsızlığını bekliyor. Öyle görülüyor ki gelecek yıllarda bağımsız ülkelerin sayısı hayli artacaktır. 206 ülke içinde henüz bağımsızlıkları tanınmamış ülkelerde bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nin haber alma teşkilatı olan CIA’nın 2010 Dünya Yılığında geçen ülke sayısı 261’i bulmaktadır. Dünya üzerinde bağımsız olan ve bayrakları uluslararası arenada tanınan devlet sayısı 247’dir.

Ülke sayısı, ABD ve Fransa’ya göre 190’dır. Birçok devleti tanımayan Rusya’ya göre, ülke sayının 172 olduğunu kabul etmektedir. İsviçre dünyada 194 ülke olduğunu belirtmektedir. Uluslararası telefon şirketlerinde 182 ülke kodu bulunurken, Dünya Posta Birliği’ne (Universal Postal Union) üye ülke sayısı 189’dur. Coca Cola firması ise, ülke sayısını 195 olarak kabul etmektedir.

Dünyanın en bilinen sanal ansiklopedisi Wikipedia ülke sayısını 203’tür. Türk Telekom’a göre ise dünyada 223 ülke vardır.

BM’ye üye ülke sayısı, 24 Ekim 1945 yılında Birleşmiş Milletleri (BM) Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 50 bağımsız devlet kurmuştur. Ama aradan geçen 62 yılda 142 üyesi daha olmuştur.

28 Haziran 2006 yılında Sırbistan ile kurduğu ortaklıktan ayrılan Karadağ’ın üye olmasıyla BM’ye üye ülke sayısı 193’e ulaşmıştır. 1999 ile 2008 yılları arasında Birleşmiş Milletler idaresinde bir bölge olan Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 13 Ocak 2010 itibarıyla, Kosova Cumhuriyeti, 65 ülke tarafından

tanınan bir cumhuriyettir. 2011 yılında Güney Sudan, Sudan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle ülke sayısı 195'e yükselmiştir.

7.1. Avrupa Kıtasının Siyasi Bölgeleri

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti gibi, Avrupa'daki imparatorluklar parçalanmıştır. Nazizm ve faşizm hareketleri, İkinci Dünya Savaşı'na yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da irili ufaklı birçok devletler kurulmuştur.

1917'de Rusya'daki rejim değişikliği ve yeni kurulan Sovyet rejiminin işgalci tutumu, Avrupa'nın siyasi coğrafyasında birçok değişiklikler meydana getirmiştir. Batı Avrupa'daki devletlerin çoğu NATO çerçevesi içinde birleşirken, Doğu Avrupa'daki devletler Sovyetlerin uydusu olarak VARŞOVA paktı çatısı altında toplanmışlardır. Finlandiya, İsveç, İsviçre, Avusturya gibi devletler bazı konularda tarafsız kaldılar.

1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, VARŞOVA Paktı dağılmış ve Doğu Avrupa ve Güneydoğu Avrupa'da çok sayıda devlet bağımsız olmuşlardır. Bu devletlerin çoğu, bugün için Avrupa Birliği'ne girmişlerdir. Bir kısmı da üye olmak için başvuru yapmışlardır.

Avrupa'da birçok uluslararası örgütler kurulmuştur. Bunlar arasında; Benelüks, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC), Batı Avrupa Birliği (BAB), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), Avrupa Güvenliği ve İşbirliği (CSCE), İskandinav Birliği (NORDEK), uluslararası Ödeme Bankası, Avrupa Uzay Dairesi (ESA), Avrupa Birliği (AB) başlıcalarıdır.

Bugün için en güçlü olanı Avrupa Birliği'dir. 1 Ocak 1973'te, A.E.T'na; İngiltere, Danimarka ve İrlanda aynı anda üye oluyor ve böylece topluluk üye sayısı 9'a yükselmiştir.

Bundan böyle Topluluğa yılın ilk gününde (1 Ocak) üye kayıtları yapılmaya başlanmıştır. 1981’de Yunanistan, 1986’da İspanya ve Portekiz üye olunca, Topluluğun üye sayısı 12’ye çıkmıştır. Topluluk içinde, yeni gelişmeler oluyor ve antlaşma metinleri genişletilerek, Topluluk bir Birliğe doğru yol alıyor. 1995’te Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in de katılımıyla, Avrupa Birliği’nin üye ülke sayısı 15’e yükselmiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum kesimi, Avrupa Birliği’ne üye olmuşlar ve Birliğin üye sayısı 25’e yükselmiştir. Romanya ve Bulgaristan ise 2007’de Birliğe katılmıştır. AB üyeleri 27’e çıkmıştır.

Avrupa’da birlik sağlanmaya çalışılırken, ayrılık ve bağımsızlık isteyen milletler vardır. Bunlar arasında, İspanya, İngiltere ve İtalya’dan ayrılmak isteyen gruplar oldukça fazladır. İngiltere’den Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler bölgeleri bağımsızlık beklemektedir. Galiçya, Bask, Katolonya ve Andalusya bölgeleri İspanya’dan, Padanya ve Sardunya bölgeleri İtalya’dan, Korsika Adası Fransa’dan ayrılmayı düşünmektedir.

7.2. Asya Kıtasının Siyasi Bölgeleri

Asya kıtası, büyük çoğunluğu ile kuzey yarım kürede yer almaktadır. Eski kara kütlelerini oluşturan üç kıtadan (Asya, Afrika ve Avrupa) birini oluşturmaktadır. Asya kıtasının ortalama yükseltisi 1010 m’dir ve en yüksek olan kıtadır. Bu nedenle Asya’ya “karaların en yücresi” adı verilir. Bu yüceliği, Himalaya Sıradağları sağlar.

Asya, en kalabalık nüfuslu bir kıtadır. Kıtada sarı, siyah, beyaz ırkların bütün temsilcileri yaşar. Asya kıtası nüfus bakımından da üç bölgeye ayrılır. Kuzeyde çok az, orta bölümde orta ölçekli ve güneydoğuda çok yoğun bir nüfus görülür. Asya aynı zamanda, çok farklı medeniyetlere beşiklik yapmıştır. Bunlar, doğuda Çin medeniyeti, güneyde Hint medeniyeti, Orta Asya’da ise Türk medeniyetidir. Öte yandan Güneybatı Asya ise, âdeta medeniyetler yumağı oluşturmıştır. Asurlardan Sümerlere, Hititlerden Romalılara, Selçuklulardan Osmanlılara ve İslam medeniyetlerine kadar çok sayıda medeniyet yer almıştır. Asya kıtası aynı zamanda dinlerin kaynağı da olmuştur. Bugün Kudüs, hem

Hristiyanların hem Musevilerin hem de Müslümanların kutsal şehridir. Budizm kaynağı Çin, Hinduizm kaynağı Hindistan bu kıtadadır.

Asya tarım, hayvancılık ve sanayi bakımından gelişmemiştir. Ancak güneydoğu Asya'da bir pirinç kültürü, Orta Asya'da at kültüründen bahsedilir. Çin'in ipek, Hindistan'ın pamuk dokumacılığı geleneksel el sanatlarının zirvesini yakalamıştır.

Asya, medeniyetler beşiğidir. Türk, Çin, Hint, Anadolu ve İslam medeniyetleri bu kıtada binlerce yıldır varlıklarını devam ettirmektedirler. Kıtanın doğusunda sarı, güney kısmındaki adalarda siyah geri kalan kısımlarında ise beyaz ırktan insanlar yaşamaktadırlar.

Asya, dinlerin de doğduğu kıtadır. Semavi dinler arasında İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik dinlerinin her üçü de Orta Doğu'da ortaya çıkmıştır. Yine geniş kitlelere hitap eden Budizm ve Hinduizm de Asya menşeli dinlerdir.

Tarihi devirlerde, Asya insanı, çok daha geniş alanlara yayılmış ve medeniyetler kurmuştur. Ailelerin çoğalması, otlakların azalması ve savaşların çıkması gibi nedenlerden dolayı, çok fazla insan göçleri olmuştur. Sibirya'da kürk ticaretine duyulan aşırı hırs, Asya'nın Ruslar tarafından sömürgeleştirilmesine yol açmıştır. 19. Asırda, Rusya Asya topraklarının büyük bir bölümünü istila etmiştir. Bu istilalar sonucunda, Asya'da yer alan Türk medeniyetleri parçalanmıştır.

Asya'da ırk olarak üç ırk görülmektedir. Doğu Asya'da sarı ırk, Kuzey, Batı ve Orta Asya'da beyaz ırk, Güney Asya'da dar alanlı olarak siyah ırka mensup insanlar yaşamaktadır. Kıtada Yontma Taş devrinden bugüne çok sayıda medeniyetler kurulmuştur. Bunlardan Mezopotamya medeniyeti, Batı Türkistan medeniyeti, İndus medeniyeti, Sarı Irmak medeniyeti önemlidir. Bu medeniyetlerin çoğunluğu platolar bölgesinde kurulmuş ve gelişmiştir. Öte yandan coğrafi konum (Mezopotamya üç kıtanın ortasında yer almış olması), ulaşım (Sarı Irmak Medeniyeti Step yolunun nihayetinde yer almış olması) okyanusa yakınlık (İndus medeniyeti tabii kapı özelliğinde olması) gibi faktörler de Asya'da yüce medeniyetlerin doğmasına sebep olmuştur.

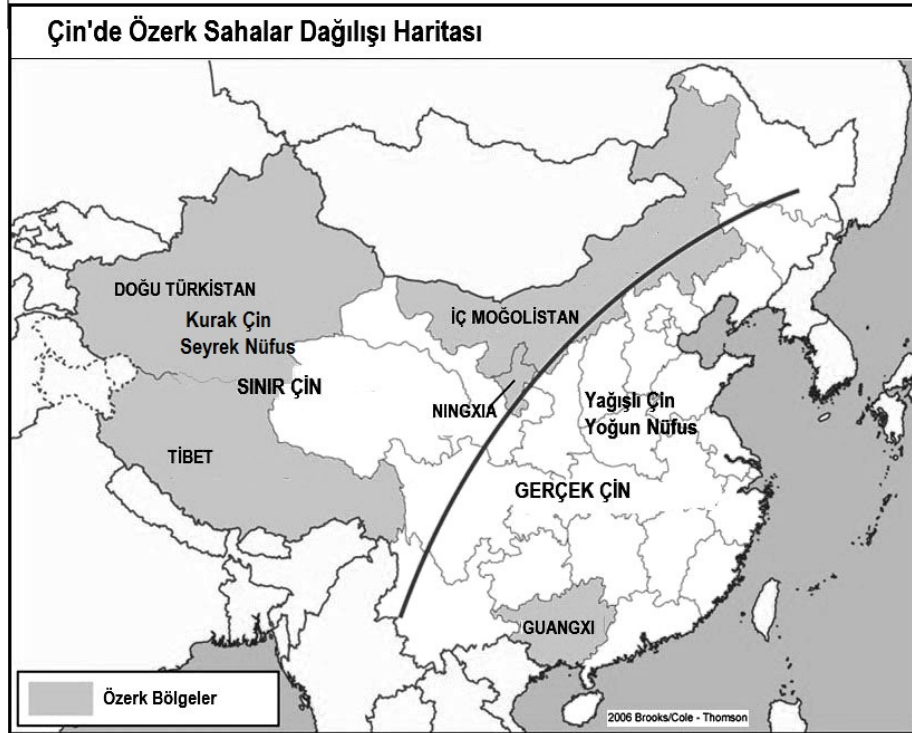
Bugün siyasi yönden büyük dört güç vardır. Bunlar; Rusya, Hindistan, Çin ve Japonya'dır. Teknolojik olarak Japonya, Asya kıtasında rakipsizdir. Teknoloji dünyasında, dünya devleri arasına girebilmiş tek Asya ülkesidir. Rusya, geçmişte olduğu gibi bugün de büyük bir güçtür. İdari yapılanması ABD'ye benzerlik gösterir. Geçmişteki genişleme süreci, gelecekteki daralma sürecine ışık tutacağı benzenmektedir.

Çin, Asya'nın doğusunda okyanusa demir atmış dev bir gemi gibidir. Nüfusu ve ekonomisiyle, Asya'nın dev gücüdür. Siyasi olarak da bugün sözü geçen ülkeler arasındadır. Rusya ile birlikte Çin, BM'de veto hakkı olan iki ülkedir.

Hindistan, yakın gelecekte nüfus bakımından Çin'i geçecek ve dünyanın en kalabalık ülkesi olacaktır. Bugün Bağlantısızlar'ın başını çeken ülkedir.

Rusya, Çin ve Hindistan, çok farklı kültürleri ve etnik yapıları barındıran, dünyanın en büyük ülkeleri arasındadır. Bu nedenle kültür ve etnik çatışmaları da sık sık olmaktadır ve ülkelerin en büyük problemleri arasındadır. Japonya oldukça farklıdır. Çünkü Japonya, tek kültürlü ve tek milletin olduğu ülkedir.

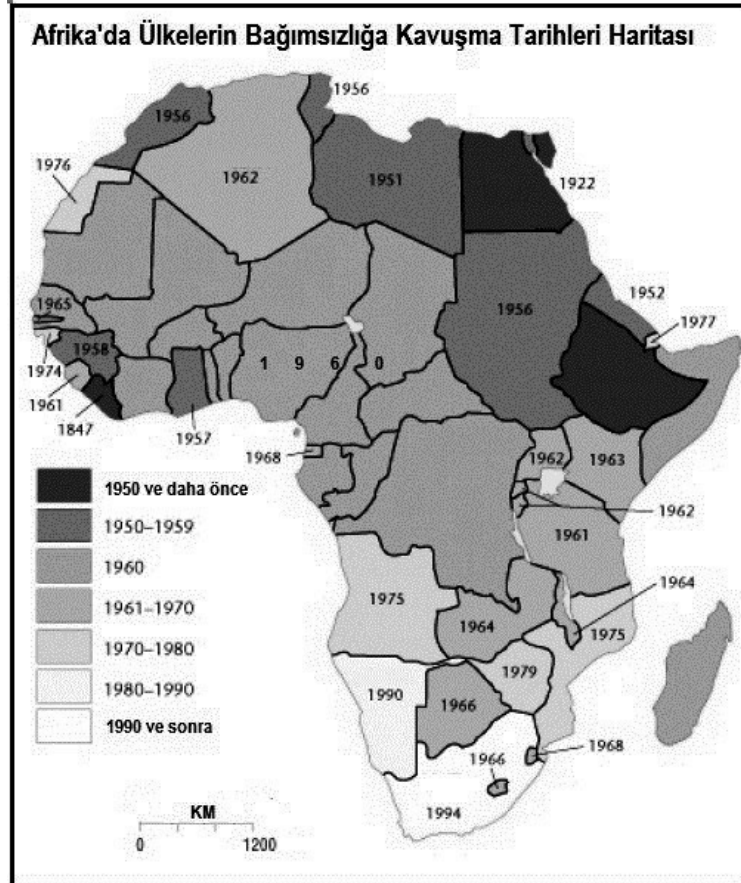

7.3. Afrika Kıtasının Siyasi Bölgeleri

Sömürge yönetimleri döneminde Afrika'nın büyük bir bölümü gelişmemiştir. Çünkü bu yönetimler yüzyıllar boyunca Afrika halkının yaşam düzeyini iyileştirmeden, kıtanın madenlerini, ham maddelerini ve öteki zenginliklerini, kaynaklarını halklarının yaş ve eğitim düzeyini yükseltmek için kullanmıştır. Avrupalı Efendiler, Afrika devletlerini bağımsızlıklarına onay verirken, öncelikle kendilerine bağlılıklarını test etmişlerdir. Testte başarılı olanlar, bağımsız olmuşlardır. Başarısız olanlar ise, iç savaşa sürüklenmişlerdir. Savaşın sonra kıtadan sömürgecilikten kurtulma çabaları başlamış ve bağımsızlık hareketleri tüm kıtayı sarmıştır. Bağımsızlığa kavuşma hareketi, sömürgeci ülkelere göre değişiklik arz etmiştir.

Fransa, sömürgesi olduğu topraklarda, 1956'da bağımsız Fransız Birliği kurmayı denediyse de pek başarılı olamamış ve 1960'larda tüm Fransız Birliği üyesi ülkeler, sözde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Kültürel ve ekonomik bağımlılık ise günümüze kadar devam etmiştir.

İngiltere, Afrika'daki sömürgelerindeki bağımsızlık hareketlerini bir plan dâhilinde gerçekleştirmiştir. 1957 yılında Gana'nın bağımsızlığı ile başlattığı hareketi, uzun zaman dilimine yaymıştır. Kâğıt üzerinde bağımsız ilan ettiği Afrika ülkelerin bağımsızlıklarını onaylamıştır. Somali ve Nijerya 1960'da, Sierra Leone, Tanzanya ve Güney Afrika 1961'de, Burundi, Ruanda, Uganda 1962'de, Zanzibar ve Kenya 1963'de, Malawi, Zambiya 1964'de, Gambiya 1965'de, Botsvana Lesotho 1966'da bağımsız olmuşlardır. Ancak aslında yönetim, kültür ve ekonomik yönden hâlâ sömürgecilerdir.

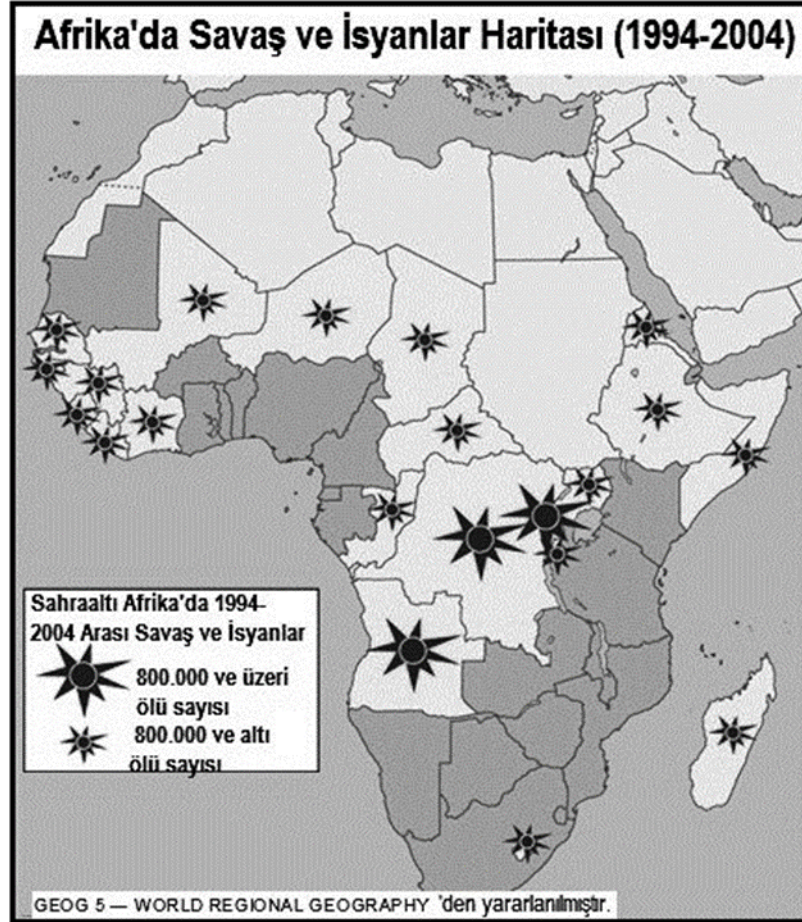

ve

Portekiz ve Belçika sömürgeleri üzerinde bağımsızlık hareketlerini kanla bastırmaya çalışmıştır. Belçika Kongo'su, gürültülü ve çatışmalar ile bağımsızlığına kavuşurken, Portekiz 1974 yılına kadar sömürge hâkimiyetini korumuştur. 1974'de Portekiz'de rejim değişikliğinin ardından, Portekiz Afrika'sı bağımsızlığını elde etmeye çalışmıştır. 1974'de, Portekiz Gine'si

Bissau adıyla bağımsız bir devlet olurken, daha sonraki yıllarda Angola ve Mozambik bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Ancak kültürel ve ekonomik bağımlılık devam etmektedir.

20. yüzyıla gelindiğin de Liberya ve Mısır bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bugün Afrika'da yalnızca Reunion, Fransa'ya bağlı bir ada devletidir. Özellikle son 30 yıldan bu yana ulusal bağımsızlık hareketleri, askerî darbeler, dış müdahaleler ve ırk ayrımcılığına karşı mücadeleler Afrika kıtasını sarsmaktadır. 1960'larda kıtanın büyük bölümü yeniden Afrikalıların yönetimine girmiştir. Yalnız Güney Afrika'daki ırk ayrımı politikası güden beyaz yönetim bugün de siyasal iktidarı elinde tutmaktadır.

Avrupalı sömürgeciler, sömürgelerini sözde bağımsızlık vererek, yetiştirdikleri yöneticilerle idare etmeye daha akılcı bulmuşlardır. Bu nedenle 1960-1970 yılları arasında Afrika'da sözde sınırlar çizilerek devletçikler oluşturulmuştur. Portekizliler, 1961 yılında Angola'da, 1963 yılında Portekiz Ginesi'nde ve 1964 yılında Mozambik'te başlayan bağımsızlık hareketleri sonucunda bağımsız olmuşlardır. 25 Nisan 1974 tarihindeki kansız solcu askerî darbe Afrika sömürgelerine bağımsızlıklarını vermiştir. 20. yüzyılın başlarında dünyanın en büyük sömürge imparatorluğunu kuran İngiltere, Fransa'nın aksine sömürgelerinin yönetiminde dolaylı yönetim prensibine göre hareket ederek, kabile şeflerine ve yerli aydınlara söz hakkı tanıyıp yerlilerden oluşan bir idare kadrosunun ortaya çıkmasını teşvik etmiştir. Bu durum ve ayrıca yerli kültürlerin ortadan kalkması için özel bir gayret göstermemesi, İngiliz sömürgelerinin sözde bağımsızlığa geçişini daha kolay hâle getirmiştir. İtalya'nın Libya'yla imzaladığı ve sömürgeci geçmişten dolayı özür dileyip tazminat

ödemesini öngören anlaşma, 30 Ağustos 2008’de imzalanmıştır. Roma anlaşma karşılığında ödül bekleyerek bu kez de “zarif sömürgecilik” ortaya koymuştur. Buna göre İtalya, Libya’daki sömürge yönetiminden ve bu dönemde yaptığı kötülüklerden dolayı özür dileycek ve 5 milyar dolar da tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Avrupa ülkeleri, sömürdüğü ülkeleri yanıltmayı sürdürmektedirler.

Dünya genelinde 1990-2003 yılları arasında meydana gelen iç savaşların en şiddetlileri, Sahra altı Afrika ülkelerinde yaşanmıştır. Sierra Leone, Gine, Liberya, Nijerya, Fildişi Sahili, Angola, Zimbabwe, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ruanda, Uganda, Somali, Etiyopya ve Eritre iç savaşlarında büyük katliamlar olmuştur.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında, İngiliz ve Fransız ordularına dört milyon kadar asker vermek zorunda kalan Afrika, kendi içinde de sınırlar nedeniyle birçok kez savaşmıştır. 1960’larda Fas ile Cezayir, Benin ile Nijer, Etiyopya ile Somali birbirleriyle savaşmışlardır. 1970’lerin sonlarında Uganda ile Tanzanya ve tekrar Etiyopya ile Somali, 1980’lerin başında Çad ile Libya, 1980’lerin sonunda Fas ile Moritanya ve 1990’ların sonunda Eritre ile Etiyopya arasında sınır anlaşmazlıklarından birbirlerine girmişlerdir. Aynı zamanda Mali ile Burkina Faso 1960’lar, 1970’ler ve 1980’lerde farklı zamanlarda sınır savaşları yaparken, Nijerya ile Kamerun 1960’lar ve 1980’lerde sınırlar yüzünden savaştırılmışlardır. Bu savaşlardan hiçbiri sınır değişimi ile sonuçlanmamıştır.

Afrika Birliği, kıtada 1963 yılından bu yana meydana gelen 30 büyük savaşı şu şekilde sınıflandırmıştır; Bağımsızlık sonrası savaşlar, siyasi savaşlar, etnik savaşlar, doğal kaynakların yani petrol, bakır, altın vb. kontrolü amacıyla yapılan savaşlar, uyuşturucu ve elmas trafiğinin kontrolü amacıyla yapılan savaşlardır.

Afrika, dünyanın en fazla çatışmanın yer aldığı kıta olarak anılmaktadır. Gerçekten Afrika, askerî çatışmalar nedeniyle savaş kurbanları sayısının en yüksek olduğu kıtadır. 1945 ile 1995 arasındaki dönemde meydana gelen 186 silahlı çatışmanın 48’i Afrika’dadır. Bu çatışmaların, 160 milyonluk kıtada 6 milyon kişinin ölümüne sebebiyet verdiği görülmektedir.

Çatışmaların en yoğun olduğu Afrika ülkesi ise Kongo Cumhuriyeti’dir. Bu ülkedeki iç savaş yine binlerce insanı evinden etmiş ve yollara dökmüştür. Çatışmalardan en çok zarar görenler ise çocuklar olmuştur. BM verilerine göre Afrika’da binlerce çocuk sürekli yer değiştirme ve kötü koşullar nedeniyle açlık sınırında yaşamaktadır. Kongo’nun doğusundaki iç savaştan kaçan ve geceyi Burundi sınırında geçiren yaklaşık 5 bin kişi de hayatlarını bundan sonra mülteci olarak geçirecektir.

Nijerya, Sudan, Kongo, Angola, Mozambik, Ruanda, Liberya, Sierra Leone, Burundi ve Somali’deki iç savaşlarda milyonlarca insan ölmüştür. Moritanya, Gambiya, Gine-Bissau, Nijer, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Brazzaville Kongo’su (Kongo Cumhuriyeti), Cibuti’de büyük iç çatışmalar olmuştur.

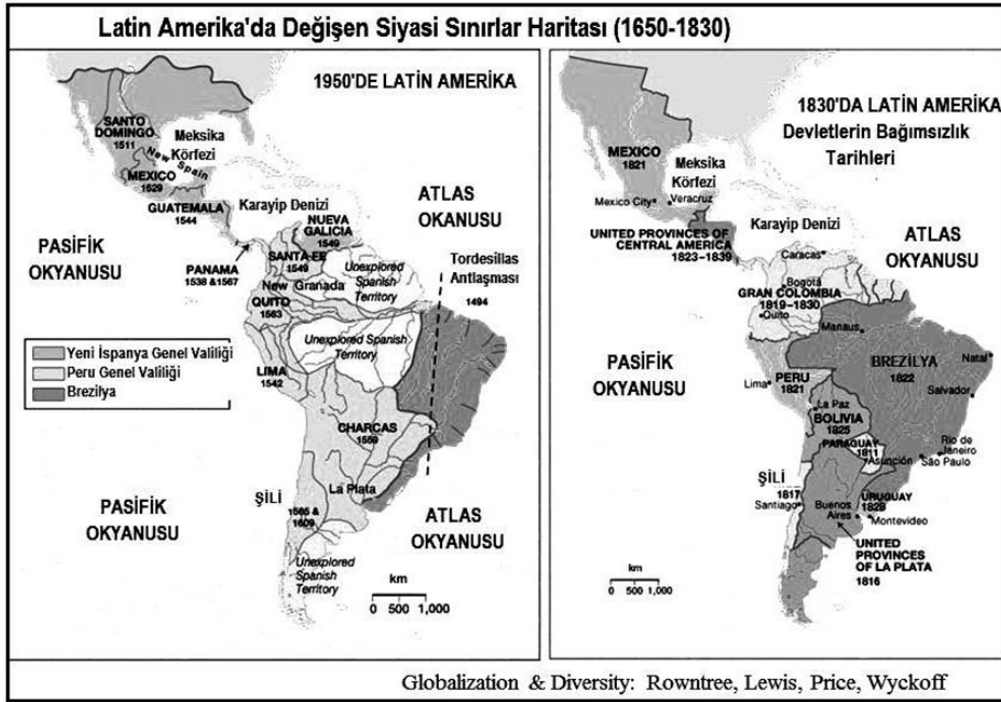
Afrika içinde 40 milyon insan kendi ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Sığınılan ülkeler; Fransa, İspanya, İtalya, Hollanda, İngiltere'dir. İç göçler ise; Çad'dan Orta Afrika Cumhuriyeti'ne, Sudan'dan Kongo'ya, Angola'dan Kongo'ya yönelik olmuştur.

7.4. Amerika Kıtasının Siyasi Bölgeleri

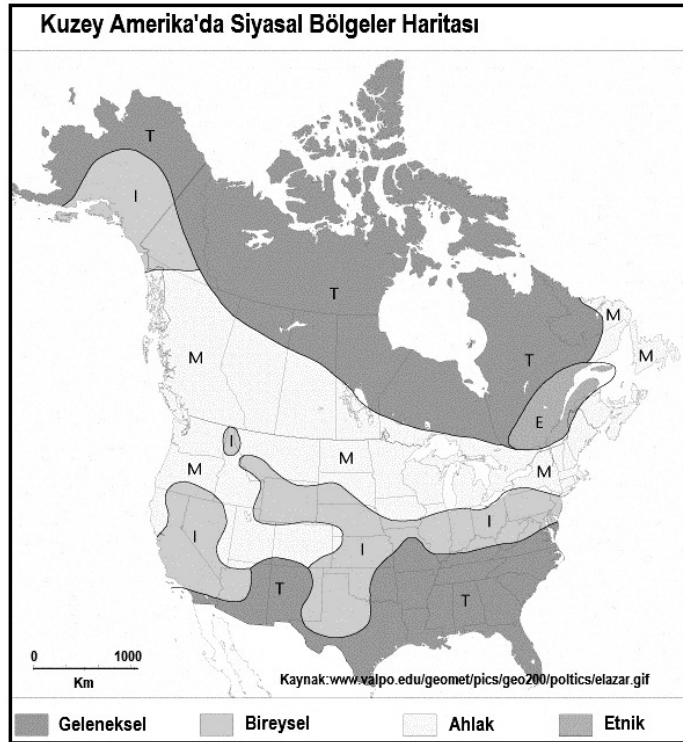
Amerika; Kuzey Kutup'tan Güney Kutup'a kadar uzanan, orta kesiminde kıstakla birleşen üçgen biçimde iki büyük kara parçasından oluşur. Kuzeyde yer alan kara parçasına Kuzey Amerika, güneydekine ise Güney Amerika adı verilir. Bu iki kara parçasını birbirine birleştiren kıstağa Orta Amerika denir. Orta Amerika'nın doğusunda yer alan Antil Adaları da Amerika kıtasından sayılır. Bu kara parçasının tümüne "Yeni Dünya Kara Kütlesi" adı verilir. Yeni Dünya Kara Kütlesi'ne, 15. yüzyılda Avrupalı Kâşif Amerigo Vespucci'nin ayak basmasına istinaden, "Amerika" adı verilmiştir.

Coğrafi seyahatler, Avrupa tarihinin âdeta dönüm noktası gibidir. İki yüzyıl süren bu dönemde; yeni kıtalar keşfedilmiş, dünya denizden ilk kez dolaşmış, ticaret dünya ölçeğinde yapılmaya başlanmış ve ilk kez deniz aşırı imparatorluklar kurulmuştur. Yeni keşfedilen kıta ve bölgelerin birikmiş ya da doğal servetleri başka bir kıtanın, Avrupa'nın ekonomik, ticari, bilimsel, teknolojik gelişmelerine kaynak olmuştur. Amerika kıtasına yönelik olarak yapılan coğrafi seyahatin öncüleri, Kristof Kolomb ve Amerigo Vespucci olmuştur. Kristof Kolomb, Cenovalı denizci ve kâşiftir. 1492'de Atlantik Okyanusu'nu aşarak Amerika'ya ulaşan ilk Avrupalı'dır. Bu yolculuğunu İspanyol bayrağı altında yapmıştır.

Coğrafi seyahat düzenleyen tüm Batılı seyyahların günlükleri incelendiğinde, bütün seyyahların amaçları, ya zengin olmak ya da dinini yaymak olmuştur. Zengin olma hevesi, seyyahları ve arkasından mensup olduğu ülkeleri, sömürgeciliğe itmiş ve ortaya günümüzde dillerden düşmeyen emperyalizm ortaya çıkmıştır. Dini alanda yayılcılık ise, misyonerlik faaliyetlerinin had safhaya ulaşmasına neden olmuştur.

Yoksulluk, bekâret ve mutlak baş eğme gibi katı ilkelere sahip olan tarikat üyesi papazlar, Avrupa dışında, gittikleri her yerde, çok sayıda eğitim kurumu ve kilise açmışlardır. Hristiyan seyyahlar, keşfettikleri topraklarda, sistemli bir şekilde misyonerlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir. 20. asır boyunca dünyamızda egemen olan güçlerin, temelinde hep coğrafi seyahatlerin yattığı gerçeği hiçbir zaman unutulmamalıdır.

15. yüzyılın sonunda gerçekleşen bu seyahatler, gelecekte dünyanın kaderini değiştirecek olan büyük göçlere sebep olmuştur. Önceleri bu göç dalgası, Avrupa'dan

olmuştur. Ancak toprakların çok geniş olduğu fark edilip, tarım işçilerine büyük ihtiyaç olduğu anlaşıncı, bu göç kervanına zoraki olarak Afrika'da katılmıştır. Göçler yüzyıllarca sürmüştür. 19. yüzyıla gelirken, yeni bulunan Amerika kıtasında epeyce gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle yeni kıtanın kuzey bölümünde yeni bir devletin ortaya çıkışı, dünya tarihinin seyrini hepten değiştirmiştir. Nitekim beklenen de olmuştur. Amerika kıtasında, Avrupalıların yönettiği çok sayıda devletler kurulmuş ve 42 milyon km²lik bir alan (Asya'dan sonra dünyanın ikinci büyük kıtası) Avrupalılaştırılmıştır.

Amerika kıtası, bugünkü siyasi yapısı ve gücüne, geçmişteki göçlere borçludur. Göçlerin şekli, biçimi ve amacı, Amerika'nın siyasi yapılanmasında önemli rol oynamıştır. Anglo sakson ülkelerinde gelenler Kuzey Amerika'ya, Latin Avrupa dünyasından gelenler (özellikle Portekiz ve İspanyollar), Orta ve Güney Amerika'ya gelmişler ve devletler kurmuşlardır. Bugün Yeni Dünya Düzeni'nin savunucu olan ABD, Avrupalıların seyahatleri sonucunda ortaya çıkmış bir süper güçtür.

7.5. Okyanusya Kıtasının Siyasi Bölgeleri

Okyanusya'nın siyasi değişimi ve gelişimi, 1788 de ilk defa Sydney yakınlarına bir grup İngiliz mahkûmu ve muhafızlarının yerleşmesiyle başlar. Bundan önce yerlilerin yaşadığı topraklar, bundan sonra Okyanusya hızlı bir şekilde Avrupalıların istilasına uğramışlardır. Avrupalılardan daha ziyade İngiliz ve Fransızlar ile ABD, Okyanusya'da sömürge devletleri kurmuşlardır. Sömürgecilik günümüze kadar devam etmiştir.

Sözde Bağımsızlık hareketi ise, oldukça geç başlamıştır. Çünkü bağımsızlık için savaştan yerli nüfus ile sömürgeci nüfus arasında gerek sayı itibarıyla gerekse teknolojik yönden uçurumlar bulunmaktaydı. Bu nedendir ki Okyanusya'daki bağımsızlık hareketi yine sömürgeci devletlerin isteği üzerine başlayabilmiştir. Kıta ülkeleri, Batı ülkelerinin istediği kadar bağımsızdırlar.

Okyanusya'da ilk bağımsızlığına kavuşan ülke Avustralya'dır. Avustralya 1 Ocak 1901 de yasal olarak Avustralya Uluslar Topluluğu, İngiltere İmparatorluğu'na bağlı federal bir devlet hâline gelmiştir. Bugün de bu ülke İngiltere kraliçesi tarafından atanan, genel vali ile yönetilir. Ülke, bir başkent toprakları bölgesiyle birlikte yedi ayrı eyaletten oluşmaktadır.

Yeni Zelanda'nın yasal düzeni 1852 Anayasası'na dayanılarak 1937 de bağımsızlığına kavuşmuştur. Yine bu ülke de Avusturya gibi İngiltere kraliçesi tarafından atanan genel vali ile yönetilen federal bir devlettir. 1967'den bu yana atanan genel valiler, Yeni Zelanda'da doğmuş, ancak Avrupa terbiyesi ile büyümüş kişilerdir. Yeni Zelanda da 1876 da eyalet sistemi kaldırılarak 12 ayrı yönetim birimine ayrılmıştır. Ayrıca bu birimler içinde 460 kadar il, ilçe ve köye benzer yönetim birimleri bulunmaktadır.

Diğer Okyanusya adlarında da ilk olarak bağımsızlık hareketini, kontrollü bir şekilde İngiltere başlatmıştır. İngiltere İmparatorluğu sömürgesi altında olan Okyanusya ülkelerini, bir plan dâhilinde İngiliz Milletler Topluluğu'na üye olmak kaydıyla bağımsızlığını vermeye başlamıştır. Bağımsızlığını verdiği ilk ülke, Batı Samoa'dır (1962yılı). Daha sonra zengin

fosfat yataklarına sahip olan Nauru 1968’de bağımsızlığına kavuşmuştur. Nauru bugün İngiliz milletler topluluğunun “Özel Üyesi” dir. Bu özel üyelik hakkı diğer ülkelere tanınmamıştır. 1970’de Fiji ve Tonga, 1975’de Papua Yeni Ginesi, 1976 da Kiribati (Gilbert adaları) ve Tuvalu (Ellice adaları) ve 1978’de Solomon Adaları bağımsızlıklarına kavuşmuşlar ve İngiliz Milletler Topluluğu’na üye olmuşlardır.

Fransa, sömürgesi olan adalarda hâkimiyetini hâlâ korumaktadır. Bağımsızlık hareketini hiç başlatmaya niyetli değildir. Eğer Yeni Kaledonya Adaları bağımsızlığına kavuşursa, Fransa en önemli nikel yataklarını kaybetmiş olacaktır. Ancak Fransız ve İngiliz ortak sömürgesi olan Yeni Hebrid Adalarında ABD’nin de desteğiyle baş gösteren ayaklanmalar sonucunda, 1980 yılında Vanuatu adı ile bağımsız bir devlet kurulmuş ve bu devlet, İngiliz Milletler Topluluğu üyeliğine kabul edilmiştir.

ABD’nin Okyanusya Adaları üzerindeki tutumu ise daha değişik durumdadır. Doğu Samoa Adaları, 1967 tarihli Anayasası ile hâlâ ABD İçişleri Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve adalar da yaşayanlar ise, ABD vatandaşı kabul edilmektedir. 1900 yıllarından 1959’a kadar Amerikan sömürgesi olan Hawaii Adaları, 1959 yılında, ABD’ye tamamen bağlanmış ve 50. eyalet olmuştur. ABD, 1981’de Palau Adalarını (Belau), 1982’de Marshal Adalarını, dış işlerinde ve ekonomisinde ABD’ye bağımlı kalmak şartıyla, içişlerinde bağımsızlıklarını tanımıştır. 1986 yılında Mikronezya Federal Devleti bağımsızlığına kavuşmuştur.

Bugün için yerleşmeye sahne olan 200 kadar ada, sömürge durumundadır. Bu adalar, 15 ada grubu içinde toplanırlar. Bu ada gruplarından 4’ü ABD, 3’ü Yeni Zelanda, 3’ü Fransa, 2’si Şili, 1’i İngiltere ve 1’i de ABD-İngiltere devletlerine bağımlıdır.

Uygulamalar

- Zarif sömürgecilik kavramı nasıl ortaya çıkmıştır, bundan etkilenen ülkeler hangileridir açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan (2013). Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya. Aktif yayınları, İstanbul

Uygulama Soruları

1. “Bugün dünyada kaç bağımsız ülke vardır?” sorusuna verilen cevapların ülkeden ülkeye değişkenlik gösteren tartışmalı bir konu olmasının nedenlerini politik açıdan değerlendiriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde, dünya üzerindeki siyasi bağımsızlık mücadeleleri, ülkelerin siyasi yapıları ve geçmişten günümüze yaşadıkları süreçler kıtalara ayrılarak ele alınıp incelendi.

Bölüm Soruları

1) Günümüz Avrupa'sındaki en güçlü siyasi birlik hangisidir?

- a) AB
- b) AET
- c) EFTA
- d) CSCE
- e) NAFTA

2) Bugün siyasi yönden bakıldığında dünya üzerinde dört büyük güç vardır.

Aşağıdaki ülkelerden hangisi bu dört büyük güç içerisinde yer almaz?

- a) Rusya
- b) Hindistan
- c) Çin
- d) Japonya
- e) Almanya

3) Aşağıdaki bölgelerden hangisi siyasi olarak Fransa'ya bağlı olup, ayrılmak isteyen bölgedir?

- a) Katolonya bölgesi
- b) Andalusya bölgesi
- c) Korsika Adası
- d) Galiçya bölgesi
- e) Sardunya bölgesi

4) Avrupa birliğine son katılan üye hangisidir?

a) Romanya

b) Bulgaristan

c) Malta

d) Hırvatistan

e) Güney Kıbrıs Rum kesimi

5) Aşağıdakilerden hangisi Afrika kıtasında yaşanan siyasi sıkıntılardan biri değildir?

a) Irk ayrımcılığı

b) Dış müdahaleler

c) Askerî darbeler

d) Bağımsızlık mücadeleleri

e) Kültürel değişimler

6) Bugün dünya üzerindeki bağımsız ülke sayısı ABD ve Fransa'ya göre.....tane, Rusya'ya göre ise.....tanedir.

7) Dünyada en çok siyasi çatışmalara sahne olan kıta kıtasıdır.

8) Dünya üzerinde, 2. Dünya Savaşı'ndan 1990'lı yıllara kadar ABD ve SSCB merkezli iki kutuplu bir yapı oluşmuştur.

9) Siyasi istikrarın en sağlam olduğu kıta Avrupa kıtasıdır.

10) Dünya üzerinde siyasi harita hazırlama işlemi 20. yy.ın başında hız kazanmıştır.

Cevaplar

1)a, 2)e, 3)c, 4)d, 5)e, 6)190/172, 7) Afrika, 8)D, 9)D, 10) D

8. YERLEŞME BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 8.1. Avrupa Kıtasında Yerleşme Bölgeleri
- 8.2. Asya Kıtasında Yerleşme Bölgeleri
- 8.3. Afrika Kıtasında Yerleşme Bölgeleri
- 8.4. Amerika Kıtasında Yerleşme Bölgeleri
- 8.5. Okyanusya Kıtasında Yerleşme Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Yerleşmeyi sınırlandıran coğrafi faktörler nelerdir?
2. Dünyadaki en ilkel barınak tipleri hangileridir?
3. Göçebe ve sedanter yerleşim arasındaki farklar nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Yerleşme Bölgeleri	Yerleşme bölgelerini kavrayabilir.	Kavrayarak
Avrupa Kıtasının Yerleşme Bölgeleri	Avrupa kıtasının yerleşme bölgelerini öğrenir.	Saptayarak ve anlayarak
Asya Kıtasının Yerleşme Bölgeleri	Asya kıtasının yerleşme bölgelerini öğrenir.	Bilinerek
Afrika Kıtasının Yerleşme Bölgeleri	Afrika kıtasının yerleşme bölgelerini öğrenir.	Kavrayarak
Amerika Kıtasının Yerleşme Bölgeleri	Amerika kıtasının yerleşme bölgelerini öğrenir.	İncelenerek
Okyanusya Kıtasının Yerleşme Bölgeleri	Okyanusya kıtasının yerleşme bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve bilerek

Anahtar Kavramlar

- Yerleşme
- Kır
- Kent
- Barınak
- Yapı
- Sedanter yerleşim
- Göçebe

Giriş

Yerleşme, dünya üzerinde daima kendisinin kapladığı sahadan çok daha geniş bir saha kaplayan bir ekonomik faaliyet sahasına tekabül eder. Yerleşme noktaları, ekonomik faaliyet sahaları dâhilinde çok küçük noktalar hâlinde görünür. Dünya üzerinde barınak tipleri, iki bölümde incelenir. Bunlar; 1. Ara tipler (doğal barınaklar, göçebe evler ve kar evler), 2. Sabit tipler (sabit evler, tuğla evler ve taş evler).

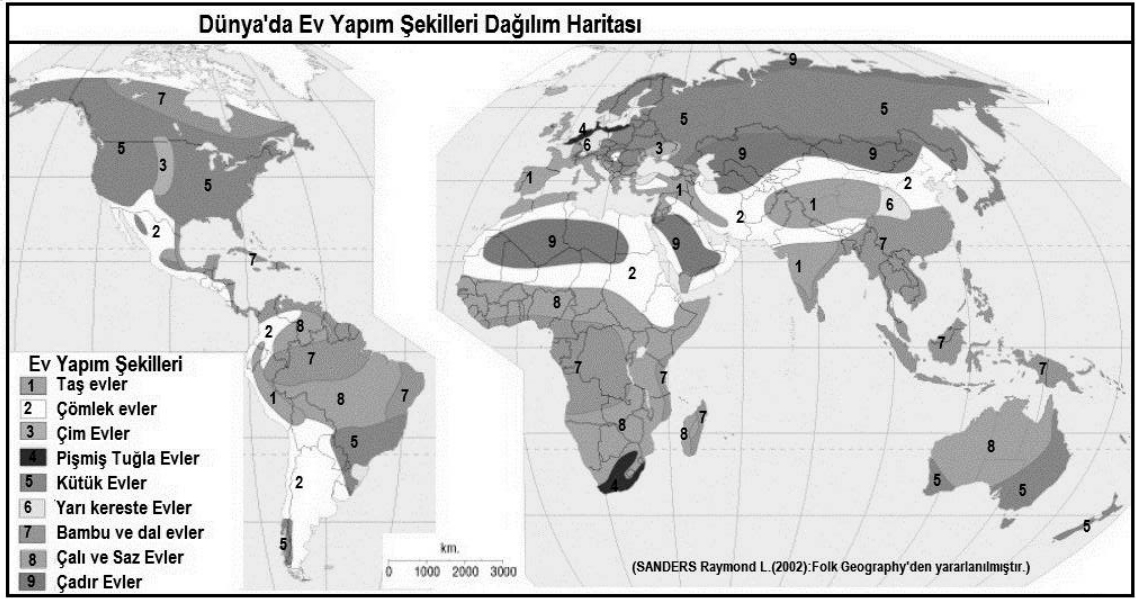
Ara tip adı verilen barınak tipleri, dünyanın en ilkel ev tipleridir. Bunlar üçe ayrılır. 1. Doğal Barınaklar: Ağaçlar ve mağaralardır. Bunlar, ilkel kabilelerin barınaklarıdır. 2. Göçebe evler: Bunlar geçici ev tipleridir. Çadırlar, arabalar ve bir günde yapılan otla örtülen gurbilerdir. Bu tip evler, Kuzey kutba yakın bölgelerde, Amerika'da ve Kuzey Afrika'da ve Çat gölü çevresinde görülmektedir. 3. Kar evler: Eskimoların kışlık evleridir. Kanada'nın kuzeyinde ve Sibirya'da görülmektedir. Sabit evler denilen ev tipleri, dünyanın her yerinde görülmektedir. Bunlar 1. Sabit evler (ahşap evler, toprak evler), 2. Tuğla evler ve 3. Taş evlerdir.

Dünyada yerleşme şekilleri, 1. Göçebe yerleşmeler, 2. Sedanter yerleşmeler olarak ikiye ayrılır. Göçebe yerleşmeler, kışlık, yazlık ve güzlük biçiminde şekilleri vardır. Göçebe insanların oluşturduğu iğreti yerleşmelerdir. Göçebe yerleşmelerin adları yoktur. Çoğu kez, bu tip yerleşmeye sahip aşiret veya topluluğun adı ile anılır. Sedanter yerleşmeler (Kır yerleşmeleri), toplu, dağınık olmak üzere ikiye ayrılır. Suyun bol olduğu ve yeryüzü şekillerinin dağlık ve engebeli olduğu sahalarda dağınık yerleşmeler hâkimdir.

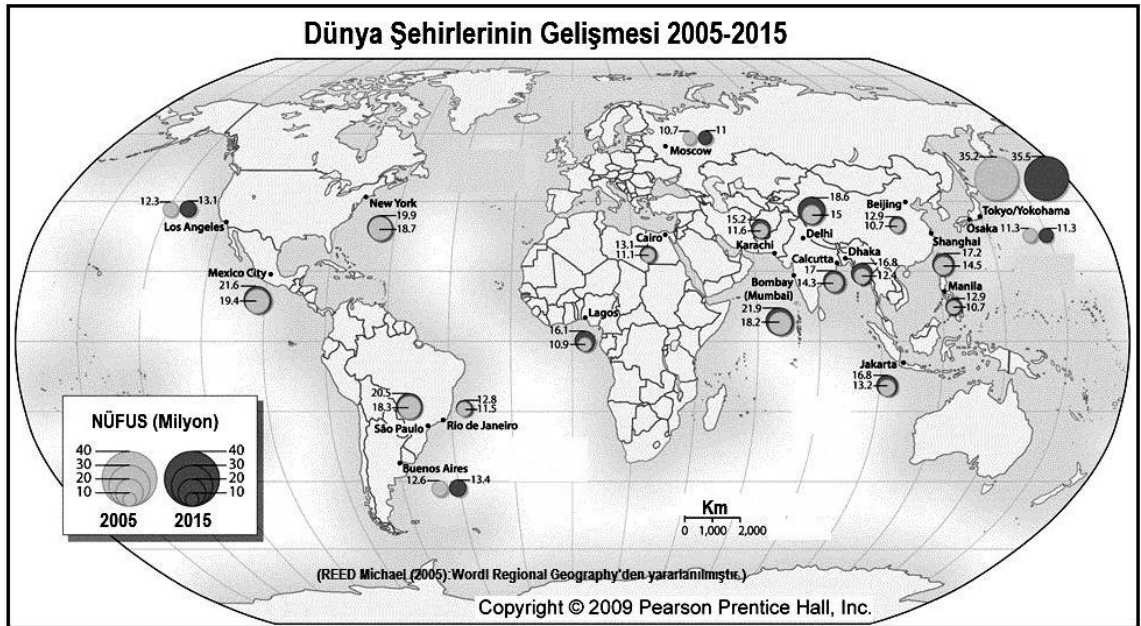
Dünya üzerinde köy yerleşmeleri oldukça fazladır. Kırsal yerleşmenin temel yerleşme birimini oluşturur. Köyler; 1. Dağınık, 2. Toplu yerleşme düzenine göre iki farklı tipe ayrılır. Dağınık yerleşmeler (münferit yerleşmeler) ile toplu yerleşmeler (köy) arasında ara yerleşme şekilleri vardır. Bunlar; yayla, ağıl, kom, oba, divan, mezra ve benzerleridir. Ara tip yerleşmeler, Türkiye dışında da bulunmaktadır. Ancak bunlar Türkiye'dekilere hiç benzemezler. Fransa'da Hameu, Amerika'da hamlet, Almanya'da Weiler, İspanya'da Aldea'lar köyden küçük ara tip yerleşmelerdir.

Nüfusun yarıdan fazlası tarım dışı alanlarda çalışan ve nüfusu 10 binden fazla olan yerleşme birimlerine şehir denmektedir. Nüfusu 2000 ile 10000 arasındaki yerleşme birimlerine ise kasaba denilir.

Dünya şehirlerini, sadece şehir merkezlerinin nüfusları esas alınarak incelendiğinde (2004 yılı), ilk 100 şehrin 58 tanesi Asya kıtasında yer aldığı görülmektedir. Asya kıtasını açık farkla Amerika (19 şehir), Afrika (16 şehir) ve Avrupa (7 şehir) kıtaları takip etmektedir. 1 şehir Avustralya'da 1 şehir Avrupa-Asya kıtasının birleştiği yerde (İstanbul) yer almaktadır. İlk 100 şehrin ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, rekor, dünyanın iki kalabalık ülkesindedir. 13 şehir Çin'de, 12 şehir Hindistan'da bulunmaktadır. Bu iki ülkeyi Brezilya (6 şehir), Güney Afrika (5 Şehir) ve Endonezya (4 şehir) takip etmektedir. ABD, Japonya, Mısır, Türkiye, Pakistan ve Rusya'da 3'er büyük şehir; İran, Bangladeş, Avustralya, Kanada ve Kolombiya'da ise 2'şer büyük şehir bulunmaktadır.

Bugün dünya üzerinde yer alan 20 büyük şehrin ülkelere göre dağılımı incelendiğinde; 2'si Çin (Şanghay, Pekin), 2'si Hindistan (Bombay, Delhi)'da bulunmaktadır. Diğerleri ise, birer tane olmak üzere, ABD, Japonya, Brezilya, Rusya, Türkiye, Peru, İngiltere, Meksika, Güney Kore, Endonezya, Mısır, Filipinler, Pakistan, Nijerya, Arjantin'de gibi ülkelerde yer almaktadır. Bu ülkelerden Çin, ABD, Japonya, dünya siyasi platformunda büyük güçleri teşkil ederler.

Nüfusun fazlalığı veya azlığı, yerleşmeye doğrudan etkiler. Nüfusu az olan ülkelerde yerleşme birimlerinin sayıları oldukça az ve birbirinden oldukça uzaktır. Birbirinden uzak ve nüfusları az olan bu yerleşme birimlerinin korunması oldukça güçtür. Bu yerleşme birimleri, her zaman, daha güçlü komşu ülkeler tarafından işgal edilmeye müsaittirler. Bu sebeple, nüfusu az, yerleşme birimleri az olan ülkelerin ömürleri de kısa olur. Bu durum yakın

geçmişte, Türk Dünyası'nda bizzat yaşanmıştır. Nüfusu az ve göçebe hâlinde yaşayan Türkistan Türkleri'nin Rus orduları tarafından işgal edilmesi kolay olmuştur.

Dünya nüfusu, hızla şehirleşmektedir. Dünya şehirlerinin nüfusları hızla artış kaydetmektedir. Öyle görülüyor ki gelecekte, dünya koskoca şehirlerin yer aldığı, “Şehir Dünyası” hâline gelecektir.

8.1. Avrupa Kıtasında Yerleşme Bölgeleri

Avrupa sanayisinde sağlanan hızlı gelişme, Avrupa'nın zenginliğini büyük ölçüde artırmış ve temizlik, sağlık, konfor standartlarında önemli gelişmeler sağlamıştır. Sanayi devriminin başlangıç aşamalarında, fabrika işçilerinin yeni sanayi kentlerinde kalabalık topluluklar oluşturması ve eski kentlerin hızla gelişmesi, kuşkusuz geleneksel kurumların başa çıkamadıkları toplumsal sorunlar yaratmıştır.

Avrupa'daki teknolojik buluşlar ve gelişmeler, 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Avrupa şehirlerinin nüfuslarını aşırı şişmesine neden olmuştur. Nüfus artışı sadece şehirlerle sınırla kalmamış, ulaşım ve sanayideki gelişmeler, coğrafi seyahatlerle sonuçlanmıştır. Coğrafi seyahatler sonucunda Avrupa kıtasından diğer kıtalara büyük nüfus göçü olmuştur. Avrupa'da tüm kıtanın nüfusu 1800'de 187 milyon dolaylarında seyrederken, 19. yüzyıl boyunca neredeyse 60 milyon insanın denizaşırı ülkelere göç etmesine ve sayısız topluluğun da Uralları aşarak Avrupa Rusyası'ndan Sibiry'a ve Orta Asya'ya göç etmesine yol açmıştır. Ancak bütün bu göç dalgalarına rağmen sanayinin gelişmesi Avrupa kıtasının aşırı nüfuslanmasına yol açmış ve 1900'de 400 milyona ulaşmıştır. Bu artıştaki temel sebepler arasında, sanayi devriminin yarattığı sosyal refahın artması ve tıp alanındaki gelişmeler sonucunda ortalama ömür sürelerinin uzamasıdır.

Sanayi devriminden önce Avrupa'da; nüfusun %80'ine yakını kırsal kesimde yaşıyordu. Sanayinin gelişmesiyle birlikte, kırsal kesimden sanayi merkezlerine doğru büyük göçler olmaya başladı. Bunun sonucu olarak Avrupa'da, Londra, Paris, Madrid, Berlin, Roma, Köln, Frankfurt, Budapeşte, Viyana, Münih, Hamburg gibi şehirlerin nüfusları hızla artış kaydederken, kırsal kesimin nüfusu azalmıştır.

Bugün sık nüfuslu sanayi merkezleri, İngiltere'den başlamak üzere Moskova'ya kadar devam eden, düzensiz bir "Samanyolu" görünümündedir. Büyük Britanya, Hollanda, Danimarka, Almanya gibi ülkelerde nüfusun %80'den fazlası şehirlerde yaşamaktadır. Güneydoğu ve Güneybatı Avrupa dışında kalan ülkelerde ise bu oran %50'nin altına düşmez. Güneydoğu ve güneybatı Avrupa ülkelerinde, tarım faaliyetlerinin sanayi faaliyetlerinden daha önde olduğundan, hâlâ kırsal nüfus oranları nispeten yüksek değerler göstermektedir.

8.2. Asya Kıtasında Yerleşme Bölgeleri

Yeryüzünde yerleşmeyi etkileyen doğal ve beşerî faktörler, kara ve denizlerin dağılımı, yeryüzü şekilleri, iklim özellikleri, akarsu havzaları, bitki örtüsü, verimli tarım alanları, maden havzaları gibi faktörlerdir.

İklim şartlarının elverişli olduğu, dört mevsimin belirgin olarak yaşandığı orta kuşakta yerleşmeler daha fazladır. Tropikal kuşakta alçak kesimler çok sıcak ve nemliliğin fazla olmasından dolayı yerleşmeye uygun değildir. Bu kuşakta yüksek kesimlerde iklim şartları daha elverişli olduğundan yerleşmeye daha uygundur. Sıcaklığın çok düşük olduğu alanlarda oluşan buzullar yerleşim alanlarını sınırlandırır. Sıcaklığın yüksek olduğu çöl alanlarında da

yerleşme yok denecek kadar azdır. Asya'da Himalaya Dağları yerleşme alanı sınırlandıran önemli yükseltilerdir.

Dünya üzerinde yerleşmelerin en fazla toplandığı alanlar verimli tarım alanlarıdır. Alüvyonların biriktirildiği ovalar ve delta ovalarının bulunduğu, suyun kolay temin edilebildiği alanlar önemli yerleşim alanlarını oluşturur. Volkanik arazilerde toprak mineral bakımından zengin ve verim fazla olduğundan volkanik tehlikeler olsa da yerleşmelerin fazla olduğu alanlardır.

Akarsu havzalarında verimli tarım alanlarının olması, tarımın gelişmesini etkileyerek yerleşmelerin bu alanlarda artmasına sebep olmuştur. Yerleşmelerin çok olduğu akarsu havzalarına; Asya'da İndus, Ganj, Mekong, Fırat-Dicle, Huang ho ve Yangçe gibi havzalardır.

Asya kıtasının yerleşme tarihi, insanlık tarihi ile eşdeğerdir. İlk dönemlerde, genelde göçebe hayat hâkim olduğundan, geçici yerleşmeler görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde, göçebelerin yerleşik hayata dönmeleri sonucunda kır yerleşmelerin yaygınlaşmasına ve nihayet şehir devletlerinin kurulmasına yol açmıştır.

Kıtadaki şehirleşme hareketleri, Batı Dünyası'nda olduğu gibi sanayileşmeye değil, geçim sıkıntısına dayanır. Ancak Japonya ve daha sonra diğer Uzak Doğu ülkelerinde sanayileşmeye bağlı olarak şehirleşme hareketleri görülür. Rusya, Uralların doğusundaki topraklarda kolonizasyon hareketleri ile birlikte maden ve sanayileşmeye bağlı olarak yeni

şehirler kurulmuştur. Güney ve Güneybatı Asya’da ise, şehirleşme daha ziyade geçim sıkıntısı ve yeni madenlerin keşfi (petrol) gibi nedenlerden dolayı şehirleşme hızlanmıştır.

8.3. Afrika Kıtasında Yerleşme Bölgeleri

Afrika, yerleşme tarihi bakımından çok eski olmasına rağmen, bugün modernleşme bakımından en geride olan bir kıtadır. Dünyanın en ilkel yerleşme birimlerine, Afrika’da rastlamak mümkündür. Ekvatorial bölgelerde yaşayan yerlilerden Pigmeler, ağaç dal ve yapraklarından yaptıkları kulübelerde otururlar. Ekvatorial bölgenin güneyinde (Kalahari çevresi), topraktan veya ağaç dallarından yapılmış arı kovanına benzeyen kulübelere müteşekkil küçük köy yerleşmeleri hâkimdir. Ekvatorial bölgenin kuzeyinde yani Sahra bölgesinde ise, göçebe insanlar ve yer yer suyun bulunduğu bölgelerdeki vaha yerleşmeleri vardır. İç bölgelerden kıyı bölgelerine doğru gidildikçe, yerleşmelerde değişim gözlenir. Bu durum, dış etkilerin ortaya çıkarmış olduğu bir değişimdir.

Sömürgeci devletlerin, kıtanın kıyı kesimlerinde koloni kurmaları, bu bölgelerin yerleşme düzeninde değişmeye ve daha doğrusu modernleşmeye sebep olmuştur. Nitekim bugün Güney Afrika ve Batı Afrika’daki şehirlerin büyük bir bölümü, Avrupalı sömürgeci ülkelerin kurmuş oldukları yerleşme birimleridir ve mimari olarak kurucusu olan devletin özelliklerini yansıtır.

Kuzey Afrika’da yerleşme, daha eskilere dayanır. Çünkü bu bölgenin yerleşim tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple, bu bölgede yer alan şehirler, tarihi bir kimlik taşırlar. Kahire, Bingazi, Tunus, Kayrevan, Cezayir, Trablus, Fas bunlardan birkaçıdır. Afrika’daki en kalabalık 50 şehir, nüfus sırasına göre sıralanmıştır. Sıralamada merkez şehir nüfusu yüksek olan ön sıradadır.

8.4. Amerika Kıtasında Yerleşme Bölgeleri

Bugün, Kuzey Amerika’da 4, Güney Amerika’da 14 ve Orta Amerika’da ise adalar dâhil olmak üzere 20 ülke bulunmaktadır. Kıtada, hâlen 38 ülke vardır. Güney Amerika’da beyazların zenci ve kızılderililerle karışıp kaynaşmasına mukabil, Kuzey Amerika’da asırlar boyu ırk ayrımı düşüncesi ve huzursuzluğu sürmüştür. Bu sorun, günümüzde dahi tam anlamıyla çözümlenmiş değildir.

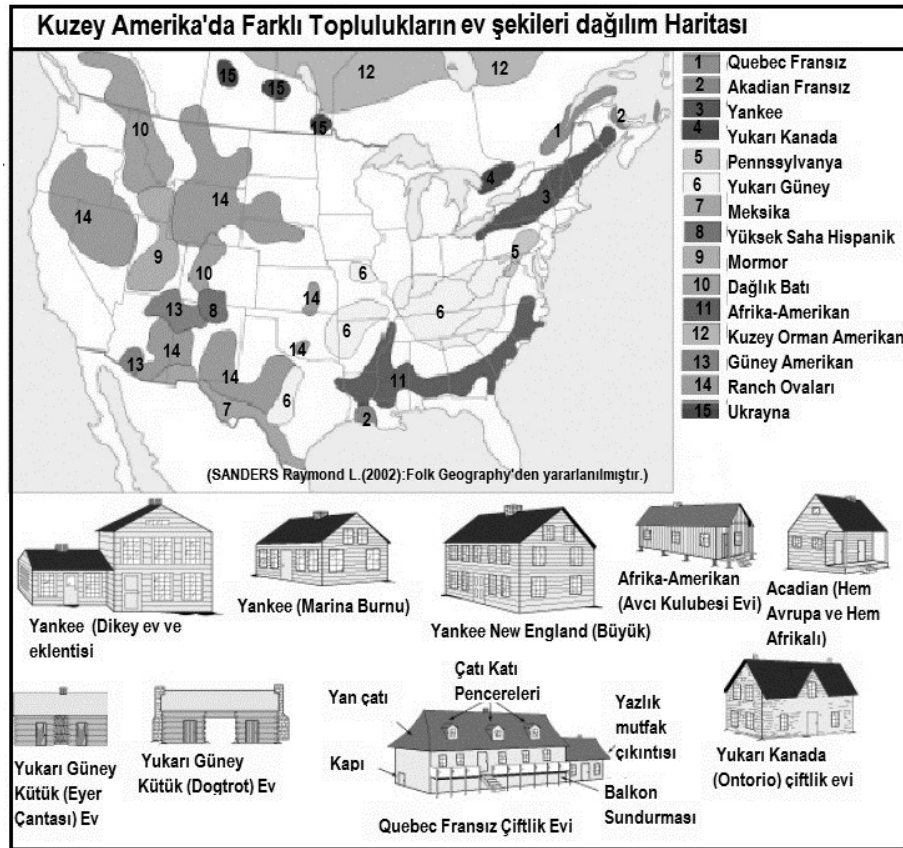
Amerika’da yerleşme; her şeyden evvel planlı bir yerleşmedir diyebiliriz. Kızılderililer ve eskimolara ait eski ilkel yerleşmeler ve bu arada Ateş Adalarındakiler ile Amazon Alçak sahasındakiler dışındaki tüm yerleşimler modern ve planlı yerleşmeler olarak dikkati çeker. Konutlarda da planlı ve lüks yapı tarzını görmek mümkündür. Kıtada yerleşmeleri, iki grupta inceleyebiliriz. Bunlar; 1. Kırsal yerleşmeler ve 2. Şehirsel yerleşmelerdir.

Kırsal yerleşmeler de ilkel ve modern olmak üzere iki gruba ayrılır.

1. İlkel Yerleşmeler: Amerika kızılderililerinin ve Ateş Adalarında yaşayan Ona’ların, rüzgârlıkları ile dal ve yapraklardan inşa edilmiş olan kubbe şeklindeki basit kulübeleri,

kıtada en ilkel yerleşme şekilleridir. Bu kulübeler, ihtiyaç duyulduğu zaman yapılıp, belli bir süre sonra terk edilmektedir. Kuzey Amerika'nın kuzey bölgelerinde yaşayan eskimolar ise buzdan yapılmış ilkel "kar-evler"de otururlar. Ren geyiği ve buffalo avcılığı ile geçinen Kuzey Amerika kıızılderilileri ise, "Tipi" adını verdikleri, rengineyiği ve buffalo derisinden yapılmış çadırlarda oturmaktadırlar. Amerika'da ilkel yerleşmelerden bir diğeri, "log cebin"lerdir. Log cebinler, Deleware River yakınlarında yaygındırlar ve 17. yüzyıldan beri tanınmaktadırlar. Log cebin, tek bölmeli, penceresiz ve yuvarlak, topraktan inşa edilen blok-çatma konutlardır.

2. Modern Kırsal Yerleşmeler: Kırsal modern yerleşmelere en güzel örnek, çiftliklerdir. Kanada ve ABD'nde, Farmstead adı verilen tek çiftlik konutları çoğunlukla tuğladan yapılmış, alt yapı imkânlarının çoğu sağlanmış konutlardır. Bunlar, dağınık kır yerleşme tipine girmektedir. ABD'de yaklaşık olarak 2,3 milyon kadar çiftlik olup, bunların ortalama büyüklüğü 184 hektar kadardır. Batıdaki çiftlikler, doğudakilerden oldukça büyüktür. Doğudaki çiftliklerdeki işin çoğunu aile fertleri yapar. Yine 1980 yıllarında ülkedeki bütün çiftliklerde 6,2 milyon kişi yaşamaktaydı. Ancak çiftliklerde yaşayan nüfus, yıl geçtikçe azalmaktadır. Ama çiftliklerdeki tarımsal üretim, makineleşme ile birlikte artmaktadır.

Güney Amerika'da ise dağınık kır yerleşmelerine, hacienda, djido veya lâtifundialar örnek verilebilir. Bunlar, bir çiftlik beyinin modern eviyle işçilerin daha iptidai olan evleri ve iktisadi faaliyetlerle ilgili binalardan oluşur. Özellikle, kahve ve tütün haciendaları yaygındır. Dağınık kır yerleşmeleri; ABD, Arjantin ve Kanada'nın geniş ovalarında yaygındırlar.

Amerika’da az da olsa toplu kır yerleşmeleri de bulunur. Bunlara en güzel örnek, Utah eyaletlerindeki “norm çiftlik”leri verilebilir.

Yeryüzünün büyük bir kısmında, yerleşmenin başlangıcına ait bilgiler çok karmaşıktır. Gelişmenin seyrini takip ise çok defa imkânsızdır. Oysa bu durum, Amerika kıtasında tamamen farklıdır. Bu da kıtanın insanlar tarafından yakın geçmişte tanınmış olması ve yenedünya karası olmasından ileri gelir. Örneğin ABD’de yerleşmeler, büyük bir kısmında 1785’de çıkan yönetmelikle uygulanan dikdörtgen şekille haritalama metoduna uygun şekilde ortaya çıkmıştır. Öte yandan, şehir planları da bu dikdörtgen sisteme uydurulmuştur.

Amerika kıtasının geçmişte kır ve şehir nüfusu oranları incelendiğinde, şehrsel nüfus lehine değişim göstermiştir. Amerika kıtasında genel olarak nüfusun, 1960 yılında %59,5’i, 1980 yılında ise %70,5’i şehirlerde yaşamaktadır. Bölgesel olarak incelediğinde nüfusun, Kuzey Amerika’da 1960 yılında %70’i, 1980 yılında ise %81’i şehirlerde; Latin Amerika’da, 1960 yılında %49’u, 1980 yılında ise %61’i şehirlerde yaşamaktadır.

Amerika kıtasında kır ve şehir nüfus dağılımları incelendiğinde, dünya ortalamalarının hayli üzerinde seyretmektedir. 2003 yılı itibarıyla, genel olarak toplam nüfusun %77,9’u şehirlerde (dünya ortalaması %50,5), geri kalanı ise kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. 2030 yılında ise şehrsel nüfus oranının %85,4’e (dünya ortalaması %62,7) ulaşacağı beklenmektedir. Şüphesiz bu durum, sadece şehirlere olan göç ve sanayileşme ile açıklanamaz. Bu kıtada şehir-kır ayrımında esas alınan kriterler de oranların değişiminde etkili olmaktadır. Çünkü çoğu Amerika ülkesinde köyler, şehrsel nüfus içinde sayılmaktadır. Dolayısıyla bu durum, şehrsel nüfus oranını artırmaktadır.

Kır ve şehir nüfuslarının bölgesel dağılımları incelendiğinde, 2003 yılı itibarıyla şehrsel nüfus oranları, Latin Amerika ülkelerinde %76,8; Kuzey Amerika ülkelerinde ise %80,2’dir. 2030 yılında ise şehrsel nüfus oranları, Latin Amerika ülkelerinde %84,6; Kuzey Amerika ülkelerinde ise %86,9’lara ulaşacaktır.

Amerika kıtası, kır ve şehir nüfusu bakımından incelenecek olursa, şüphesiz şehrsel nüfusun dünya ortalamasının çok üstünde olduğunu görürüz. Bu oranın yüksek olması, teknolojik gelişmenin hızlı bir şekilde devam etmesinden, kır ve şehir yerleşmelerindeki ayrımın farklılığından (köy, hamlet, roadsidelerin şehrsel yerleşmelerden sayılması) kaynaklanmaktadır.

Kuruluş tarihleri pek eski olmakla beraber, Amerika’nın şehirleri bugün dünyanın en kalabalık şehirleri arasındadır. Dünyanın en büyük altı şehrinden dördü Amerika kıtasında yer almaktadır (3. şehir Tokyo, 1978’de 11.696.373 nüfusu vardı. 5. büyük şehir Şangay, 1978’de 10.000.000 nüfusu vardı). Bir başka deyişle, dünyanın 60 büyük şehrinden 23’ü (%38’i) Amerika kıtasında yer almaktadır. Bu demektir ki Amerika’da şehirleşme hareketi yeni olmasına rağmen, diğer kıtalara oranla en önde yerini almıştır.

Şehirler, metropoller ile birlikte düşünüldüğünde, dünyada bulunan 100 büyük şehrin 31 tanesi Amerika kıtasında bulunmaktadır. 1977 sayımlarına göre Mexico City dünya

şehirleri içinde 2. sırada bulunmaktadır. Mexico City, 2005 yılında da 2. sırayı korumuştur. Ancak Newyork 1. sıradan 3. sıraya düşmüştür. Sao Paulo 8. sıradan 4. sıraya yükselmiş, Buenos Aires ise 6. sıradan 10. sıraya düşmüştür. Şüphesiz bu dalgalanmalar, diğer dünya şehir nüfuslarındaki dalgalanmalar ile ilişkilidir.

8.5. Okyanusya Kıtasında Yerleşme Bölgeleri

Okyanusya kıtasında yerleşmeler, yerli halka ait olanlar hariç, genelde planlı ve modern yerleşmelerden oluşur. Bu durum, kıtanın sosyoekonomik yapısıyla ilgilidir. Bunların en ilkelleri “doğal barınaklar”dır. Başlıca örnekleri “ağaç kovukları ve ağaç evler”dir.

Okyanusya’da, bazı yörelerde az sayıda aile, bugün de ağaç kovuklarında barınmaktadır. Bunlara ilaveten, beşerî müdahale ile oluşturulmuş; doğal barınaklarla çağdaş anlamda mesken arasında bir ara tip diyebileceğimiz ağaçlarda kurulan barınaklara rastlanır.

Okyanusya’da yer alan ağaç meskenlerin tipleri, adalardan adalara değişmektedir. Santa Cruz Adalarında uval veya çatılı ev biçimindeyken, Yeni Kaledonya Adalarında ise arı kovanına, Bismark Adalarında ise çadıra benzerler. Ancak tümünde yapı ana malzemesini; ağaç dalları yapraklar ve sarmaşıklar oluşturur. Batı Samoa Adalarındaki ağaç evlerde az da olsa değişiklik göze çarpar. Samoa yerlilerinin barınakları, taşlarla kaplı bir platform üzerinde, yere çakılmış kazıklar üzerine, üstü kubbeli çatı ile örtülerek inşa edilmiştir. Barınağın çevresi seyyar hasırlarla örtülüdür. Bu evlere yerli dilinde “Fale”adı verilir.

Okyanusya’da modern kırsal yerleşmeler, Avrupalı göçmenlerin eseridir. Kıtada yer alan çiftlikler ve plantasyonlar modern kırsal yerleşmeleri oluşturur. Çiftlikler, özellikle Avustralya’nın kurak ve yarı kurak sahalarında bulunur. Hâkim iktisadi faaliyetin tarım ve hayvancılığın oluşu, çiftlik evlerinin iç ve dış mimarisinde önemli rol oynar.

Plantasyonlar ise, kıtada genelde diğer küçük adalarda yaygındır. Şeker kamışı, Hindistan cevizi ve pamuk plantasyonları başta gelir. Bu tip yerleşmeler; plantasyon sahibinin daha modern bir şekilde inşa edilmiş evi yanında sade ve basit olarak yapılmış işçi evlerinden müteşekkildir.

Okyanusya’da büyük şehirler genelde kıyıda kurulmuşlardır ve bunlar aynı zamanda önemli liman şehirleridir.

Okyanusya’nın küçük adalarında sadece bir veya iki (çoğu kez başkent) şehir yer alırken, Avustralya’da şehirler, özellikle kıyı kesimlerinde oldukça sık bir şekilde sıralanmışlardır. Kıyı kesimlerinde yer alan şehrsel yerleşmelerin geniş bir kesimi, metropoliten saha olmasına karşılık, toplam kıta nüfusunun %50’sini barındırmaktadır.

Bugün yeryüzünde nüfus büyüklüğüne göre, Okyanusya’nın şehirleri ön sıralarda yer almasına rağmen, yine de azımsanacak kadar küçük değildirler. Dünya şehirleri arasında nüfus bakımından; Sydney 42. Melbourne ise 55. sırada yer alır.

Okyanusya'daki şehirlerinin kuruluşu, oldukça yenidir. Denilebilir ki Okyanusya'da, kuruluşu eskiye dayanmayan, kuruluş tarihleri iki yüzyılı geçmeyen şehirler mevcuttur. Kıtada büyük şehirler, genelde göçmenler tarafından kurulmuştur.

Okyanusya'nın en büyük şehri olan Sydney; 1810 yıllarında küçük bir kasaba görünümündeydi. 170 yıl sonra (1980) bu şehrin nüfusu 3,2 milyona, 2006 yılında 4,2 milyona ulaşmıştır. Yine İngilizler tarafından 1833'te kurulan Melbourne; 1980'de nüfusu 2,9 milyona, 2006 yılında 3,6 milyona varmıştır.

Papua Yeni Ginesi'nin başkenti olan Port Moresby; 1873 yıllarında aynı adlı İngiliz kaptanı tarafından kurulmuş ve yüzyıl sonra nüfusu 100 bini aşmıştır (1980'de nüfusu 116.900 kişi kadardı). Şehrin nüfusu 2006 yılında 254 bin kişiye ulaşmıştır.

Okyanusya'da büyük ve orta büyüklükte bulunan 17 adet şehrin toplam nüfusları, 1980'de 12,2 milyon iken 2006 yılında 17 milyona ulaşmıştır. Bu şehirlerin altısının nüfusu milyonun üstündedir. Denilebilir ki Okyanusya'da şehirleşmenin öncülüğünü Avustralya yapmaktadır. Çünkü bu 17 şehrin 11'i Avustralya'da, 5'i Yeni Zelanda'da, biri ise Papua Yeni Gine'sinde yer almaktadır.

Avustralya'nın en büyük şehri, Sydney'dir. Sydney, aynı zamanda, Avustralya'daki en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Sydney, Jackson Limanı'nın kıyılarında kurulmuştur. Botany Körfezi ile Pittwater arasında yaşayan Darut Kabilesi'nin anayurdu olarak

bilinmektedir. Bu sebeple burada tarih öncesinden kalma çok sayıda yerleşmeler bulunmakta ve yer isimlerinin de çoğu bu eski yerleşmelerden gelmektedir.

“Güneşin doğduğu eyalet” (Sunshine State) olarak bilinen Kraliçe Arazisi (Queensland), Avustralya’nın ikinci en büyük eyaletidir. Büyük bir kısmı tropikal iklimde yer aldığı için, yıl boyunca hava ılık ile sıcak geçmektedir. Eyaletin en büyük şehri Brisbane’dir.

Batı Avustralya eyaletinin en büyük şehri Perth’dir. Perth, Güneybatı Avustralya’da, Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bölgede kurulmuştur. Perth’in en büyük özelliği Avustralya’nın en güneşli şehri olmasıdır. Bunun nedeni de Perth’de yıl boyunca kaydedilen güneşli saat sayısının ülkedeki diğer şehirlerden daha fazla olmasıdır. Şehir ve yakın çevresi, plaj turizmi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Uygulamalar

- Coğrafi şartların, yerleşmelerin yer seçiminde ve yapılan bina ile meskenlerde kullanılan yapı malzemelerindeki etkilerini olumlu-olumsuz tüm yönleriyle ele alarak açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul

- Doğanay Hayati, Özdemir Ünal, Şahin İbrahim Fevzi, (2011), Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya. Pegem Yayınları, Ankara

Uygulama Soruları

1. Dünya üzerindeki kır ve kent yerleşimlerini, oransal bazda değerlendirip, kıtalara göre bu yerleşim şekillerinin nasıl farklılıklar gösterdiğini geçmişten günümüze geçirdiği değişimle beraber inceleyerek, değerlendiriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Yerleşmelerin tarihçesinin anlatıldığı bu bölümde yerleşme şekilleri, kıtalardaki yerleşim özellikleri, kır ve modern yerleşim şeklinde ayrılarak ele alındı.

Bölüm Soruları

1) Genel bir değerlendirme yapacak olursak, dünya üzerinde yerleşmeye en uygun olan coğrafya neresidir?

- a) Kuzey yarım küre
- b) Tropikal kuşak
- c) Kutup dairesi kuşağı
- d) Dönenceler
- e) Orta kuşak

2) Ağaç ve mağaralar, hangi tip yerleşmeye girer?

- a) Ara tip: taş evler
- b) Sabit tip: doğal barınaklar
- c) Ara tip: doğal barınaklar
- d) Sabit tip: doğal kabile barınakları
- e) Ara tip: kar evler

3) Aşağıdaki akarsu havzalarından hangisi Asya kıtasındaki yaygın yerleşim alanlarından biri değildir?

- a) Fırat-Dicle
- b) Yangçe
- c) Huang-ho
- d) Ganj
- e) Nijer River

4) Aşağıdakilerden hangisi köylerdeki ara tipi yerleşmelerden biri değildir?

a) Yayla

b) Mezra

c) Ağıl

d) Divan

e) Kasaba

5) Sanayileşmeye bağlı şehirleşme hareketlerinin en fazla yaşandığı yer neresidir?

a) Avrupa

b) Güney Asya

c) Kuzey Asya

d) Amerika

e) Okyanusya

6) Dünya üzerindeki yerleşme şekilleri yerleşmeler ve yerleşmeler olarak iki ana gruba ayrılır.

7) Nüfusun yarıdan fazlasının tarım dışı sektörlerde çalıştığı, nüfusu 10 binin üzerinde olan yerleşim birimlerine denir.

8) Dünyadaki en ilkel yerleşim birimleri kıtasındadır.

9) Bugün dünya üzerindeki 100 büyük şehrin 31 tanesi Amerika kıtasında yer alır.

10) Suyun bol olduğu, engebeli sahalarda dağınık yerleşmeler yaygındır.

11) Dünya üzerindeki barınak tipleri; ara tipler ve sabit tipler olarak iki bölümde incelenir.

Cevaplar

1)e, 2)c, 3)e, 4)e, 5)a, 6) göçebe/yerleşik, 7) Şehir, 8) Afrika, 9) D, 10) D, 11)D

9. TARIM VE HAYVANCILIK BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 9.1. Avrupa Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri
- 9.2. Asya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri
- 9.3. Afrika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri
- 9.4. Amerika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri
- 9.5. Okyanusya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Zirai faaliyetlerin en az olduğu bölgeler nerelerdir?
2. İklim bölgelerine göre yoğunluk kazanan hayvancılık şekillerini açıklayınız.
3. Dünya üzerinde tarım ve hayvancılık bölgeleri gibi bir ayrıma gidilmesinin nedenleri nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Küresel Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	Küresel tarım ve hayvancılık bölgelerinin değişimlerini açıklayabilir.	Açıklayarak
Avrupa Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	Avrupa kıtasının tarım ve hayvancılık bölgelerini öğrenir.	Bilgi vererek
Asya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	Asya kıtasının tarım ve hayvancılık bölgelerini öğrenir.	Sebepleri açıklayarak
Afrika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	Afrika kıtasının tarım ve hayvancılık bölgelerini öğrenir.	Kavrayarak
Amerika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	Amerika kıtasının tarım ve hayvancılık bölgelerini öğrenir.	Tahlil ederek
Okyanusya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	Okyanusya kıtasının tarım ve hayvancılık bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve düşünerek

Anahtar Kavramlar

- Ziraat
- Hayvancılık
- Ekonomi
- Tarım bölgeleri
- Hayvancılık bölgeleri

Giriş

Tarım coğrafyası konusunda, Sheffield Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi David Grigg, 1969 yılında yayınlamış olduğu, "*Dünya'da Tarım Bölgeleri: İnceleme ve Yansımaları*" adlı çalışmasında, ekonomik faaliyetler içinde tarımın önemli yerinin olduğunu vurgulamıştır. Grigg'e göre; dünya nüfusunun büyük bölümü hâlâ tarımla uğraşmaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu bakmakla yükümlü oldukları kişilerle birlikte, tarım, balıkçılık ve ormancılıkla ilgilidir. FAO'nun 1965 yılına göre, 1960 yılında, Dünya nüfusunun %52'si tarım, balıkçılık ve ormancılıkla uğraşır. Yeryüzündeki 13.570 milyon hektar arazinin, 4.090 milyon hektarı tarım, 4.105 milyon hektarı ormancılık faaliyetlerine ayrılmıştır. Sanayide, sözgelimi çelik sanayi, İngiltere ile Sibiry'a'da teknolojik olarak farklı olmasından ötürü, ürettikleri çelik sertlik dereceleri farklı olabilir ancak ikisi de çelik üretirler. Tarım faaliyetleri çok farklıdır. İklim ve toprak özellikleri, tarımda büyük değişikliklere yol açar. Özellikle ürün çeşitliliği çok fazladır. Tarımı, makineleşme de çok fazla etkiler.

Yeryüzündeki tarımsal faaliyetleri, bölgesel yaklaşımla ele aldığımızda, farklı bölgelerin olduğu dikkati çeker. İngiltere'de Tarım Bölgeleri çalışmaları, 17. yüzyıla kadar iner. Ancak 18. yüzyılda daha etkin olmaya başlamıştır. William Marshall, İngiliz araştırmacılardan en önemlisidir. 1793-1814 yılları arasında Bölgesel Tarım çalışmaları oldukça fazla olmuştur. PM Roxby, İngiltere'nin tarım coğrafyası hakkında bölgesel yaklaşımda bulunmuştur.

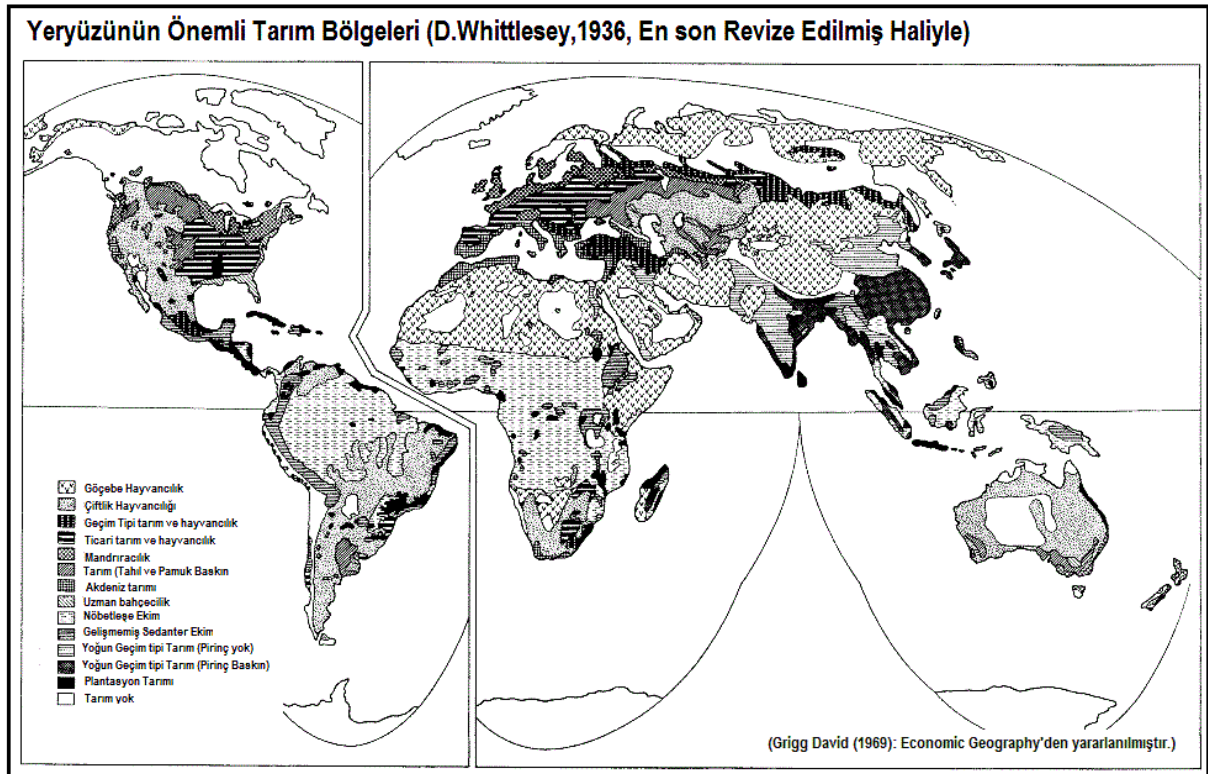
Çiftçilik (farming) ve tarım (agriculture) eş anlamlı olarak kullanılsa da bu doğru değildir. Whittlesey 1936 yılında tanımlamıştır. O hem toprağı işleme hem de hayvan besiciliğini içine alan İngilizcede bir sözcük bulunmadığını söyler. Van Aartsen'e göre tarım; bitki ve hayvanların orijinleri, problemleri, avcılık, balıkçılık, toplayıcılık ve ormancılık faaliyetlerini inceler. Uluslararası istatistiklerde, ormancılık ve balıkçılık birlikte sayılır. Ormancılık normalde bir tarım faaliyeti olarak kabul edilmez. Ancak bazı araştırmalarda ormancılık tarımdan sayılmıştır. Örneğin Finlandiya'da çiftçilerin ormancılık yaptıkları ve tarımla uğraştıkları görülür. Bu durum ikilem oluşturmıştır. Bugün hâlâ dünya genelinde tartışmalar devam etmektedir. Bu durum dünya tarım bölgelerini sınırlandırmasına yansımıştır. Whittlesey, sınıflandırmasında göçebe hayvancılık faaliyetlerini ve pastoral faaliyetleri tarım olarak kabul ederken, ormancılık faaliyetlerini tarım tanımı dışında tutmuştur. Diğer bir deyimle, Hahn, Sapper, Gregor ve Perpillou'nun sınıflandırmalarında, farklı ekonomiler ya da yaşam şekilleri, sanayi ve sanayi olmayan ekonomiler olarak ele alınmıştır. Ancak avcılık, balıkçılık, ormancılık ve toplayıcılık ikinci kategoride yer almıştır.

Uluslararası Coğrafya Birliği'nin 1960 yılı toplantısında, bir komisyon Tarım Coğrafi Tipolojisi geliştirme olanakları keşfetmek için kurulmuştur. Bu komisyon, önemli bir rapor hazırlamıştır. Önerilen raporda a) bölgeler üzerinde kriterlerin standartlaşması, b) büyük ölçekli çalışmalarda tarımsal bölgelerin ayrılması söz konusu olmuştur. Dünya tarım bölgelerinde yayınlanan haritalar, çok sayıda bölgelere ayrılmıştır.

Genel amaçlı ve özel amaçlı tarım bölgeleri arasında yapılabilir. Dünyanın tarım bölgelerinde bir dizi sınırlandırma kabul edilebilir. Örneğin Whittlesey, en önemli olduğunu varsayarak, beş kriter üzerinde durmuştur. Helburn'da mutlaka sayısı sınırlı olmalıdır. Onun kriterlerinde, gübre kullanılabilirliği ve dolayısıyla toprak verimliliğini ve ürün rekoltesini gibi diğer kriterler, ortak olarak değişir. Çünkü hayvancılık ekonomisinde önemlidir.

Whittlesey (1936); 1. Ürün ve hayvancılık kombinasyonu, 2. Arazi kullanım yoğunluğu, 3. Ürün işleme ve bertaraf edilmesi, 4. Tarımda kullanılan araç ve yöntemleri, 5. Çiftlik yapısındaki karmaşık ilişkileri kriter olarak almıştır.

Kawachi (1959); 1. Üretim tipi, 2. Ticarileştirilmesi derecesi, 3. Teknik yoğunluğu esas almıştır. Rakitnikov (1962); 1. Meta üretimi bileşimi, 2. Yoğunluk düzeyi, 3. Birim alan başına üretim hacmini kriter olarak almıştır. Kostrowicki (1964); 1. Sosyal ve mülkiyet özellikleri; a) Özellikle toprak mülkiyeti formu payı, b) İş gücü arzı, özellikle formları payı, c) Çiftlikleri ve bunların parçalanma boyutlarını. 2. Örgütsel ve teknik özellikleri; a) Tarım alanı teşkilatı, b) Tarım yolları, c) Araç ve uygulamalar şiddeti, 3. Ekonomik özellikler; a) Tarımsal verimlilik, b) Emek verimliliği c) Pazarlanabilir oluşu, d) Tarım oryantasyonu esas almıştır. Thoman (1962); 1. Ürün kombinasyonu ve ürün tipi, 2. Arazi kullanım yoğunluğu, 3. Ticarileştirilmesi derecesi göz önünde tutmuştur. Helburn (1957) 1. Bitkilerin ve hayvancılığın göreceli önemini, 2. İş arazi oranı, 3. Ticarileştirilmesi derecesi esas almıştır. Ayrıca ek kriterler olarak 4. Uzmanlık derecesi, 5. Sedarter ya da göçmen alışkanlıklarını da göz önünde tutmuştur.

9.1. Avrupa Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri

Derwent Wittlesey'in yeryüzündeki tarım ve hayvancılık bölgeleri hakkında yaptığı çalışmalara dayanılarak, Avrupa'da başlıca şu tarım ve hayvancılık bölgeleri görülmektedir.

1. Göçebe hayvancılık bölgesi, 2. Çok az veya hiç tarım faaliyeti olmayan bölgeler, 3. Geçim tipi tarım ve hayvancılık bölgesi, 4. Ticari hububat tarımı bölgesi, 5. Ticari mandıracılık bölgesi, 6. Ticari tarım ve hayvancılık bölgesi, 7. Akdeniz tarımı (Bahçivancılık hâkim) bölgesi ve 8. Akdeniz tarımı (kuru tarım ve hayvancılık hâkim) bölgesidir.

1. Göçebe Hayvancılık Bölgesi: Avrupa'da Kuzey Kutup dairesinin kuzeyinde kalan toprakları içermektedir. Bu toprakların yerli halkı olan Laponlar, ren geyiklerini beslemek amacıyla bir otlaktan öbürüne devamlı göç ederler. 1970'li yıllarda, Finlandiya Devleti'nin desteği ile Lapon çobanların beslediği ren geyikleri, yerleşik çiftçiler tarafından çiftliklerde beslenmeye başlanmıştır.

2. Çok Az Veya Hiç Tarım Faaliyeti Olmayan Bölgeler: Göçebe hayvancılık bölgesinin güneyinde yer alan ve Norveç, İsveç ve Finlandiya'nın orta kesimlerini, Rusya'nın Karelya yöresinden Peçora Irmağı'nın yukarı çıkışı akaçlama alanını içine alan şerit hâlindeki alanı, yaşamaya az elverişli Kafkasların kuzeyini, Hazar Gölü'nün kıyılarındaki çöl görünümlü kıyılarını içine almaktadır.

3. Geçim Tipi Tarım ve Hayvancılık Bölgesi: Polonya, Finlandiya'nın güneyi ve Avrupa Rusya'sının orta kesimlerini içine alır. Polonya'nın kuzeyinde çavdar ekimi ve sığır yetiştiriciliği, güneyinde patates ekimi ve sığır yetiştiriciliği önem kazanmaktadır. Finlandiya'nın güney kesiminde ormanlardan arınmış bölgelerde küçük çiftlikler kurulmuştur. Bu çiftliklerde yulaf, arpa, buğday, patates ve çavdar ekimi yapılmaktadır. Sığır, domuz, koyun yetiştiriciliği ile kümes hayvanları yetiştiriciliği de çok önemlidir.

4. Ticari Hububat Tarımı Bölgesi: Doğu Avrupa'nın güney yarısını içine alır. Doğu Avrupa'da step bölgesine veya çernozyum toprakları bölgesine tekabül eden bu sahalarda, 19. yüzyılda tarım faaliyetleri gelişmeye başlamıştır. 1917 Sovyet devriminden sonra bu bölgelerde, sovhoz ve kolhoz sistemi kurularak, tarımda büyük gelişmeler kaydedilmiştir.

5. Ticari Mandıracılık Bölgesi: Norveç ve İsveç'in güney kesimleri, Büyük Britanya ve İrlanda Adaları, Fransa'nın doğu ve kuzey kesimleri, Benelüks devletleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg), Almanya'nın kuzey kesimleri, Danimarka, İsviçre ve Avusturya ülkelerini içine almaktadır.

6. Ticari Tarım Ve Hayvancılık Bölgesi: Ticari mandıracılık bölgesinin güneyinde, Akdeniz tarımı bölgesinin kuzeyinde kalan bütün Orta Avrupa'yı içine alan bölgedir. Gerek iklim şartları gerekse toprak şartları bakımından tarıma elverişli bölgeler fazladır. Alp dağlarının alçak yamaçları, akarsu vadileri tamamen tarıma ayrılmıştır.

7. Akdeniz Tarımı (Bahçivancılık Hâkim) Bölgesi: Kuzeybatı İspanya'daki Finisterre burnundan, Türkiye'nin güneyinde yer alan Basit Burnu kuzeyine kadar Akdeniz

sahili boyunca uzanan şeritte yapılmaktadır. Bu bölgede genelde bahçıvanlık hâkimdir. Başlıca yetiştirilen ürünler; çeşitli sebzeler, zeytin, üzüm ve turuncgillerdir. Vadi boylarında kanallarla sulama yapılır. Po deltasında pirinç ve şeker pancarı, Çukurova'da pamuk ekimi yoğunluk kazanır.

8. Akdeniz Tarımı (Kuru Tarım ve Hayvancılık Hâkim) Bölgesi: İber ve Anadolu Yarımadalarının iç kısımları iç kesimleri içine almaktadır. Kurak veya yarı kurak bölgelerde, sulama yapmadan tarladan ürün alınması yollarını gösteren tarımsal tekniklerin bütününe kuru tarım ya da kuru ziraat denilir. Akdeniz ikliminin biraz daha değişiklik kazandığı alanlarda ve bilhassa stepin oluşmaya elverişli olduğu yerlerde, kuru tarım ve hayvancılık hâkimdir. Hububat tarımı ile küçükbaş hayvancılık (koyun ve keçi) çok önemlidir.

9.2. Asya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri

Derwent Wittlesey'in yeryüzündeki Tarım ve Hayvancılık bölgeleri hakkında yaptığı çalışmalara dayanılarak, Asya'da başlıca şu tarım ve hayvancılık bölgeleri görülmektedir.

1. Göçebe Hayvancılık Bölgesi: Asya kıtasının kuzeyinde geniş alanları kaplamaktadır. Bu bölgede Sahalar, Tunguzlar göçebe hayvancılık yapmaktadır. Orta Asya'da ve Doğu Türkistan'da da göçebe hayvancılık yapılmaktadır. Ayrıca dağlık alanlarda ve çöl bölgelerinin kıyılarında da göçebe hayvancılığı yapılır. Ancak besledikleri hayvan türleri farklıdır. Kutba yakın bölgelerde geyik; Orta Asya'da ve Doğu Türkistan'da at ve koyun; dağlık alanların yüksek kesimlerinde yak; çöl bölgelerinin kıyı bölgelerinde ise deve beslenir.

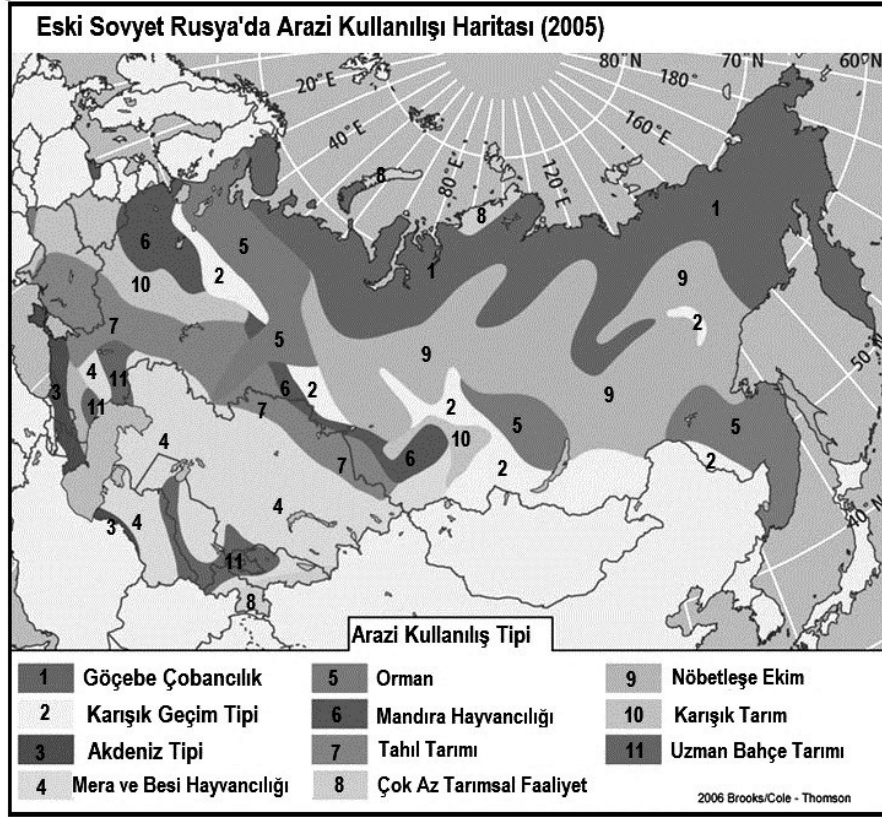
2. Çok Az veya Hiç Tarım Faaliyeti Olmayan Bölgeler: Göçebe hayvancılık bölgesini kuzeyinde, Himalaya Dağlarının yükseklerinde ve çöllerde çok az tarım veya hiç tarım yoktur. Çöllerde sadece vahalarda dar alanlı tarım ve hayvancılık yapılır. Kutuplara yakın bölgelerde ve Himalaya Dağlarının yüksekleri hep kar ve buzullarla kaplıdır.

3. Nöbetleşe Ekim Bölgeleri: Nöbetleşe ekim bölgeleri, Kuzey Asya'da göçebe hayvancılık bölgesinin güneyinde Urallardan Ohotsk denizine kadar uzanan alanda ve Güneydoğu Asya'nın tropikal Orman bölgelerinde geniş yer kaplar. Orman ya da otların yakılmasıyla elde edilen sahada tarım yapılır. Tarım yapılan arazi tekrar nadasa bırakılır ve nöbetleşe bir ekim söz konusudur. Daha ziyade tahıl ekilir.

4. Basit Yerleşik Toprağı İşleme Bölgeleri: Asya'nın tropikal bölgelerinde geniş yer kaplar. Yerleşik insanlar bu tarım türünü, basit bir şekilde yapar. Tahıl ekimi yanında meyvecilikte yapılır. Özellikle kauçuk ağaçları yaygındır.

5. Yoğun Tarım (Pirinç baskın) Bölgeleri: Asya'da özellikle Güneydoğu Asya'da geniş alanlar kaplar. Akarsu vadileri ve delta bölümlerinde geniş yer alır. Genellikle pirinç ekimi yapılır. Bu bölgelerde nüfus yoğunluğu fazladır.

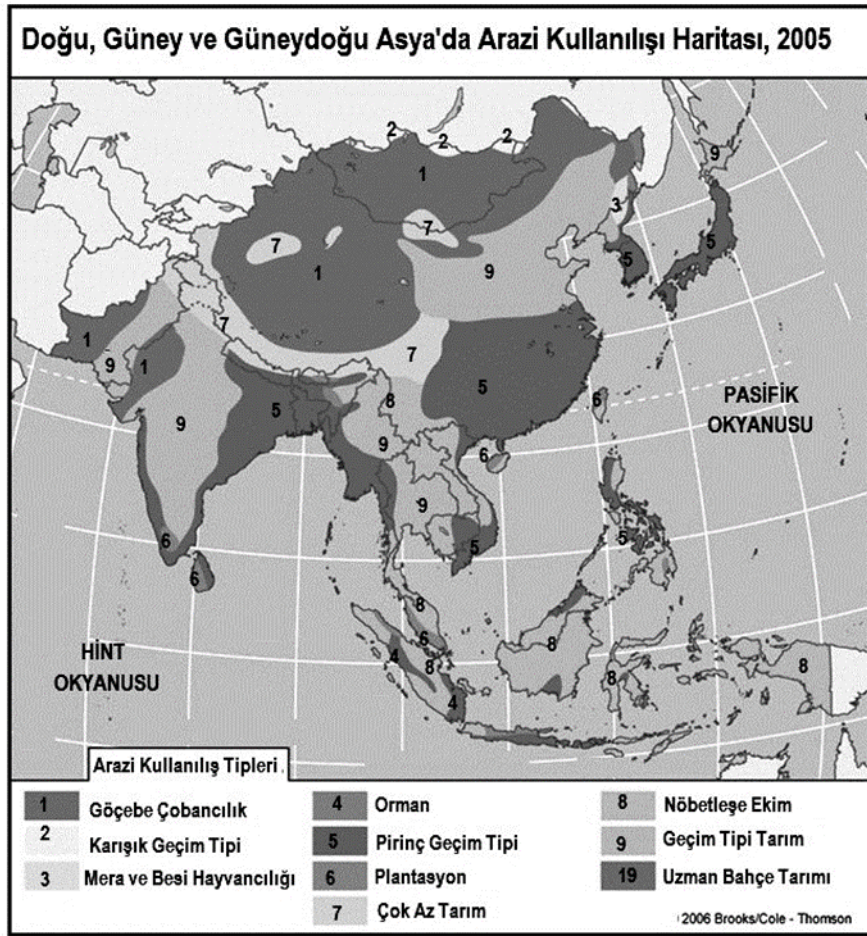
6. Ticari Plantasyon Bölgeleri: Sömürge dönemini yansıtan bir tarım tipidir. Özellikle çay, kahve, kauçuk ve palmye plantasyonları geniş alanlar kaplar. Güney ve Güneydoğu Asya'da geniş yer alır.

7. Akdeniz Tarım Bölgeleri: Güneybatı Asya'da özellikle Anadolu, Lübnan ve İsrail'in Akdeniz'e bakan alanlarında yapılır. Tarım ve hayvancılık birlikte yapılır. Özellikle keçi besiciliği hâkimdir. Meyve ve sebze yaygındır. Buğday, üzüm bağları, zeytin ve turunçgiller hâkimdir.

8. Ticari Tahıl Yetiştiriciliği Bölgeleri: Rusya Federasyonu'nda Hazar'ın kuzeyinde ve Kazakistan'ın kuzeyi ile Rusya'nın topraklarında yapılır. Makineleşme yaygındır. Nüfus yoğunluğu düşük olduğundan, ticari amaçlı yapılır.

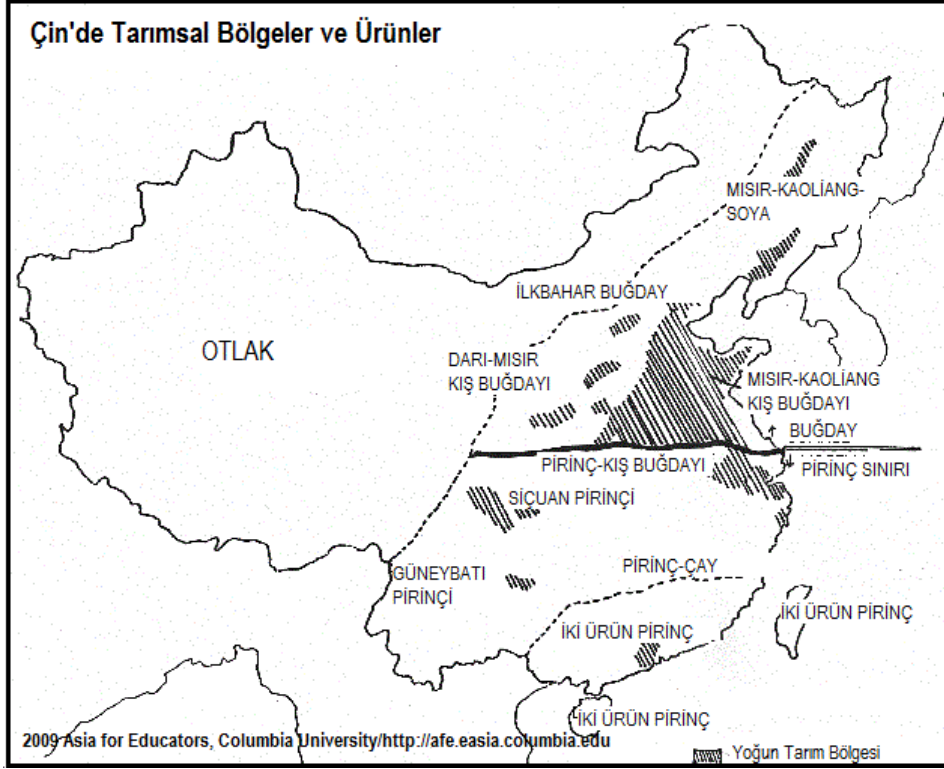
9. Karışık Tarım Bölgeleri: Ticari tahıl bölgelerine yakın bölgelerde yer alır. Çiftliklerde tarım çok çeşitlidir. Ekme biçme faaliyetleri yanında, besi hayvancılığı da yapılır.

10. Geçim tipi Bitki ve hayvancılık Bölgeleri: Rusya'da tarım kolektifleşmeden önce geniş ölçüde yaygındı. Ancak günümüzde iyice azalmıştır.

11. Mandıracılık Bölgeleri: Rusya'da dar alanlı olarak yer yer mandıracılık yapılmaktadır. Fazla geniş alanlar kaplamaz.

12. Özel Bahçecilik Bölgeleri: Kafkasya'nın kuzeyinde, Fergana Vadisi'nde, Çin ve Japonya'nın bazı bölgelerinde uzman bahçe tarımı yapılmaktadır. Yoğun nüfuslu şehirlere yakın yerlerde kurulmuştur. Büyük şehirlerin taleplerine yönelik gelişmiştir.

9.3. Afrika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri

Derwent Wittlesey'in yeryüzündeki Tarım ve Hayvancılık bölgeleri hakkında yaptığı çalışmalara dayanılarak, Afrika'da başlıca şu tarım ve hayvancılık bölgeleri görülmektedir.

1. Göçebe Hayvancılık Bölgesi: Kuzey Afrika'da geniş yer kaplar. Göçebe hayvancılık geçim tipi yapılır. Geniş otlaklar bulunur. Kuzey Afrika'da, daha ziyade deve ve sığır yetiştiriciliği yaygındır. Hayvanları doğal meralarda besledikleri için, sürekli mera aramak için hareket hâlinde dirler.

2. Çok Az veya Hiç Tarım Faaliyeti Olmayan Bölgeler: Afrika'daki çöller, özellikle Sahra'da, Kalahari ve Namib çöllerinde çok az veya hiç tarımsal faaliyet yoktur. Ancak vahalarda çok sınırlı olarak tarımsal faaliyet yapılır.

3. Nöbetleşe Tarım: Sudan'da geniş alanlar kaplar. Otlar ve çalılar yakılarak arazi açılır ve sonra tarım yapılır. Hayvan gücü ya da makine gücü kullanılmaz. Tahıl türleri ekilir.

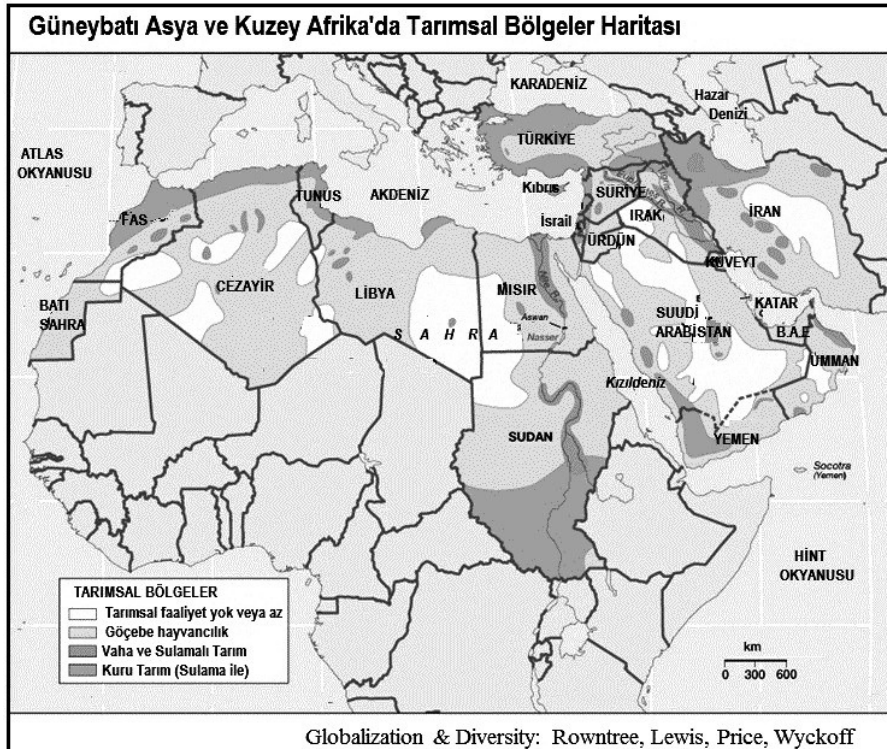
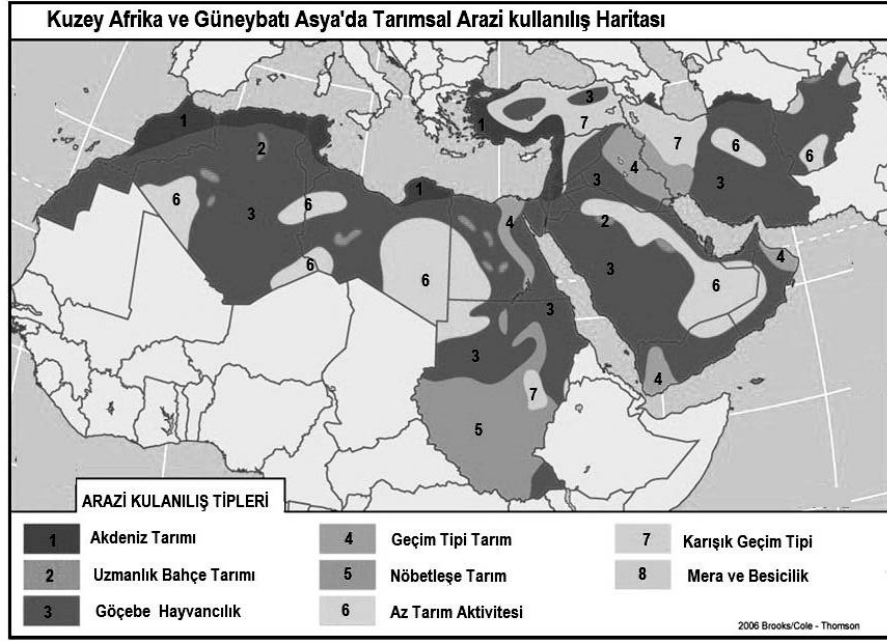
4. Basit Yerleşik Toprağı İşleme Bölgeleri: Afrika'nın tropikal bölgelerinde geniş yer kaplar. Yerleşik insanlar bu tarım türünü, basit bir şekilde yapar. Tahıl ekimi yanında meyvecilikte yapılır. Tarım ilkel usullerle yapılır.

5. Ticari Plantasyon Bölgeleri: Sömürge dönemini yansıtan bir tarım tipidir. Özellikle çay, kahve, kauçuk ve palmye plantasyonları geniş alanlar kaplar. Afrika'nın batısında ve doğusunda geniş yer alır.

6. Akdeniz Tarım Bölgeleri: Güney ve Kuzey Afrika'da yapılır. Tarım ve hayvancılık birlikte yapılır. Özellikle keçi besiciliği hâkimdir. Meyve ve sebze yaygındır. Özellikle zeytin oldukça yaygındır.

7. Geçim Tipi Tarım ve Hayvancılık bölgeleri: Afrika'da geniş alanlar kaplar. Tarım ve hayvancılık birlikte yapılır.

8. Özel Bahçecilik Bölgeleri: Afrika'nın kuzeyinde ve güneyinde, büyük şehirlerin kenarlarında, dar alanlı olarak yapılır.

9.4. Amerika Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri

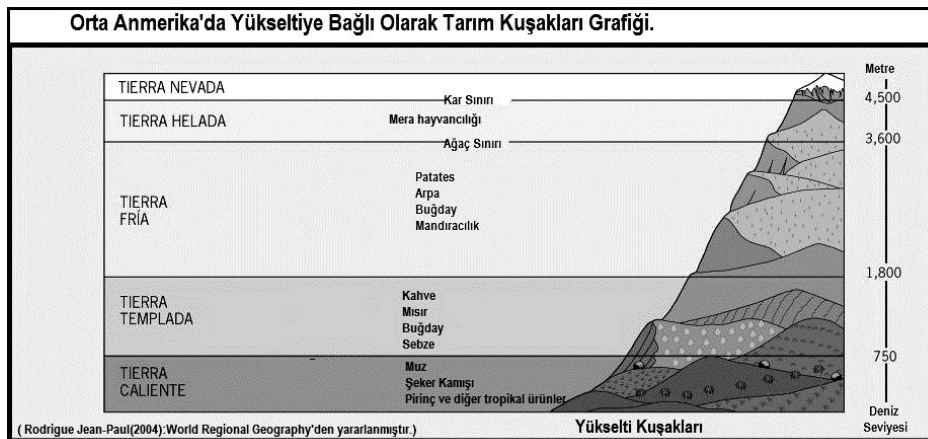
Amerika’da, Derwent Whittlesey’in yeryüzünde tespit ettiği 13 ziraat bölgesinden, entansif geçim ziraatı (Pirinç hâkim) ve Akdeniz ziraatı (Dry Farming ve otlaklar hâkim) bölgesi hariç, diğer 11 ziraat bölgesi yer almaktadır. Bu ziraat bölgeleri şunlardır:

1. Çok Az veya Hiç Ticari Faaliyet Bulunmayan Bölge: Kanada’nın yaklaşık 50° kuzey enleminden itibaren kuzey topraklarını ve kuzey kutba yakın adaları içine almaktadır. Güney Amerika’da ise, Peru ve Şili Çölleri, Patagonya And Dağları ve Ateş Ülkesi topraklarında, hemen hemen hiç ticari faaliyet bulunmamaktadır.

2. Göçebe Hayvancılık Bölgesi: 130° batı boylamından itibaren Alaska’yı deniz kıyı bölgesinden çevirerek Alaska’nın güneybatı kıyılarına kadar şerit hâlinde uzanan dar bölgeyi içine alır. Bu bölgede göçebe hâlinde Eskimo çobanları tarafından rengeyiği beslenir.

3. Ranch Hayvancılık Bölgesi: ABD’nin 100° batı boylamının batısında kurak batı denilen, Kordilleraları, Büyük Havzayı ve platoları içine alan geniş bölgede, And Dağlarının kuzey uç bölgesini, Brezilya yaylalarını, Arjantin pampalarını ve Patagonya steplerini içine alan bölgelerde çiftlik (Ranch) hayvancılığı yapılır. Sedanter ziraatın gerilemiş şekli görünümünde olan Ranch hayvancılığı, çoğu kez etrafı çitle çevrilmiş mülkiyet sahaları içinde, ticari amaçla yapılır. Bazen yazın dağlardan, kışın ovalarda kiralanan geniş otlaklardan yararlanılır. Yetiştirme sistemleri ve hayvan çeşitleri, bölgeden bölgeye değişir.

4. İptidai Geçim Ziraatı Bölgesi (Göçebe ve Sedanter): Bu bölge, Orta ve Güney Amerika’da geniş yer kaplar. Orta Amerika’nın dağlık bölgelerinde, Antil adalarının bazı kısımlarında, Asıl And Dağları çerçevesinde, Guyana dağlık sahasında ve Amazon alçak sahasının tamamında, iptidai geçim ziraatı yapılmaktadır. İlkel geçim ziraatında üç tip sistem uygulanmaktadır. 1. yer değiştiren, 2. yarı değiştiren, 3. yerleşik tiptir. En ileri şekil olan yerleşik tiptir. İlkel olarak, mısır tarımı yapılır ve domuz beslenir.

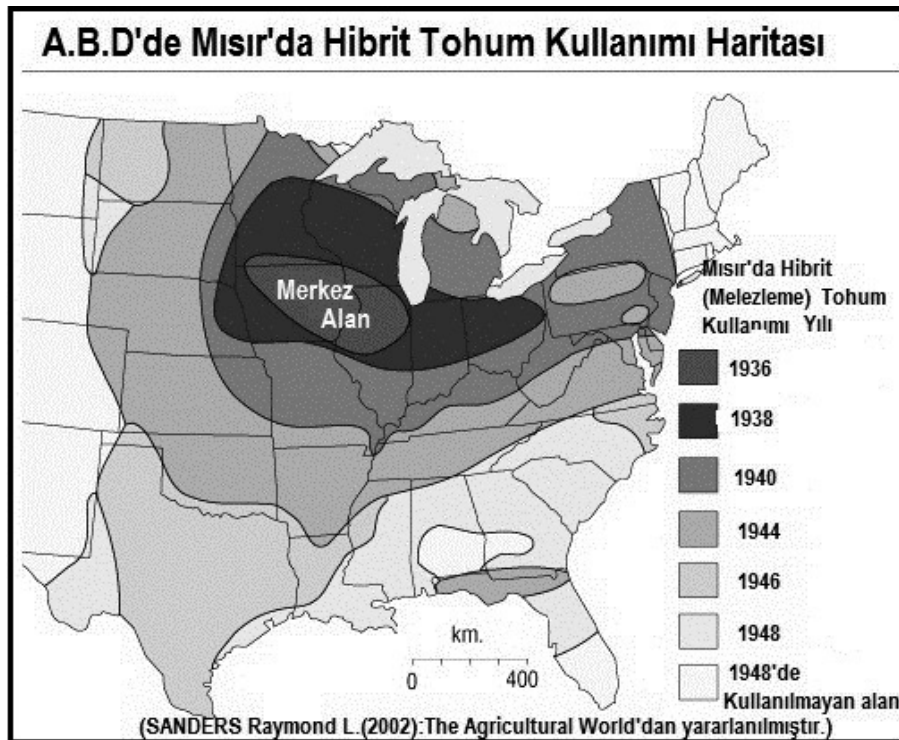

5. Plantasyon ve Çiftlik Ziraatı Bölgesi: Mississippi Nehri’nin orta bölümünde, Antil adlarında, Meksika’nın güneybatı kıyı bölgesinde, Orta Amerika ülkelerinin Pasifik okyanusuna bakan dağ yamaçlarında ve kıyı bölgesinde, Güney Amerika’nın kuzey ve doğu

kıyı şeridinde ve özellikle Sao Paulo'da plantasyon ve çiftlikler hâkimdir. Küba'da şeker kamışı plantasyonları Brezilya ve Orta Amerika'da kahve plantasyonları örnek olarak verilebilir. ABD'de pamuk çiftlikleri de buna benzer. Plantasyonlarda, büyük çapta ileri metotlar ve standart şekillerde üretim yapılmaktadır.

6. Akdeniz Ziraatı (Bahçivancılık Hâkim) Bölgesi: Kaliforniya eyaletinde ve Şili'de Santiago çevresinde, Akdeniz ziraatı yapılmaktadır. Kaliforniya'da narenciye, diğer meyve ağaçları, bağlar ve sebzeler, entansif metotlarla yetiştirilmektedir. Şili'de Akdeniz Ziraatı bölgesi, Kaliforniya bölgesine benzerlik göstermesine rağmen, pazarlara uzak kalmaktadır. Bu nedenle çabuk bozulabilen sebze ve meyveler ancak konserve yapılarak ihraç edilebilmektedir.

7. Ticari Hububat Ziraatı Bölgesi: Kuzey Amerika'da kış ve yaz buğday sahalarını Arjantin'de pampaların kuzey ve güneyinde şerit hâlinde uzanan bölgeleri içine alır. Amerika'da yer alan ticari buğday çiftliklerinin ortalama ebadı büyüktür. (4000 dönüm dolayında) Kanada'nın Preri eyaletlerinde ve ABD'nin kuzey bölümünde (Dakota) ekim işlemi, ilkbaharda yapılır ve hasat yazındır. Arjantin'de ve ABD'nin güney bölümünde (Kansas) ise ekim işlemi, sonbaharda yapılır ve hasat edilen kış buğdayı üretilir. Ticari hububat ziraatında ayrıca ticari amaçla mısır, pirinç gibi ürünlerde ekilmektedir. Örneğin ABD'nin Illinois eyaletinde ve Arjantin'in kuzey hububat bölgesinde pirinç ekimi yapılmaktadır.

8. Ticari Ziraat ve Hayvancılık Bölgesi: ABD'nin mısır kuşağı, Kuzey Pasifik kıyı bölgesi (İngiliz Kolombiya, Oregon ve Washington eyaletinin kıyı bölümleri) ve Arjantin'in ticari hububat sahalarının orta bölümlerinde yer alan alfa kuşağı, ticari ziraat ve hayvancılık

bölgelerini oluşturur. Örneğin mısır kuşağında, mısır ekimi yanında, Ranch sahalarında satın alınan cılız hayvanlar mısır ile serinletilerek, tüketim merkezlerine pazarlanmaktadır.

9. Geçim Tipi Ziraat ve Hayvancılık Bölgesi: Brezilya'nın güneydoğu eyaletleri olan Rio Grande do Sul, Santa Catarina ve Parana eyaletlerinde yapılan ziraat ve hayvancılık geçim tipine dayanır. Bu saha yıl geçtikçe şekil değiştirerek ticari karakter kazanmaktadır.

10. Ticari Mandıracılık Bölgesi: ABD'nin kuzey doğusunda Minnesota eyaletinden, Maine eyaletine kadar uzanan ve Göller yöresini içine alan bölgede, ticari mandıracılık hâkimdir. Bu bölgeler her şeyden önce çok nüfuslu şehirlerin yer almasına sahne olmuşlardır. Büyük tüketim merkezlerine yakınlık, burada yapılan ziraat ve hayvancılığın daha da entansif bir hâl almasına yol açmıştır. Örneğin New York, tereyağı üretimi ile tanınmıştır.

11. Ticari Bahçe ve Meyve Ziraatı Bölgesi: ABD'nin doğu ve güneyinde Teksas kıyılarından New York eyaleti kıyılarına kadar uzanana alçak kıyı ovalarında, ticari amaçla bahçe ve meyve ziraatı yapılmaktadır. Ulaşım kolaylığı ve pazar yakınlığı, burada yapılan bahçe ve meyve ziraatına ticari karakter kazandırmıştır. Burada meyvecilik, son derece ihtisaslaşmıştır. Washington'un elma bölgesi, Georgia'nın şeftali bölgesi örnek verilebilir.

9.5. Okyanusya Kıtasında Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri

Okyanusya; Avrupalılar tarafından tanımadan önce tarım ve hayvancılık faaliyetleri bakımından çok önemsizdi. Yerli halkın geçmişleri sağlamak amacıyla avcılık ve toplayıcılık yaptıkları bilinmektedir. Ancak Avrupalıların gelmeleriyle birlikte, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde büyük gelişmeler kaydedildi. Ancak 19. yüzyılda halkın altın madenine karşı hücum etmesi, tarım ve hayvancılığın gelişmesine bir süre daha geciktirdi.

Durand'a göre (1954–80) Okyanusya'da başlıca altı genel ziraat bölgesi görülmektedir. Bunlar;

1. Tropikal Ürünlerin, İlkel veya Plantasyon Tarım Bölgesi: Avustralya'nın kuzeydoğu kıyıları ile Yeni Zelanda'nın kuzey adasının kıyı kesimlerini içine alır. Bu sahalarda da daha ziyade **ticari plantasyon** tarımı yapılır.

2. Küçük Adalardaki İlkel veya Plantasyon Tarım Bölgeleri: Münavebeli olarak da ekme-biçme faaliyetleri az da olsa yapılır. York Yarımadası ve Yeni Gine Adası ile kıtadaki tüm küçük adaları içine alır. Bugün bu sahalarda da bir değişme söz konusudur. Diğer bir ifadeyle diyebiliriz ki Okyanusya adalarında tarımsal faaliyetler günümüzde üç temel sisteme ayrılır. a) Kendi ihtiyacını karşılayan çiftçiler sistemi, b) Kendi ihtiyacını karşıladıktan sonra, ürününün bir kısmını pazara sunabilen çiftçiler sistemi, c) Tamamen pazara yönelik plantasyon sistemi. Bir ve ikinci sistemler; yerliler, üçüncü sistem ise; Avrupalı göçmenler tarafından uygulanmaktadır. Bir ve ikinci sistemde ürün çeşitliliği fazla olmasına karşılık, plantasyon sisteminde ürün çeşitliliği sınırlıdır. Başlıca plantasyonu yapılan ürünler; Hindistan cevizi, pamuk ve şeker kamışıdır.

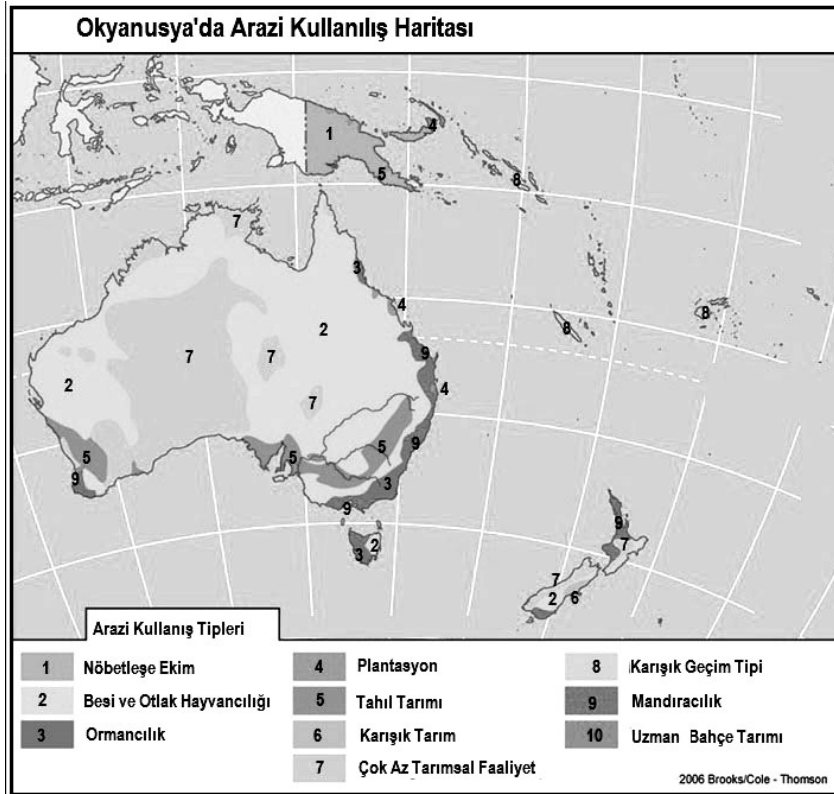
3. Ranch Hayvancılığı Bölgesi: Avustralya'nın iç ve batı kesimlerinin tamamı ile Yeni Zelanda adalarının iç kesimlerini kapsar. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Avustralya'nın iç kesimlerindeki çöl sahaları, ranch hayvancılığı bakımından pek elverişli değildir. Buralarda hayvancılık birçok problemlerle karşı karşıyadır.

4. Tarım ve Hayvancılığın Birlikte Yapıldığı Ziraat Bölgesi: Güneybatı ve güneydoğu Avustralya'da akarsu vadileri boyunca tekabül eder.

5. Akdeniz Ziraatı veya Bahçivancılık Bölgesi: Güneybatı ile Güney Avustralya'nın kıyılarında dar sahalı olarak yapılır.

6. Ticari Mandıracılık Bölgesi: Avusturya'nın güneydoğu kesimi, Tasmanya Adası ile Yeni Zelanda'nın kuzey adasını içine almaktadır.

Okyanusya da ekilebilir arazi azdır. Çünkü 7 Okyanusya ülkesinde toplam ekilebilir arazi, ancak 47,7 milyon hektar kadardır. Bu da genel yüz ölçümünün (846,7 milyon hektar) ancak %5'ini oluşturur. Papua Yeni Ginesi, Yeni Zelanda ve Solomon Adalarındaki ekilebilir arazi oranı, genel oranın oldukça altındadır. En fazla ekilebilir arazi oranı, Tonga ve Batı Samoa'da bulunmaktadır. Ancak bu iki ülkenin gerek yüz ölçümü gerekse nüfusları çok az olduğundan, Okyanusya tarımında hemen hemen hiç rolleri yoktur.

Uygulamalar

- Tarım ve hayvancılık bölgeleri kıtalara göre ayrılırken, hangi hususlar göz önünde bulundurulmuştur?

- Okyanusya kıtasındaki tarım ve hayvancılık bölgelerinin diğer kıtalara nazaran daha az çeşitlilik göstermesinin nedenlerini araştırınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul

- Doğanay Hayati, Coşkun Ogün, (2012). Tarım Coğrafyası. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara

- Özey Ramazan, (2007). Okyanusya Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul

Uygulama Soruları

1. Bir dünya haritası çizerek, kıtalara ait tarım ve hayvancılık bölgelerini gösteriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Dünya üzerinde yapılan ziraat ve hayvancılık faaliyetlerinin kıtalara göre nasıl şekillendiğı, her kıtayı kendi içerisinde bölgelere ayrılarak ele alınmıştır.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdakilerden hangisi tarımsal faaliyetleri etkileyen fiziki faktörlerden biri değildir?

- a) İklim
- b) Toprak
- c) Nemlilik
- d) Yağış
- e) Makineleşme

2) Aşağıdakilerden hangisi Derwent Whittlesey'in yaptığı tarım bölge sınırlandırmalarından değildir?

- a) Ürün ve hayvancılık kombinasyonu
- b) Arazi kullanım yoğunluğu
- c) Meta üretimi bileşimi
- d) Tarımda kullanılan araç ve yöntemler
- e) Ürün işleme ve bertaraf edilmesi

3) Norveç, İsveç'in güney kesimleri, Fransa'nın doğu ve kuzey kesimleri, Benelüks devletleri, Danimarka ve İsviçre'yi içine alan tarım ve hayvancılık bölgesi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Akdeniz tarım bölgesi
- b) Ticari mandıracılık bölgesi
- c) Göçebe hayvancılık bölgesi
- d) Çok az veya hiç tarım faaliyeti olmayan bölgeler
- e) Ticari tarım ve hayvancılık bölgesi

4) Aşağıdakilerden hangisi Asya kıtasındaki tarım ve hayvancılık bölgelerinden biri değildir?

- a) Nöbetleşe ekim bölgesi
- b) Basit yerleşik toprağı işleme bölgesi
- c) Yoğun tarım bölgeleri
- d) Ticari plantasyon bölgeleri
- e) Ranch hayvancılık bölgesi

5) Rusya’da tarım kolektifleşmeden önce oldukça yaygın olan, ancak günümüzde iyice azalmış olan Asya kıtasına ait tarım ve hayvancılık bölgesi hangisidir?

- a) Geçim tipi bitki ve hayvancılık bölgesi
- b) Özel bahçecilik bölgesi
- c) Mandıracılık bölgesi
- d) Karışık tarım bölgesi
- e) Nöbetleşe tarım bölgesi

6) 1969 yılında yayımlanan *Dünya Tarım Bölgeleri* kitabının yazarı dır/dir.

7) FAO’nun 1965 yılına göre dünya nüfusu yüzde oranda, tarım, ormancılık ve balıkçılıkla uğraşır.

8) Pirinç baskın yoğun tarım bölgeleri, Güneydoğu Asya’da geniş alan kaplar.

9) Asya’daki Akdeniz tarım bölgeleri, sömürge dönemini yansıtan bir tarım tipidir.

10) Okyanusya kıtası kendi içerisinde 6 ziraat bölgesine ayrılmıştır.

11) Akdeniz kuru tarım ve hayvancılık bölgesi, İber ve Anadolu Yarımadası’nın iç kesimlerini kapsar.

12) Asya kıtasındaki tarım ve hayvancılık bölgelerinden biri de Ranch ticaret bölgesidir.

Cevaplar

1)e, 2)c, 3)b, 4)e, 5)a, 6)David Grigg, 7)52, 8)D, 9)Y, 10)D, 11)D, 12)Y

10. BALIKÇILIK BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 10.1. Avrupa Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri
- 10.2. Asya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri
- 10.3. Afrika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri
- 10.4. Amerika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri
- 10.5. Okyanusya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Avrupa kıtasındaki balıkçılık bölgeleri hakkında bilgi veriniz.
2. Tatlı su balıkçılığının yaygın olduğu ülkeler hangileridir?
3. Dünya deniz ürünleri üretiminde önde olan ülkeler hangileridir?
4. Okyanusya kıtasında balıkçılığın geliştiği yerler hakkında bilgi veriniz.

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Küresel Balıkçılık Bölgeleri	Küresel balıkçılık bölgelerinin değişimlerini açıklayabilir.	Açıklayarak
Avrupa Kıtasında Balıkçılık Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri	Avrupa kıtasının balıkçılık bölgelerini öğrenir.	Bilgi vererek
Asya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri	Asya kıtasının balıkçılık bölgelerini öğrenir.	Sebepleri açıklayarak
Afrika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri	Afrika kıtasının balıkçılık bölgelerini öğrenir.	Kavrayarak
Amerika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri	Amerika kıtasının balıkçılık bölgelerini öğrenir.	Tahlil ederek
Okyanusya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri	Okyanusya kıtasının balıkçılık bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve düşünerek

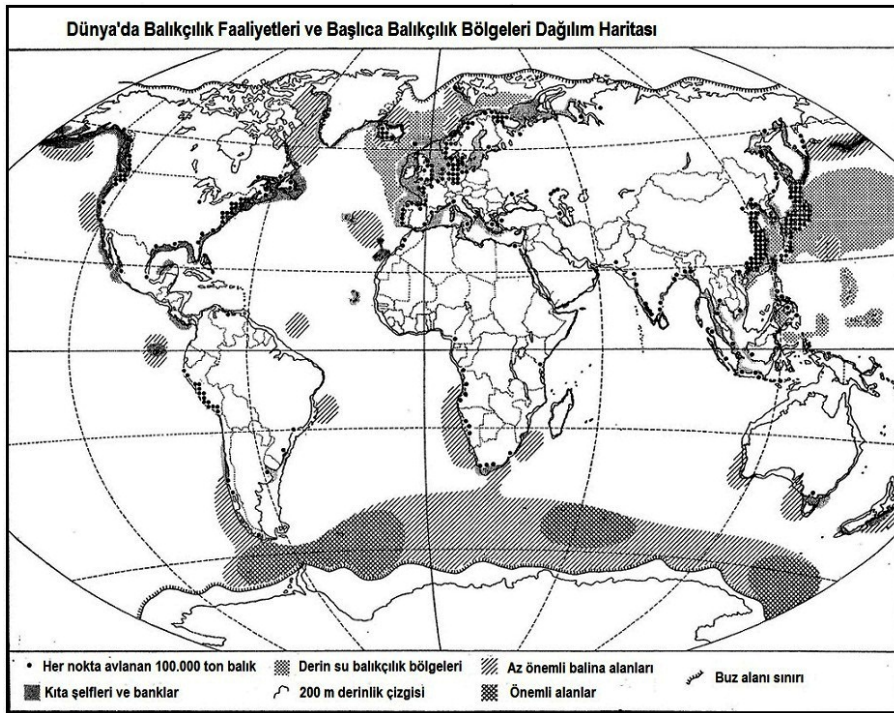
Anahtar Kavramlar

- Deniz ürünleri
- Balıkçılık
- Balıkçılık bölgeleri

Giriş

Bugün gıda sektöründe değeri gittikçe artan balık ve balık ürünleri, dünya ekonomisinde önemli bir yer tutar. Açık deniz balıkçılığı ve kara içi akarsu ve göl balıkçılığı olarak önem kazanan balıkçılık faaliyetleri, bugün hemen hemen dünyanın her ülkesinde yapılmaktadır. Ancak ekonomik değer taşıyan balıkçılığı, çok az ülke yapmaktadır.

Dünyada 2007 yılı itibarıyla, 140.392 bin ton tatlı su ve deniz ürünleri avlanmıştır. Çin tek başına dünya balık ürünlerinin %34'ünü (47.729 bin ton) avlamıştır. İkinci ülke Hindistan ve üçüncü ülke Peru'dur. Daha sonra Endonezya gelir. Endonezya'dan sonra ABD ve Japonya sırayı almaktadır. Tatlı su ve deniz ürünleri üretiminde 15 ülkenin toplam üretimleri, dünya üretimlerinin %77,3'ünü vermektedir.

10.1. Avrupa Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri

Dünyanın yaklaşık 2/3'ü sularla kaplıdır. İnsanlar besin ihtiyaçlarını karalarda olduğu gibi sularda da aramışlardır. Bilhassa karasal kaynakların sınırlı olan ülkeler, tamamen sulara yönelmişlerdir. Sulardan yararlanma şekillerinden biri olan balıkçılık, Avrupa'da çok önemlidir.

Avrupa'daki balıkçılık faaliyetlerini üç ana bölgede toplamak mümkündür. Bunlar; 1. Doğu Avrupa, 2. Kuzey ve Batı Avrupa, 3. Güney Avrupa'dır.

Doğu Avrupa; dünya tatlı su balıkçılığında, Güneydoğu Asya'dan sonra ikinci sırada yer alır. Akarsularda, Karadeniz ve Hazar denizinin kıyı kesimdeki lagünlerde bol miktarda mersin, som, kalkan, sazan, kefal, levrek tutulmaktadır. Bu bölgede açık deniz balıkçılığı da gelişmiştir. Tutulan balıkların yaklaşık % 75'ini açık deniz balıkları, % 25'ini tatlı su balıkları oluşturmaktadır.

Kuzey ve Batı Avrupa; İngiltere ile Norveç arasında yer alan Dogger Bank ve diğer deniz, koy ve körfezler zengin balık yetişme alanlarıdır. Norveç kıyılarının planktonlarla zengin oluşu, Gulf Stream Sıcak Su Akıntısı, buralara çok miktarda balık çeker. Kuzeyde morina, güneyde ringa ve uskumru avlanır. Balina ve fok avcılığı da çok ileri seviyede yapılır. İzlanda ekonomisinde, ihracatın %85'ini, balık ve balık ürünleri oluşturur. Kuzey Avrupa'da kış aylarında donmuş göllerin üzerinde delikler açarak balık avlanmak oldukça yaygındır.

Güney Avrupa (Akdeniz ve Karadeniz) bölgesi; çok eski bir balıkçılık bölgesi olmasına rağmen pek fazla gelişmemiştir. Her iki denizin kıyılarında yer alan ülkelerde balıkçılık önemli bir uğraşı olmasına rağmen, dünya ölçeğinde tutulan balık miktarını göre bu bölgede tutulan balık miktarı pek önemli değildir. Zaten bu bölgede tutulan balıkların %65'i yerinde ve taze olarak tüketilir İspanya ve Portekiz balıkçı filolarının başlıca avları sardalye balığıdır ve tutulan balıklar konserve yapılarak ihraç edilmektedir. Balıkçılık faaliyetleri de hayvancılığın önemli bir kolu olarak kıtada önem taşır. Deniz ürünleri avcılığında Norveç, Rusya, İngiltere önemli paylara sahiptirler.

10.2. Asya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri

Balıkçılık faaliyetleri de hayvancılığın önemli bir kolu olarak kıtada önem taşır. Dünya deniz ürünleri üretiminin %80'ini Asya karşılar. Dünya tatlı su balık üretiminin de %50'sini karşılar. Japonya ve Çin balıkçılıkta ilk iki sırada yer alan ülkelerdir.

Asya kıtasında ise, yıllık 2,9 milyon ton tatlı su ve akarsu balıkları, 9.2 milyon ton göl ve deniz balıkları, 14.1 milyon ton derin deniz balıkları, 8.9 milyon ton deniz balıkları, 7.7 milyon ton kabuklular, 14 milyon ton yumuşakçalar, 2.6 milyon ton kafadan bacaklılar, 800 bin ton çeşitli su hayvanları yakalanmıştır. Deniz ürünleri avcılığında, Çin, Japonya, Hindistan önemli paylara sahiptirler.

10.3. Afrika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri

Dünyanın yaklaşık 2/3'ü sularla kaplıdır. İnsanlar besin ihtiyaçlarını karalarda olduğu gibi sularda da aramışlardır. Bilhassa karasal kaynakların sınırlı olan ülkeler, tamamen sulara yönelmişlerdir.

Afrika kıtasında yıllık 2,6 milyon ton tatlı su ve akarsu balıkları, 1,2 milyon ton göl ve deniz balıkları, 3,3 milyon ton derin deniz balıkları, 360 bin ton deniz balıkları, 132 bin ton kabuklular, 22 bin ton yumuşakçalar, 92 bin ton kafadan bacaklılar, bin ton çeşitli su hayvanları yakalanmıştır. Deniz ürünleri avcılığında, Fas, Güney Afrika Cumhuriyeti, Namibya, Senegal önemli paylara sahiptirler.

10.4. Amerika Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri

Balıkçılık faaliyetlerini dağılışını, tatlı su balıkçılığı, kıyı ve açık deniz balıkçılığı olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz.

1. Tatlı Su Balıkçılığı: Amerika kıtası, büyük ölçüde kara içi sularına sahiptir. Mississippi, Amazon, La Platta, Orinoko, Rio Grande gibi akarsular ve başta büyük göller olmak üzere birçok göllerde çeşitli balık türleri yaşamaktadır. Ancak Güney Amerika'da yer alan kara içi sularının çevresi yoğun yerleşme merkezlerinden uzaktır. Burada iklim, bitki örtüsü ve beşerî coğrafya şartları, ekonomik anlamda balıkçığın gelişmesine engel teşkil etmektedir.

Kuzey Amerika kara içi sularında ise, ekonomik anlamda balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. Tatlı su balıkçığında kıtada en önemli ülke, ABD'dir. ABD'nde yaklaşık 250.000 kişi balıkçılıkla uğraşır. Bunların elinde 90.000'ini aşkın balıkçı kayığı vardır. Bu ülkeden sonra Kanada gelir. Dünyada tutulan tatlı su balıklarının %4'ü Anglo-Amerika kara içi sularında tutulmaktadır. Burada en önemli balık sahaları, büyük göller ve Mississippi Nehri ve yan kollarıdır. Büyük Göllerden 40'tan fazla çeşitli balık avlanırsa da önemlilerini, çamuka, ringa, kefal, levrek, sarı turna ve sazan oluşturur.

2. Kıyı ve Açık Deniz Balıkçılığı: Tropikal Amerika topraklarının etrafını kuşatan kıyılarda, planktonlar az oluşu, kıta şelfinin dar oluşu, kıyıya besin artıklarını büyük nehirlerin olmayışı ve havanın çok sıcak olmasına rağmen soğutma tesislerini yeterli olmayışı gibi nedenlerden ötürü, kıyı balıkçılığı pek gelişmemiştir. Ancak tropikal bölgede, soğuk su akıntılarında zengin planktonların varlığı, buralarda balığın bol olmasına sebebiyet verirler. Tropikal Amerika kıyılarındaki yerleşme merkezlerinde tutulan balıklar günlük olarak avlanmakta ve iç kısımlara yine günlük olarak sevk edilebilmektedir. Başlıca balıkçılık sahaları, Merkezi Antantik'in batısı, Merkezi Pasifik'in doğusu, Meksika körfezin güneyi ve Karayibler Denizi'nin yakın çevreleridir.

Peru'dan Meksika'ya kadar uzanan Pasifik kıyısı, balık varlığı bakımından zengindir. Bu nedenle Peru'nun en önemli ihraç maddesi, balık ve yan ürünleridir. Panama ise, ABD'ye sevk ettiği karidesleri ile tanınmıştır. Tropikal Amerika kıyılarında, deniz ürünlerinden sünger

ve inci avcılığı çok önemlidir. Antiler, Florida kıyıları, bugün dünyanın en önemli sünger yatakları arasındadır. Kuzey Venezuela, Panama ve Batı Meksika kıyılarında istiridye avcıları, avladıkları istiridyelerden önemli miktarda inci elde ederler.

Subtropikal Amerika kıyılarından, en önemli balıkçılık sahaları ise, ABD ve Meksika kıyılarıdır. New York ile Veracruz arasındaki kıyılarda tutulan balıklar, bu ülkelerin toplam balık üretiminin yarısını sağlar. Kaliforniya’da özellikle turna, uskumru, torik gibi türler avlanır. Kaliforniya, Meksika, Orta Amerika’nın Pasifik kıyılarında avlanan balıklar, Kaliforniya’da yer alan büyük balık tesislerinde işlenerek ihraç edilirler. Ayrıca Kuzey Amerika’da New Foundland Labrador kıyıları balıkçılık yönünden faal bölgelerdir.

Genel olarak kıtada, balıkçılık bakımından en ileri olan ülke ABD’dir. Bu ilke, son yıllarda suni havuzlarda balık üretme faaliyetlerinden önemli gelişmeler kaydetmiştir. Balıkçılık endüstrisi hemen tamamı iç pazara yöneliktir. Başlıca balıkçılık endüstrisi merkezleri; Massachusetts, Maine, Kaliforniya, New England, Kuzey Carolina, Florida, Oregon ve Washington eyaletleridir. ABD ayrıca dünya açık deniz balina avcılığında da büyük öneme sahiptir. Balina avcılığında, Japonya ve Norveç’ten hemen sonra gelir.

2004 yılı itibarıyla Amerika kıtasında ise, yıllık 2,3 milyon ton tatlı su ve akarsu balıkları, 4,4 milyon ton göl ve deniz balıkları, 1,6 milyon ton derin deniz balıkları, 476 bin ton deniz balıkları, 1,3 milyon ton kabuklular, 1,4 milyon ton yumuşakçalar, 756 bin ton kafadan bacaklılar, 79 bin ton çeşitli su hayvanları olmak üzere, toplam 12537 bin ton deniz ürünleri yakalanmıştır. Bu değerle Amerika kıtası dünya deniz ürünleri avcılığının %6,4’ünü karşılamıştır. Deniz ürünleri avcılığında, ABD, Şili, Brezilya, Kanada, Meksika önemli paylara sahiptirler.

10.5. Okyanusya Kıtasında Balıkçılık Bölgeleri

Okyanusya’da yer alan ülkelerin hepsi birer ada ülkesidir. Akla ilk gelen şu cümle olabilir. “Adalar kıtası olan Okyanusya’da balıkçılık çok önemlidir.” Bu görüş doğru değildir. Bugün Okyanusya ülkelerinde balıkçılık faaliyetleri önemsiz sayılır. Bunun sebebini, adaların yer aldığı okyanus sularının balıkçılık için iyi bir ortam oluşturup, oluşturmadığı sorusunda aramak gerekir.

Kıtanın Fiziki Coğrafya özellikleri bölümünde de incelendiği gibi, Okyanusya ülkelerinin büyük bölümü, Tropikal kuşakta yer alır. Genelde küçük ada ülkelerinin çevresindeki suların yıllık ortalama sıcaklıkları 20°C’nin üzerindedir. Bilindiği üzere, sıcak sularda, balıkların besin kaynağını oluşturan planktonlar yok denecek kadar azdır. Buna paralel olarak, sıcak sularda balık cinsleri çok fazla olmasına karşılık balık miktarları da çok azdır. Balık miktarları az olunca, balıkçılık faaliyetleri de pek fazla gelişemeyecektir. Şüphesiz, Okyanusya ülkelerinin durumu da böyledir.

Balıkçılık faaliyetleri, yer aldığı yere göre; tatlı su balıkçılığı ve açık deniz balıkçılığı, tutulan balığın tüketim şekline göre; geçim tipi ve ticari tip balıkçılık olmak üzere yine ikiye ayrılır. Okyanusya’da önemli akarsu yer almadığı için, tatlı su balıkçılığı önemsizdir.

Avustralya ve Yeni Zelanda adalarında yer alan kısa mesafeli akarsularda, geçim tipi balıkçılık faaliyetleri az da olsa yapılmaktadır. Ancak tutulan balık miktarı çok azdır. Örneğin, Avustralya’da tutulan toplam balık miktarının ancak %1’ini tatlı su balıkçılığı karşılar. Açık deniz balıkçılığına ise, sıcak okyanus sularındaki planktonların azlığı ve dolayısı ile balık miktarının azlığı olumsuz yönde etkilemektedir. Buna rağmen az da olsa açık deniz balıkçılığı yapılmaktadır. Buna rağmen az da açık deniz balıkçılığı yapılmaktadır. Tutulan balıkların tüketim tipine gelince, her şeyden önce tutulan balık miktarının az, pazarlama imkânlarının kısıtlı oluşu, balık işleme tesislerinin olmayışı gibi nedenlerle; ticari balıkçılık önemsizdir. Bu nedenle denilebilir ki Okyanusya’da geçim tipi balıkçılık hâkimdir.

Okyanusya ülkelerden en çok tutulan ve ticari amaca yönelik olan balık türü; ton balığıdır. Bunu, karides ve ıstakoz avcılığı takip eder. Tutulan ton balığının büyük bir kısmı, Japonya, ABD, SSCB ve Avrupa ülkelerine ihraç edilir. Japonya, bazı Okyanusya ülkelerine (örneğin Tonga), balıkçılığı geliştirmek için, ton balığı av tekneleri sağlamaktadır. Okyanusya’da yer alan sığ mercan kayalıkları ve lagünler, inci ve sedef üretim ortamlarını oluşturur. Önemli inci yataklarının başında, Kuzey Avustralya kıyıları gelir. Bu imkânlardan henüz tam anlamıyla faydalanan Okyanusya ülkesi yok gibidir. Kıta’da tutulan balık miktarları önemli yekûn tutmaz. Dünya’da yılda tutulan balık miktarının ancak %0,5’ini Okyanusya ülkeleri karşılar. Okyanusya ülkeleri arasında da en fazla balık tutan ülkeler ise; Avustralya, Yeni Zelanda, Papua Yeni Ginesi’dir. Oysa Japonya 1978 yılında avladığı 10,1 milyon ton balık ile dünyada tutulan balık miktarının %15’ini karşılamıştır.

Gayrisafi millî gelirden balıkçılık ithalatının payı, Vanuatu, Papua Yeni Ginesi, Fiji gibi ada ülkelerinde, dünya ortalamalarının üzerindedir. İhracattaki pay ise, aynı ülkeler yüksek değerler gösterir. Bu değerler bu ülkelerin çok balık avladıkları ve yedikleri anlamına gelmez. Çünkü bu ülkelerin nüfusları oldukça azdır. Bu nedenle değerler yüksek çıkmaktadır. Okyanusya’nın bu konudaki gerçek değerlerini, Avustralya ve Yeni Zelanda yansıtır.

Uygulamalar

- Balıkçılığın dünya ekonomisindeki yerini, kıtalara ayırarak açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul
- Özey Ramazan, (2010). Ülkeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul

Uygulama Soruları

1. Teknolojik seviyenin açık deniz balıkçılığındaki etkilerini Avrupa ve Asya kıtalarını göz önünde bulundurarak değerlendiriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Dünya balıkçılık ve deniz ürünleri üretimi kıtalara ayrılarak incelenmiştir.

Bölüm Soruları

1) 47 bin tonun üzerindeki üretimiyle, dünya balık ürünlerinin %34'üne sahip olan ülke hangisidir?

- a) Peru
- b) Hindistan
- c) Çin
- d) Endonezya
- e) ABD

2) Aşağıdaki ülkelerden hangisi dünya balık ürünleri piyasasındaki en güçlü ilk beş ülkeden biri değildir?

- a) Japonya
- b) ABD
- c) Hindistan
- d) Çin
- e) Norveç

3) Aşağıdakilerden hangisi Kuzey ve Batı Avrupa balıkçılık bölgelerinin özelliklerinden biri değildir?

- a) İngiltere, Norveç arasındaki zengin koy, körfez ve denizlerde yapılır.
- b) Bölge balina ve fok avcılığında oldukça ilerlemiştir.
- c) Norveç kıyıları plankton açısından çok zengindir.
- d) Kuzeyde morina, güneyde ringa avlanır.
- e) Avrupa kıtasının en zengin balıkçılık bölgesidir.

4) Aşağıdaki yerlerden hangisi, Amerika kıtasında tatlı su balıkçılığının yapıldığı akarsu veya göllerden biri değildir?

- a) Rio Grande
- b) Orinoko
- c) Victoria
- d) La Platta
- e) Mississippi

5) Okyanusya ülkelerinde ticari amaca yönelik olarak, en çok avlanan balık türü hangisidir?

- a) Uskumru
- b) Levrek
- c) Ton balığı
- d) Karides
- e) Orkinos

6) ABD'ye ihraç ettiği karideslerle bilinen ülke'dır/dir.

7) Balıkçılık dünyanın neredeyse tüm bölgelerinde yapılıyor olsa da ekonomik değer taşıyan balıkçılığı çok az ülke gerçekleştirir.

8) Avrupa'da balıkçılık faaliyetleri üç ana bölgede toplanmıştır.

9) Dünyada 2007 yılı itibarıyla bin ton tatlı su ve deniz ürünleri avlanmıştır.

10) Fas, G. Afrika, Senegal balıkçılık ve deniz ürünleri üretiminde Afrika'daki en ileri ülkelerdendir.

Cevaplar

1)c, 2)e, 3)e, 4)c, 5)c, 6)Panama,7)D, 8)D, 9)140, 10)D

11. ENERJİ KAYNAKLARI VE MADEN BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 11.1. Avrupa Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri
- 11.2. Asya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri
- 11.3. Afrika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri
- 11.4. Amerika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri
- 11.5. Okyanusya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Gelecek yüzyıl için alternatif kaynak olarak görülen enerji kaynakları hangileridir?
2. Enerji kaynakları bulundukları yere göre kaç'a ayrılır, açıklayınız.
3. Avrupa kıtasında yer alan önemli yer altı kaynakları nelerdir? Kullanım alanları hakkında bilgi veriniz.

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Küresel Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri	Küresel enerji kaynakları ve maden bölgelerinin değişimlerini açıklayabilir.	Açıklayarak
Avrupa Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri	Avrupa kıtasının enerji kaynakları ve maden bölgelerini öğrenir.	Bilgi vererek
Asya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri	Asya kıtasının enerji kaynakları ve maden bölgelerini öğrenir.	Sebepleri açıklayarak
Afrika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri	Afrika kıtasının enerji kaynakları ve maden bölgelerini öğrenir.	Kavrayarak
Amerika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri	Amerika kıtasının enerji kaynakları ve maden bölgelerini öğrenir.	Tahlil ederek
Okyanusya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Maden Bölgeleri	Okyanusya kıtasının enerji kaynakları ve maden bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve düşünerek

Anahtar Kavramlar

- Enerji
- Ham madde
- Kaynak
- Maden
- Pazar
- Ekonomi
- Rezerv
- Ton

Giriş

Sanayi devriminden sonra dünya, enerji kaynaklarına daha bağımlı hâle gelmiştir. Çünkü her türlü sanayi, mutlaka enerji kaynağına ihtiyaç duyar. Enerji kaynakları bulundukları yere göre; yer altı ve yerüstü olmak üzere ikiye ayrılır. Kömür, petrol, doğal gaz, jeotermal kaynaklar, uranyum, toryum gibi kaynaklar yer altı enerji kaynaklarıdır. Hidrolik (su gücü), odun, tezek, rüzgâr, med-cezir, güneş, biyomas kaynaklar ise yerüstü enerji kaynaklarıdır.

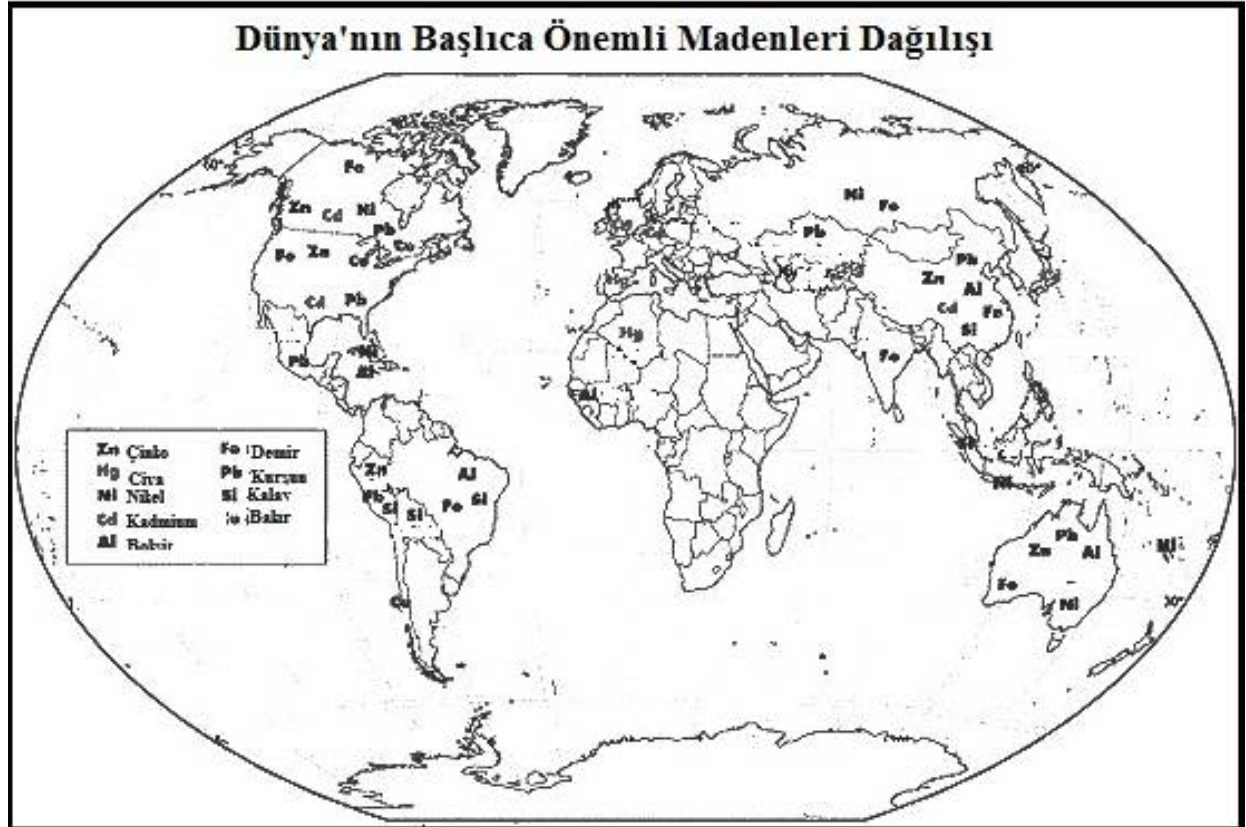
Sanayi devriminin ilk dönemlerinden bugüne en çok ihtiyaç duyulan enerji kaynakları ise kömür, petrol, doğal gaz, hidroelektrik kaynaklardır. Daha sonraki yıllarda bu enerji kaynaklarına; nükleer enerji santrallerinin kurulması ile birlikte uranyum ve toryum da ilave edilmiştir. Biyomas, jeotermal, rüzgâr, med-cezir, güneş enerji kaynakları ise, gelecek yüzyıl için alternatif kaynaklar olarak görülmektedir.

Dünya kömür rezervleri incelendiğinde; bu enerji kaynağının bulundukları ülkelerin kalkınmasında ve hâkim güç hâle gelmesinde katkıları açıkça görülür. Nitekim Dünya toplam taş kömürü rezervlerinin (909 milyar ton), %75,8'i beş ülkede (ABD, Rusya, Çin, Hindistan, Avustralya) toplanmıştır. Dünya taş kömürü rezervlerinin yaklaşık %23'üne tek başına ABD sahiptir. Avustralya'nın taşkömürlerini Japonya, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin taşkömürleri ise İngiltere sanayisinde kullanılmaktadır.

Yeryüzünde üretilebilir petrolün %65'i Orta Doğu'da, %9,1'i Avrupa'da, %9'u Güney Amerika'da, %7,3'ü Afrika'da, %6,1'i Kuzey Amerika'da, %6'sı Orta Asya'da, %5,4'ü Uzak Doğu'da ve %3'ü ABD'de bulunmaktadır. Dünyada toplam çıkarılabilir petrol rezervi 150 milyar ton kadardır. Bu hızla üretilirse 40–50 yıl sonra petrol tamamen tükenecektir.

Dünya petrol ve doğal gaz rezervleri (yer altındaki saklı bulunan ve çıkarılabilir olan sahip oldukları ham madde miktarı) incelendiğinde ve dünya siyasi çalkantıları ile karşılaştırıldığında, büyük bağlantılar olduğu anlaşılır. Gerek petrol gerekse doğal gaz rezervleri incelendiğinde, ABD, Rusya, Çin gibi ülkeler kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar rezervlere sahip oldukları görülür. Rezervi yüksek olan ülkelerde bulunan petrol ve doğal gaz rezervlerinin tamamının bu ülkeler tarafından çıkarılıp işletildiğini söylersek, dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin tamamına yakınının süper güçlerin hizmetine sunulmuş olduğu görülür.

Dünya nükleer enerji kullanımı incelendiğinde görülür ki ilk sıraları ABD, Fransa, Japonya, Almanya ve Rusya gibi ülkeler alır. Bu ülkelerden Fransa toplam enerji kaynağının %75'ini nükleer enerji santrallerinden elde ettiği enerji oluşturur. Enerji açığı olan ülkeler için nükleer enerji, acil ve en önemli çözüm yolu olarak görülmektedir. Teknolojik gelişme için enerji üretimi çok gereklidir. Bu gelişmeyi hızlı bir şekilde devam ettirmek isteyen ülkeler Dünya maden bölgelerinin dağılışına kısa bir göz atılacak olunursa, özellikle süper güçlerin toprakları üzerinde ya da onların kontrolleri altında olduğu görülür. ABD'nin Appalach kömür madeni bölgesi, Teksas petrol havzası, Göller bölgesi demir cevheri yatakları, dünyanın en zengin maden yatakları arasındadır.

Dünya maden rezervlerinde önemli payları olduğu gibi dünya maden üretiminde de rol oynayan ülkelerin başında ABD, Çin, Güney Afrika, Kanada, Avustralya ve Rusya gelmektedir. Bunun yanı sıra maden grubuna girmeyen petrol üretiminde ise Suudi Arabistan, Kuveyt, İran, Rusya ve CIS ülkeleri önemli rezervlere sahiptir.

Dünya ticaretinde madencilik ürünleri başlıca üç grupta toplanır. Bu ürünler arasında dünya ihracat değerlerine göre ham petrol, demir dışı metaller ve endüstriyel mineraller önemli yere sahiptir.

Maden üretim değerleri, ilk sıralarda demir cevheri, tuz ve boksitin olduğu görülmektedir. Demir cevheri üretimi, bir önceki yıla göre %10'luk azalmayla 1,25 milyar tona ulaşırken, tuz üretimi %2'lik artış göstermiştir. Metalik cevherler içinde, demirden sonra üretimin fazla olduğu mineraller; boksit(alüminyum) ve kromdur. Dünya maden üretiminin yoğun olduğu diğer mineraller; fosfat, azot, jips, kükürt, soda ve pomza olarak sıralanmaktadır.

11.1. Avrupa Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri

Avrupa kıta olarak enerji kaynakları bakımından petrol hariç diğerleri bakımından zengindir. Rusya, İngiltere, Almanya çok zengin maden kömürü yataklarına sahiptir. Öte yandan İskandinav ülkeleri ile Alp ülkeleri, beyaz kömür yani hidroelektrik enerji kaynağı bakımından büyük potansiyelleri vardır.

Avrupa, beyaz kömür yönünden oldukça zengindir. Başlıca beyaz kömür bölgeleri; İskandinav ülkeleri (Norveç, İsveç), Alp Dağlarının üzerinde yer alan ülkeler (İtalya, İsviçre, Avusturya, İspanya) ile Doğu Avrupa ülkeleri (Rusya, Ukrayna)'dır. İskandinav dağlarından kaynaklanan ırmaklar, sayıca çok, rejimleri nispeten düzenli ve doğal şartlar bakımından enerji üretimine en elverişli akarsulardır. Alp Dağları üzerinde yer alan ülkelerdeki akarsular, Alp rejimine sahiptirler ve doğal şartlar bakımından (yüksekti) enerji üretimine elverişlidirler. Doğu Avrupa ülkelerinin başlıca su gücünü akarsular (Volga, Don ve Dinyepr) ve kanallar (Ladoga gölü ile Onega gölünü birleştiren kanal üzerinde Svir hidroelektrik santrali kurulmuştur) oluşturmaktadır. Gerek İskandinav gerekse Alp ülkeleri, maden kömürü rezervleri bakımından oldukça fakirdirler. Dolayısıyla bu ülkeler, enerji gereksinimlerinin büyük çoğunluğunu hidroelektrik santrallerden karşılamaktadırlar.

Enerji kaynaklarından kömüre gelince, Avrupa çok zengin yataklara sahiptir. Dünya maden kömürü yatakları, genelde karbon devrinde meydana gelmiş olan Hersinya kıvrımlarına ait sahalarda bulunmaktadır. Hersinya kıvrımları da daha önce belirtildiği üzere, Avrupa'da oldukça fazla yer tutmaktadır. Antrasit ve taş kömürü yatakları, Avrupa'da esas itibarıyla üç bölgede toplanmıştır. Bu bölgeler şunlardır. 1. Büyük Britanya-Yukarı Vistül arasında sıralanan kömür havzaları, 2. Doğu Avrupa kömür havzaları, 3. Hersinya Sıradağları dâhilinde ve Alp kuşağındaki kömür havzalarıdır. Büyük Britanya-Yukarı Vistül arasında sıralanan kömür havzaları, iki ayrı ana bölgede toplanmışlardır. Bunlar; 1. Büyük Britanya kömür havzaları, 2. Pas De Calais- Yukarı Silezya arasındaki kömür havzalarıdır.

Büyük Britanya kömür havzaları, kendi arasında üç tali bölgeye ayrılmaktadır. Bunlar; 1. İskoçya kömür havzaları, 2. Penine Dağları çevresindeki kömür havzaları, 3. Güney Galler bölgesi ve Doğu Kent kömür havzalarıdır. Büyük Britanya kömür havzaları, İskoçya'nın Brora havzası Jura devrine, İskoçya'nın diğer havzaları ile İngiltere'de yer alan kömür havzaları karbon devrine (özellikle üst karbonifer) aittirler. İskoçya kömür havzaları; üç ayrı tali havzada toplanmıştır. Bu havza Britanya kömür rezervlerinin 1/5'ine sahiptir. Damar kalınlıkları ince olup, 90 cm'yi aşmazlar.

Avrupa genelinde toplam kömür rezervleri, üretimleri ve ticaretlerine gelince; Dünya genelinde büyük önem kazanmaktadır. Jeolojik kaynaklar denilince, gelecekteki ekonomik bir şekilde üretimi tahmin edilen kaynakların ortalama değerini kapsamaktadır ki Avrupa bu kaynakların %8'ine sahiptir. Teknik ve ekonomik olarak üretime elverişli kaynaklar ise bugünkü şartlarda çıkarılabilecek rezerv miktarlarıdır ki Avrupa bu rezervlerin %20'sine sahiptir. Dünyada petrol ve doğal gaz hemen hemen aynı alanlarda ve birbirine yakın bölgelerde bulunmaktadır.

Avrupa kıtası petrol ve doğal gaz bakımından, kıtalar içinde en fakir olanıdır. Avrupa'da yer alan başlıca petrol yatakları şunlardır; 1. Sovyet Rusya petrol havzaları, 2. Doğu Avrupa ülkeleri ve 3. Batı Avrupa ülkeleridir.

Eski Sovyet Rusya petrol havzaları; iki tali bölgede toplanmıştır. Birincisi Apşeron yarımadasını da kapsayan Kafkasya petrol havzasıdır ki buradaki petrol yatakları üç bölgede (Bakü bölgesi, Grozni Bölgesi, Kuban veya Maykop bölgesi) toplanmıştır. İkincisi ise, Ural Dağları-Volga Irmağı arasında yer almaktadır ki Kuybişev şehrinden Kuzey Buz Denizi'ne kadar devam eder. Bu bölgeye İkinci Bakü Bölgesi de denilir.

Doğu Avrupa ülkeleri havzaları; Romanya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'dır. Bunlardan Romanya birinci sırada yer alır. Romanya'nın petrol yatakları Doğu Karpatlar ve Transilvanya Alpleri eteklerinde bulunmaktadır.

Batı Avrupa ülkelerinin havzaları içerisinde, toplam 80 milyon ton rezerv ile Federal Almanya birinci sırayı alır. Bundan sonra sırasıyla Hollanda, İtalya, Eski Yugoslavya, Avusturya ve Fransa gelmektedir. Kuzey Denizi'nde 1970'li yıllarda bulunan petrol kaynakları Norveç ve İngiltere'yi de petrol üreten ülkeler arasına sokmuştur.

Avrupa doğal zenginlikler bakımından oldukça çeşitlilik gösterir. İsveç, Rusya, Fransa'da demir yatakları; İngiltere, Fransa, Belçika'da taş kömürü madenleri; Almanya, Çekoslovakya, Macaristan'da linyit; İtalya, İspanya'da çinko ve kurşun; Norveç, Yugoslavya'da krom, Boksit; Karpatlar ve Kafkaslarda petrol önemli bir yer tutar.

Avrupa kıtası madenler bakımından zengin sayılır. Özellikle demir, kobalt, volfram, vanadyum, krom, nikel, molibden ve manganez rezervleri çoktur. Demir, Rusya'nın Kola Yarımadası ve Karelya, Merkezi Rusya, Ukrayna, Kırım, Kafkaslar bölgesinde, Fransa, Lüksemburg, Belçika, Almanya, İngiltere, İsveç, Norveç ve Finlandiya'da bulunmaktadır. Rezerv bakımından Rusya, Fransa ve İsveç ilk üç sırayı alır.

Avrupa'da madenleri, üç ana grupta incelemek gerekir. Bunlar; 1. Demir 2. Demire karıştırılan madenler ve 3. Diğer madenlerdir.

Şüphesiz demir madeni, demir-çelik sanayinde tek başına sade olarak kullanıldığı gibi, krom, manganez, nikel gibi diğer metallerle alaşım yoluyla metalürji sanayinde de kullanılmaktadır. Bu itibarla sanayileşme çabasında olan ülkelerde demirin önemi büyüktür.

Avrupa kıtası, demir madeni yönünden diğer kıtalara göre oldukça şanslıdır. Çünkü yaklaşık dünya demir rezervlerinin %40'ı Avrupa'da bulunmaktadır.

Avrupa'da önemli demir yatakları birkaç bölgede toplanmış durumdadır. Bunlar; 1. Doğu Avrupa, 2. Batı Avrupa, 3. İskandinavya'dır.

İngiltere'deki yataklar ise, terkipleri, yaşları ve üretimleri itibarıyla üç ana gruba ayrılırlar. 1. Cumberland, Furnee ve Forest of Dean'de bulunan hematit yataklar, 2. Kömür

yataklarındaki demir cevherleri, 3. Ülkenin güneydoğusunda, Cleveland, Frodingham, Lincolnshire, Grantham- Northampton arası ve Oxfordshire’de yer alan jura yataklarıdır.

Almanya’da demir cevheri yatakları üç bölgede toplanmışlardır. Bunlar; 1. Harz Dağları (salzgitter yatakları), 2. Şistli Ren ve Taunus (Sieg, Lhan ırmakları ile Vogelsberg yatakları), 3. Suab-Frankoni bölgesidir. İspanya’da demir yatakları Galiçya-Kantabriya ve Güney ve İç İspanya’da bulunmaktadır.

Kobalt; çeliğe katılmak suretiyle, yüksek ısı altında kesme özelliği kazandırmaktadır. Otomatik kesiciler, mıknatıslı çelik, jet motoru parçaları, tıbbi aletler yapımında kullanılmaktadır. Önemli kobalt yatakları, Finlandiya’da (Otatokumpu) ve Kola Yarımadası’nda bulunmaktadır.

Tungsten veya wolfram; çeliğe katılmak suretiyle yüksek ısı altında sertlik ve mukavemet özelliği kazandırdığından, otomatik kesiciler ve mıknatıslı çeliklerde kullanılmaktadır. Avrupa’da yer alan başlıca yataklar; Portekiz’de Borralha ve Panasqueira yatakları, Rusya’da ve İsveç’te bulunmaktadır.

Vanadyum; çeliğe, sertlik, mukavemet, mükerrer darbelere dayanıklılık kazandırdığından, çeşitli alet, otomobil parçaları, yay imalatında kullanılır. Önemli yataklar; Finlandiya’nın Otonmaki ve Outokumpu pirit yataklarından elde edilir.

Krom; çeliğe, sertlik, mukavemet, paslanmadan korunma kazandırdığından, çeşitli alet, makine, parçaları, paslanmaz çelik, silah imalatında kullanılır. Başlıca yataklar; Rusya’da, Eski Yugoslavya’da, Yunanistan’da ve Arnavutluk’ta bulunmaktadır.

Nikel; çeliğe sertlik, uysallık ve dayanıklılık kazandırdığından, paslanmaz çelik, sığağa ve asitlere karşı dayanıklı aletler yapımında kullanılmaktadır. Avrupa’da önemli nikel yatakları; Rusya, Finlandiya ve Arnavutluk’ta bulunmaktadır. Sovyet Rusya’nın nikel yatakları Kola yarımadasında ve Urallerde yer almaktadır

Manganez; çeliğe sertlik ve dış tesirlere dayanıklılık kazandırdığı için, maden ve yol makineleri, ray imalatı, deniz ve nehir tabanlarını taramaya yarayan tarakların yapımında kullanılır. Avrupa kıtası, Sovyet Rusya hariç dünya üretiminin ancak %2,6’sını karşılamaktadır. Başlıca kaynaklar; Sovyet Rusya, Romanya, Macaristan ve İtalya’da bulunmaktadır. Sovyetler Birliği, tek başına dünya manganez üretiminin %50’sini karşılamıştır. Bu ülkenin başlıca yatakları; Ukrayna’da, Gürcistan’da ve Güney Uraller’de bulunmaktadır.

Molibden; çeliğe sertlik, mukavemet ve mükerrer darbelere karşı dayanıklılık sağladığından, otomobil parçaları ve çeşitli aletler (sondaj aletleri) yapımında kullanılmaktadır. Rusya ve Norveç başlıca üretici ülkelerdir. Norveç’in güneyinde kuaben yatakları, Sovyet Rusya’da Kuzey Kafkaslarda tyrnauz yatakları, Avrupa’da başlıca molibden yataklarını teşkil eder.

Avrupa’da civa üreten ülkeler; İspanya, İtalya, Yugoslavya ve Romanya’dır. İspanya dünya civa üretiminin %30’unu, Avrupa üretiminin %44’ünü vermektedir. İspanya’daki civa yatakları çok dağınıktır. En önemli yatakları, Almaden civa yataklarıdır. İtalya’da Amiata Dağı çevresindeki cinnabar yatakları, Yugoslavya’daki İdrija yatakları da önemlidir.

Çinko, eskiden bakırla karıştırılarak tunç hâline getiriliyordu. Bugün Tunç’un önemini korumasına paralel olarak galvenizasyon metodunun geliştirilmesi ile çinkonun değeri bir kat daha artmıştır. Avrupa’nın hemen hemen her ülkesinde çinko madenine rastlanmaktadır. Önemli yataklar, Sovyet Rusya’nın Kafkaslardaki Sadon, Polonya’nın Yukarı Silezya bölgesindeki Byton şehri çevresi, İtalya’daki dağınık hâlde bulunan Alp ocakları ve İsveç’te Garpenberg ocakları teşkil etmektedir.

Kurşun; daha ziyade tek başına kullanılır. Kurşun, antimuanla karıştırılarak cephane imalinde de kullanılmaktadır. Radyasyon yoluyla enerji kaybını önlediği ve insanları gama ışınlarının zehirli tesirinden koruduğu için, günümüzde kurşun daha önemli bir hâle gelmiştir. Kurşun, Avrupa’nın hemen hemen her ülkesinde, çinko ile birlikte bulunmaktadır. Avrupa kurşun üretimi, kıta tüketiminin ancak %60’ını karşılar. %40’ı ise Avustralya ve Afrika kıtasından karşılanır.

Antimuan, çok kere kurşunla karıştırılarak cephane imalinde ve matbaacılıkta kullanılır. Bu madene, Avrupa’da pek fazla rastlanmaz. Önemli yataklar, Eski Yugoslavya’daki Zajaca ve eski Çekoslovakya’daki Hyon deresi çevresi yataklarıdır.

Avrupa’da başlıca bakır yatakları, Sovyet Rusya’da, Eski Yugoslavya’da, Bulgaristan’da, Finlandiya’da bulunmaktadır. Sovyet Rusya’nın yatakları Uraller, Kafkaslar ve Kola Yarımadası’nda, Finlandiya’nın yatakları Outokumpu, Tempere’ni kuzeybatısı ve Turku’nun doğusunda, İspanya’nın yatakları ise Rio Tinto’da bulunmaktadır. Türkiye bakır üretiminde hayli öndedir.

Magnezyum; uçak iskeleti, uçak motorları, otomobil parçaları ve son yıllarda uzay araçları yapımında kullanılır. Magnezyum, Avrupa’da oldukça fazla bulunur. Başlıca yataklar; Avusturya’da, Eski Yugoslavya’da, Yunanistan’da ve Sovyetler Birliği’nde bulunmaktadır. Üretim ve rezerv bakımından Avrupa’da, Avusturya ilk sırayı, Yunanistan ikinci sırayı (Sovyetler Birliği hariç) almaktadır.

Alimünyum, hafif bir madendir. Bakır, magnezyum ve manganle karıştırıldığında, çelik kadar sert, hava tesirlerine dayanıklı bir hâl alır. Elektriği kolay iletir. Vagon, otomobil ve uçak imalinde kullanılır. Başlıca yataklar; Sovyet Rusya’da Urallerde Serov ve Uralski, Ladoga Gölü’nün güneydoğusunda Tilwin sayılabilir. Sovyetler Birliği’nden sonra sırasıyla, Fransa’da Les Baux, Macaristan’da, Eski Yugoslavya’da, İtalya’da ve Yunanistan’da bulunur. Sovyetler Birliği yıllık 6-7 milyon ton üretimle dünyada dördüncü sırayı alır. Fransa, Yugoslavya ve Yunanistan’ın yıllık üretimleri ise 1,5-2 milyon tonu bulur.

Avrupa’da başlıca potasyum yatakları, Sovyetler Birliği’nde, Almanya’da, Fransa’da ve İspanya’da bulunmaktadır. Sovyetler Birliği’nde Urallerde Solikamsk, Polonya sınırına

yakın Strobin (Dnyepir'in yukarı çıkışı), Almanya'da Heidelberg-Breslau arası, İspanya'da Suria, Fransa'da Bollwiller, başlıca potasyum yataklarıdır.

Kükürt; tarımsal ilaçlamada ve sülfirik asit yapımında kullanılır. Avrupa'nın çoğu ülkesinde kükürt pirit cevherinden elde edilmektedir. Doğal olarak kükürt üreten ülkeler; Fransa, Polonya ve İtalya'dır. Piritten kükürt elde eden ülkeler ise; İspanya, Finlandiya, İtalya, Norveç baş sıralarda yer almaktadır.

Değerli madenler (altın, gümüş ve platin) bakımından Avrupa'da en zengin ülke Sovyetler Birliği'dir. Yıllık üretimi 400.000-450.000 kg altın üretimiyle dünya ikincisi olan Sovyetler Birliği'nin altın yatakları Uraller'de ve özellikle Rusya'nın Asya kıtasında kalan topraklarında bulunmaktadır. Bu ülke aynı zamanda platin ve elmas üretiminde dünya üçüncüsüdür.

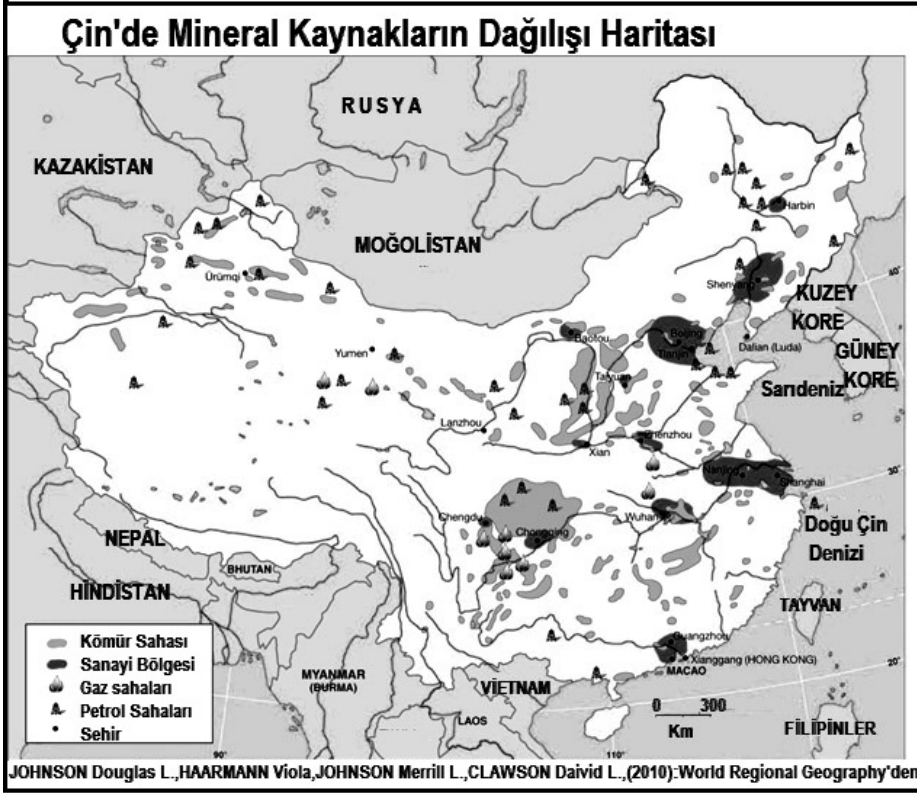
11.2. Asya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri

Güneybatı Asya ve Güneydoğu Asya enerji kaynaklarından petrol bakımından çok zengindir. Dünya petrol rezervlerinin %67'si Orta Doğu bölgesindedir. Öte yandan %4'ü Güneydoğu Asya'da ve %5'i eski SSCB'de (büyük çoğunluğu Asya topraklarında) yer almaktadır.

Dünya doğal gaz rezervlerinin %31'i Orta Doğu bölgesinde, %40'ı eski SSCB (Bugünkü BDT)'de ve %6'sı Güneydoğu Asya ülkelerinde bulunmakta ve böylece dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin %78'inden fazlasının Asya'da bulunduğu ortaya çıkar.

Kıtanın kömür rezervleri dünya rezervlerinin %45'inden fazladır. Ural Dağları bölgesi ile Çin'de çok zengin kömür rezervleri bulunmaktadır.

Çin, Rusya, Hindistan ve Endonezya gibi ülkeler, büyük oranda hidroelektrik enerji potansiyeline sahiptirler. Nükleer enerji bakımından Rusya, Çin, Kazakistan ve Japonya çok sayıda santrallere sahiptir. Ancak rüzgâr, gel-git, biyogaz ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları, kıta genelinde pek yaygın değildir. Bu tür enerji kaynaklarında Japonya öncülük yapmaktadır. Dünya enerji üretiminin %35'ini, tüketiminin %30'unu Asya kıtasına aittir.

Madenler bakımından kıta genel olarak zengin sayılır. Asya kıtasında dünyada nadir bulunan uranyumdan, en bol bulunan kömüre kadar bütün madenler bulunmaktadır. Sibirya'da elmas, demir, kurşun; doğuda, altın, demir, mangan; Hindistan'da alüminyum, mika, mangan, demir; Pakistan ve Afganistan'da krom en önemli madenlerdendir. Özellikle Rusya, Hindistan, Çin, Malezya, Endonezya ve Filipinler, zengin maden rezervlerine sahiptir. Japonya ise, maden yatakları bakımından fakir olmasından ötürü, kıtada tek ve en dünyada en fazla maden ham maddesi alıcısı bir ülke konumundadır.

Rusya; Kursk, Kuzey Batı Rusya, Sibirya ve Urallar bölgesinde önemli demir cevheri rezervleri mevcuttur. Asya'da, Çin hariç (Çin, Doğu Bloğu içinde yer almıştır) dokuz önemli bakır üreticisi mevcuttur. Asya'da iyi kalitede bakır üreten birkaç bölge mevcuttur. Bunlardan biri Güneydoğu Asya'nın adalar grubunun etrafını çevrelemektedir. Buna Endonezya da dâhildir. İkincisi Türkiye'nin de içinde bulunduğu Himalayalara kadar uzanan bölgedir.

Bilinen krom rezervlerin %7'si Kazakistan'da bulunmaktadır. Hindistan'ın kromit rezervleri 53,7 milyon ton olarak verilmiştir. Hindistan, üretimde dünya sıralamasında Türkiye'den sonra 3. sırada yer almıştır.

Dünya kurşun rezervi 100 milyon tonu görünür olmak üzere toplam 140 milyon ton civarındadır. Eski SSCB toplamı olarak bilinen 17.000 tonluk rezervin, %70'i Kazakistan Cumhuriyetinde bulunmaktadır.

Dünya antimuan baz rezervleri 3.6 milyon ton (metal içeriği) olup toplam rezervin 5.1 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. Dünya rezervinin %59,1'i Çin ve Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde bulunmaktadır (Çin %37,5, Rusya %14,6). Statik rezerv durumunun 27 yıl olacağı tahmin edilmektedir.

Dünya tungsten kaynaklarının %57,3'ü ise Çin ve Rusya'da bulunmaktadır. 1996 yılında Çin, dünya tungsten maden üretiminin 26 700 tonunu gerçekleştirmiş olup, dünya toplam maden üretimindeki payı %74,3 olmuştur.

Dünya nikel rezervleri, %18,7'si Asya'da yer almaktadır. %16,6'sı Rusya'dadır. Çin %9,3 ve Endonezya'da %8,1 rezerve sahiptir.

Dünya vanadyum baz rezervi 27 milyon ton olarak verilmektedir. Dünya rezervinin %49,6'sına Rusya, %29,8'ine Güney Afrika ve %19,9'una Çin sahip bulunmaktadır. Rusya'da vanadyum Kachkanar-Urallar Bölgesi'ndeki titanlı manyetit-ilmenit yataklarından elde edilmektedir. Çin ise vanadyumu titanlı-manyetitlerden elde etmektedir.

Dünya molibden rezervin yaklaşık 17 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. Dünya molibden rezervlerinin Çin %9,1'ine sahiptir. Dünya molibden üretimi 1996 yılında ise 128 700 ton olmuştur. Üretimin %23'ünü Çin karşılamaktadır.

Dünya kalay baz rezervleri 12 milyon tondur. Dünya toplam kalay kaynakları ise 37 milyon ton olarak tahmin edilmektedir. Çin ve Eski Sovyetler Birliği'nde bu oran %32,4'dür. Kalay maden üretimi 1996'da ise 221 500 ton kalay üretilmiştir Çin 1996 yılında üretimin %31,4'ünü karşılamıştır

Manganez üretiminde Çin, %5,9'luk rezerve sahip olmasına rağmen, dünya üretiminin %26,7'sini gerçekleştirerek üretimde ilk sırayı almıştır.

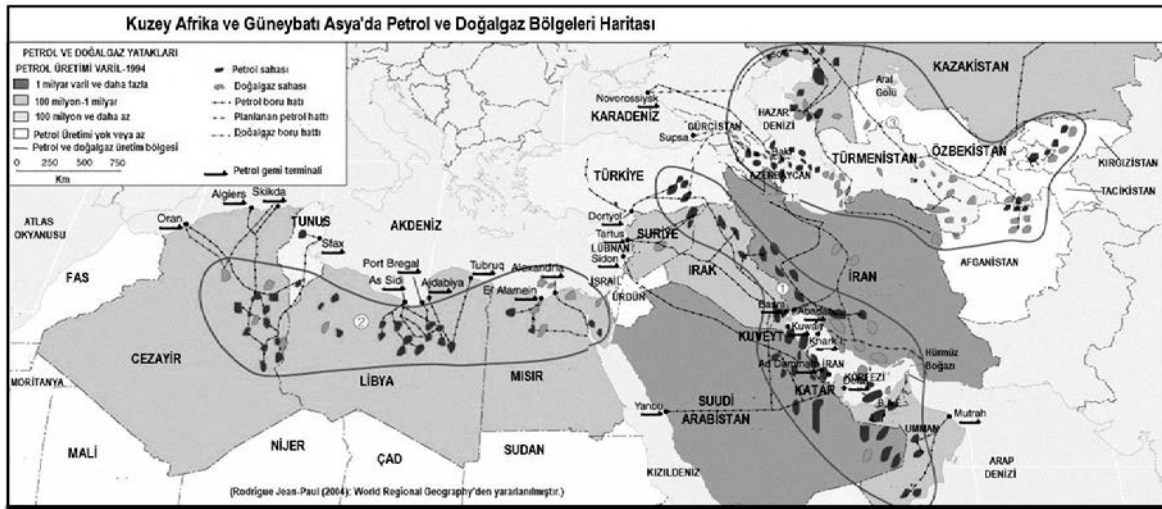
Dünya altın üretiminin %57'si dört sanayileşmiş ülke, ABD, Kanada, Avustralya ve G. Afrika'da yapılmaktadır. Bu ülkeler, toplam 43.000 ton olan dünya altın rezervinin %65'ine ve 661 olan işleyen maden sayısının %61'ine sahiptir. Ülkeler bazında, 1999 yılında

en büyük talep artışı Pakistan'da görülmüştür (%102). Dünyanın en büyük altın tüketicisi Hindistan'ın talebi %38 seviyesinde artarak 660 tona yükselmiştir. Güneydoğu Asya ve Kore'de talep artışı %70, Japonya'da %64 seviyesindedir.

11.3. Afrika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri

Kıta enerji kaynakları bakımından zengindir. Gerçi kömür rezervleri sınırlıdır ama petrol ve beyaz kömür bakımından zengindir. Batı Afrika ve Kuzey Afrika'da zengin petrol ve doğal gaz yatakları bulunmaktadır. Afrika akarsuları, beyaz kömür bakımından önemli rezervler oluştururlar. Yeni yeni kurulan barajlar ile kıtanın hidroelektrik üretimi yıl geçtikçe artmaktadır.

Afrika'nın petrol rezervleri 90 milyon varildir. Yeni rezervler bulunmuştur. Dünyada petrol üretiminin %11'i Afrika vermektedir. ABD, 2003'te Afrika'nın ham üretiminin %14,5'ünü satın almıştır. 2015'te bu oran %25'e yükselmiş olacaktır. Çin, petrolün %20'sini Afrika'dan sağlıyor. 1950'lerde Libya ve Cezayir'in Sahra bölgelerinde zengin petrol ve doğal gaz yatakları bulunmuştur. Petrol ve doğal gaz Nijerya'nın kıyı bölgelerinde, Mısır Arap Cumhuriyeti'nde ve Gabon'da da çıkarılır. Güney Afrika Cumhuriyeti, Zimbabve, Nijerya ve Fas'ta büyük kömür yataklarının bulunmasına karşılık öbür yörelerde kömür azdır.

Afrika maden bakımından zengindir. Afrika madenlerinin kolonyalist bir zihniyetle bir yüzyıldan beri işletilmekte olduğunu da unutmamalıdır. Kıta başlıca üç önemli maden bölgesine ayrılır. Birinci bölge Orta ve Güney Afrika'dır; Kongo (eski adı Kongo Demokratik Cumhuriyeti), Zambiya, Rodezya, Güney Afrika Cumhuriyeti madencilik bakımından zengindir. İkinci bölge, Batı Afrika'dır; Senegal, Gine, Liberya, Gana, Nijerya ve Kamerun bu bölge içinde kalır. Üçüncü bölge ise, Kuzey Afrika'dır; Mısır, Libya, Cezayir, Tunus ve Fas ülkelerini kapsar.

Madencilik sömürgecilik döneminde gelişmiş, birçok yeni maden yatağı bulunmuştur. Günümüzün bağımsız Afrika devletlerinde maden kaynaklarının geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Kıtanın en gelişmiş madencilik bölgeleri, Güney Afrika Cumhuriyeti, Zimbabve, Zambiya ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Katanga yöresidir. Bu

bölgelerden çıkarılan çeşitli madenler arasında en önemlileri altın, elmas, bakır (Zambiya'nın bakır kuşağından), platin, vanadyum, kobalt, uranyum, asbest ve kromdur.

Afrika'da hemen hemen her türlü maden vardır. Ancak demir, bakır, kurşun, manganez, kobalt, krom, vanadyum, fosfat, uranyum, altın, elmas madenleri bakımından çok zengindir. Dünya fosfatın yarısından fazlası, kobaltın %77'si, altının %70'i, dünya pırlanta üretiminin %90'ını Afrika kıtası karşılar.

Dünya demir cevheri rezervleri incelendiğinde, Afrika'da Liberya, Moritanya ve Güney Afrika'da bulunduğu görülür. Moritanya da dünyada önemli demir yataklarına sahip ülkelerden biridir.

Afrika'nın bilinen tüm ticari bakır işletmelerinin 1992'deki 840 bin tonluk üretiminin yaklaşık %98'i Afrika'nın güneyindedir. Yedi Afrika üreticisi içinden altısı bu bölgede bulunmakla birlikte, üretim Zambiya, Güney Afrika ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yoğunlaşmıştır.

Dünya krom rezervleri, Güney Afrika dünyanın en büyük ve en önemli krom üreticisi ülke konumundadır. Dünya krom üretiminin yaklaşık yarısını karşılamakta olup, batılı sanayileşmiş ülkelerin krom ihtiyacını (kromit cevheri ve ferrokrom olarak) karşılayan başlıca ülkedir. Zimbabwe'nin krom cevheri üretiminin hemen hemen tamamı kendi ferrokrom tesislerinde kullanılmaktadır.

Dünya altın üretiminin %57'si dört sanayileşmiş ülke, ABD, Kanada, Avustralya ve Güney Afrika'da yapılmaktadır. Dünya üretimine bakıldığında en dikkati çeken nokta, geleneksel altın üreticisi Güney Afrika'nın payı hızla düşmektedir. Doğu Afrika'da Niyasa Gölü kenarında, Altın sahilinde, Kipo Motoda ve Transvaal'da zengin altın madenlerine rastlanır. Kimberley'le Kongo çevresinde elmas bulunmaktadır. Bugün en çok altın çıkarılan yer Güney Afrika'da Witwatersrand'dır. Ayrıca gene Güney Afrika'da Johannesburg civarında da çok altın çıkar.

11.4. Amerika Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri

Yeryüzünde genelde maden kömürü yatakları, Hersinya kıvrımları kuşağında yer almaktadır. Yeryüzünde yer alan dört büyük maden kömürü bölgesinden birisi, Kuzey Amerika bölgesidir. Maden kömürü rezervleri en fazla Asya-Pasifik bölgesinde (292,5 milyar ton) bulunmaktadır. İkinci kömür bölgesi Kuzey Amerika'dır. Kuzey Amerika'da bulunan kömür rezervleri 257,8 milyar tondur. Güney ve Orta Amerika'da pek fazla kömür bulunmaz. Bu bölgenin toplam kömür rezervleri 21,8 milyar tondur.

Kuzey Amerika Bölgesi: Hersinya sistemini içine almaktadır. Kuzey Amerika kıtasında yer alan Kanada topraklarının geniş olmasına rağmen, maden kömürü bakımından önemli zengin yataklara sahip değildir. Bu bölgede en zengin maden kömürü yataklarına ABD sahiptir. Gerçekten bu ülke bölge kömür rezervlerinin %90'ına sahiptir. Üretim esas itibarıyla ülkenin doğu bölümünde Hersinya kıvrımları sistemleri içindeki Appalach Dağları

boyunca uzanana bölgede elde edilir. Bu bölge, ABD maden kömürü üretiminin %80'ini, içbatı havzalarıyla %95'ini vermektedirler. Appalach kömür havzası, kuzeyde Pensylavania'nın kuzey batısından, güneyde Alabama'ya kadar kesintisiz 1.300 km uzanır. Havzanın genişliği güneyde 32 km, ortada 128 km ve kuzeyde 290 km'yi bulur. Havzanın toplam alanı, 181.000 km² kadardır. Havza; kuzeydoğu Pennsylvania'da az bir sahayı kaplayan, Antrasit havzası ve bu havza dışında kalan geniş sahayı kaplayan bitümlü kömürler havzası olmak üzere iki alt bölgeye ayrılır. Antrasit havzasında, yapı karışık, kömür tabakaları derinde olduğu için işletme güç ve masraflıdır. Appalach bitümlü kömürler havzasında, tabakalar kalın ve intizamlı olarak yer almaktadır. Kömür çıkarımında geniş ölçüde makine kullanılmaktadır. Bu bölgede sanayinin aradığı bütün maden kömürü çeşitleri bulunmaktadır. Hemen her sahadaki bolluk gibi maden kömürü bolluğu da Amerikalıları israfa sevk etmektedir. Çünkü bugün kömür damarlarının en iyi ve en verimli yerleri işletilmektedir.

İç havzalar kömür havzaları, dört grupta toplanabilir. 1. Illinois, Indiana ve Kentucky'da yer alan doğu havzası, 2. Iowa, Missouri, Kansas ve Oklahoma'da bulunan iç batı havzası, 3. Teksas dâhilinde yer alan iç güney batı havzası ve 4. Michigan'daki iç kuzey havzası. Bu havzaların toplam yıllık üretimi 80–100 milyon ton dolayındadır.

ABD'nin bunlardan başka serpilmiş hâlde küçük ve dağınık birçok kömür havzaları da bulunmaktadır. Bunların hepsine birden Kayalık Dağlar ve Büyük Okyanus bölgesi kömür havzaları denir. Kömür üretimi, toplam üretimin ancak %5'ini verir. Kanada'nın kömür havzaları daha ziyade Yeni İskoçya havzalarıdır. Burada beş ayrı havzadan en önemlisi Sydney havzasıdır.

ABD'nin hidroelektrik fabrikaları üç ayrı bölgede yoğunlaşmıştır. Bunlar; 1) Kuzey bölgesi, 2) Doğu bölgesi ve 3) Batı bölgesidir.

Kanada'nın hidroelektrik fabrikaları; batıda Eniz eyaletleri (Yeni İskoçya, Yeni Brunswick, Prince Edward Adası), güneydoğuda Quebec eyaleti, Ortorio eyaletinde, Prairieler bölgesinde (Monitoba, Saskatchewan, Alberto) ve nihayet Britanya Kolombiyası'nda toplanmıştır.

Brezilya'nın hidroelektrik enerjisi üretimi yılda %10–12 oranında artmaktadır. Santraller genelde akarsuların üzerinde bulunan şelaleler üzerinde bulunmaktadır. Sao Paulo ve Mato Grasso eyaletlerinin sınırındaki Urubupunga elektrik santrali, güney yarım küredeki en büyük santral olup, ileride 4600 MW kapasiteye erişecektir.

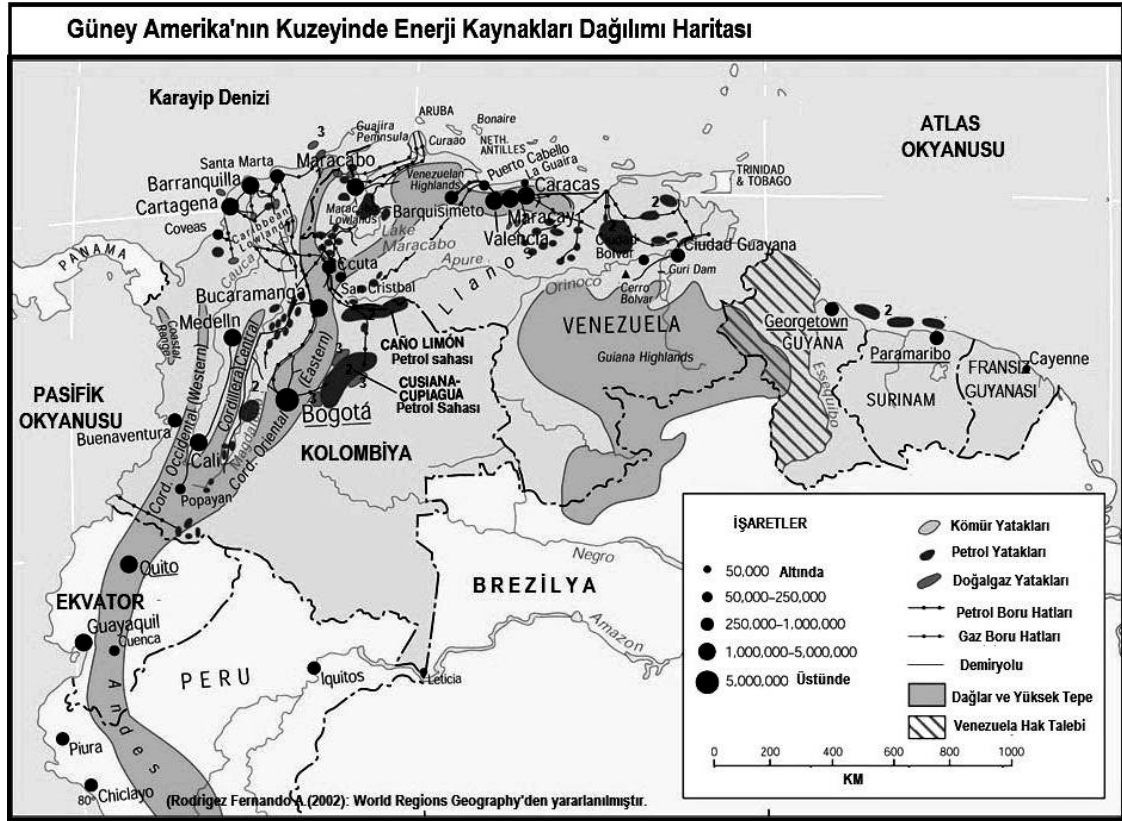
Meksika, Kolombiya ve Peru; fazla öneme sahip değillerse de hidroelektrik üretiminin ülke içindeki diğer enerji kaynaklarına olan payları azımsanacak kadar değildir.

Kıta olarak, dünya petrol rezervlerinde en büyük paya (%15) sahip değilse de (Orta Doğu ülkeleri, toplam rezervin %60'ına sahiptir.), ülke olarak ABD ve Venezuela, önemli petrol rezervlerine sahiptir ve üretimleri oldukça fazladır. ABD'nin petrol yatakları üç bölgede yoğunluk kazanmaktadır.

1) Appalach Bölgesi: Bu bölge, ABD'nin en eski bölgesidir. İlk işletme 1859'da Pennsylvania'da açılan Drake'in kuyusu ile başlamıştır. Günümüzde kaynakların tükenmesiyle üretim düşmüştür. Ülke içinde üretimdeki payı %2 kadardır.

2) Batı Orta Bölgesi: ABD'nin en büyük ve en zengin petrol bölgesidir. Bu bölge, kuzeyde büyük göllerden güneyde Meksika körfezine kadar uzanır. Zengin yataklar Mississippi Nehri'nin batısında, Teksas eyaletinin kuzey bölgesinde yer almaktadır. Buraya Amerikalılar "Middle Continent Field" demektedirler. Ayrıca "Gulf Coast Field" dedikleri bölge (Teksas ve Louisiana'nın kıyıları) önemlidir. Bu iki bölge ülke üretiminin %55'ini vermektedir. Yalnız Teksas eyaleti ülke üretiminin %60'dan fazlasını karşılar.

3) Batı Bölgesi: Kayalık Dağları ile Pasifik Okyanusu kıyısı arasında uzanan geniş sahayı içine alır. Burada en büyük petrol bölgesi, Kaliforniya'dır. Batı bölgesi, ABD petrol üretiminin %18'inden fazlasını karşılar.

Arjantin'in petrol kaynakları ise, Patagonya And Dağları eteğinde ve Atlas Okyanusu kıyısında yer almaktadır. Brezilya'da petrol bol miktarda bulunmakla beraber, çoğunlukla Amazon bölgesi gibi çıkarılması çok zor olan bölgelerde bulunmaktadır. Petrol genellikle Bahia eyaletinde, merkez olan Salvador şehri yakınlarında, ayrıca Sergipe, Alagoas ve Rio de Janeiro eyaletlerinde çıkarılmaktadır.

16 Temmuz 1945 tarihinde New Mexico'da Alamogordo'da ilk atom bombasının patlatılmasıyla atom enerjisi terimi ortaya çıktı. ABD, nükleer enerji kaynaklarından Uranyum'un da çok zengin oluşu, nükleer enerji üretiminin hızlı bir şekilde gelişmesine

neden olmuştur. Uranyum bugün ülkenin 13 eyaletinde üretilmesine rağmen, üretimin %85-90'ını New Mexico, Wyoming, Colorado ve Utah eyaletleri karşılamaktadır. Güney Amerika ülkelerinden olan Brezilya; zengin uranyum ve toryum kaynaklarına sahiptir. Bu nedenle Brezilya gelecekte atom devrine güvenebilecektir. Amerika kıtasında ise, çalışan 123 adet nükleer santral bulunmaktadır.

Amerika kıtasında maden yatakları bazı bölgelerde yoğunluk kazanmaktadır. Bu maden bölgelerinin başlıcaları, Kuzey Amerika'da Appalach bölgesi, güneydoğu bölgesi, Kayalık Dağları ve Meksika'nın iç havzalar ve platolar bölgesini sayabiliriz. Orta Amerika ve Antil Adaları bazı madenler yönünden zengindir (Demir, bakır, altın ve gümüş gibi).

Güney Amerika'da ise maden yatakları bakımından en zengin bölge, And Dağları bölgesidir. Ayrıca kıtanın kuzey ve doğu kıyı bölgelerinde önemli maden yataklarına sahiptir.

Zengin demir madeni yatakları kıtanın doğu yarısında toplanmıştır. Kuzey Amerika'da Göller yöresinin çevresinde yer alan Masabi Range, Step Rook Lake, Ouyana, Duluth, Marquette yatakları en zengin demir cevheri yataklarıdır. Antil dağlarından; Küba'nın doğusunda Mayari işletilmekte; buna karşılık Haiti Adası'ndaki Dominik Cumhuriyeti'ndeki yataklar henüz işletmeye açılma safhasındadır. Güney Amerika'da demir yataklarına sahip ülkeler; Brezilya, Venezuela, Peru ve Şili'dir.

Amerika'da önemli bakır cevheri yataklarına sahip ülkeler; ABD, Kanada, Şili ve Peru'dur. ABD bakır rezervlerinin net metal tutarı, 50 milyon ton dolayında olduğu hesaplanmıştır. Kanada'nın sahip olduğu rezerv, 9,5-10 milyon ton dolayındadır. Şili, Amerika kıtasında ABD'den sonra en zengin rezervlere sahiptir (46 milyon ton kadar).

Dünya manganez üretiminin %12,1'ini tek başına Brezilya karşılamaktadır. Brezilya'da zengin manganez rezervleri Para ve Orta Goias eyaletlerinde yer almaktadır.

Kurşun ve çinko minarelerinin çoğu kez birlikte bulunması ve yatakların aynı zamanda bakır, gümüş ve altın gibi madenleri de içerebilmesi gibi nedenlerden ötürü, rezervlerinin tahmini oldukça güçtür. Dünya kurşun ve çinko rezervi bakımından Kanada birinci, kurşun üretimi bakımından ABD birinci, çinko üretiminde ise Kanada birinci sırada yer almaktadır.

Sanayide çok geniş kullanım alanı volframit veya şelit cevheri, dünya rezervleri 2,3 milyon ton olarak tahmin edilmektedir. Amerika'da en çok rezerve sahip olan ülke, Kanada; dünya rezervlerinin %12'sine (270 bin ton), ABD %5,8'ine (135 bin ton) sahiptir.

Amerika kıtasında ilk işletmeye açılan madenler arasında altını görürüz. Günümüzde, altın üretiminde Kanada ve ABD, Güney Afrika Cumhuriyeti ve SSCB'den sonra üçüncü ve dördüncü sırayı almaktadırlar. Dünya altın üretiminin (1,2 milyon kg.) %7'sini Kanada (%4,1) ve ABD (%2,9) vermektedir. Kanada'nın başlıca altın yatakları; Ontorio eyaletinde Porcupine Lake, Red Lake ve Quebec eyaletinde Kinglanda Lake kasabaları çevresindedir. ABD'nin ise, Dakota, Utah, Kaliforniya ve Alaska eyaletlerinde bulunmaktadır. Güney

Amerika’da ise başlıca altın maden yatakları; Ekvator, Peru; Bolivya gibi And Dağları zinciri üzerinde yer almış ülkelerde ve Guyana Platosu’nda yer almaktadır.

Dünya platin üretiminde (dünya üretimi 1,5 milyon kg.), Kanada birinci, dünya elmas üretiminde (dünya üretimi 45–50 milyon kırıat) Brezilya dördüncü sıradadır. Küba'nın 1 milyon ton kromit kaynağı bulunmaktadır.

11.5. Okyanusya Kıtasında Enerji Kaynakları ve Madenler Bölgeleri

Okyanusya’da yer alan kömür rezervleri, muhtemel rezervlerin oranından daha yüksek değerlere ulaşır. Bu da göstermektedir ki Avustralya ve Yeni Zelanda’da yer alan kömür rezervleri, ekonomik yönden çıkarılması daha uygun şartlar taşımaktadır. Bu durum, üretimin yıllardan beri yüksek değerlerde gerçekleşmesine neden olmuştur. Avustralya’nın kömür yatakları, doğuda Avustralya sıradağlarının eteklerinde yer tutmuştur. Yeni Zelanda’da ise, başlıca önemli kömür yatakları güney adasında yer alır.

Avustralya’da ilk kez ticari amaçlı petrol 1961 yılında Queensland eyaletinde Moonie alanında çıkarılmaya başlanmıştır. Bu bölge aynı zamanda Avustralya’nın bu günde önemli petrol havzalarından birini oluşturur. Bu petrol bölgesinden çıkarılan petrol, pipe-line (boru hattı) ile kıyıdaki Brisbane limanına gönderilir.

Doğal gaz, petrolde olduğu gibi Avustralya ve Yeni Zelanda’da yer alır. Avustralya’da ilk defa doğal gaz, Moonie petrol kuyusunun 200 km kuzeybatısında, yine 1961 yılında Roma’da çıkarılmıştır. Yeni Zelanda’nın doğal gaz yatakları ise, Taranaki bölgesindedir. Papua Yeni Ginesi’nde ise, Gulf District bölgesinde zengin doğal gaz yataklarına rastlanmıştır.

Okyanusya’da Avustralya, Yeni Zelanda ve Papua Yeni Ginesi, zengin beyaz kömür rezervlerine sahiptir. Bu rezervlerin başlıcalarını akarsular oluşturur. Avustralya’da 1915’den bu yana, Murray Irmağı üzerinde baraj yapma faaliyetleri sürdürülmektedir. Yeni Zelanda’nın beyaz kömür kaynakları ise, ülkede yer alan Waikato Irmağı ile diğer ırmaklardır. Papua Yeni Ginesi’nin de zengin hidroelektrik potansiyeli vardır. Ancak bu ülkenin kaynakları yeterince değerlendirilememiştir.

Okyanusya, jeotermal enerji kaynakları bakımından, Avustralya bir tarafa bırakılacak olursa, genelde çok zengindir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi, Okyanusya adalarının üzerinde bugün faal durumda çok sayıda volkan vardır. Bu volkanların bir kısmı ise, sıcak su veya buhar püskürtmektedirler. Şüphesiz Jeotermal kaynaklardan özellikle gayzerler (gür ve güçlü fişkırtma) çok önemli olup, genç volkanik bölgelerde oluşmuşlardır.

Okyanusya maden bakımından zengin ülkeler Avustralya ve Yeni Zelanda, Papua Yeni Ginesi ve Melanezya adalar grubu içinde yer alan ada ülkeleridir.

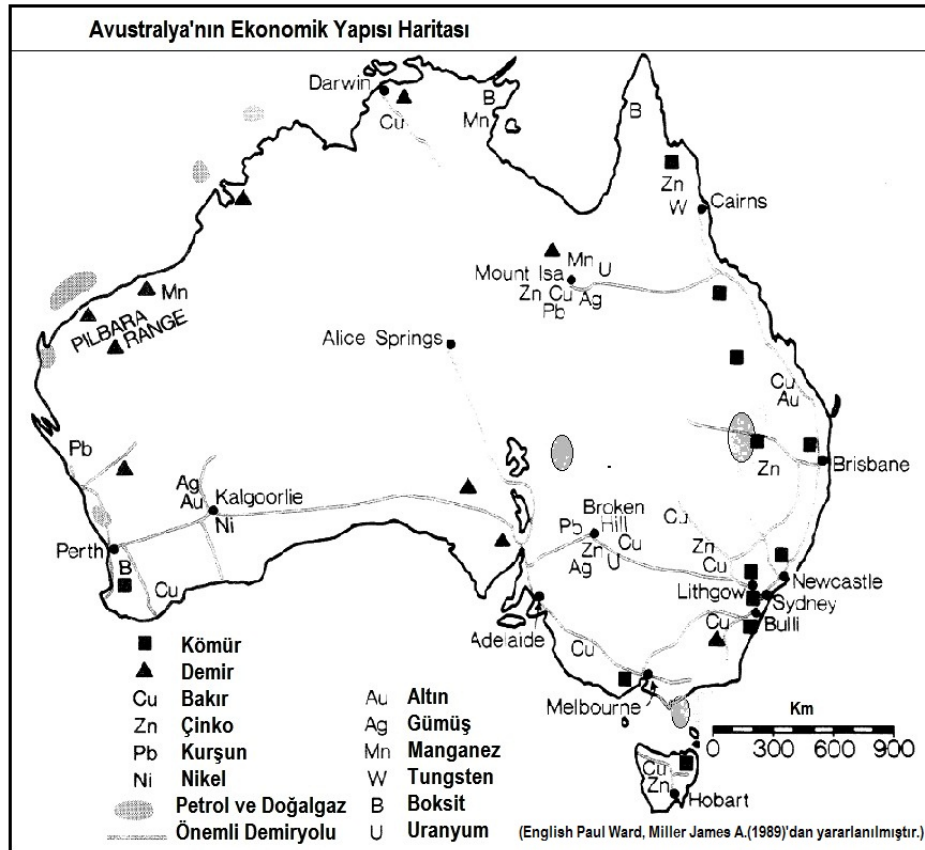
Okyanusya da demir yatakları bakımından en zengin ülke, Avustralya'dır. Ayrıca, Yeni Kaledonya, Yeni Zelanda ve Fiji Adalarında da demir yatakları bulunmaktadır. Çoğu kez birlikte bulunan bu iki metal, Avustralya'da oldukça zengin rezervlere sahiptir.

Dünya boksit rezervleri toplam 18,3 milyar ton olarak tahmin edilmektedir. Bu toplam rezervin %25 ise (4,5 milyar ton) Avustralya da bulunmaktadır.

Okyanusya, altın ve gümüş yatakları bakımından da zengin sayılır. Başlıca yataklar; Avustralya, Yeni Zelanda, Papua Yeni Ginesi ve Fiji'de bulunmaktadır.

Okyanusya'da bu madenlerin dışında önemli diyebileceğimiz madenlerin başlıcalarını nikel, manganez, kobalt, kalay ve krom oluşturmaktadır. Bu madenler bazen ülkeler için ayrı önem taşımaktadır.

Avustralya'nın maden dağılışı haritasına bakıldığında, madenlerin genelde kıyı bölgelerinde yoğunluk kazandığı göze çarpar. Eyaletlere göre dağılışı incelendiğinde bazı eyaletlerin daha fazla maden yataklarına sahip olduğu dikkati çeker. Avustralya'da en eski maden bölgesi, Yeni Güney Galler eyaletidir. Bu eyalet günümüzde de Avustralya genelinde, kömür üretiminin %46'sını, kurşun-çinko üretiminin %55'ini vermektedir.

Avustralya'nın Batı platosunun büyük sahaları üzerindeki eski kayaların dış yüzeyi ve doğu bölgelerinin bazı kesimlerinde, çok zengin altın, gümüş, kalay, çinko ve bakır yatakları

bulunmaktadır. Ülke aynı zamanda önemli demir, boksit ve uranyum yataklarına sahiptir. Avustralya dünyanın başta gelen opal (panzehir taşı) kaynaklarına da sahiptir.

Uygulamalar

- Sanayi devriminden günümüze kadar geçen sürede insanların tükettiği ya da yoğun olarak ihtiyaç duydukları enerji kaynaklarında yaşanan değişimi kronolojik sıralama içerisinde açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul.

- Doğanay Hayati, Altaş Tanfer, (2013). Doğal Kaynaklar. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Uygulama Soruları

1. Dünya doğal gaz ve petrol rezervleri ile uluslararası siyasi çalkantılar arasındaki bağlantıları Orta Doğu coğrafyasından yola çıkarak bu kaynaklara sahip olan ülkeler ile işleyen ülkeler arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Dünya üzerindeki yer altı ve yerüstü kaynaklarının dağılımını, kullanım alanlarını belirttiğimiz bu bölümde, özellikle sanayi devriminden sonra dünyada artan ham madde ve enerji ihtiyacına değinerek, tüm bu kaynakları kıtasal bazda ele alarak değerlendirdik.

Bölüm Soruları

1) Enerji kaynaklarını yer altı ve yerüstü kaynaklar olarak sınıflandırdığımızda aşağıdakilerden hangisi yer altı kaynakları grubuna giremez?

- a) Biyomas kaynaklar
- b) Uranyum
- c) Jeotermal kaynaklar
- d) Doğal gaz
- e) Petrol

Dünya taş kömürü toplam rezervlerinin %75'i beş ülkede toplanmıştır.

2) Aşağıdaki ülkelerden hangisi bu beş ülkeden biri değildir?

- a) Rusya
- b) ABD
- c) Avustralya
- d) Almanya
- e) Hindistan

3) Yeryüzünde üretilebilir petrolün yüzde kaçını Orta Doğu coğrafyasındadır?

- a) %65
- b) %40
- c) %50
- d) %10
- e) %86

4) Aşağıdaki ülkelerden hangisi, dünya nükleer enerji kullanımında önde gelen ülkelerden biri değildir?

- a) Fransa
- b) ABD
- c) Almanya
- d) Rusya
- e) Azerbaycan

5) Maden kömürü bakımından en zengin olan Avrupa ülkeleri aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- a) İtalya-Almanya-İspanya
- b) Almanya-Rusya-İspanya
- c) Almanya-İngiltere-İzlanda
- d) İzlanda-İtalya-Rusya
- e) İngiltere-İspanya-Portekiz

6) Dünyada çıkarılabilir toplam petrol rezervi milyar tondur.

7) Dünya kömür rezervlerinin %45'inden fazlası kıtasındadır.

8) Dünya petrol üretiminin %11'i kıtasında yapılır.

9) Değerli madenler bakımından en zengin olan Avrupa ülkesi'dır/dir.

10) Avustralya'da ticari amaçlı ilk petrol kuyusu 1961 yılında eyaletinde çıkarılmıştır.

11) Afrika kıtasında maden kömür rezervleri sınırlı olmakla birlikte, petrol ve beyaz kömür kaynağı boldur.

12) Dünya manganez üretiminde, %26'lık payıyla Çin ilk sırada yer alır.

13) ABD, Çin, Güney Afrika, Avustralya gibi ülkeler, dünya maden rezervlerinde olduğu kadar, üretimde de söz sahibi olan ülkelerdir.

Cevaplar

1)a, 2)d, 3)a, 4)e, 5)b, 6)151, 7)Asya, 8)Afrika, 9)Sovyet Rusya, 10)Queensland, 11)D, 12)D, 13)D

12. SANAYİ BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

12.1. Avrupa Kıtasında Sanayi Bölgeleri

12.2. Asya Kıtasında Sanayi Bölgeleri

12.3. Afrika Kıtasında Sanayi Bölgeleri

12.4. Amerika Kıtasında Sanayi Bölgeleri

12.5. Okyanusya Kıtasında Sanayi Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Sanayi devrimi nerede başlamıştır? Neden?
2. Sanayi faaliyetlerinin tarihçesi hakkında bilgi veriniz.
3. Sanayileşme bakımından en geri kalmış kıta hangisidir?
4. Sanayi devrimiyle beraber artan enerji ihtiyacı özellikle hangi kaynaklara olan talebi arttırmıştır?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Küresel Sanayi Bölgeleri	Küresel sanayi bölgelerinin değişimlerini açıklayabilir.	Açıklayarak
Avrupa Kıtasında Sanayi Bölgeleri	Avrupa kıtasının sanayi bölgelerini öğrenir.	Bilgi vererek
Asya Kıtasında Sanayi Bölgeleri	Asya kıtasının sanayi bölgelerini öğrenir.	Sebepleri açıklayarak
Afrika Kıtasında Sanayi Bölgeleri	Afrika kıtasının sanayi bölgelerini öğrenir.	Kavrayarak
Amerika Kıtasında Sanayi Bölgeleri	Amerika kıtasının sanayi bölgelerini öğrenir.	Tahlil ederek
Okyanusya Kıtasında Sanayi Bölgeleri	Okyanusya kıtasının sanayi bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve düşünerek

Anahtar Kavramlar

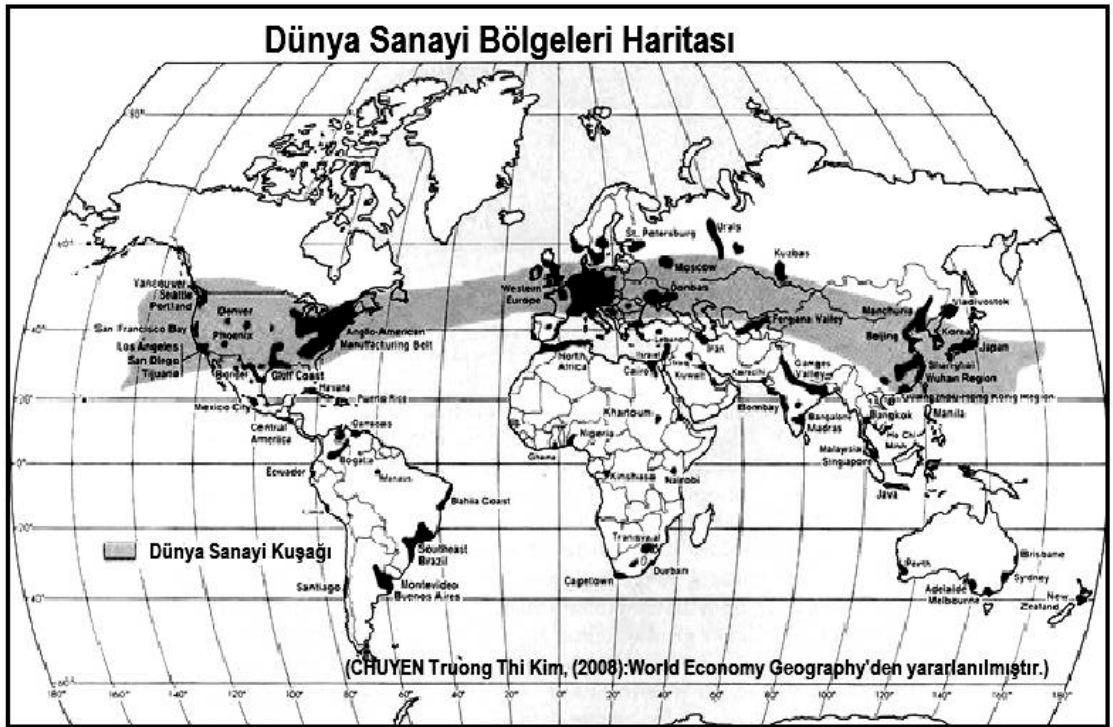
- Sanayi devrimi
- Sanayileşme
- Sanayi kolları
- Ekonomik ilişkiler

Giriş

Dünya ilk devrimini milattan Önce 7000 yıllarında, ziraat devrimi ile yaşamıştır. Ancak çok geç olmasına rağmen, çok hızlı bir değişim sağlayan ikinci devrim ise sanayi alanında gerçekleşmiştir. 18. yüzyılın sonlarında İngiltere’de doğan sanayi devrimi, 1850 yıllarında Belçika, Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri’ne sıçramış oldu. 1900 yıllarında ise bu ülkeler kervanına İsveç, İtalya, Japonya ve Rusya katıldı. 1950 yıllarından sonra ise Hindistan, Çin, Bazı Güney Amerika ve Afrika ülkelerine yayılmıştır.

Sanayi devriminin ilk çıkış noktası İngiltere’dir. İngiltere’den 1725 yılında başlayan sanayileşme, adım adım tüm dünyaya yayılmış ve bugün sanayi bölgeleri ortaya çıkmıştır.

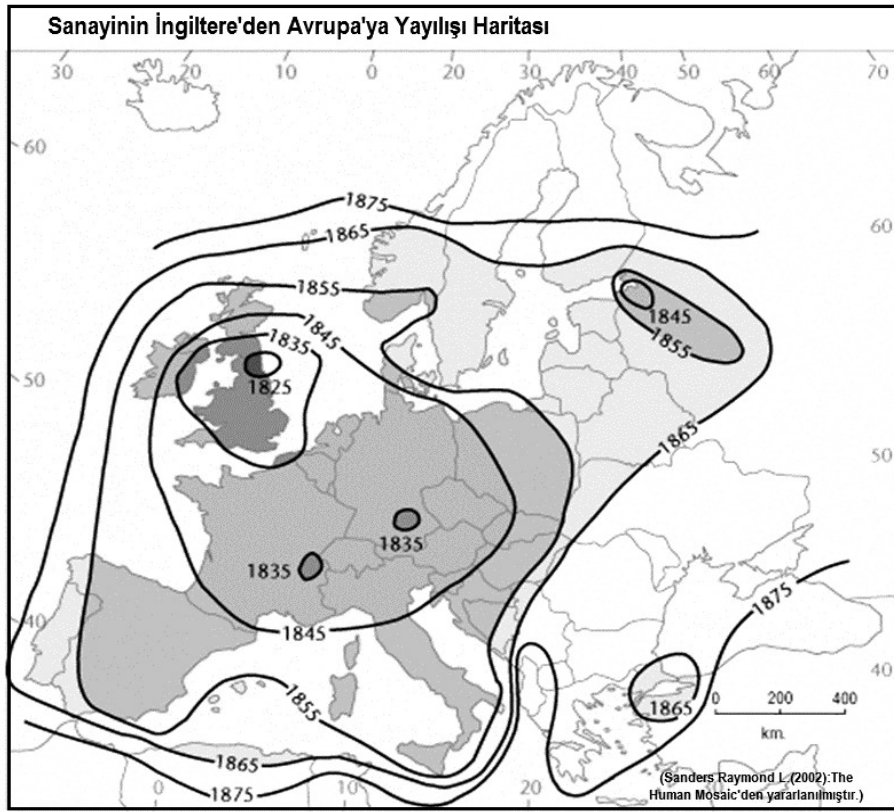
Dünya sanayi bölgeleri haritasına bakıldığında 1982 yılında, ABD’nin doğusu, Batı Avrupa, Doğu Avrupa, Hindistan ve Çin’de toplandığı görülür. Ancak 2008 dünya sanayi bölgeleri haritasına bakıldığında ise, bu bölgelerin daha yoğun sanayileştiği ve bu bölgelerin birleştiği ve geniş bir kuşak oluştuğu görülür. Söz konusu bu kuşak Anglo Amerika’da ABD’den başlayan ve Avrupa, Doğu Avrupa, Doğu Asya’ya uzanan geniş bir sanayi kuşağı bulunur. Bu kuşak, dünyada mevcut sanayi hacminin %75’ini, sanayi üretiminin %80’ini karşılamaktadır.

12.1. Avrupa Kıtasında Sanayi Bölgeleri

Avrupa’da madenlerin dağılışına genel olarak bir göz atacak olursak, kıta çapında eşit olarak dağılmadıklarını görürüz. Bu bakımdan maden yataklarının yoğun oldukları bölgeleri şöyle sıralayabiliriz. 1. Urallar, 2. Kafkaslar, 3. Merkezi ve Güney Rusya (Ukrayna), 4. Güney Avrupa, 5. Orta ve Batı Avrupa ve 6. Kuzey Avrupa’dır.

Urallar; Sovyet Rusya’nın en zengin maden yataklarına sahiptir. Zengin kömür ve demir yataklarına sahip oluşu, demir-çelik sanayisinin gelişmesine yol açmıştır. Urallerde, sanayi merkezleri kuzey-güney doğrultusunda sıralanmışlardır. Bu bölgenin batısından başlayan ve Volga Nehri’nin orta çıkırına kadar uzanan geniş alanda ve Urallerin güney ucundan Hazar’ın kuzey bölümünü içine alan sahada zengin petrol yatakları bulunmaktadır.

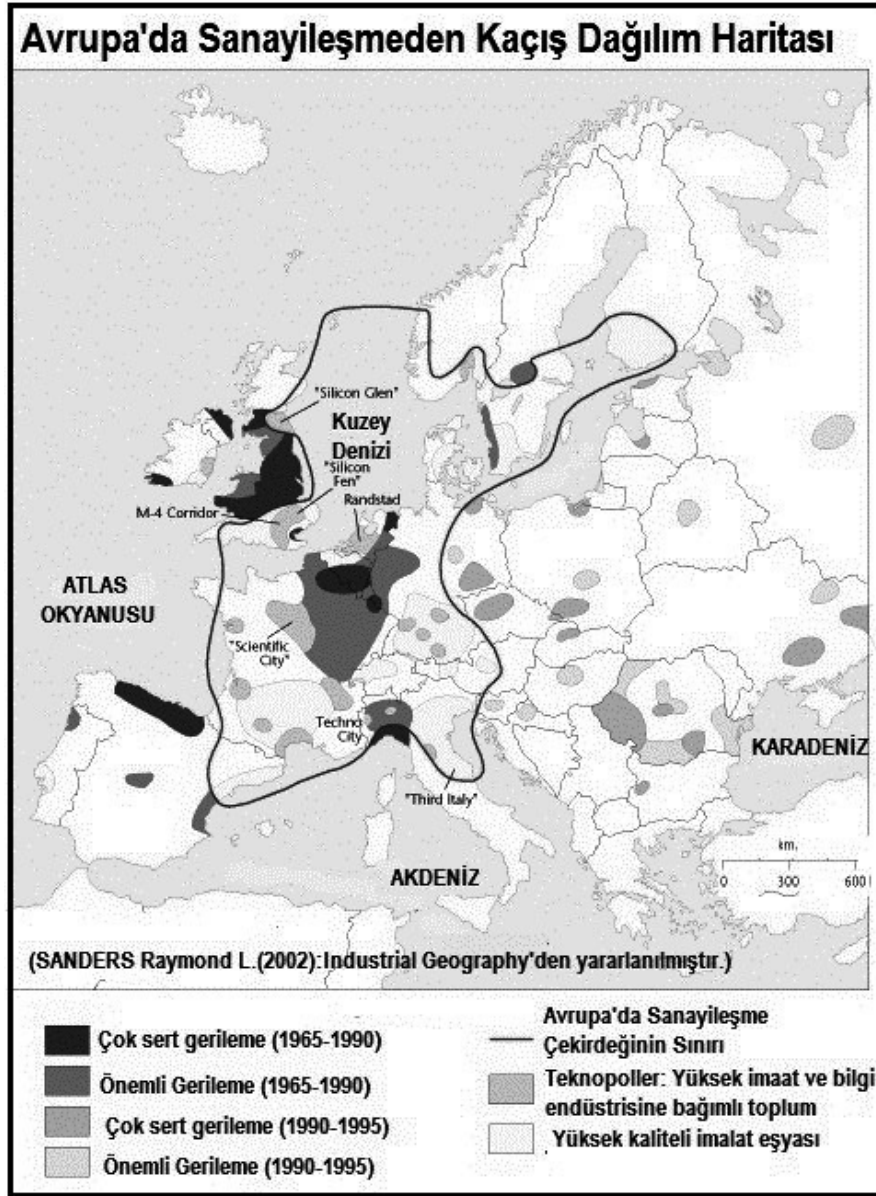
Kafkaslar; Kerç Boğazı’ndan başlayarak Bakü’ye kadar uzanır. Ortalama 1200 km uzunluğunda 350 km genişliğindedir. Zengin petrol yataklarına sahiptir. Bölgede petrol dışında demir, kurşun, çinko, manganez, boksit yatakları da bulunmaktadır.

Merkezi ve Güney Rusya (Ukrayna); Kuzeyde Moskova maden havzası ile güneydeki Donetsk havzasını, orta bölümde yer alan Kursk demir cevheri yatakları bu iki bölgeyi birleştirmiştir. Bu bölge zengin kömür (kuzeyde linyit, güneyde taş kömürü) ve demir cevheri yataklarına sahiptir. Ayrıca magnezit, civa, fosfat ve manganez yatakları da bulunmaktadır. Bölgede Moskova, Gorki ve Donbass sanayi bölgeleri yer almaktadır.

Güney Avrupa; Portekiz'den başlayıp Türkiye'ye kadar uzanan Akdeniz ülkelerini içine almaktadır. Taş kömürü, demir cevheri ve petrol bakımından fakirdir. Bu bakımdan sanayileşme diğer bölgelere göre oldukça gecikmiştir. Daha ziyade tarıma dayalı sanayi kolları gelişme göstermiştir. Güney Avrupa ülkelerinde, alimünyum, bakır, magnezit, civa, krom, kurşun, çinko ve kükürt gibi maden yatakları serpilmiş şekilde yer almaktadır.

Orta ve Batı Avrupa; Büyük Britanya'da Galler bölgesinden başlayarak Polonya'nın güneyine kadar uzanır. Ortalama 200 km uzunluğunda, 500 km genişliğindedir. Modern sanayinin Avrupa'da ilk kurulduğu bölgedir. Zengin kömür ve demir yataklarına sahip olmasına rağmen, hızlı sanayileşmenin sonucu yerli kaynaklar yetersiz kalmıştır. Sanayi için gerekli ham madde açığı, ithalat yoluyla kapatılmaktadır.

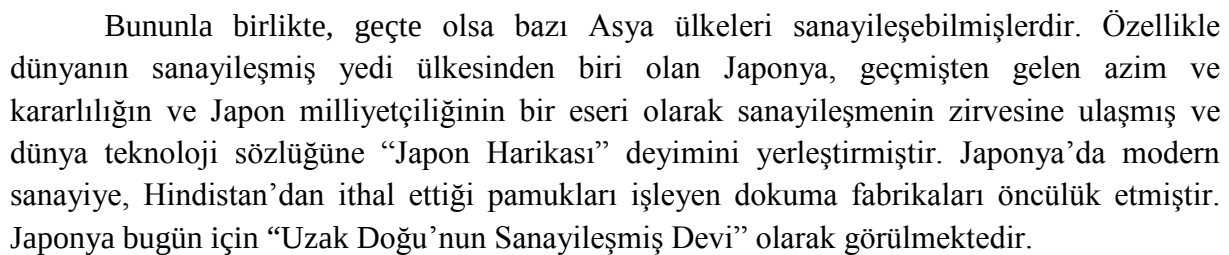

Kuzey Avrupa; Kola yarımadası ve Kuzey İsveç'te zengin maden yatakları bulunmaktadır. Ancak bu bölge gerek Kuzey Kutup dairesinin ötesinde yer alması gerekse beyaz kömürün güneyde yer almasından ötürü, başlıca sanayi merkezleri orta ve güney bölgelerde toplanmıştır. Göteborg, Karstad, Vasteras, Norköping, Stocholm, Oslo, Bergen, Helsinki, İmatra ve Lahti gibi sanayi merkezleridir. Norveç'te gemi yapımı, kâğıt sanayi, hazır ev yapı sanayi, gıda ve meşrubat, elektrokimya ve deniz ürünleri sanayi gelişmiştir. İsveç'te kâğıt, çelik, jilet bıçağı, saat zembereği ve gemi sanayi kolları çok ilerlemiştir. Finlandiya orman ürünleri, parke tahtası, ortopedik ayakkabı, şeker, cam ve porselen sanayi kolları oldukça gelişmiştir.

12.2. Asya Kıtasında Sanayi Bölgeleri

Asya kıtası, sanayi bakımından pek gelişmemiştir. Bunun baş sebebi, Batı Avrupa'da sanayi devriminin ardından, Asya kıtasının Batı Dünyası ülkelerinin sömürgesi konumuna

Asya kıtası sanayileşmemiş bir kıtadır. En fazla sanayileşen ülkesi Japonya'dır. Japonya kadar olmasa da sanayileşen diğer ülkeler; Güney Kore, Tayvan, Malezya, Singapur, Endonezya, Çin, Rusya, İsrail, Türkiye'dir. Bu ülkelerin dış satımında sanayi ürünleri ilk sırayı alır. Diğer kıta ülkelerinde ise, ham maddeler ve tarım ürünleri ilk sırada yer alır. Güneydoğu Asya ülkelerinde elektronik, otomotiv, demir-çelik ve makine sanayi sektörleri daha fazla gelişmiştir. Güneybatı ve Batı Asya'daki ülkelere ise; dokuma, tekstil, gıda, petro kimya sanayi sektörleri daha fazla gelişme göstermiştir.

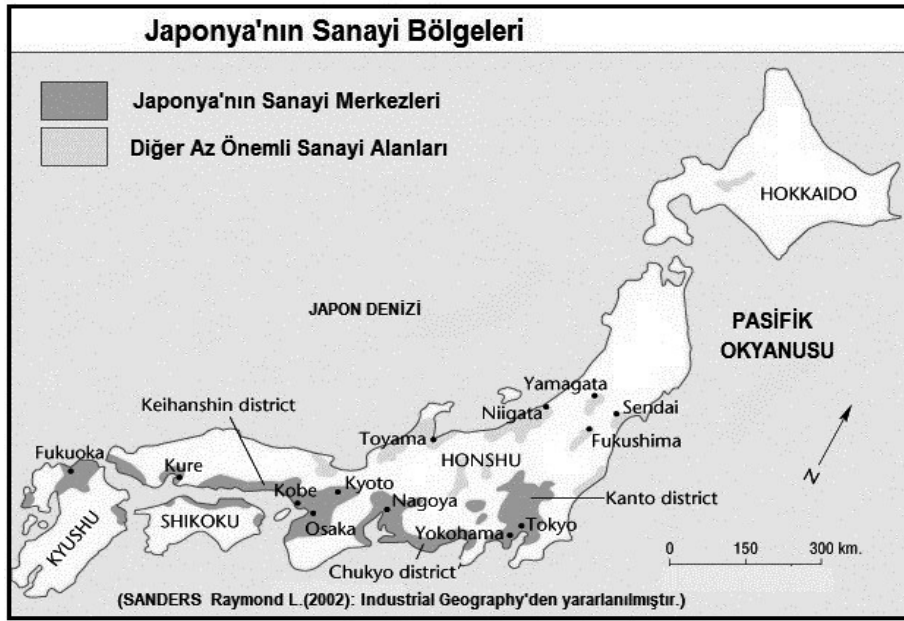

Japonya'dan sonra Çin, Güney Kore ve Rusya ülkeleri de sanayileşmişlerdir. Öte yandan Malezya ve Endonezya, özellikle yabancı sermayenin girişiyle birlikte hızlı bir sanayileşme sürecine girmişler ve haklı olarak "Güneydoğu Asya Kaplanları" unvanını hak kazanmışlardır.

Kıtada sanayileşmiş olan Japonya, Çin, Rusya, Endonezya, Güney Kore, Malezya ve Endonezya, daha ziyade elektronik eşyalar, otomobil, demir-çelik ve makine sanayi bakımından gelişmişlerdir. Güneybatı ile Güney Asya ülkeleri ise, gıda ve dokuma sanayi bakımından ilerleme kaydetmektedirler.

Sanayi devrimi başladığında dünya gayrisafi millî gelirin %80'i Asya'da üretilmekteydi. Asya ülkeleri büyük bir atılım gerçekleştirmektedirler ve yirmi birinci yüzyılda sanayi devriminden önceki konumlarını geri kazanacaklardır.

12.3. Afrika Kıtasında Sanayi Bölgeleri

Bağımsız Afrika ülkeleri kendi imalat sanayilerini geliştirerek sömürge tipi ekonomi modelini kırmaya yönelmişlerdir. Bugün gelişmekte olan imalat sanayilerinin bir bölümü, yerel olarak üretilen tarım ürünlerini işlemeye, bir bölümü de iç tüketim mallarını üretmeye yöneliktir. Afrika'nın en sanayileşmiş ülkesi olan Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ekonomisi zengin maden kaynaklarına ve ucuz Afrikalı iş gücüne dayanır. Afrika'nın güneyindeki öbür ülkelerden Zimbabwe, Zambiya ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti daha az sanayileşmiştir. Kuzey Afrika'daki Mısır Arap Cumhuriyeti, Tunus, Cezayir ve Fas'ta ağır sanayi ile tüketim malları sanayisi gelişmiştir. Afrika'nın doğusunda ve batısında sanayi genellikle başkentlerin çevresinde yoğunlaşmaktadır.

Afrika kıtası, sanayileşme bakımından tüm kıtalardan geri kalmıştır. Kıtada sanayi bakımından kısmen gelişmiş ülkeleri; Güney Afrika, Mısır, Cezayir, Fas ve Nijerya'dır.

Güney Afrika'da maden sanayi ve petrol sanayi gelişmiştir. Mısır'da özellikle dokuma sanayi çok gelişmiştir. Mısır, pamuklu dokuma olarak dünyanın en önemli ihracatçı ülkelerden biridir. Kuzey Afrika ülkelerinden Tunus, Libya, Cezayir, Fas, petrol sanayisi bakımından gelişmiştir. Cezayir'de doğal gaz çıkarımı ve dağıtım tesisleri kurulmuştur.

Afrika genelinde yerel el sanatları oldukça gelişmiştir. Özellikle Kuzey, Batı ve Güney Afrika ülkelerinde oymacılık, dokumacılık, örmecilik gibi çeşitli dallarda el sanatları mevcuttur.

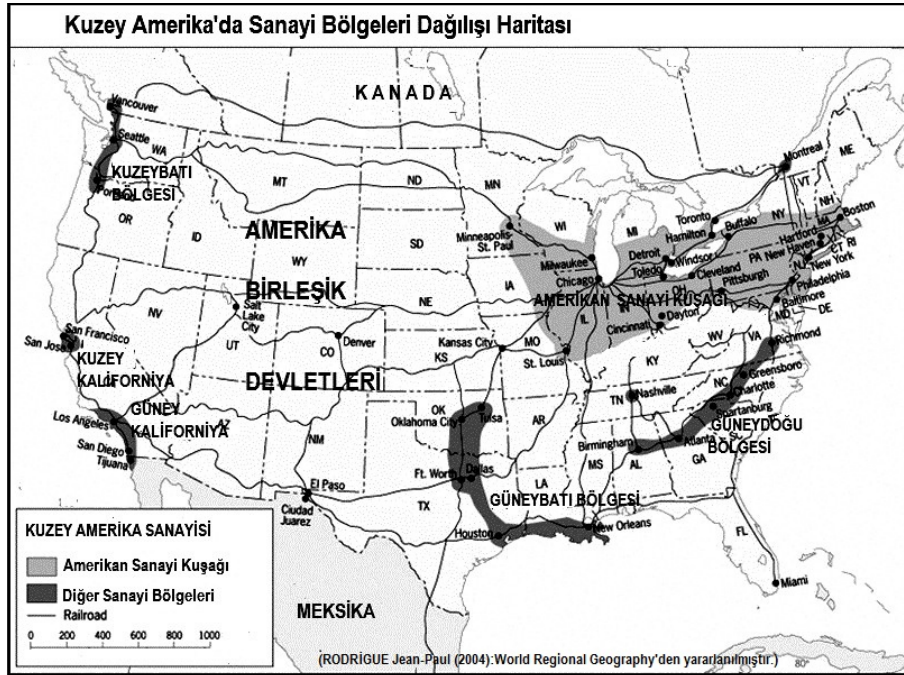
12.4. Amerika Kıtasında Sanayi Bölgeleri

Amerika'nın sanayisinde Kuzey ile Güney Amerika'da büyük farklılıklar mevcuttur. Bu bakımdan Amerika'nın sanayisini iki bölümde incelemek daha uygun olacaktır.

Kuzey Amerika’da yer alan gerek ABD gerekse Kanada ülkeleri, sanayi bakımından hızlı bir şekilde gelişmiş ve günümüzde gelişmesine devam etmektedir. Bu iki ülkede faal nüfusun yaklaşık %20’si sanayide çalışmaktadır. Dünya sanayi üretiminin %40’ını ABD ve Kanada ülkeleri vermektedir.

ABD’de sanayi faaliyetleri, başta “Büyük Sanayi Kuşağı”nda olmak üzere ve batıdaki münferit merkezlerde yoğunluk kazanmıştır. ABD’de sanayinin başlıca özellikleri şunlardır:

- 1) Sanayi çok gelişmiş olup, ülke millî gelirinde en büyük paya sahiptir.
- 2) Sanayi çok süratli bir şekilde gelişmektedir.
- 3) Sanayi sektöründe çalışan işçi sayısı artmaktadır. Ancak sanayide makine kullanımı, işçi sayısı artışını yavaşlatmaktadır.
- 4) 1954 yılından bu yana düzenli olarak ülke 9 sanayi bölgesine ayrılarak her beş yılda sanayi sayımları yapılmaktadır.

Büyük Sanayi Kuşağının Dışında Kalan Sanayi Bölgeleri; Bu bölge kendi içinde üç alt bölgeye ayrılır. 1) ABD’nin Güneyindeki Sanayi Bölgeleri: Güney sanayi bölgesi de denilen bu bölgede, sanayi süratle gelişmektedir. En büyük özellikleri sanayinin merkezler hâlinde gelişmesi ve bu merkezlerin kıydan uzak iç bölgede yer almasıdır. Kereste, gıda, giyim eşyası, kimyevi maddeler ve kâğıt sanayi gelişmiştir. Bu bölgede sanayi faaliyetleri iki sahada yoğunluk kazanmıştır. Birinci Piedmont bölgesi de denilen, Virginia’dan Alabama’ya kadar uzanan güneydoğu sahasıdır. İkincisi; kereste ve petrole dayanan kimya sanayinin geliştiği güneybatı sahasıdır. Bu sahada başlıca merkezler; Houston, Dallas-Fort Worth ve New Orleans’tır. 2) İç Batı Bölgesi: Mahalli ham maddeleri işleyen sanayi kolları gelişmiştir. Dağınık hâlde bulunan sanayinin topluluk ve yoğunluk kazandığı yerler, Denver-Pueblo

(Colorado), Sökan (Washington), Göden-Salt Lake City- Prova (Utah) ve Phoenix (Arizona)'dır. 3)Pasifik Kıyı Bölgesi: Kaliforniya, Oregon ve Washington eyaletlerini içine alır. Seattle'den San Diego'ya kadar uzanır. Sanayi genelde birer limana sahip olan kıyı şehirlerinde ve münferit olarak gelişmiştir. Başlıca gelişmiş sanayi kolları ise; gıda, nakil vasıtası, makine ve madeni eşya gibi sanayidir. Bölgedeki sanayi faaliyetlerinin %70'i beş şehir ve civarında (Los Angeles, San Fransisko, Oakland, Seattle, Portland ve San Diego) toplanmıştır.

Büyük Sanayi Kuşağının Batısında Kalan Münferit Sanayi Merkezleri; Başlıca münferit sanayi bölgeleri 4 bölgede toplanır. 1)St. Louis: Gerek muazzam bir karayolu şebekesinin kavşak noktasında olması gerekse su yolu üzerinde yer alması St. Louis şehrinde sanayinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Burada sanayi çok çeşitlilik arz eder. 200'den fazla çeşitli imalat yapılmaktadır. Başlıcaları, tütün, sanayi, et paketleme sanayi, ayakkabı, demir-çelik sanayi gibi. 2)Minneapolis-St.Paul: Minnesota eyaletinde, Mississippi Nehri'nin iki yakasında kurulmuş ikiz şehirdir. Bu ikiz şehir üç farklı ekonomik bölgenin tesiri altında gelişmiştir. Bunlar; batıda yaz buğdayı bölgesi, kuzey ve doğuda mandıracılık sahası ve yine kuzeyde hayvancılık bölgeleridir. Minneapolis'un değirmenleri ile St. Paul et paketleme tesisleriyle dikkati çeker. 3)Kansas City: Kansas eyaletinin doğusunda yer alan bu şehirde un fabrikaları, et paketleme tesisleri bulunur. Son zamanlarda otomobil sanayi ve uçak sanayinin geliştiği bir şehir olmuştur. 4)Omaha: Nebraska eyaletindedir. 1955'te dünyanın en büyük hayvan pazarı olarak, Chicago'yu geçmiştir. Gıda maddeleri sanayi çok gelişmiştir. Dünyanın en önemli tereyağı imalat merkezidir. Ayrıca kimya sanayi ve gübre sanayi de gelişmiştir.

Kanada'da sanayi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Gelişmiş olan sanayi kolları; tarım ürünlerine dayanan sanayi, ormancılığa dayanan sanayi kolları başta gelmektedir. Kâğıt hamuru ve kâğıt sanayi, Quebec ve İngiliz Kolombiyası (British Colombia) eyaletlerinde yoğunluk kazanır. Bu sanayi kolunun gelişmesine, ham maddelerin bol olması etkili olmuştur. Gerçekten ülke yüzölçümünün %35'i (2,6 milyon km²) ormanlarla kaplıdır. Bu nedenle Kanada 1930 yılı toplam ihracat gelirinin %16'sını orman ürünlerinden karşılamıştır.

Bu ülkede sanayi, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri gelişmektedir. Başlıca sanayi bölgeleri Sao Paulo, Rio de Janeiro ve Minas Gerais eyaletleridir. Son yıllarda ise, kuzeydoğu bölgesinde bulunan Bahia ve Recife şehirleri de sanayileşme yolundadır. Sao Paulo şehri, günümüzde bütün Güney Amerika'nın en büyük sanayi merkezidir.

Meksika'da toplam iş gücünün %18'i imalat sanayinde çalışmaktadır. Başlıca sanayi, doğu bölgesinde gelişmiştir. Doğu'da kuzeyden güneye yer alan sanayi merkezleri, Monterrey, St.Louis, Potosi, Mexico, Pueblo ve Veracruz'dur. Bundan başka münferit olarak Chihuahua ve Luadalajora şehirlerinde de sanayi gelişmektedir. Orta ve Güney Amerika'da sanayinin gelişmekte olduğu ülkelerin başlıcaları: Venezuela, Peru, Şili, Küba ve Panama'dır.

12.5. Okyanusya Kıtasında Sanayi Bölgeleri

Avustralya’da sanayinin temelleri Birinci Dünya Savaşı sonrasında atılmıştır. Özellikle ilk önce kömür ve demir madeninin çıktığı havzalarının yakınında demir-çelik tesisleri kurulmuştur. Bunun dışında 1920’lerden sonra ayrıca sanayi kolları çeşitlenmeye başlanmıştır. Demir-çelik tesisleriyle birlikte, giyim ve gıda sanayi gelişmeye başlamıştır. Giyim eşyası olarak özellikle yünlü dokuma önem kazanmıştır. Çünkü Avustralya’da yetişen koyunlardan elde edilen yünler dünyanın en kaliteli yünleri oluşturur. Bir örnek verecek olursak; bir santimetrelık İspanya merinos koyunu yününde 800 adet lif bulunurken, Avustralya koyunu yününde 37.000 adet lif bulunmaktadır.

Avustralya’da en gelişmiş sanayi kolu, demir-çelik sanayisidir. Avustralya’da demir-çelik endüstrisinin başlıca önemli merkezleri; Yeni Güney Galler’de Sydney’in 84 km güneyindeki Port Kembla, 172 km kuzeyindeki Newcastle, Güney Avustralya’da Spencer körfezi kıyısındaki Whyalla ile Batı Avustralya’da Perth’in güneyindeki Kwinana’dır.

Gıda sanayi, ülkenin önemli büyük şehir merkezleri çevresindeki tüm yerleşmelerde önemliyse de daha ziyade Batı Avustralya ve Yeni Güney Galler’de gelişmiştir. Gelişen gıda sanayi kolları arasında; buğday ve yan ürünleri, et ve şeker sanayisi önemlidir.

Avustralya’da çelik ve gıda sanayisinden başka özellikle Güneydoğu kıyı kuşağında sanayi oldukça çeşitlenmiştir. Gelişen başlıca sanayi kolları; metal, petrol, kimya, kereste, dokuma, deri, inşaat malzemeleri ve otomobil sanayisidir.

Avustralya dışında diğer Okyanusya ülkeleri arasında en hızlı sanayileşme süreci içinde olan ülke Yeni Zelanda’dır.

Yeni Zelanda sanayileşme açısından Avustralya benzerlik gösterir. Bu ülkede de Avustralya gibi Birinci dünya Savaşı’ndan sonra sanayi hızla gelişmeye başlamıştır. İlk defa kurulan sanayi tesisleri; et dondurma ve konserve fabrikaları, tereyağı ve süt tozu fabrikaları, kereste ve mobilya imalathaneleridir. Yabancı sermaye yatırımları, daha ziyade ham madde yönünden zengin olan ülkelere olmaktadır. Bu ülkeler arasında; Papua Yeni Ginesi, Fiji, Batı Samoa ve Solomon Adaları başta gelmektedir.

Papua Yeni Ginesi’nde daha ziyade imalat sanayi gelişme göstermiştir. 1980 yılında ülkede çelik ve gümüş fabrikası hizmete açılmıştır. Fiji Adalarında tarım sanayi gelişmektedir. Daha ziyade bu sanayi kolu, ham maddesi, şeker kamışı ve Hindistan cevizine dayanır. Batı Samoa ve Solomon Adalarında gelişmekte olan sanayi kolu, gıda ve orman ürünleridir.

Uygulamalar

- Sanayi devriminin ardından, Avrupa’da yaşanan ekonomik değişimleri ve bu değişimin uluslararası arenadaki yansımalarını değerlendiriniz.

Bu konuda aşığıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Özey Ramazan, (2009). Avrupa Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul.

Uygulama Soruları

1. Batı dünyasındaki emperyalist ve koloniyel hareketlerin diğ er kıtalardaki sanayileşme sürecine etkisi nasıl olmuştur?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Sanayi devrimiyle birlikte yeni bir döneme girilen dünyadaki değişimleri ele aldığımız bu bölümde, sanayi faaliyetlerinin dağılımını ve bu dağılıma etki eden faktörleri teknik ve siyasi yönde ele alarak değerlendirdik.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdaki alanlardan hangisi dünya sanayi bölgeleri haritasının dışında kalır?

- a) ABD'nin batısı**
- b) Batı Avrupa**
- c) Doğu Avrupa**
- d) Çin**
- e) Kuzey Afrika**

2) Aşağıdaki bölgelerden hangisi, dünyadaki mevcut sanayi hacminin %75'ini kapsayan kuşağın dışında kalır?

- a) Anglo Amerika**
- b) Doğu Asya**
- c) Avrupa**
- d) Orta Avrupa**
- e) ABD**

3) Aşağıdaki ülkelerden hangisi 20. yy.ın başında sanayi üretimi bakımından Avrupa'da ilk sırada yer alır?

- a) Almanya**
- b) Fransa**
- c) İngiltere**
- d) Rusya**
- e) İtalya**

4) Aşağıdakilerden hangisi Afrika kıtasında petrol sanayisinin geliştiği ülkelerden biri değildir?

- a) Nijerya
- b) Güney Afrika
- c) Moritanya
- d) Mısır
- e) Cezayir

5) Avustralya’da en gelişmiş sanayi kolu hangisidir?

- a) Demir-çelik
- b) Deniz ürünleri
- c) Maden kömürü
- d) Gıda sanayii
- e) Tekstil sanayi

6) Sanayi devriminin ilk başladığı ülke.....olmuştur.

7) Maden ve petrol sanayisi, Afrika kıtasının.....bölümünde yoğunlaşmıştır.

8) Amerika kıtasında büyük sanayi kuşağının dışında kalan sanayi bölgesi daha vardır.

9) Kanada’nın zengin orman varlıkları, sanayisinde büyük bir öneme sahiptir.

10) Rusya, Çin, Malezya ve K. Kore, Güneydoğu Asya Kaplanları unvanını almış ülkelerdir.

Cevaplar

1)e, 2)d, 3)a, 4)c, 5)a, 6)İngiltere, 7)Güney, 8)9, 9)D, 10)Y

13. ULAŖIM BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 13.1. Avrupa Kıtasında Ulaşım Bölgeleri
- 13.2. Asya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri
- 13.3. Afrika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri
- 13.4. Amerika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri
- 13.5. Okyanusya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Ulaşım nedir?
2. En gelişmiş kara yolu ulaşım ağına sahip ülkeler hangileridir?
3. Amerika kıtasındaki başlıca deniz yollarını açıklayınız.
4. Okyanusya’da kara ulaşımının çok gelişmemesinin nedenlerini açıklayınız.

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Küresel Ulaşım Bölgeleri	Küresel ulaşım bölgelerinin değişimlerini açıklayabilir.	Açıklayarak
Avrupa Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	Avrupa kıtasının ulaşım bölgelerini öğrenir.	Araştırarak ve Bilgi vererek
Asya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	Asya kıtasının ulaşım bölgelerini öğrenir.	Düşünerek ve Sebeplerini açıklayarak
Afrika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	Afrika kıtasının ulaşım bölgelerini öğrenir.	Anlayarak ve Kavrayarak
Amerika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	Amerika kıtasının ulaşım bölgelerini öğrenir.	Tahlil ederek
Okyanusya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri	Okyanusya kıtasının ulaşım bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve düşünerek

Anahtar Kavramlar

- Ulaşım
- Yol
- Tekerlek
- Otoban
- Ray
- Havalimanı
- Motor

Giriş

İnsanoğlu geçmişten bugüne kendisini, hayvanlarını ve eşyalarını bir yerden başka bir yere nakletmiş ve bugün de nakletmeye devam etmektedir. Geçmişte kervan yolları ile gerçekleştirilen bu nakil işi, günümüzde kara yolu, demir yolu, deniz yolu, hava yolu ve boru hatları ile yapılıyor. Tekerleğin icadından önce at, eşek, merkep, öküz ve manda gibi yük ve çeki hayvanları ile gerçekleştiriliyordu. Ancak tekerleğin icadı ile birlikte ulaşım araçları gelişmiş ve yük ve çeki hayvanlarının çektikleri arabalar ulaşım sektöründe kendini göstermeye başlamıştır. Ancak buharlı makine ve motorun icadı ile birlikte, ulaşım sektöründe devrim olmuş ve ulaşım baş döndürücü bir hızla gelişme kaydetmiştir. Hâl böyle olunca ulaşım sektöründeki sorunlar da baş döndürücü bir hızla çoğalmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki ilk buharlı trenlerin ve içten yanmalı motorlu arabaların hızı saatte ancak 40 kilometreydi; ayrıca fiyatları yüksek olduğu için çoğu insan yürümeyi tercih ediyordu. 1900 yılında dünya genelindeki otomobil sayısı yalnızca birkaç bin kadardı. Bugün ise 501 milyon otomobil bulunmaktadır. 1990 yılında tüm dünyada 580 milyon olan motorlu araç sayısının 2010 yılında 800 milyonu aşmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yarısında, Wright kardeşlerin 1903 yılındaki Kitty Hawk-Kuzey Carolina uçuşundan yola çıkılarak, sesten hızlı uçan jetlere ulaşılmıştır. Günümüzde jumbo jetler okyanus ötesi uçuşlarda 400 yolcu taşıma kapasitesine sahiptir. Wilbur ve Orville Wright kardeşlerin ilk uçuşlarında kullandıkları uçakların kanat uzunluğu 36 metre iken, bugünkü jumbo jetlerin kanat uzunluğu 60 metredir.

Ulaşım alanında gelişmeler sadece motorlu araçlarla kalmamış, iletişim alanında da büyük gelişmeler olmuştur. Uyduların ortaya çıkışı, uydu haberciliğini beraberinde getirmiş ve böylece telefon, telgraf ve faks gibi hızlı iletişim imkânları ile dünyanın her yeri ile kısa sürede iletişim kurma imkânı sağlanmıştır.

20. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle bilgisayar ve internet alanında yapılan büyük atılımlar sayesinde, dünya insanları ve ülkeler birbirleri ile anında bilgi iletişim imkânına kavuşmuşlardır. 21. yüzyıla adımını atarken dünya; gerçekten çok küçülmüş ve bugün artık dünya küreselleşmeye doğru hızlı adımlarla dönüşünü devam ettirmektedir.

2007 verilerine göre, dünyada 32,3 milyon km uzunluğunda kara yolu vardır. Dünya demir yolları toplam uzunluğu 1,37 milyon km kadardır. Dünya su yolları 671886 km'dir. Dünyada 49 bin havaalanı ve 1,3 bin kadar helikopter pisti bulunmaktadır.

13.1. Avrupa Kıtasında Ulaşım Bölgeleri

Avrupa kıtası ulaşımın gelişmesi bakımından gerekli tüm coğrafi şartlara uygunluk göstermektedir. Doğal coğrafyası itibarıyla kuzey yarım kürede bütün kıtaların orta kesiminde ve orta kuşakta yer alması bakımından büyük önem arz eder. Beşerî coğrafya özellikleri bakımından da Avrupa büyük öneme haizdir. İnsanların ilk medeniyet kurmaları, Güneydoğu Avrupa ile Güneybatı Asya arasında kalan bölgede olmuştur. Neolitik dönemden bugüne kadar Avrupa, diğer kıtalara göre ulaşımındaki üstünlüğünü korumaktadır.

Dünyada ilk defa modern kara yolu yapımı İngiltere’de 19. yüzyılda başlamıştır. Yine modern ve mükemmel bir otoyolun ilk olarak yapıldığı ülke Almanya olmuştur. Bugün çok şeritli kara yolları (otoban), Avrupa’nın şehirlerini birbirlerine bağlamaktadır ve gün geçtikçe yeni yollar yapılmaktadır. Dünya’da, ABD hariç, en çok otomobil bulunan kıta Avrupa’dır. Avrupa’da bulunan motorlu araçların %75’i Kuzeybatı Avrupa’dadır.

Rusya, demir yolu ulaşımı kadar kara yolu ulaşımına önem vermemiştir. Rusya’nın toplam kara yolunun %75’i, Urallerin batısında yer almaktadır. Bu ülkede toplam yük taşımacılığında kara yolu taşımacılığının payı ancak %5 kadardır. Ülkede bulunan tüm motorlu araçların %83’ünü kamyonlar, %15’ini binek arabaları ve otobüsler oluşturmaktadır.

Demir yolunun dünyada ilk defa 1825 yılında İngiltere’de faaliyete geçmesi, bu ulaşım sektörünün de Avrupa’da diğer kıtalara göre daha önce ve daha çabuk gelişmesine yol açmıştır. Bugün Avrupa’daki şehirler, özellikle sanayi merkezleri birbirlerine demir yollarıyla bağlantılıdır.

Avrupa’da, diğer kıtalardaki transkontinentallere benzememekle beraber, çok sayıda transkontinental bulunmaktadır. Paris-Berlin-Moskova hattı, Paris-Milano-Sicilya hattı, Paris-Viyana-İstanbul hattı, Paris-Münih-İstanbul hattı bunlardan bazılarıdır. Paris-Berlin-Moskova hattı, doğuda devam etmekte ve transsibirya demir yoluna bağlanmaktadır. Ayrıca tüm bu yollar Paris’te birleştikten sonra Dover Boğazı’nda kesintiye uğradıktan sonra Londra’ya bağlanmaktadır.

Alplerde açılmış olan tünellerle, Kuzey Avrupa’daki demiryolları hatları Güney Avrupa ülkelerine bağlanmaktadır. Avrupa’da yüklerin çoğu demir yollarıyla taşınmaktadır. Dünya demir yolları dağılışımda uzunluk bakımından, ABD’den sonra Rusya ikinci sırayı almaktadır. Kanada ise üçüncü sıradadır. Daha sonra ise, sıraları 17 Avrupa ülkesi almaktadır.

Avrupa su yolu ve deniz yolu ulaşımında oldukça gelişmiştir. Ren, Tuna ve Volga Nehirleri ve bu nehirleri birbirlerine bağlayan kanallar, kara içi büyük su yolu sistemini oluştururlar. Bugün Baltık Denizi, Karadeniz ve Hazar Denizi su yoluyla birbirlerine bağlıdır. Hazar Denizi’nin kuzey kıyısında Astragan şehrinden Rubinsk Gölü’ne kadar uzanan Volga Nehri, aşağı çıkışında kanalla Don Nehri’ne bağlanmıştır. Rubinsk Gölü, Beyaz Göl, Onega Gölü, Vig Gölü ve Beyaz Deniz kanallarla bağlantılıdır. Sibir Irmağı ile Onega Gölü, Ladoga Gölü’ne bağlıdır. Ladoga Gölü de Sama Gölü’ne ve Finlandiya Körfezi’ne kanallarla birleşmiştir. Ayrıca Maronne Nehri ile Rhone, Sen Nehri ile Rhone ve Ren Nehirleri, Tuna ile

Ren Nehri ve Ren Nehri ile Elbe, Oder ve Vistül Nehirleri kanallarla birbirlerine bağlanmış ve kıtada çok geniş bir su yolu oluşturulmuştur. Avrupa’da yer alan büyük su yolu sistemleri, ağır yüklerin ucuz olarak taşınmasını sağlarlar.

Deniz yolu ulaşımına gelince, Avrupa her bakımdan avantajlıdır. Kıtanın kuzeyi, batısı ve güneyi denizlerle çevrili olması, kıyıların çok girintili çıkıntılı olması, sayıca fazla doğal limanların yer almasına ve deniz yolu ulaşımının gelişmesine yol açmıştır. MÖ 2000’lerde Fenikeliler Akdeniz’i Fenike gölü hâline getirmişler ve ilk defa deniz ticaretinde önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bundan sonra Eski Yunanlılar, Romalılar deniz ulaşımında önemli yol kat etmişlerdir. Daha sonra sırasıyla Portekizliler, Cenevizliler, Venedikliler ve nihayet Osmanlılar ile İspanyollar deniz yolu ulaşımında büyük gelişmelere neden olmuşlardır.

Avrupa’da, hava yolu ulaşımı diğer ulaşım sistemlerinde olduğu gibi oldukça fazla gelişmiştir. İlk ticari hava seferlerinin 1919 yılında Fransa’da başlaması, bu gelişmenin kaynağı olmuştur. Kıtada çok modern hava alanları bulunmaktadır.

Avrupa kıtasında, 1945 yılından itibaren ticari havacılık önem kazanmıştır. Avrupa, kıtalar arası hava yolu ulaşımının kavşak noktasını teşkil eder. Doğu Avrupa hariç kıtada çok yoğun bir hava yolları şebekesi vardır. Ülkelerin başkentleri ve önemli şehirleri arasında düzenli uçak seferleri yapılmaktadır. Genelde yolcu taşımacılığı, yük taşımacılığına göre ön plandadır. Bugün sadece yükte hafif pahada ağır, çabuk bozulabilen ve kırılabilir eşyaların taşınması söz konusudur. Hollanda’dan diğer ülkelere olan çiçek nakli, İsviçre’den saat nakli hava yollarıyla yapılmaktadır. En fazla havaalanı ve helikopter pisti olan ülkeler; Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere ve Ukrayna’dır.

Avrupa’daki boru hatları kullanım amaçlarına göre petrol ve doğal gaz boru hatları olarak ikiye ayrılabilir.

Petrol boru hatları Batı Avrupa’da genelde güney-kuzey yönünde uzanırlar ve Kuzey Afrika petrollerini, Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerine taşırlar. En önemlisi Güney Fransa’daki Lavera Limanı’ndan kuzeye Rhone Vadisi boyunca uzanmaktadır. Bu hat Strasbourg yakınlarında İtalya’nın kuzeydoğusunda yer alan Trieste Limanı’ndan gelen hatla birleştikten sonra kuzeye doğru devam etmektedir. Kuzeyde iki kola ayrılarak Hollanda’nın Rotterdam Limanı’na ve Batı Almanya’nın Bremen Limanı’na ulaşmaktadır. Bu hat yaklaşık 2500 km uzunluğundadır. Diğer bir hat İspanya’da yer alır ki Rota-Madrit-Barselona hattıdır. Yaklaşık 1100 km uzunluğundadır. Bir diğer petrol boru hattı sistemi, Kuzey Denizi’ndeki petrol yataklarından çıkan ham petrolü İngiltere ve Batı Almanya kıyılarına taşıyan hatlardır.

13.2. Asya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri

Günümüzde modern anlamda kara yollarını, daha ziyade Uzak Doğu’da görmek mümkündür. Buna rağmen, motorlu araç sayısındaki artışlara paralel olarak, yeni kara yolları yapımı devam etmektedir. Motorlu araç sayısı artışı kaydedildikten sonra yapılan yollar, gelecekteki artışlar göz önünde tutulmadan yapıldığı için, bugün Asya ülkelerinin çoğunda

kara yolları trafik canavarı olarak nitelendirilmektedir.

Kıtanın doğu batı doğrultusunda uzanan transkontinental demir yolu yapımı, 1891 yılında başlanmış ve 1904 yılında tamamlanmıştır. Bu demir yolu, Baltık kıyılarındaki St. Petersburg (Leningrad)-Moskova- Pasifik Okyanusu kıyılarındaki Viladivostok istasyonu arasında uzanır. Demiryolu hatları, daha ziyade Uzak Doğu, Batı Sibirya ve Hindistan'da yoğunluk kazanır. Ancak bu üç bölge arasında bağlantı çok zayıftır. Kıtanın demir yolu şebekesinde önemli bir uyumsuzluk ve sorun olarak ray genişliği farklılığı görölmektedir. SSCB, tüm toprakları üzerindeki demir yollarını, dünya standartlarının çok üstünde geniş aralıklı ray sistemi döşemiştir. Bu sebeple, eski SSCB sınırlarının bittiği yerde, Sovyet trenleri çalışamaz. Aynı şekilde diğer Asya ölkeleri trenleri, Sovyet demir yolu hatlarında sefer yapamazlar. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Asya kıtasında önemli demir yolu hatları vardır. Özellikle Japonya, Çin ve Rusya demir yolu ulaşımında çok ilerleme kaydetmişlerdir. Rusya ve Çin, demir yolu hattı uzunluğunda, Japonya ise konfor ve hızlı tren seferlerinde ün yapmışlardır.

Gerek Ümit Burnu'nun keşfi (1498) gerekse Süveyş Kanalı'nın açılması (1869) ile Asya kıtasının Avrupa ile olan deniz yolu bağlantıları çoğalmıştır. Kıtanın kuzeyi Kuzey Buz denizi olduğundan, sadece güney ve doğu kıyılarındaki limanlar önemlidir. Ayrıca Sovyet sınırları dâhilinde yer alan akarsuların kanallarla birbirleri ile bağlantı kurulması sonucunda kara içi su ulaşım şebekesi kurulmuş ve özellikle yaz mevsimlerinde taşımacılık yapılmaktadır. Japonya, Rusya, Çin ve Güneydoğu Asya ölkeleri denizyolu ulaşımı bakımından oldukça gelişmişlerdir. Uzun mesafeler ölkesi ve zayıf bir kara içi yol şebekesine sahip olan Asya, ticaretinin büyük bir bölümünü deniz yolları ile yapmaktadır.

Hava yolu ulaşımı bakımından, ölkelerin kalkınmışlık düzeyi ile bağlantılıdır. Japonya, Rusya, Çin, Güneydoğu Asya ve Güneybatı Asya ölkelerinde önemli hava alanları bulunmaktadır. Hava yollarında Rusya çok fazla sayıda uçak ve havaalanına sahip olmasına karşılık konfor ve emniyet zayıftır. Japonya ve Güneybatı Asya ve Güneydoğu Asya ölkeleri konfor bakımından daha gelişmiş durumdadır.

13.3. Afrika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri

Afrika ulaşım bakımından yeni gelişme sürecine girmiştir. Yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsünün olumsuzluğu, ulaşım sektörünü etkilemektedir. Ekvatorial bölge ormanları ve çöller, kıtada kuzey-güney doğrultusunda kesintisiz bir kara yolu ve demir yolu yapımını engellemektedir. Ulaşım daha ziyade ölkelerin ekonomik boyutu ile yakından ilgilidir. Kuzey ve Güney Afrika'da kısa mesafeli de olsa, modern kara yolu ve demir yolları bulunmaktadır.

Kıtanın her tarafı okyanus ve denizlerle çevrili olmasına rağmen, kıyıların doğal limanlardan uzak oluşu, bir kısmının bataklık bitkileri ile kaplı oluşu, gelgit etkisi, soğuk su akıntısı, mercan resiflerinin bulunuşu gibi nedenlerden dolayı, deniz ulaşımı gelişmemiştir. Elverişli limanlar, sadece Kuzey Afrika ve Cap bölgesinde bulunmaktadır. Akarsuların orta ve aşağı çığırlarında çağlayanların olması, akarsu ulaşımını olumsuz yönde etkiler.

Afrika kıtasının coğrafi konum olarak, Amerika-Avrupa-Asya ve Okyanusya arasında yer almış olması, kuvvetli bir hava yolu bağlantı noktasını teşkil etmektedir. Hartum, Dakar, Nairobi, Johannesburg, Kahire gibi hava limanları söz konusu bu dış hatlar bağlantısını sağlarlar.

Afrika'da kara yolları, diğer kıtalara göre gelişmemiştir. Kara yolları genellikle demir yollarının devamını meydana getirir. Dünyadaki en maliyetli nakliyat hâlen Afrika'dadır. Asfalt yollar, daha ziyade kıtanın kıyı bölgelerinde büyük şehirleri birbirine bağlar. Cezayir, Güney Afrika Cumhuriyeti, Fas, Tunus gibi ülkelerde kara yolları iyi durumdadır.

Afrika'da demir yolları, Avrupalı sömürgeciler tarafından maden ocaklarından, limanlara doğru yapılmıştır. Daha ziyade dar hat hâkimdir. Modern demir yolları yoktur. Yolların kalitesi düşüktür.

Afrika'da doğal liman çok azdır. Bunun nedeni, kıtanın yapısından kaynaklanmaktadır. Kıta içi su yolu ise, Kongo, Nijerya ve Mısır'da çoktur.

Hava yolları 1950'den sonra oldukça gelişmiştir. Afrika'da milletlerarası hava limanları vardır. İç hatlarda hava yolları oldukça bağlantılıdır. Kıta genelinde 4001 adet hava alanı bulunmaktadır. Daha ziyade Güney Afrika Cumhuriyeti'nde havaalanı sayısı fazladır. Kıtanın genel jeopolitik durumu itibarıyla, Kahire, Nairobi, Johannesburg, Hartum, Dakar gibi havaalanları önemlidir. Kıtadaki hava taşımacılığı hizmetlerinin serbestleştirilmesi için bir çerçeve oluşturmuş ve bölgesel entegrasyonu hızlandırmıştır.

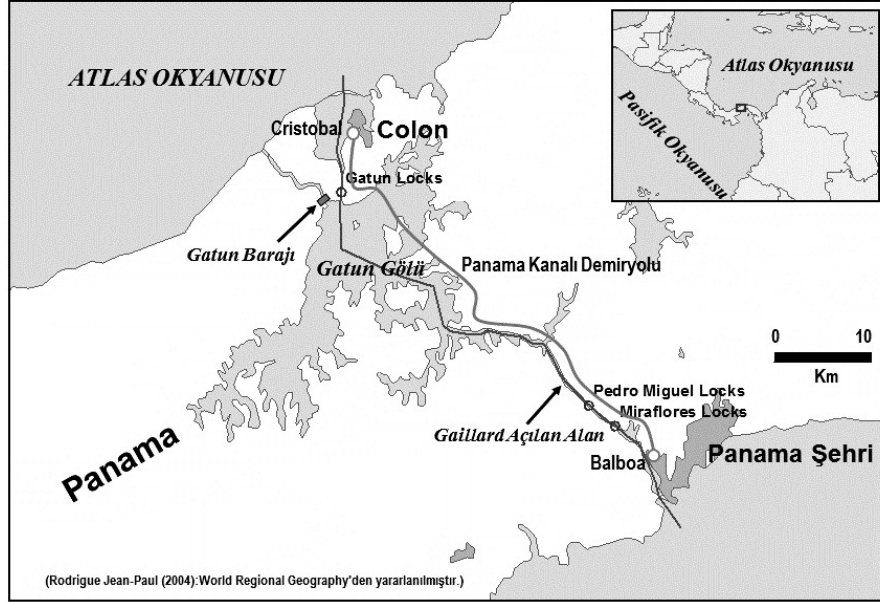
Afrika'da boru hatları, petrol ve doğal gaz yataklarına bağlıdır. Mevcut yataklardan limanlara doğru boru hatları döşenmiştir.

13.4. Amerika Kıtasında Ulaşım Bölgeleri

Kıtada deniz yolu ulaşımı, Panama Kanalı'nın açılmasıyla büyük bir canlılık kazanmıştır. Panama Kanalı'nın açılması fikri, İspanyol Kâşifi Vasco Lunez de Balboa'nun 1513'de Panama kıstağı üzerinde bu tepeden Pasifik Okyanusu'nu görmesiyle atılmıştır. Esas anlamda kanal açılması için teşebbüslere, Kaliforniya'da 1848'de altın madeni bulunmasıyla girişilmiştir. 1881'de kurulan Inter-Oceanic Canal Company, kanal inşaatı çalışmalarını başlattıysa da tropikal hastalıkların büyük ölçüde işçi ölümlerine sebebiyet vermesi sonucunda 1889'da şirket dağılmıştır. 1903 yılından önce Kolombiya'nın bir kısmı olan sahada bağımsız Panama Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, ABD hemen harekete geçip, kanal için tasarlanan güzergâhın her iki yanında 8'er km genişliğindeki araziye Panama Devleti'nden bağış yoluyla aldı. ABD tarafından gerekli ön çalışmalar ve önlemler alındıktan sonra inşaatına başlanan Panama Kanalı, 15 Ağustos 1914'te hizmete açılmıştır.

Amerika ülkelerini ilgilendiren başlıca deniz yolları şunlardır: **1. Kuzey Atlantik Yolu:** Kuzey Amerika'nın doğusunda yer alan limanlar ile Batı Avrupa'daki limanlar arasındaki deniz yoludur. **2. Atlantik, Güney Amerika ve Doğu Kıyısı Yolu:** Bu yol Arjantin'in doğu kıyılarındaki limanlardan başlar, Brezilya'nın kuzeydoğu limanlarıyla

bağlantı kurduktan sonra iki kola ayrılır. Birinci kol ABD ve Kanada'ya, ikinci kol Avrupa'ya gider. **3. Güney Amerika'nın Pasifik Kıyıları, Kuzey Amerika ve Avrupa Yolu:** Güney Amerika'nın Pasifik kıyıları ile Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarını, Panama kanalı vasıtasıyla bağlayan yoldur. **4. Kuzey Amerika'nın Batı Kıyısı Yolu:** Esas itibarıyla Alaska'dan Panamaya kadar uzanan kıyı yoludur. **5. Karayibler-Gulf Yolu (Meksika Körfezi):** Meksika Körfezi'ndeki ve Antil Adaları'ndaki limanlar, ABD ve Kanada'ya bağlayan yoldur. Yük nakliyatı önemlidir. **6. Pasifik Aşırı Yolları:** Panama kanalının açılmasıyla daha da önem kazanan bu yolların, ana mihrini Yeni Zelanda-Panama yayı oluşturur.

Bugün dünya demir yollarının yaklaşık %32'si Kuzey Amerika'da (özellikle ABD ve Kanada'da) %12'si Güney Amerika'da yer almaktadır. Bu demektir ki dünya demir yollarının yarısına yakını (%44) Amerika kıtasında yer almaktadır. Amerika kıtasında, güneyinde yer alan demir yolları, dünyanın en uç noktalarını oluşturur. Demir yolları, şebeke tipi ve kıta aşırı hatlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Amerika'da şebeke tipi hatlar, daha ziyade ABD'nin doğusunda yoğun bir şekilde yer almaktadır.

Dünya'da en fazla demir yoluna sahip ülke, ABD'dir. ABD'de 1952 yılında 350.000 km uzunluğunda olan demiryolları 1959 yılında 336.646 km'ye inmiştir. Yıllar geçtikçe demir yolu uzunluğu azalmaktadır. Bu durum, eskimiş ve çeşitli sebeplerden dolayı önemini kaybetmiş olan kıvrımlı hatların yerine modern ve düz hatların çekilmesiyle ilgilidir. Kanada, 95.000 km uzunluğunda demir yoluna sahiptir ve başlıca iki önemli transkontinentaller bulunmakta olup, ülkenin batısının sık nüfuslanmasında önemli rol oynamışlardır. Güney Amerika'da ilk demir yolu 1835'de Tucacas limanı ile Aroa bakır yataklarıdır.

Amerika'da en ilgi çekici ilk kara yolu, şüphesiz Peru da İnkaların yaptıkları yollardır. 1000–1450 yılları arasında hüküm süren İnkalar, stratejik amaçlarla, önemli yaya yolları yapmışlardır. İnkaların yaptıkları bu yollar iki ana koldan meydana gelmiştir. 1) Pasco-Quito-Cuzco-Titicaca Gölü'ne uzanan ve yüksek yaylaları izleyen Sierra Yolu, 2) Tumbes-Cuzco-

Arica-Atacama çölüne uzanan ve genelde Pasifik kıyılarını izleyen Lianos Yolu'dur. Ayrıca bu birbirine paralel uzanan iki ana kolu birleştiren yollar da vardır. İnka yolları, 5-8 m genişliğinde, kenarları çevrili, yüzeyi son derece sağlam beton kaplama ile kaplıydı. Yollar dikliklerde merdiven şeklini almış ve belli aralıklarda geniş dinlenme yerleri yapılmıştır.

Kara yolu ulaşımı itibarıyla en gelişmiş ülke, ABD'dir. Bugün ABD dünyada en çok motorlu taşıt imal eden ve aynı zamanda en çok motorlu taşıta sahip olan ülkedir. 10 Amerikan turistinden 9'u özel oto ya da otobüsle seyahat etmektedir. Kanada'da 832.000 km'den fazla kara yolu bulunmaktadır.

Amerika kıtasında Alaska'da Ateş Ülkesi'ne kadar uzanan kara yoluna Pan American kara yolu denir. Bu yolun güzergâhı; güneyde Tierra del Fuego'dan başlar, Santiago-Antofagasta-Arica-Lima-Quito-Medellin ve Panama Kanalı'na ulaşır. Oradan S. José-Managua-Guatemala-Mexico ve Monterrey'e ulaşır. Monterrey'den sonra Rio Bravo del Norte üzerindeki uluslararası köprüden geçerek ABD ve Kanada ülkelerinde devam ederek Alaska'ya ulaşır. Bütünüyle aynı standarda sahip olmayan ABD'nin geniş çaptaki mali yardımlarıyla bugünkü durumuna getirilmiş olan Pan American kara yolu Amerikan ülkelerini birbirine bağlayan, politik açıdan sembolik bir yoldur.

Amerika'da hava yolu ulaşımının en hızlı geliştiği ülke ABD'dir. Daha sonra Kanada ikinci sırayı almaktadır. ABD'de hava yolu ulaşımı son 25-30 yılda hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Taşınan yolcu sayısına göre dünyadaki havaalanlarının ilk dört büyük havaalanı ABD'de yer alır. Bunlar, Chicago (O'hare havaalanı), Los Angeles, Atlanta ve New York (Kennedy havaalanı)'dur. Kanada'da ilk kıta aşırı hava seferi 1920 yılında yapılmıştır. 1939'da Montreal-Vancouver arasında düzenli seferlere başlanmıştır.

İlk petrol taşıyan boru hattı ABD'nin Pennsylvania eyaletinde, 1865'te faaliyete geçmiştir. İlk önceleri petrol ve tabi gaz taşımak amacıyla yapılan boru hatları, sonraları çeşitli amaçlara yönelik olarak döşenmeye başladı. Bugün boru hatlarıyla petrol ve tabi gazın yanında su, sulandırılmış kömür, inceltilmiş mineraller, alkoller, sülfür ve diğer kimyevi maddeler ile tahıllar taşınmaktadır.

13.5. Okyanusya Kıtasında Ulaşım Bölgeleri

Okyanusya ülkelerinde, konumları ve yeryüzü şekilleri itibarıyla ulaşım imkânları bakımından oldukça pek fazla elverişli değildir. Bütün ülkelerde, kara yolu ve demir yolundan ziyade deniz yolu ve hava yolu önem taşımaktadır. Okyanusya ülkelerinde ulaşım bakımından en fazla gelişmiş olanı, Avustralya'dır. Bundan sonra sırayı Yeni Zelanda alır. Diğer adalarda kara yolu ve demir yolu çok azdır. Deniz yolları ve hava yolları gelişmiştir.

Avustralya'da ulaşım, 1900 yıllarından itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Yeryüzü şekilleri konusunda incelendiği üzere, bu ülkenin büyük bir bölümünü çöller oluşturur. Bu nedenle kara yolu ulaşımı, uzun bir süre gelişmemiştir. Kara yolu yerine demir yolu yapımına hız verilmiş, ancak eyaletler arasında birlik sağlanamadığından demir yolu ray sistemi dört farklı genişlikte döşenmiştir. Bir örnek verecek olursak, Melbourne şehrinden

Brisbane'ye gidebilmek için iki defa tren değiştirilmesi gerekmiştir.

Yine Avustralya'da kara yolu ulaşımında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmaya başlamıştır. 1980 yılı itibarıyla ülkede 500.000 km kadar kara yolu vardır ve yarısı asfalt veya beton kaplamalıdır. Avustralya'da büyük tonajlı gemilerin girebileceği 46 adet liman vardır. Bugün deniz taşımacılığı, daha ziyade İngiliz ve Japon şirketlerinin elindedir

Hava yolu ulaşımı, ulusal hava yolu şirketi olan "Qantas Airways" tarafından sağlanır. Avustralya'da 470 adet havaalanı vardır. Ancak bunun 9 adedi uluslararası düzeyde havalimanıdır. Bunlar; Sydney, Melbourne (2 adet), Brisbane, Perth, Darwin, Adelaide, Canberra ve Hobart'ta yer almaktadır.

Avustralya'nın büyük bölümünü çöller oluşturduğu için kara yolu ve demir yolu ulaşımı zorluğu vardır. Bunun yerine hava yolları gelişmiştir. Hatta sağlık ekipleri bile, helikopter ve uçaklarla hastalarına gitmektedir. Bunlara "Uçan Doktorlar" denilir.

Uygulamalar

- Herhangi bir bölgede, ulaşımın gelişmesini engelleyen fiziki ve beşerî faktörleri açıklayınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2012). Doğal Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul.

Uygulama Soruları

1. Bir dünya haritası çizerek, bu harita üzerinde uluslararası öneme sahip olan deniz ve hava yolu ağlarını, bu ağların çıkış noktalarını, güzergâhlarını ve geçtikleri yerleri gösteriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Daha önce hayvanlarla yapılan, sonrasında tekerleğin icadıyla büyük bir ivme kazanan ulaşım serüveninin tarihçesini, günümüzde geldiği noktayı ve ulaşım araçlarının ele alındığı bu bölümde, ulaşımın globalleşen dünyadaki hayati önemine vurgu yapılmıştır.

Bölüm Soruları

1) Dünyadaki ilk modern kara yolu yapımı hangi ülkede gerçekleşmiştir?

- a)** Fransa
- b)** İngiltere
- c)** Rusya
- d)** Çin
- e)** Hindistan

2) Dünyada ilk modern ve mükemmel otoyolun yapıldığı ülke hangisidir?

- a)** Portekiz
- b)** Almanya
- c)** Venedik
- d)** İngiltere
- e)** İtalya

3) ABD'yi saymazsak, dünyada en çok otomobil bulunan kıta hangisidir?

- a)** Kuzey Amerika
- b)** Avrupa
- c)** Güney Amerika
- d)** Asya
- e)** Okyanusya

4) Asya kıtasının Avrupa ile deniz yolu bağlantısının artmasındaki en büyük etken aşağıdakilerden hangisi olmuştur?

- a) Süveyş kanalının açılması
- b) Avrupa kıtası ile yakınlığı
- c) Japonya'daki teknolojik gelişmeler
- d) Limanların varlığı
- e) Kara yolu şebekelerinin su içi yollarından geçmesi

5) Aşağıdaki ülkelerden hangisi, çok sayıda uçak ve havaalanına sahip olduğu hâlde, konfor ve emniyet bakımından zayıftır?

- a) Kanada
- b) Rusya
- c) İngiltere
- d) Japonya
- e) Endonezya

6) Avrupadaki boru hatları, kullanım amaçlarına göre.....ve.....boru hatları olarak 2'ye ayrılır.

7) Ulaşım şartlarının en kötü oldu kıta.....kıtasıdır.

8) Rusya'nın toplam kara yollarının yüzde..... kadarı Uralların batısında yer alır.

9) Avrupa kıtasında, yük taşımacılığı yolcu taşımacılığından daha fazladır.

10) Okyanusya kıtasında kara yolu ulaşımı oldukça gelişmiştir.

11) Güneydoğu Asya ve Güneybatı Asya ülkelerinde, hava yolu ulaşımı gelişmiştir.

Cevaplar

1)b, 2)b, 3)b, 4)a, 5)b, 6)petrol/doğal gaz, 7)Afrika, 8)75, 9)Y, 10)Y, 11)D

14. TİCARET BÖLGELERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 14.1. Avrupa Kıtasında Ticaret Bölgeleri
- 14.2. Asya Kıtasında Ticaret Bölgeleri
- 14.3. Afrika Kıtasında Ticaret Bölgeleri
- 14.4. Amerika Kıtasında Ticaret Bölgeleri
- 14.5. Okyanusya Kıtasında Ticaret Bölgeleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Ticaret nedir? Kaça ayrılır?
2. Dünya Ticaret Örgütü Antlaşması ne zaman ve niçin imzalanmıştır?
3. Avrupa’da kurulan ticari birlikler hangileridir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Küresel Ticaret Bölgeleri	Küresel ticaret bölgelerinin değişimlerini açıklayabilir.	Açıklayarak ve kavrayarak
Avrupa Kıtasında Ticaret Bölgeleri	Avrupa kıtasının ticaret bölgelerini öğrenir.	Araştırarak ve Bilgi vererek
Asya Kıtasında Ticaret Bölgeleri	Asya kıtasının ticaret bölgelerini öğrenir.	Düşünerek ve Sebeplerini açıklayarak
Afrika Kıtasında Ticaret Bölgeleri	Afrika kıtasının ticaret bölgelerini öğrenir.	Anlayarak ve Kavrayarak
Amerika Kıtasında Ticaret Bölgeleri	Amerika kıtasının ticaret bölgelerini öğrenir.	Düşünerek ve Tahlil ederek
Okyanusya Kıtasında Ticaret Bölgeleri	Okyanusya kıtasının ticaret bölgelerini öğrenir.	Öğrenerek ve bilgi edinerek

Anahtar Kavramlar

- Ticaret
- Anlaşma
- Pazar
- Topluluk
- Birlik
- Ekonomi
- Meta

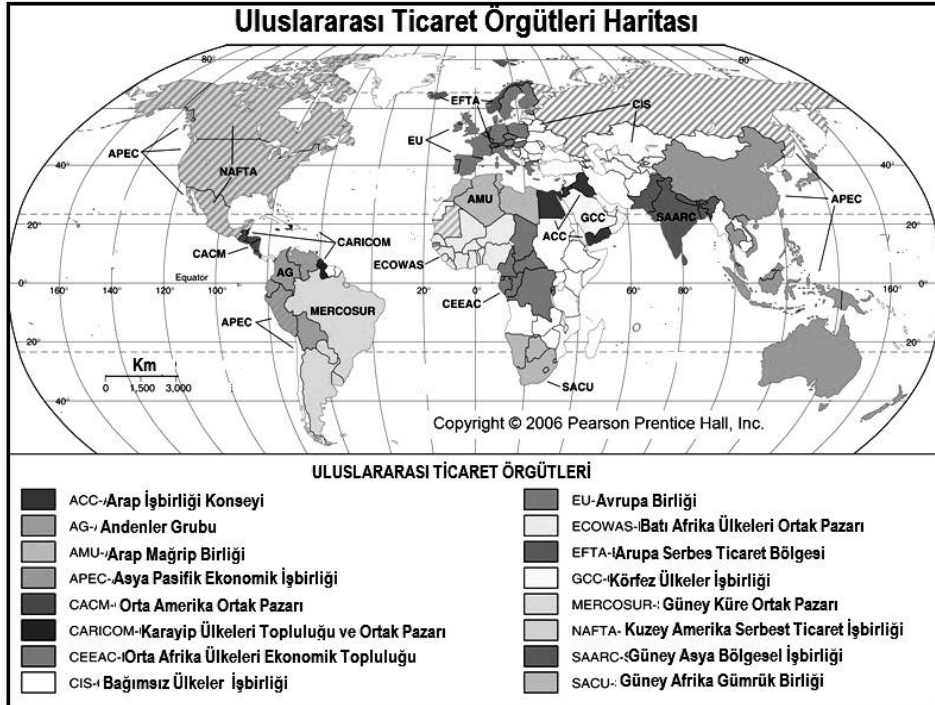
Giriş

Ticaret, mal ve eşyaların takas ya da nakit para karşılığında el değiştirmesi işlemidir. Söz konusu bu el değiştirme, yerel olduğu gibi, ülkeler arasında ya da kıtalar arasında da olabilir. Ülke içindeki yerel ticarete iç ticaret, ülkeler ya da kıtalar arasındaki ticarete ise dış ticaret adı verilir.

Ticarette bazı kritik maddelerin alımı satımı, dünya devletleri için oldukça önemlidir. Geçmişte bu maddeler asırlar boyu; kürk, ipek ve baharat idi. Bu maddeler, o dönemlerde Avrupalılar için hayati önem taşıyordu. Bugün ise, petrol, doğal gaz, kömür, altın, uranyum gibi zenginlik kaynaklarıdır. Bu maddeler de bugün için dünya teknolojik gelişmeleri için hayati önem taşımaktadır.

Dünya nüfusunun en zengin beşte birine yönelik ticaretin yüzdesi %84,2 iken, En yoksul beşte bire yönelik ticaret ancak %0,9'dur. 1991 yılında sanayi ülkelerinde ortalama kişi başına gelir 14.920 dolar iken, gelişmekte olan ülkelere 880 dolardır. Kişi başına nispeten zengin kalkınan ülkelere verilen ABD yardımı 250 dolar iken, En yoksul ülkelere verilen yardım miktarı ancak 1 dolardır.

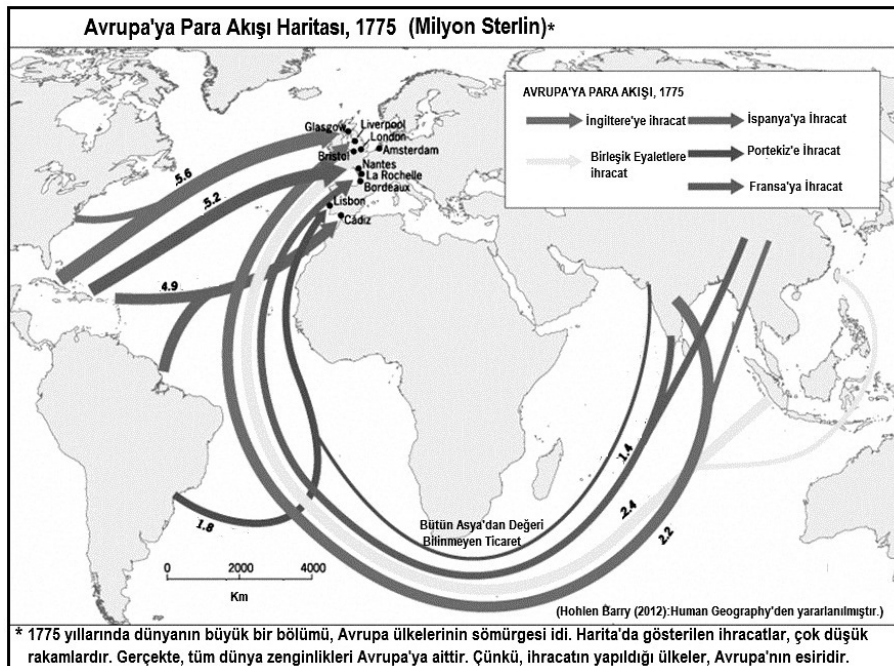
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-WTO), Uruguay Round müzakereleri sonunda, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) yerini alan 29 ayrı çok taraflı hukuki belgeyi/anlaşmayı ve 25 Bakanlar Bildirisini kapsayan, 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te (Fas) imzalanan Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması (Final Act) ile kurulmuştur. Çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal temeli olan DTÖ, 1 Ocak 1995 tarihinde resmen faaliyete geçmiştir.

14.1. Avrupa Kıtasında Ticaret Bölgeleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ticareti geliştirmek amacıyla, Avrupa'da çeşitli ticaret toplulukları oluşturulmuştur. Bunları en önemlisi Ortak Pazar (AET) olmuştur. AET, 1958 yılında, ortak bir pazar oluşturmak, mal, personel ve hizmetlerin serbestçe üye ülkeler arasında taşınması amacıyla kurulmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC), ülkeler arasında kömür ve çelik sağlanması konusunda ortak bir yol izlemek amacıyla 1952'de, daha sonraları AET'nin kurucu üyeleri olan 6 Avrupa ülkesi tarafından kurulmuştur. Aynı ülkeler 1958 yılında atom enerjisinin barışçı amaçla kullanılmasını sağlamak amacıyla, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kurmuşlardır. Avrupa'daki bu üç kuruluşu daha işlerlik kazandırmak ve uluslararası politik iş birliği sağlamak amacıyla da 1965 yılında Brüksel Antlaşmasıyla Avrupa Birliği (AB ya da EC) kurulmuştur. Bu birlik 1967 yılında tamamen faaliyete geçmiştir. AET, ECSC, Euratom ve Avrupa Birliği'nin kurucu 6 üyesi; Belçika, Fransa, Federal Almanya, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya'dır. İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın üyelikleri 1 Ocak 1973 yılında edilmiştir. Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinde birliğin onuncu üyesi olmuştur.

Avrupa'da bu topluluklardan başka, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), NORDEK, COMECON gibi teşkilatlar da kurulmuştur. EFTA, İngiltere'nin ön ayak olmasıyla 1960 yılında, İsviçre, Danimarka, İsveç, Norveç, Avusturya ve Portekiz arasında, ekonomik alanda bütünleşmek amacıyla kurulmuştur. Ancak 1973 yılında İngiltere ve Danimarka'nın Avrupa Birliği'ne katılmasıyla, EFTA'nın önemi azalmıştır. 1953 yılında kurulan İskandinav Konseyi, 1970 yılında Avrupa Birliği ile ilişkileri hızlandırmak amacıyla Kuzey Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (NORDEK) oluşturmuştur. Bu topluluğa üye ülkeler ise Danimarka, İsveç, Norveç, İzlanda ve Finlandiya'dır.

Avrupa ülkelerinin gayrisafi millî hâsılanın en fazla olan ülkeler; Almanya, İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya ve İspanya gibi büyük ülkelerdir. Ancak kişi başına düşen millî gelir bakımından en yüksek olan ülkeler ise; Lüksemburg, Norveç, İrlanda ve İsviçre gibi nüfusu az olan ülkeler ön sıralardadır. Genelde gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmetler sektörleri yüksektir. Ancak Balkan ülkelerinde tarım sektörü biraz daha yüksektir.

Avrupa ülkeleri, ticaretin büyük bir kısmını üye oldukları topluluk ülkeleri ile yapmaktadırlar. Ülkelerin ithalat ve ihracat maddeleri, ülkenin ekonomik yapısı ile bağlantılıdır. Finlandiya gibi Kuzey ülkelerinde ihraç ürünlerinde orman ürünleri önemli yer tutarken, Almanya gibi sanayileşmiş Orta Avrupa ülkelerinde sanayi ürünleri birinci sırada yerini alır. Güney Avrupa ülkelerinde ise tarım ürünleri, ihracatta büyük paya sahiptir. Tüm Avrupa ülkelerinin ithalatlarında, ham madde, dokuma ve gıda ürünleri önemli yer tutar.

14.2. Asya Kıtasında Ticaret Bölgeleri

Asya'da ticaret, kıtanın siyasi ve ekonomik coğrafyası ile yakından ilişkilidir. Özellikle kıta içi ticarete, bazı bölgeler seçilir. Eski SSCB (bugün BDT) ülkeleri, ticaretlerini birbirleri ile yaparlar ve dış ticarete sadece Rusya söz sahibidir. Ancak son yıllarda bu özellik yavaş yavaş kaybolmakta ve bağımsızlığına kavuşan eski Sovyet ülkeleri, dış dünya ile ticari bağlantılarını sınırlı da olsa doğrudan kendileri yapabilmektedirler. Bu durum, gelecekte Asya'nın ticaretinde yeni şekillenmelere yol açacaktır. Bağımsız Devletler Topluluğu içinde en fazla ticari hacmi olan ülke hiç şüphe yok ki Rusya'dır.

Diğer Asya ülkelerinden Japonya, ticaretini hemen hemen tüm dünya ülkeleri ile yapabilmektedir. Güneybatı, Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde, eski sömürgeciliğin izleri hâlâ devam etmektedir. Bu bölge ülkeleri, en fazla ticareti, bağımsızlıktan önceki sömürgesi olduğu ülkelerle ticari bağlantı kurmaktadır. Bu durum, sömürgeci Batı ülkelerinin sömürge ticareti zihniyetini yerleştirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Japonya bir tarafa bırakılacak olursa, diğer tüm Asya ülkelerinde ham madde satımı ön plandadır. Güneybatı, Güney ve Güneydoğu Asya, dokuma, gıda, petrol ve çeşitli madenler satarken, karşılığında mamul maddeler almaktadır. Japonya, Güney Kore, Çin, Tayvan, Singapur, Endonezya ve Malezya gibi ülkelerin dış satımlarında sanayi ürünleri büyük yer tutar. Günümüzde Asya, hâlâ sanayileşmiş kıtalara (Avrupa ve Kuzey Amerika) ham madde sağlayan, buna karşılık mamul maddeler için eşsiz bir pazar olan bir kıta özelliği taşımaktadır.

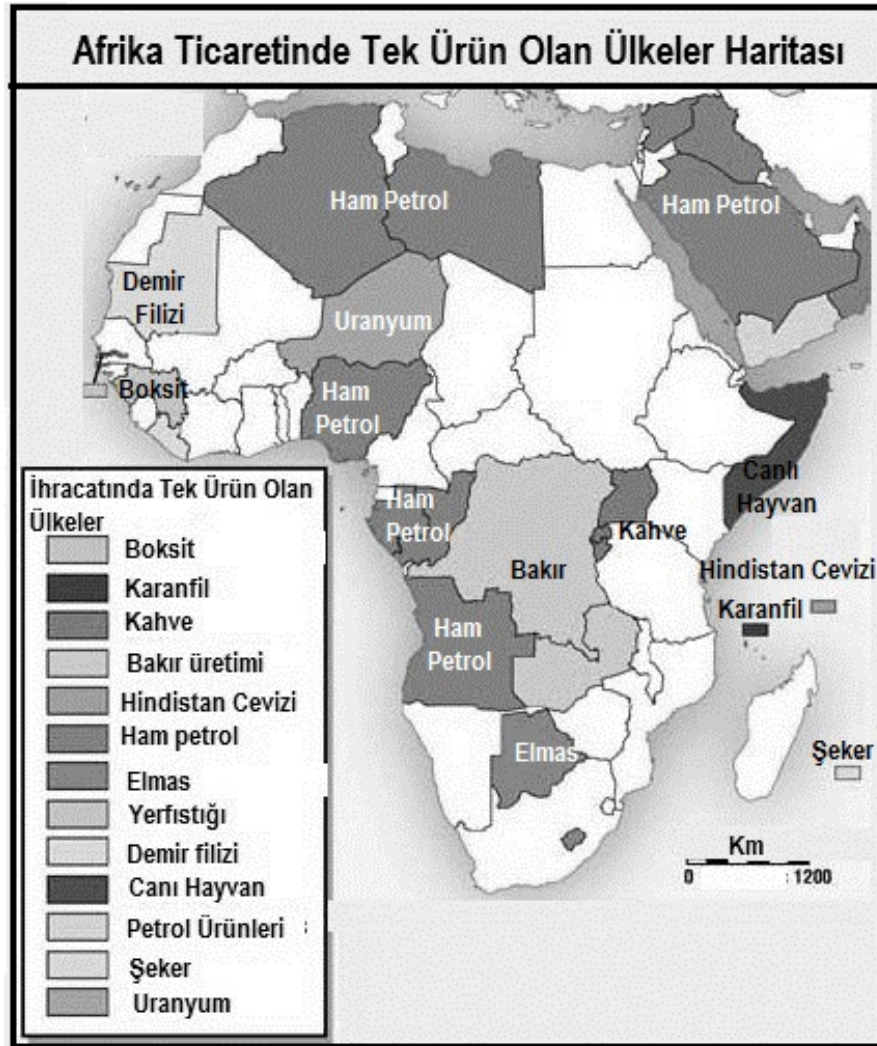
14.3. Afrika Kıtasında Ticaret Bölgeleri

Kıta daha ziyade, sahip olduğu zengin işlenmemiş madenleri, tarım ürünlerini satar ve karşılığında mamul maddeler, gıda, kimya, giyim ve ulaşım araçları satın alır. Dünya ihraç pazarından enerji ve ham madde üreticisi olarak %2,5'a yakın pay alan Afrika kıtasında, Cezayir, Libya, Nijerya petrol ihracatları ile pazarda yer edinmeye çalışırken Güney Afrika da yükselen ülke olma çabasıdadır.

Afrika'da tarımsal üretimi doğrudan etkileyen ve öngörülemeyen hava koşulları ile yine beklenmedik çatışmalar, salgın hastalıklar (HIV/AIDS ve sıtma gibi) Afrika'nın 2008 yılındaki büyümesini etkileyen diğer bilinmeyen faktörlerdir.

Afrika ülkelerinin ticareti sömürgecilik çerçevesinde gelişme göstermektedir. Dış ticarete Afrika ülkeleri, daha ziyade sömürgeci kurtulduğu ülke ile yapmaktadır. Komşu ülkeleri ile ticari bağlantılar çok zayıftır. Ülkelerin ticaret oranları incelendiğinde, her ülke ticaret hacminin yarısından fazlasını, sömürge olduğu ülke ile yapar.

IMF'nin dayattığı dışa açılma politikaları Afrika'da tarımsal yapıları tahrip etmiş, kuraklığa, açlığa, kronik iç savaşlara yol açmıştır. Afrika dünyanın en borçlu bölgesi hâline gelmiştir. 1980'de dış borçlar GSMH'nin %39,6'sı iken, bu oran 1996'da %78,7'ye yükselmiştir. 1987-98 yılları arasında, Aşağı Sahra'da mutlak yoksulluk içinde yaşayanları sayısı 80 milyon kişi artmıştır. Emperyalistlerce kışkırtılan savaşların pençesindeki kara kıtadaki 48 ülkenin toplam yıllık geliri, Belçika'nın yıllık gelirini ancak geçmektedir ve dünyanın en yoksul 50 ülkesinden 33'ü Sahra Afrikası'nda bulunmaktadır.

14.4. Amerika Kıtasında Ticaret Bölgeleri

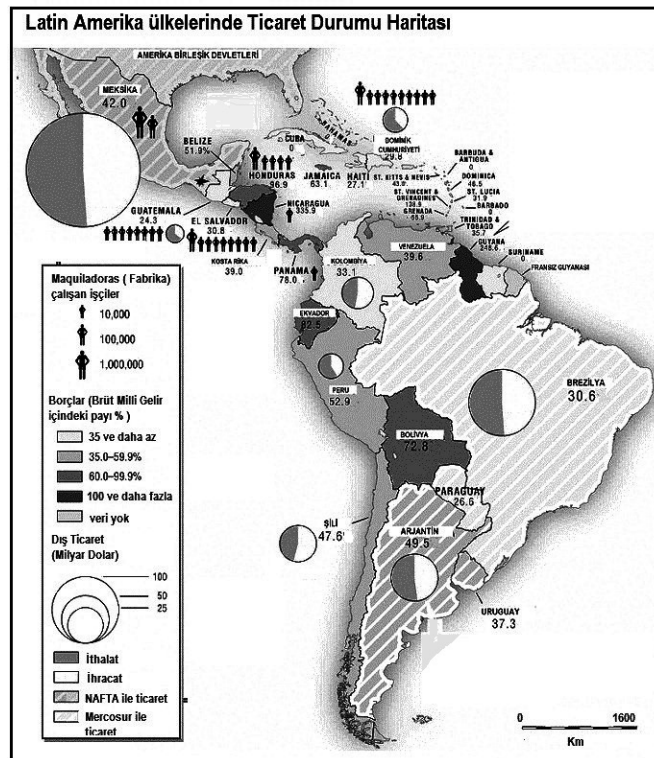
Dünya ülkeleri, ihtiyaç fazlası ürünlerini ve sanayi maddelerini satmak, ihtiyaç duydukları maddeleri de satın almak suretiyle, birbirlerini ekonomik açıdan tamamlamaya çalışırlar. Bu olayların tümüne ticaret adı verilir. Bir ülkenin ticaret kapasitesi satın alma gücü ve ihtiyaç fazlası üretimi ile orantılıdır. Amerika'nın ticaretini, iç ticareti ve dış ticareti şeklinde iki bölümde incelemek gerekir.

Kıta genelinde ticaret hacmi en yüksek olan ülke ABD'dir. Bu ülke toplam ihracatının %34'ünü, ithalatının da %33'ünü diğer Amerika ülkeleriyle yapmaktadır. Ancak Küba hariç diğer bütün Amerika ülkeleriyle ilişkisi bulunmasına rağmen, toplam iç ticaretteki ihracatının %48'ini, ithalatının da %54'ünü Kanada ile yapmaktadır. Bunun yanında diğer Amerika ülkelerinin toplam ticaretlerinin büyük bir bölümü ABD ile yapılmaktadır.

Amerika'nın dış ticaretinde, ilk sırayı Avrupa ülkeleri alır. Avrupa ülkelerinin başında, Batı Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, İsviçre ve Norveç gibi ülkeler gelir.

Amerika ülkelerinin, Afrika ülkeleri ve Okyanusya ülkeleri ile ticari bağlantıları zayıftır. ABD toplam ihracatının %5'ini ithalatının %10'unu Afrika ülkeleriyle (özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Nijerya, Libya gibi) yapmıştır. Afrika ülkelerinden genelde ham petrol, altın, bakır gibi çeşitli madenler satın almış yerine yapılmış eşya satmıştır.

Diğer Amerika ülkelerinin dış ticaretleri genelde sömürge olduğu ülkelerle ve gelişmiş ülkelerle olmaktadır. Surinam (Hollanda, Guyana), toplam ithalatının %21'ini, ihracatının %24'ünü Hollanda ile yapmıştır.

14.5. Okyanusya Kıtasında Ticaret Bölgeleri

Okyanusya ülkelerinin toplam ticareti hakkında kesin bir bilgi elde etmek mümkün değildir. Çünkü Okyanusya adalarının birçoğu henüz bağımsızlıklarına kavuşamamışlardır. Bağımsız olmayan adaların tüm ticaretleri, bağımlı oldukları ülkenin ticareti içinde sayılırlar. Bu nedenle kıtanın genel ticareti hakkında kesin bir değer vermek hatalıdır. Buna rağmen biz, bağımsızlığa kavuşan ülkelerin ticaretleri hakkında istatistiki verileri kullanarak, yine de genel bir fikir vermek amacıyla Okyanusya'nın ticareti üzerinde duracağız.

Okyanusya'nın ticaretini ülkelere göre inceleyecek olursak, yıllık ithalatın %78'ini, ihracatın ise %75'ini Avustralya yapar. Bu ülkeyi Yeni Zelanda takip eder (ithalatın %17'sini, ihracatın %20'sini). Bu iki ülke, kıta ihracat ve ithalatının %95'ini ellerinde tutarlar. O hâlde, önce bu iki ülkenin ticaretini ayrıntılı olarak incelemek ve daha sonra diğer ülkelere genel bir bakış yapmak yerinde olacaktır.

Avustralya'nın ticaret yaptığı ülkelere gelince; Japonya ve ABD önemli rol oynarlar. Avustralya'nın ticareti madenler ve tarıma dayalı bir yapıya sahiptir. İhracatta en önemli kalemler metal cevherleri, mineraller, kömür, makineler, tahıllar, yün, canlı hayvanlar ve altındır. İthalatta ise en önemli kalemler makineler, tüketici ürünleri, taşıma ekipmanları, yakıtlar ve kimyevi maddeler oluşturmaktadır.

Avustralya'nın dış ticaretinin yarısından fazlası İngiltere ve diğer İngiliz sömürgeleriyledir. Avustralya malları için Japonya önemli bir pazardır. ABD önemli bir ithalat kaynağıdır.

En önemli ticaret ortakları Japonya, Avrupa Birliği, ABD ve ASEAN'dır. Avustralya ihracatının yarıya yakını (%46,5) gelişmekte olan ülkelere yapmaktadır. Yeni Zelanda, Avustralya'dan sonra Okyanusya ülkeleri ticaretinde ikinci sırayı alır.

Okyanusya'nın ticaretini daha iyi açıklayabilmek için, ticaretine etki eden uluslararası düzeyde kuruluşlara kısaca göz atmak gerekir. Okyanusya ülkelerinde uzun yıllardan beri etkili olan kuruluş, İngiliz Milletler Topluluğu'dur.

1971'de Yeni Zelanda'nın başkenti olan Wellington'da Avustralya ve Yeni Zelanda'nın yanında 10 bağımsız Okyanusya ülkesinden gelen delegeler, "Güney Pasifik Forumu" adı altında toplandılar. Daha sonra bu forumun etkinliği, 1973'de daha da genişletilerek, "Güney Pasifik Ekonomik İşbirliği Dairesi" (S. P. E. C) kuruldu. Amacı; ticaret, ekonomik gelişme, turizm, taşımacılık alanlarında Okyanusya üye ülkeleri arasında iş birliği yapabilmektir.

Uygulamalar

- Ulusal ve uluslararası ticari anlaşmaların dünya üzerindeki ekonomik ilişkilere etkisi hakkında genel bir değerlendirme yapınız.

Bu konuda aşağıdaki eserlerden yararlanabilirsiniz:

- Özey Ramazan, (2013). Ticaret Coğrafyası ve Küreselleşme. Aktif Yayınevi, İstanbul.

- Özey Ramazan, (2012). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi, İstanbul.

Uygulama Soruları

1. Asya ve Avrupa kıtalarındaki ticari ilişkileri, ülkelerin ithal ettikleri ürün ve kaynaklardan yola çıkarak değerlendirip, farklılıklarını belirtiniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Dünya genelindeki ticaret ilişkileri ve ticari anlaşmaları ele aldığımız bu bölümde ticaret bölgelerini kıtaları baz alarak ayrı ayrı inceleyip, kendi içlerinde ve dışlarındaki ticari alışverişi değerlendirdik.

Bölüm Soruları

1) Mal ve eşyaların takas ya da nakit para karşılığında el değiştirmesi olayına ne denir?

- a) Turizm
- b) İşletme
- c) İktisat
- d) Pazar
- e) Ticaret

2) Aşağıdaki mal ve ürünlerden hangisinin ticareti dünya devletleri için önemli sayılmaz?

- a) Petrol
- b) İpek
- c) Doğal gaz
- d) Altın
- e) Uranyum

3) Aşağıdaki ülkelerden hangisi ticari temelli olan AB'nin kurucu üyelerinden biri değildir?

- a) Lüksemburg
- b) Hollanda
- c) İngiltere
- d) Belçika
- e) İtalya

4) Avrupa'da 1958 yılında, ortak bir pazar oluşturmak, mal, personel ve hizmetlerin serbestçe üye ülkeler arasında taşınmasını sağlamak amacıyla kurulmuş ticari bir topluluktur?

- a) AET
- b) ECSC
- c) Eurotom
- d) AB
- e) EC

5) Aşağıdakilerden hangisi Afrika kıtasındaki tarımsal ticaretin gelişmesini engelleyen faktörlerden biri değildir?

- a) Öngörülemeyen hava koşulları
- b) Salgın hastalıklar
- c) Beklenmedik çatışmalar
- d) Teknik yetersizlikler
- e) İnsanların ilgisiz tavırları

6) NORDEK,..... kıtasındaki ticari birliklerden biridir.

7) Dünyadaki en borçlu bölgeler.....kıtasındadır.

8) Amerika kıtasında, ticaret hacmi en büyük olan ülke.....dir/dır.

9) Afrika ülkelerinde, ticaret oranları incelendiğinde her ülke, ticaret hacminin yarısından fazlasını sömürge olduğu ülke ile yapar.

10) Dünya Ticaret Örgütü, çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal temelidir.

Cevaplar

1)e, 2)a, 3)c, 4)a, 5)e, 6)Avrupa, 7)Afrika, 8) ABD, 9)D, 10)D

KAYNAKÇA

Kitaplar Ve Makaleler

- Chuyen Truong Thi Kim, (2010). World Economy Geography. New York
- Claval Paul, (1968). Régions, Nations, Grands Espaces. Paris, Marie-Thérèse Genin.
- Claval Paul, (1992). Introduction À La Géographie Régionale. Paris, Nathan.
- Claval Paul, (2006). Géographie Régionale. De La Région Au Territoire, Paris, Armand Colin.
- Cox Carol Jean, (2011). Cultural Geography, World Regional Geography. Sierra College, Nevada County Campus. [Http://Faculty.Sierracollege.Edu/Ccox/](http://Faculty.Sierracollege.Edu/Ccox/).
- Combes Piere, Mayer Jacques, Thisse François (2006). Economie Géographique. L'intégration Des Régions Et Des Nations, Paris, Economica.
- Crowe Puerto Rico, (1938). On Progress in Geography. Scot. Geogr. Mag. Vol. 54, No. 1, Pp. 1-19.
- Darkot Besim, (1949). Avrupa Coğrafyası. İ.Ü.Yay. No. 401, E.F. Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı.12, İstanbul
- Darkot, Besim (1966). Türkiye'de Coğrafi Bölgelerin Teşkilinde Kriterlerin Araştırılması. Şehircilik Konferansları, 1963-1964 Yarıyılı, İtü Mim. Fak. Şehircilik Kürsüsü Yayını,31-47, İstanbul
- De Blij Harm J- Muller Peter O.(1992, 2004). Geography Regions And Concepts. John Willey And Sons, Inc. Library Of Congress Cataloging In Publication, Isbn 0-471-57275-8, Revised Sixth Edition, Usa
- Dickinson Robert Eric, (1947. City, Region And Regionalism. London, Kegan Paul
- Dickinson Robert Eric, Howarth, Osbert John Radcliffe, (1933). The Making Of Geography. Chapter 19: "The Regional Concept," Pp. 232-245 Oxford: Clarendon Press.
- Doğanay Hayati, Özdemir Ünal, Şahin İbrahim Fevzi, (2011). Genel Beşerî Ve Ekonomik Coğrafya. Pegem Yayınları, Ankara
- Dryer Charles Redway (1912). Regional Geography. Journal Of Geography, Vol. 11, Pp. 73-75. Also In High School Geography, 1912, Pp. 328-339.
- Duran Faik Sabri, (1913). Avrupa Coğrafyası. Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul
- Duran Faik Sabri, (1938). Umumi Coğrafya Dersleri. Kanaat Kitabevi, İstanbul.

- Duran Faik Sabri, (1974). Büyük Atlas. Kanaat Yayınları, İstanbul.
- Ebeid Michael, Rodden Jonathan (2006). Economic Geography And Economic Voting: Evidence From The Us States. Cambridge University Press, Uk
- Ecemiş Kılıç Sibel, Mutluer Mustafa, (2004). Coğrafyada Ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının Karşılaştırmalı Olarak İrdelenmesi. Ege Coğrafya Dergisi, 13, S.17-28, İzmir
- English Paul Ward – Miller, James A, (1989). World Regional Geography. Library Of Congress Cataloging In Publication, Isbn 0-471-61648-6, Third Edition, Usa. [Http://Www.Pearsonhighered.Com/Samplechapter/0131330462.Pdf](http://Www.Pearsonhighered.Com/Samplechapter/0131330462.Pdf)
- Eren M.Ali, (1996). Bölgeler Haritası Yanlış. Aksiyon Dergisi, Sayı: 59, 20.01.1996, İstanbul.
- Eriñ Sırrı, (1958). Bölge Sınırlandırmasının Esasları. İkinci İskân Ve Şehircilik Haftası Konferansları, 69-94 Ankara.
- Fellmann Jerome, Getis Arthur, Getis Judith, (2011). Human Geography. Mc Graw Hill Education Australia And New Zeland. [Http://Www.Kvhigh.Com/Documents/Notes/Thorne/Chapter_1_2011.Ppt](http://Www.Kvhigh.Com/Documents/Notes/Thorne/Chapter_1_2011.Ppt)
- Fleure Herbert John, (1919). Human Regions. Scottish Geographical Magazine, Vol. 35, Pp. 94-105
- Frémont Armand (1972). La Région. Essai Sur L'espace Vécu, İn La Pensée Géographique En France, Saint-
- Frémont Armand (1976). La Région, Espace Vécu. Paris, Puf.
- Gallois Louis (1908). Régions Naturelles Et Noms De Pays. Paris, A. Colin.
- Gélézeau Valerie (2004). Introduction: Le Pouvoir Des Provinces Coréennes. Géographie Et Cultures, N° 51, P. 3-13.
- Giraud-Soulavie Abbe (1780-1784). Histoire Naturelle De La France Méridionale, Paris, 7 Vol.
- Gözenç Selami, (1993). Orta Ve Güney Amerika Ülkeler Coğrafyası. İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yay.No.3744, Isbn:975-404-292-6, İstanbul
- Grigg David (1969). The Agricultural Regions Of The World. Review And Reflection. Economic Geography, 45: 95-132.
- Guelke Leonard (1974). An Idealist Alternative To Human Geography. Annals Of The Association Of The American Geographers, 64: 193-202.

Guyot Arnold Henri (1890). *The Earth And Man*. C. Scribner's Sons, New York, Pp. Xix: 334.

Hägerstrand Torsten (1970). *What About People In Regional Science*. Papers Of The Regional Science Association, 24: 7-21.

Hall Robert Burnett (1935). "The Geographic Region: A Resume" A Conference On Regions," *Annals, Association Of American Geographers*, Vol. 25, , Pp. 122-136.

Hartshorn, Richard (1959). *Perspective On The Nature Of Goegraphy*. Chicago:

Hartshorne Richard (1939). *The Nature Of Geography*, Lawrence, Association Of American Geographers.

Hartshorne Richard (1959). *Perspective On The Nature Of Geography*, Rand McNally & Company, Chicago, Pp. Vii 4- 201. Ref. On P. 67.

Heleniak Timothy (2003). *Geographic Aspects Of Population Aging In Tne Russian Federation*. *Eurasian And Economics*, No.5, Pp.345-367, V.H.Winston And Son, Inc,Usa

Herbertson Andrew John, (1905). "The Major Natural Regions: An Essay In Systematic Geography," *Geographical Journal*, Vol. 25, Pp. 300-312.

Herbertson Andrew John, (1912). "The Thermal Regions Of The Globe," *Geographical Journal*, Vol. 40, Pp. 518-532.

Herbertson Andrew John, (1913). "Natural Regions Of The World" *Geographical Journal*, Vol. 42, Pp. 474-475.

Hohlen Barry, (2012). *Human Geography*. Elk River High School, Elk River, Mn [Http://Www.Elkriver.K12.Mn.Us/Webpages/Bhohlen/News.Cfm](http://Www.Elkriver.K12.Mn.Us/Webpages/Bhohlen/News.Cfm)

James Preston E. (1952). "Toward A Further Understanding Of The Regional Concept" *Annals, Association Of American Geographers*, Vol. 42, Pp. 195-222.

James Preston E., Martin Geoffrey J, (1978). *The Association Of American Geographers. The First Seventy-Five Years. 1904-1979*, Washington, Association Of American Geographers.

Jefferson Mark (1917). *Some Considerations On The Geographical Provinces Of The United States*. *Annals, Association Of American Geographers*, Vol. 7, Pp. 3-15.

Jerome Donald Fellmann, Arthur Getis, Judith Getis, (1996). *Human Geography: Landscapes Of Human Activities*. Brown And Benchmark Puplishers, Isbn 0-697-29038-7, Usa.

Joerg Wolfgang L.G. (1914). *The Subdivision Of North America Into Natural* .

Regions: A Preliminary Inquiry. Annals, Association Of American Geographers, Vol. 4, Pp. 55-83.

Johnston Ronald John (1991). A Question Of Place. Exploring The Practice Of Human Geography, Oxford, Blackwell.

Johnson Douglas L., Haarmann Viola, Johnson Merrill L., Clawson David L., (2010). World Regional Geography. Tenth Edition. Prentice Hall, Pearson Education, Inc.

Kimble George H.T. (1951). The Inadequacy Of The Regional Concept. Pp. 151-174, In L.D. Stamp And S.W. Wooldrige Edited: London Essays In Geography, Cambridge, Massachusetts.

Köksal Aydoğan, (1976). Afrika Coğrafyası I. Ankara Üniv. D.T.C.F Yay. No:259, Coğrafya Araş. Ens.Yay.No:18, Ankara.

Linton David Leslie, (1951). The Delimitation Of Morphological Regions. Pp. 199-218, In L.D. Stamp And S.W. Wooldrige Edited: London Essays

Losch August, (1938). The Nature Of Economic Regions. Southern Economic Journal, 5: 171-178.

Lydolph Paul E., (1990). Geography Of The U.S.S.R. Misty Valley Publishing, Fifth Edition, Isbn 0-9624933-0-9, Wisconsin, Usa

Mackinder Halford (1921). Geography As A Pivotal Subject In Education. Geographical Journal, Vol. 57, Pp. 376-384.

Marshall Alfred (1890). Principles Of Economy. London, Macmillan.

Minshull Roger (1967). Regional Geography, Theory And Practice. Chapter 7, "Alternatives To An Inadequate Concept," Pp. 85-105, London: Hutchinson University Library.

Mitchell Don, (2000). Cultural Geography. A Critical Introduction, Oxford, Blackwell.

Naumann Joseph, (2011). World Regional Geography. Cultural Geography. University Of Missouri, St. Louis. [Http://Www.Umsl.Edu/~Naumannj](http://Www.Umsl.Edu/~Naumannj)

O'loughlin John, Van Der Wusten Herman (1990). Political Geography Of Panregions. Geographical Review, Vol.80, No.1 January,1990, P.1-20, Usa

Özçağlar Ali, (2003). Türkiye'de Yapılan Bölge Ayrımları Ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri. Coğrafi Bilimler Dergisi, 1 (1), S.3-18, Ankara.

Özey Ramazan, (2006). Afetler Coğrafyası. Aktif Yayınları, İstanbul.

- Özey Ramazan, (2013). Amerika Coğrafyası. Aktif Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Özey Ramazan, (2014). Okyanusya Coğrafyası. Aktif Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Özey Ramazan, (2014). Asya Coğrafyası. Aktif Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Özey Ramazan, (2013). Afrika Coğrafyası. Aktif Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Özey Ramazan, (2013). Avrupa Coğrafyası. Aktif Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul.
- Özey Ramazan, (2009). Beşerî Bölgeler Coğrafyası. Aktif Yayınları, İstanbul.
- Özgüç Nazmiye, (1999). Avustralya, Yeni Zelanda-Pasifik Adaları. Çantay Kitabevi, Isbn: 975-7206-27-X, İstanbul.
- Paasi Anssi (1991). Deconstructing Regions: Notes On Thescales Of Spatial Life. Environment An Planning A, 23: 239-256.
- Palsky Gilles (1996). Des Chiffres Et Des Cartes. La Cartographie Quantitative Au Xıxe Siècle, Paris, Cths.
- Peterson Michael P, (2012). Fundamentals Of Word Regional Geography. Unomaha Edu. [Http://Maps.Unomaha.Edu/Peterson/Geog1000/Index.Html](http://Maps.Unomaha.Edu/Peterson/Geog1000/Index.Html)
- Pıwovar Joseph M., (2011). World Regional Geography. Unniversity Of Regina, Canada. [Http://Uregina.Ca/Piwovarj/Geog100](http://Uregina.Ca/Piwovarj/Geog100)
- Platt Robert Swanton (1935). Field Approach To Regions. A Conference On Regions. Annals, Association Of American Geographers, Vol. 25, , Pp. 153-174.
- Platt Robert Swanton (1957). A Review Of Regional Geography. Annals, Association Of American Geographers, Vol. 47, Pp. 187-190.
- Pred Allan (1986). Place, Practice And Structure. Cambridge, Polity Press, Pp. X-268.
- Ramankutty Navin, (2010). Anthropogenic Transformation Of The Biomes, 1700 To 2000. Global Ecology And Biogeography, (Global Ecol.Biogeogr.) A Journal Of Macraecology. (2010) 19, 589–606
- Reed Michael, (2005). Cultural Geography. El Camino University. Department Of Geography
- Rees John, (1999). Nato And New Emperialism. Socialist Review 231, Haziran 1999, Roten Die.
- Renner George T. (1935). The Statistical Approach To Regions. A Conference On Regions, Annals, Association Of American Geographers, Vol. 25, Pp. 137-152.

Robinson George Williams S. (1953). The Geographical Region: Form And Function. Scot. Geogr. Mag. Vol. 69, Pp. 49-58

Rodrigue Jean-Paul, (2012). World Regional Geography. Hofstra University Nempstead, New York 11549 Usa. [Http://People.Hofstra.Edu/Jean-Paul_Rodrigue/Course_Worldregional.Html](http://People.Hofstra.Edu/Jean-Paul_Rodrigue/Course_Worldregional.Html)

Rodriguez Fernando A, (2011). World Regional Geography. Del Mar College, 101 Baldwin Blvd, Corpus Christi, Texas

Roxby Percy Maude, (1907). What Is & Natural Region. Geographical Teacher, Vol. 4, Pp. 123-128.

Roxby Percy Maude, (1914). The Agricultural Geography Of England On A Regional Basis. Geogr. Teach, Vol. 7, Pp. 316-321.

Roxby Percy Maude, (1925-26). The Theory Of Natural Regions. Geography, Vol. 13, Pp. 376-382.

Sack Robert David (1986). Human Territoriality. Its Theory And History, Cambridge, Cambridge University Press.

Sanders Raymond L., (2002). The Human Mosaic: A Thematic Introduction To Cultural Geography. University Of Texas At Austin. [Http://Www.Utexas.Edu/Depts/Grg/Sanders/Grg305/Textbook_Center.Htm](http://Www.Utexas.Edu/Depts/Grg/Sanders/Grg305/Textbook_Center.Htm)

Sheppard Eric, Barnes Trevor J. (Editör), (2000). A Companion To Economic Geography. Blacwell Publishers Ltd. Oxford, Uk

T.D.K., (1988). Türkçe Sözlük. Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

Taneri Ergun, (1978). Bölge Planlama. İstanbul Devlet Mühendislik Ve Mimarlık Akademisi Yay. No:148,İstanbul

Tanoğlu Ali, (1969). Nüfus Ve Yerleşme. İ.Ü.Yay.No.1183, Coğrafya Ens.Yay.No.45, İstanbul

Tanoğlu Ali, (1971). Enerji Kaynakları. İ.Ü Yay.No.124, Coğrafya Ens.Yay.No. 6, İstanbul

Tekeli, İlhan, (1972). Bölge Planlama Üzerine. İstanbul Tetnik Üniversitesi, İstanbul

Thrift Nigel John (1998). Towards A New Regional Geography. Berichte Zur Deutschen Landeskunde, 72, 1: 37-46.

Tower Walter S. (1908). The Human Side Of Systematic Geography. Bulletin Of The American Geographical Society, Vol. 40, Pp. 522-530.

Tuan Yi Fu (1974). Space And Place: Humanistic Perspectives. Progress In Geography, 6: 233-246.

Tümertekin Erol, (1970). Anglo-Amerika. İ.Ü.Yay.No.1585, Coğrafya Enstitüsü Yay. No. 61, İstanbul.

Tümertekin, Erol, Özgüç, Nazmiye, (1998). Beşerî Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekan. Çantay Kitapevi, İstanbul.

Tümertekin, Erol, Özgüç, Nazmiye, (2000). Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar. Çantay Kitapevi, İstanbul.

Ullman Edward L. (1954). Geography As Spatial Interaction. Committee On Regional Economic Analysis, Interregional Linkages, Berkeley, Pp. 63-71.

Ullman Edward L. (1958). Regional Development And The Geography Of Concentration. Papers And Proceedings Of The Regional Science Association, Pp. 179-198.

Unstead John Frederick, (1916). A Synthetic Method Of Determining Geographical Regions. Geographical Journal, Vol. 48, Pp. 230-249.

Unstead John Frederick, (1926). Geographical Regions Illustrated By Reference To The Iberian Peninsula. Scot. Geogr. Mag. Vol. 42, Pp. 159-170.

Unstead John Frederick, A System Of Regional Geography. Geography, Vol. 18, Pp. 175-187.

Unstead John Frederick, Ve Diğerleri, (1937). Classification Of Regions Of The World. Geography, Vol. 22, Pp. 253-282.

Vance Rupert B. (1929). The Concept Of The Region. Social Forces, Vol. 8, Pp. 208-218, Reprinted In Human Geography Of The South, Chapel Hill, North Carolina, 1932, Pp. 3-19.

Vidal De La Blache Paul, (1910). Les Régions Françaises, Revue De Paris, 15 December, Pp. 821-841. Vol. 18 Pp. 175-187. Vol. 50, Pp. 364-370.

Whittlese Derwent, (1954). "The Regional Concept And The Regional Method," Pp. 19-68 In, American Geography: Inventory And Prospect, Edited By James And Jones, Syracuse University Press.

Yücel, Talip, (1965). Asya'nın Beşerî Ve İktisadi Coğrafyası. Balkanoğlu Matbaası, Ankara.

Bültenler, Dergiler, İstatistikler, Yıllıklar, Atlaslar, Ansiklopediler

Ana Britanica Ansiklopedi Ve Yıllıkları, 1990-1994, İstanbul

Birinci Türk Coğrafya Kongresi Kararları, 1941, Ankara.

Büyük Larousse Ansiklopedisi.1986, İstanbul

Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi. 1983, İstanbul

Gelişim Dünya Atlasları Ansiklopedisi, Doğadaki Yaşam 3, Gelişim Yayınları, 1982, İstanbul.

Görsel Dünya Ansiklopedisi.1984, İstanbul

The Times Atlas Of The World, 1980, London

TÜİK, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün İstatistik Yayınları, Ankara.

Dünya Bankası, Küresel Kalkınma Raporu, 2004. (Global Development Finance, 2004)

Bazı İnternet Web Sayfaları

<http://examrace.com/geography44.aspx>

<http://mc.manuscriptcentral.com/cres>

<http://news.bbc.co.uk>

http://wwf.panda.org/about_our_earth/

http://wwf.panda.org/about_our_earth/ecoregions/ecoregion_list/

<http://www.uia.org>

<http://www.worldwatch.org>

<http://www.afet.gov.tr>

<http://www.byegm.gov.tr/Yayınlarımız/AyinTarihi/1950/aranlik1950.htm>

<http://www.cedgmetregov.tr/>

<http://www.cekulvakfi.org.tr/>

<http://www.cevre.gov.tr>

<http://www.cia.org>

<http://www.cites.org>

<http://www.climateconference.com>

<http://www.dpt.gov.tr>
<http://www.dsi.gov.tr>
<http://www.dtm.gov.tr/>
<http://www.earthday.net>
<http://www.encarta.msn.com>
<http://www.feow.org/>
<http://www.greenmap.com>
<http://www.greenpeace.org>
<http://www.jstor.org>
<http://www.kgmetregov.tr>
<http://www.mapcruzin.com>
<http://www.maps.com>
<http://www.mta.gov.tr>
<http://www.tema.org.tr/>
<http://www.ttk.gov.tr/yayinlar/fulltext/antlasmalar/sevr/sevr.htm>
<http://www.tubitak.gov.tr>
<http://www.tuik.gov.tr>
<http://www.turkcebilgi.com>
<http://www.ubak.gov.tr>
<http://www.un.org/>
<http://www.undp.org>
<http://www.unep.org/>
<http://www.unesco.org>
<http://www.usgs.gov>
<http://www.worldwildlife.org>

<http://www.wwf.org/>

<http://www.yeniansiklopedi.com/>

<http://www.bilgicagi.co>